اِصلاحي

مُدَلّل تَقرِيرُونَه

اول جلد

دَقرآن کریم. نبوی احادیثو او دامت داسلافو دقیمتی اقوالو اصلاحی نصیحتونو، علمی لطائِفو او دعِبرت نه ډک زړه راښکونکي [illegible] الله او حقوق العبادو اهمیت او د دارینو دسعادت او نیک بختئ په باره کی .دعلماو. طلباو. مقررینو او عامو مسلمانانو دپاره یوه مفصله معتمده علمی او تحقیقی ذَخِیره :

Ketabton.com

تالیف أبُوالشَّمس مولانا نور الهدیٰ عفی عنه

مدرس دارالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی کاټلنګ روډ مردان

زیراهتمام

کفایت الله ارمانی

0344-9995990

مکتبه اعزازیه محله جنګی پشاور

جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

📚 کفایت دینی کتب خانه 📚
په دی چینل کی دټلیگرام کتابونه نشرکیږی
دحنفی مذهب په رڼاکی
لکه تفاسیر شریف
اوفقه شریفه
اوفتاوی؟
د درجوں کتابونه
اوداسی نور کتابونه لکه.
صرف اونحو
اومنطق
اوعقائد
نوهیله لرم چی دالینک دثواب په خاطر نشر کڑی
https://t.me/kafayat2395

کفایت الله واٹس ایپ نمبر 03052488551

د دا کتاب pdf کول خاص د الله تعالیٰ د رضا د پاره دی

د ټولو لوستونکو او فایده اخستونکو
د دعا په هیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

أ

دَ قرآن کریم، نبوي احادیثو او د امت د اَسلافو د قیمتي اقوالو، اصلاحي نصیحتونو، عِلمي لطائِفو او د عِبرت نه ډَك زړه راښکُونکو مُعتمدو واقعاتو په رڼا کښې. د معاشرې د اِصلاح. خَوفِ خُدا. د حقوق الله او حقوق العبادو اَهمیت او د دارینو د سَعادت او نیک بختۍ په باره کښې. د علماو. طلباو. مُقرّرینو او عامو مسلمانانو د پاره یوه مفصّله مُعتَمَده عِلمي او تحقیقي ذَخِیره:

اِصلاحي مُدَلَّل تقرِیرُونه

جلد ۱

تالیف

اَبُو الشَّمس مولانا نُورُالهُدیٰ عُفِيَ عَنهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی، مردان

مکتبه اعزازیه محله جنګي پېښور
0344-9985990

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کتاب نوم: اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِیْرُوْنه

مؤلف: اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدٰی عُفِيَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

کمپوزر: مؤلف پخپله

د کتاب ټول حقوق په حق د ناشر کې محفوظ دی۔

ناشر: مکتبه اعزازیه

زیراهتمام: کفایت الله (ارمانی)

موبائیل نمبر: 0344-9995990

پته: قصه خوانی بازار محله جنګی پشاور۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اجمالي فهرست

نمبرشمار	موضوع	صفحه
.۱	سریزه	۱
.۲	د تقریر مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
.۳	**۱ . د توبې اهمیت ، فضیلت او احکام**	۸
.۴	فقهي مسائل	۴۶
.۵	د توبې په باره کې نور معتمَد واقعات	۵۱
.۶	**۲ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	٦۵
.۷	د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات :	۱۰۳
.۸	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
.۹	په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:	۱٦۷
.۱۰	**٤ . د علم فضیلت او اهمیت**	۱۸۰
.۱۱	فقهي مسائل	۲۱۵
.۱۲	د علم د اهمیت متعلق نور معتمَد واقعات	۲۱۹
.۱۳	**۵ . د علماو او طلباو مقام**	۲۴۰
	فقهي مسائل	۲۸۷
.۱۴	د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات:	۲۸۹
.۱۵	**٦ . د درود شریف فضیلت او اهمیت**	۳۱۴
.۱٦	د درودِ شریف متعلق فقهي مسائل :	۳۳۹
.۱۷	د درودِ شریف متعلق نور بهترین واقعات:	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

تفصيلي فهرست

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱.	سریزه	۱
۲.	د تقریر مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
۳.	**۱. د توبې اهمیت ، فضیلت او احکام**	۸
۴.	**د توبې تعریف**	۱۰
۵.	د علامه طیبي رحمه الله تحقیق	۱۰
۶.	دعلامه قرطبي رحمه الله تحقیق	۱۱
۷.	د علامه تقي عثماني دامت برکاته تحقیق	۱۱
۸.	**د توبې حکم :**	۱۲
۹.	د امام قرطبي رحمه الله وینا	۱۲
۱۰.	د امام نووي رحمه الله وینا	۱۲
۱۱.	د امام غزالي رحمه الله وینا	۱۲
۱۲.	د آیت تشریح	۱۳
۱۳.	د حافظ جلال الدین سیوطي رحمه الله تحقیق	۱۳
۱۴.	د علامه قرطبي رحمه الله تحقیق	۱۴
۱۵.	د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقیق	۱۴
	د توبې فضایل او فوائد:	۱۵
۱۶.	۱. په توبې سره د انسان مخکیني ټول ګناهونه معاف کیږي	۱۵
۱۷.	حدیث قدسي	۱۶
۱۸.	د بني اسرائیلو د سلو (۱۰۰) کسانو د قاتل توبه	۱۶
۱۹.	د اسلام راوړو په وجه کافر ته بخښنه	۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۰.	الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی	۱۹
۲۱.	د عرش چاپېره کلمات	۲۰
۲۲.	د حضرت موسی علیه السلام د یو ګناهګار امتي د توبې واقعه :	۲۰
۲۳.	د ګناهګارانو د پاره د اُمید آیت	۲۲
۲۴.	د حضرت علي رضی الله عنه وینا	۲۲
۲۵.	د حافظ ابن کثیر رحمه الله وینا	۲۲
۲۶.	د آیت شانِ نزول	۲۳
۲۷.	د بنده په نافرماني د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض	۲۴
۲۸,	۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي	۲۵
۲۹.	د حضرت عمر رضي الله عنه په دورِ خلافت کې دیو بودا سندرغاړي د توبې واقعه	۲۶
۳۰	۳. په توبې سره الله جل جلاله ډیر خوشحالیږي	۲۸
۳۱.	۴. توبه د انسان د فلاح او کامیابۍ ذریعه ده	۲۹
۳۲.	۵. انسان ته ښکلې ژوند او د دنیا نعمتونه نصیبه کیږي	۲۹
۳۳.	د حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت	۳۰
۳۴.	۶. د انسان زړه د ګناه د خیري نه صفا کیږي	۳۰
۳۵.	د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې	۳۰
۳۶.	د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي	۳۱
۳۷.	د ابلیس قسم او د الله جل جلاله جواب	۳۱
۳۸.	د بني اسرائیلو د یو ځوان د توبې واقعه	۳۲
۳۹.	حدیثِ قدسي	۳۳
۴۰.	د کُرد قبیلې د یو ډاکو واقعه	۳۳
۴۱.	حضرت داؤد علیه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۳۵
۴۲.	د هندوستان د یو بُت پرست د توبې واقعه	۳۶
۴۳	د زنکدن په حالت کې توبه نه قبلیږي	۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۴۴.	د توبې نه روستو الله ﷻ د انسان ګناه د حفَظه فرشتو او اندامونو نه هم هيره کړي	۳۷
۴۵.	د دنيا او د الله تعالى په عدالت کې فرق	۳۸
۴۶.	الله جل جلاله بار بار ګناه معاف کوي	۳۹
۴۷.	حديثِ قدسي	۴۰
۴۸.	د حبيب ابن الحارث رضى الله عنه واقعه	۴۰
۴۹.	نبي عليه الصلوة والسلام هم توبه ويسته	۴۲
۵۰.	بار بار توبه ويستونکي مُصِر ندی	۴۲
۵۱.	د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۴۳
۵۲.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق	۴۳
۵۳.	وعيد	۴۴
۵۴.	**د توبې طريقه**	۴۴
۵۵.	د امام قرطبي رحمه الله تحقيق	۴۴
۵۶.	د حضرت علي رضى الله عنه نه پوښتنه	۴۵
۵۷.	**فقهي مسائل**	۴۶
۵۷.	اوله مسئله: حقوق العباد تَش په توبه نه معاف کيږي	۴۶
۵۸.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق	۴۶
۵۹.	ذ امام نووي رحمه الله تحقيق	۴۷
۶۰.	دويمه مسئله: د هرې ګناه نه توبه د همغې ګناه موافق وي	۴۷
۶۱.	د صاحب د هدايې وينا	۴۷
۶۲.	دريمه مسئله: که حقدار ته خپل حق واپس نکړي نو قيامت کې به د ده نه نيکۍ اخيستلې شي.	۴۷
۶۳.	څلورمه مسئله: که صاحب د حق وفات يا معلوم نوي د هغې نه د توبې طريقه	۴۸
۶۴.	د امام غزالي رحمهُ الله وينا	۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
٦٥.	پنځمه مسئله : په توبې سره حرام مال نه حلالیږي .	۴۹
٦٦.	شپږمه مسئله : په کوچني والي کې د شوي ګناه حکم	۴۹
٦٧.	خلاصه	۵۰
٦٨.	**د توبې په باره کې نور معتمد واقعات**	۵۱
٦٩.	د کفل د توبې واقعه	۵۱
٧٠.	ځلویښت کاله د الله ﷻ د نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه	۵۲
٧١.	د شرابو په سرکه باندې بدلیدلو واقعه	۵۴
٧٢.	د یو کفن کش د توبې قبلیدلو واقعه	۵۵
٧٣.	په توبه کوونکي ځوان باندې د وریځې د سوري واقعه	۵۸
٧۴.	د قارون په واقعه کې عبرت	۵۹
٧۵.	د یو شرابي د توبې واقعه	٦١
٧٦.	واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځای ګناه معاف کیدل	٦٢
٧٧.	د زاذان سندرغاړي د توبې واقعه	٦٣
٧٨.	**۲ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	٦۵
٧٩.	د الله ﷻ سل رحمتونه دي	٦٨
٨٠.	د الله ﷻ رحمت په دنیا کې هر شي ته عام دی	٦٩
٨١.	د بني اسرائیلو د یو کفن کش واقعه	٧٠
٨٢.	د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی	٧١
٨٣.	الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډیر مهربانه دی	٧٢
٨۴.	واقعه	٧٣
٨۵.	د مور د شفقت واقعه	٧۴
٨٦.	د یو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه	٧۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۸۷.	د الله ﷻ مهرباني	۷۶
۸۸.	د پیغمبر علیه السلام نه د یوې ښځې پوښتنه	۷۷
۸۹.	یوائې د توحید په ګواهۍ ورکولو سره د الله ﷻ بې شمار نعمتونه	۷۹
۹۰.	حدیثِ قدسي	۸۲
۹۱.	حضرت داؤد علیه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۸۲
۹۲.	د یو ځوان شرابي د حفاظت واقعه	۸۳
۹۳.	د بني اسرائیلو د یو بزرګ واقعه	۸۵
۹۴.	الله ﷻ ډیر صبر کوونکې ذات دی	۸۶
۹۵.	حدیثِ قدسي	۸۶
۹۶.	د الله ﷻ نه د یَرې او اُمید فضیلت	۸۷
۹۷.	د قیامت په ورځ مومنانو ته د الله ﷻ اوله خبره	۸۷
۹۸.	الله ﷻ نه د ښه امید لرلو په وجه جنت ته داخلیدل	۸۸
۹۹.	د قیامت په ورځ د الله ﷻ رحم	۹۰
۱۰۰	د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل نه دي پکار	۹۱
۱۰۱	د حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال	۹۲
۱۰۲	نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کول نه دي پکار	۹۳
۱۰۳	د یو شاعر وینا	۹۵
۱۰۴	الله جل جلاله په خپل بنده ډیر مهربانه دی	۹۵
۱۰۵	د ازغي داري څانګې په لرې کولو سره مغفرت	۹۶
۱۰۶	په تږې سپي باندې اُوبو څکلو سره مغفرت	۹۶
۱۰۷	د زبیده خاتون د مغفرت واقعه	۹۷
۱۰۸	د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه	۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۰۹	ضروري تنبيه	۱۰۰
۱۱۰	سپن ږيري سړي ته هم د الله ﷻ نه حیاء په کار ده	۱۰۱
۱۱۱	**د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات:**	۱۰۳
۱۱۲	د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه معاف کیدل	۱۰۳
۱۱۳	د الله ﷻ په نزد د سپین ږیري مسلمان قدر	۱۰۵
۱۱۴	د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت	۱۰٦
۱۱۵	د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه	۱۰۷
۱۱٦	د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت	۱۰۹
۱۱۷	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
۱۱۸	د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دی	۱۱۳
۱۱۹	د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو	۱۱۴
۱۲۰	د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره	۱۱۴
۱۲۱	عبرت	۱۱٦
۱۲۲	ګناه ته ګناه نه ویل خطرناک دي	۱۱٦
۱۲۳	د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه	۱۱٦
۱۲۴	د ابليس د لعنتي کيدو وجه	۱۱۷
۱۲۵	د مريض مثال	۱۱۹
۱۲٦	حضرت عزير عليه السلام ته وحي	۱۱۹
۱۲۷	د اصحاب السبت د هلاکت واقعه	۱۲۰
۱۲۸	د ګناه کولو سبب	۱۲۲
۱۲۹	اول مثال	۱۲۲
۱۳۰	دويم مثال	۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۳۱	د يو ځوان واقعه	۱۲۳
۱۳۲	د صحابه کرامو د نظرونو ښکته ساتلو واقعه	۱۲۴
۱۳۳	د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه	۱۲۵
۱۳۴	د امام غزالي رحمه الله وينا	۱۲۷
۱۳۵	**د ګناهونو دنيوي نقصانات :**	۱۲۷
۱۳۶	۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل	۱۲۷
۱۳۷	حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان	۱۲۸
۱۳۸	د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه وينا	۱۲۸
۱۳۹	د حضرت عائشی رضی الله عنها وينا	۱۲۹
۱۴۰	د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا	۱۲۹
۱۴۱	د يو شاعر وينا	۱۲۹
۱۴۲	۲. په زمکه کې فساد خوريدل	۱۳۰
۱۴۳	دا معلومول، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان؟	۱۳۱
۱۴۴	د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۵	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۶	۳. د زړه اطمينان ختميدل، او ژوند تنګيدل	۱۳۲
۱۴۷	۴. د عبادت نورانيت ختميدل	۱۳۳
۱۴۸	اول مثال	۱۳۳
۱۴۹	دويم مثال	۱۳۴
۱۵۰	د امام مالک رحمه الله وصيت	۱۳۴
۱۵۱	۵. د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کيدل	۱۳۵
۱۵۲	په کافرانو او ظالمانو لعنت	۱۳۵
۱۵۳	په شرابي لعنت	۱۳۵
۱۵۴	په سود اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۵۵	په رشوت اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶
۱۵۶	د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت	۱۳۷
۱۵۷	د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو ، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۸	په مړې ژړا کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۹	په لوطي او عاق الوالدين لعنت	۱۳۸
۱۶۰	نور د لعنت واله ګناهونه	۱۳۹
۱۶۱	عبرت	۱۴۰
۱۶۲	په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي	۱۴۰
۱۶۳	۶. د دشمنانِ خدا وارث جوړيدل	۱۴۰
۱۶۴	۷. معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميدل	۱۴۱
۱۶۵	د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه	۱۴۱
۱۶۶	اول مثال : په غارِ ثور کې د الله ﷻ معيت	۱۴۱
۱۶۷	دويم مثال : د حضرت موسى عليه السلام سره د الله ﷻ معيت	۱۴۲
۱۶۸	۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل	۱۴۳
۱۶۹	۱۰. د مخ رونق ختميدل ، او عقل کمزورې کيدل	۱۴۴
۱۷۰	د امام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت	۱۴۵
۱۷۱	۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفيق نه ملاويږي	۱۴۶
۱۷۲	۱۲ . د الله ﷻ حفاظت نه وتل ، او شيطان پرې مسلط کيدل	۱۴۷
۱۷۳	۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبويه کيدل	۱۴۷
۱۷۴	۱۴ . د بعضو ګناهونو اثر واپس په ده او دده په کور واله راځي	۱۴۹
۱۷۵	د زرګر د ښځې واقعه	۱۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۷٦	د ګناهونو اُخرَوي نقصانات :	۱۵۱
۱۷۷	د هرې ګناه نقصان شته	۱۵۲
۱۷۸	واقعه : د ګناه نه د بچ کيدو په وجه د بدن نه د مُشکو خُوشبوئي تلل	۱۵۳
۱۷۹	د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د يو ځوان توبه	۱۵۴
۱۸۰	واقعه : د جهنم د ويرې نه د يو غر ژړا	۱۵۷
۱۸۱	د بعضو شُبهو جوابونه:	۱۵۸
۱۸۲	۱. الله ﷻ غفور رحيم دی ، توبه به اوباسم	۱۵۹
۱۸۳	۲. اوس لا ځوان يم ، چې بوډا شم بيا به توبه اوباسم	۱۵۹
۱۸۴	۳. دا ګناه زما په تقدير کې ليکلې وه	۱٦۰
۱۸۵	۴. که په قِسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړشم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم	۱٦۱
۱۸٦	۵. الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱٦۱
۱۸۷	٦. مونږ د فلاني بزرګ اولاد يو ، يا د هغه مريدان يو	۱٦۲
۱۸۸	۷. مونږ نورو ته نصيحت کوو ، يا مونږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي	۱٦۳
۱۸۹	۸. د ډيرو چِلو او مجاهَدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱٦۴
۱۹۰	په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:	۱٦۷
۱۹۱	په مخکيني امتونو د عذاب بيان	۱٦۹
۱۹۲	د حضرت نوح عليه السلام د قوم انجام	۱٦۹
۱۹۳	د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام	۱۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۹۴	د حضرت هود عليه السلام د قوم (عاديانو) انجام	۱۷۱
۱۹۵	د حضرت لوط عليه السلام د قوم انجام	۱۷۲
۱۹۶	د حضرت شعيب عليه السلام د قوم انجام	۱۷۴
۱۹۷	د فرعون او دده د ملګرو انجام	۱۷۵
۱۹۸	د اَبرهه او دده د ملګرو انجام	۱۷۷
۱۹۹	د قومِ سبا د هلاکت واقعه	۱۷۸
	٤. د علم فضيلت او اهميت	۱۸۰
۲۰۰	د حضرت آدم عليه السلام د خلافت او تعظيم وجه علم ؤ	۱۸۲
۲۰۱	د امام رازي رحمه الله وينا	۱۸۳
۲۰۲	اولنۍ وحي	۱۸۴
۲۰۳	نبي عليه السلام ته هم د عِلم د زياتوالي طلب کولو حکم شوی ؤ	۱۸۵
۲۰۴	د علم د اهمت په باره کې واقعه	۱۸۵
۲۰۵	نبي عليه السلام د تعليم او تدريس مجلس غوره کړو	۱۸٦
۲۰٦	د عِلمي مجلس فضيلت	۱۸۷
۲۰۷	د حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته نصيحت	۱۸۸
۲۰۸	علم د انبياو ميراث دی	۱۸۸
۲۰۹	د علم يو باب زده کول د زرو (۱۰۰۰) رکعتو قبول شوو نفلو نه ډير بهتر دی	۱۹۰
۲۱۰	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۹۱
۲۱۱	لږ علم د ډير عمل نه بهتر دی	۱۹۱
۲۱۲	ضروري علم په هر مسلمان باندې فرضِ عين دی	۱۹۱
۲۱۳	ضروري تنبيه	۱۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۱۴	د علم حقيقت	۱۹۲
۲۱۵	په علم او معلوماتو کې فرق دی	۱۹۳
۲۱۶	علم لوی نعمت دی	۱۹۴
۲۱۷	د الله ﷻ په نزد د علم مقام	۱۹۵
۲۱۸	د يو طالب العلم واقعه	۱۹۶
۲۱۹	د عِلم باوجود په اِحساسِ کمتَرۍ کې مبتلاء کيدل نه دي په کار	۱۹۸
۲۲۰	علم د الله صفت دی	۱۹۸
۲۲۱	د عِلم په برکت زړه وَر کيدل	۱۹۹
۲۲۲	عِلم يو قوت دی	۲۰۰
۲۲۳	د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت او زيرې	۲۰۱
۲۲۴	د علم زده کړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده	۲۰۲
۲۲۵	د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده	۲۰۳
۲۲۶	علمي مجالس د جنت باغيچې دي	۲۰۴
۲۲۷	د عِلم خَوَرولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسي	۲۰۴
۲۲۸	د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کيدل	۲۰۵
۲۲۹	د علم زده کړه بهترين عمل دی	۲۰۶
۲۳۰	علم د مال نه په اووه(۷) وجوهاتو سره بهتر دی	۲۰۷
۲۳۱	عِلم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ورکوي	۲۰۸
۲۳۲	د علم د حصول جذبه فطري ده	۲۰۹
۲۳۳	د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی	۲۰۹
۲۳۴	**د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول**	۲۱۱
۲۳۵	د امام بخاري رحمه الله تکليفونه برداشت کول	۲۱۲
۲۳۶	د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت کول	۲۱۳
۲۳۷	د شاه عبدالقادر رائې پوري رحمه الله واقعه	۲۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۳۸	د تقرير خلاصه	۲۱۴
۲۳۹	**فقهي مسائل**	۲۱۵
۲۴۰	اوله مسئله : د فرضِ عين عِلم تعين	۲۱۵
۲۴۱	دويمه مسئله : که والدين بچي د عِلم نه منع کوي د هغې حکم	۲۱۶
۲۴۲	دريمه مسئله : د دين تبليغ فرضِ کفايه دی	۲۱۷
۲۴۳	څلورمه مسئله : دُنياوي فنون عِلم نه دی	۲۱۷
۲۴۴	**د علم د اهميت متعلق نور معتمد واقعات**	۲۱۹
۲۴۵	**د علم د حصول شوق**	۲۱۹
۲۴۶	د امام ابويوسف رحمه الله د علم سره شوق	۲۱۹
۲۴۷	د زنکدن په حالت کې علمي مشغله	۲۱۹
۲۴۸	د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق	۲۲۰
۲۴۹	د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق	۲۲۱
۲۵۰	د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۱	د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۲	د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق	۲۲۳
۲۵۳	د يو طالب العلم د مطالعې سره سخته مينه	۲۲۳
۲۵۴	د شاه عبدالعزيز رحمه الله عِلمي شوق	۲۲۴
۲۵۵	د علامه ابن تيميه رحمه الله د سبق سره مينه	۲۲۵
۲۵۶	د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله عِلمي حرص	۲۲۵
۲۵۷	د علامه منذري رحمه الله د احاديثو سره مينه	۲۲۶
۲۵۸	**د علم د زده کړې د پاره عِلمي سفرونه کول**	۲۲۷
۲۵۹	د حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د يو حديث د پاره څلويښت ورځې سفر کول	۲۲۷
۲۶۰	صرف د حديث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه ميله لرې سفر کول	۲۲۷
۲۶۱	د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه کول	۲۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۶۲	**د علم په زده کړه کې خوارې او محنت کول**	۲۲۹
۲۶۳	د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ولږه برداشت کول	۲۳۰
۲۶۴	د امام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۰
۲۶۵	د امام طبري رحمه الله محنت	۲۳۱
۲۶۶	د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۱
۲۶۷	د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۲
۲۶۸	د امام ابن جوزي رحمه الله محنت	۲۳۴
۲۶۹	په درې ديرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول	۲۳۴
۲۷۰	د طالب عِلمۍ په دوران کې اکثر تکليفونه وي	۲۳۸
۲۷۱	د نابينا کسانو علمي کارنامې	۲۳۹
	۵. د علماؤ او طلباؤ مقام	۲۴۰
۲۷۲	**د علماو مقام**	۲۴۲
۲۷۳	الله جل جلاله د علماؤ درجې اوچتوي	۲۴۲
۲۷۴	د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده	۲۴۲
۲۷۵	د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دی	۲۴۳
۲۷۶	واقعه:	۲۴۴
۲۷۷	عالم او غير عالم سره برابر نه دي	۲۴۴
۲۷۸	الله جل جلاله د خپلې او د فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم يو ځای ذکر کړې	۲۴۵
۲۷۹	د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا	۲۴۶
۲۸۰	د عالم ذکر په دويمه مرتبه کې	۲۴۶
۲۸۱	د علماؤ مغفرت	۲۴۶
۲۸۲	د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه	۲۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۸۳	د سيبويه د مغفرت واقعه	۲۴۷
۲۸۴	علماء د الله ﷻ نه ويريږي	۲۴۸
۲۸۵	اهلِ علمو ته دُعا	۲۴۹
۲۸۶	رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا کړې	۲۵۰
۲۸۷	د قيامت په ورځ به د علماو سياهي د شهيدانو په وينې دَرَنه وي	۲۵۱
۲۸۸	په معاشره کې د علماؤ مقام	۲۵۱
۲۸۹	د علماو ضرورت	۲۵۲
۲۹۰	عالم به د قيامت په ورځ شفاعت کوونکې وي	۲۵۳
۲۹۱	د فقيه درجه	۲۵۳
۲۹۲	په مخ د زمکه فقهاء او علماء اولياء الله دي	۲۵۵
۲۹۳	انسان صرف هغه دې چې علم ورسره وي	۲۵۵
۲۹۴	د علماؤ تعظيم په کار دی	۲۵٦
۲۹۵	صحابه کرام او د استاذ ادب	۲۵۸
۲۹٦	په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دی	۲۵۹
۲۹۷	حضرت موسی عليه السلام ته تنبيه	۲٦۰
۲۹۸	د علمي اختلاف باوجود د يو بل ډير ادب کول	۲٦۱
۲۹۹	د حضرت علي ﷛ وينا	۲٦۱
۳۰۰	حديث د حضرت جبرائيل عليه السلام	۲٦۲
۳۰۱	امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب	۲٦۲
۳۰۲	مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله او د استاذ ادب	۲٦۲
۳۰۳	د استاذ د ځوي ادب کول	۲٦۵
۳۰۴	د عالم سره د ناستې فضيلت	۲٦۵
۳۰۵	د عالم مخ ته کتل عبادت دی	۲٦٦
۳۰٦	د علماؤ سره د محبت فائده	۲٦۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۰۷	د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده	۲۶۸
۳۰۸	د علماؤ پورې ټوقې کوونکې کس منافق دی	۲۶۹
۳۰۹	علماؤ ته د تکليف رسوونکو خلقو سزا	۲۷۰
۳۱۰	د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام	۲۷۱
۳۱۱	امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله پسې د بد رَد ويلو سزا	۲۷۱
۳۱۲	د عالم د توهين سخته سزا	۲۷۲
۳۱۳	د بزرګانو او نيکانو نه د مخ اړوونکې کس انجام	۲۷۴
۳۱۴	د اهلِ علمو سره د احسان کولو فائده	۲۷۵
۳۱۵	**د طالبُ العلم مقام**	۲۷۶
۳۱۶	فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي	۲۷۶
۳۱۷	د امام قرطبي رحمه الله تحقيق	۲۷۶
۳۱۸	په حديث پورې د مسخره کوونکې سرې سزا	۲۷۸
۳۱۹	په حديث کې د شک کوونکې کس انجام	۲۷۸
۳۲۰	ظالب العلم ته د حج ثواب حاصليدل	۲۸۰
۳۲۱	د علم د زده کړې په وخت د وفات کيدونکې کس مرتبه	۲۸۰
۳۲۲	د علم حاصلولو شوق	۲۸۱
۳۲۴	د طالب العلم مقام.	۲۸۲
۳۲۵	د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه:	۲۸۳
۳۲۶	د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست	۲۸۵
۳۲۷	د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوريدل	۲۸۶
۳۲۸	د تقرير خلاصه	۲۸۶
۳۲۹	**فقهي مسائل**	۲۸۷
۳۳۰	اوله مسئله: علماؤ سره د بُغض لرونکې او دوی ته د کنځل کوونکې کس حکم	۲۸۷
۳۳۱	دويمه مسئله: ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم	۲۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۳۲	**د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات:**	۲۸۹
۳۳۳	**۱. د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دې:**	۲۸۹
۳۳۴	د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني	۲۸۹
۳۳۵	د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين د حفاظت دپاره قرباني	۲۹۱
۳۳۶	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت	۲۹۳
۳۳۷	**۲. د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی:**	۲۹۵
۳۳۸	حسن بصري رحمه الله ته د يو ماشوم نصيحت	۲۹۵
۳۳۹	د امام بخاري رحمه الله احتياط	۲۹۵
۳۴۰	**۳. د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده:**	۲۹۷
۳۴۱	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع	۲۹۷
۳۴۲	د مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۳	د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۴	د حاجي امداد الله مهاجر مکي رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۵	د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۶	**۴. د علم سره ادب په کار دې:**	۳۰۱
۳۴۷	د علامه انورشاه کشميري رحمه الله ادب	۳۰۱
۳۴۸	د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله ادب	۳۰۲
۳۴۹	د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب	۳۰۳
۲۵۰	د استاذ ادب داسې په کار دی	۳۰۴
۲۵۱	د استاذ څپلی په سَر اېښودل	۳۰۴
۲۵۲	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب	۳۰۵
۲۵۳	هراستاذ ته د قدر په نظر کتل په کار دي	۳۰۶
۲۵۴	امام مالک رحمه الله او د احاديثو ادب	۳۰۷
۲۵۵	د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت	۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۵۶	د بې ادبۍ په وجه انسان د علمي فيض نه محرومه کيږي	۳۰۸
۲۵۷	د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل	۳۰۸
۲۵۸	علماء د انبياو وارثان دي	۳۰۹
۲۵۹	**۵. د علم سره استغناء په کار ده :**	۳۱۱
۲۶۰	د حضرت سالم رحمه الله استغناء	۳۱۲
۲۶۱	د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء	۳۱۳
۲۶۲	**۶. د درود شريف فضيلت او اهميت**	۳۱۴
۲۶۳	د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق	۳۱۶
۲۶۴	د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۳۱۷
۲۶۵	**د درود شريف فضائل**	۳۱۸
۲۶۶	۱. د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده	۳۱۸
۲۶۷	حضرت موسى عليه السلام ته وحي	۳۲۰
۲۶۸	۲. د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده	۳۲۰
۲۶۹	د فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله وينا	۳۲۱
۲۷۰	۳. د نيکيو د زياتوالي د ګناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده	۳۲۱
۲۷۱	د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت	۳۲۲
۲۷۲	د درود شريف په وجه د يو کاتب مغفرت	۳۲۲
۲۷۳	د درود شريف په وجه د يو ګناهګار مغفرت	۳۲۳
۲۷۴	۴. د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده	۳۲۳
۲۷۵	۵. د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده	۳۲۴
۲۷۶	د درود شريف په برکت د مصيبت نه د نجات واقعه	۳۲۵
۲۷۷	۶. د دُعا قبليدو ذريعه ده	۳۲۷
۲۷۸	اهمه نُکته	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۷۹	د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي	۳۲۹
۲۸۰	۷. د درود شريف په وجه اعزاز	۳۳۰
۲۸۱	نبي كريم ﷺ د درود ويونكي خُله چَپ (بښكل) كړي	۳۳۰
۲۸۲	د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډ ي مقبرې واله نه عذاب پورته كيدل	۳۳۱
۲۸۳	**د درود شريف نه ويلو نقصانات**	۳۳۳
۲۸۳	۱. د نبي كريم ﷺ د خيرو سبب دى	۳۳۳
۲۸۴	۲. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بَد دُعايي ذريعه ده	۳۳۳
۲۸۵	۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارك اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي	۳۳۵
۲۸۶	د نبي عليه السلام نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد	۳۳۶
۲۸۷	۴. د جنت نه د محروميتيا سبب دى	۳۳۷
۲۸۸	۵. په قيامت كې د پښيمانتيا سبب دى	۳۳۷
۲۸۹	**د درود شريف متعلق فقهي مسائل :**	۳۳۹
۲۹۰	مسئله ۱ :	۳۳۹
۲۹۱	مسئله ۲ :	۳۴۰
۲۹۲	مسئله ۳ :	۳۴۰
۲۹۳	مسئله ۴ :	۳۴۰
۲۹۴	مسئله ۵ :	۳۴۲
۲۹۵	مسئله ٦ :	۳۴۲
۲۹٦	مسئله ۷ :	۳۴۲
۲۹۷	**د درود شريف متعلق نور بهترين واقعات :**	۳۴۳
۲۹۸	د درود ويونكي د قبرا وكورنه د مُشكو خوشبوي تلل	۳۴۳
۲۹۹	حضرت موسى عليه السلام ته وحي	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۰۰	د درود شریف په وجه حاجتونه پوره کړي	۳۴۴
۳۰۱	د حضرت حواء رضی الله عنها په مَهر کې درود شریف مقررول	۳۴۵
۳۰۲	د درود شریف په برکت د یوې فرښتې معاف کیدل	۳۴۵
۳۲۳	خوشخبري	۳۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سریزه

اَلْحَمْدُ لله الَّذِيْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَعَلَّمَهُ الْبَيَان ، أَرْسَلَ الرُّسُلَ وَالْأَنْبِيَاءَ لِهِدَايَتِهِ وَسَعَادَتِهِ فِيْ كُلِّ حِيْنٍ وَّ زَمَان .

وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ قَالَ : " أَنَا خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَلَانَبِيَّ بَعْدِيْ ، وَعُلَمَاءُ أُمَّتِيْ كَأَنْبِيَاءِ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا " هِدَايَةٌ وَرَحْمَةٌ لِلْإِنْسِ وَالْجَان ، وَشَرَّفَ الْعُلَمَاءَ بِوِرَاثَةِ الرُّسُلِ وَالْأَنْبِيَاءِ لِتَبْلِيْغِ مَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ بِالْقَوْلِ وَاللِّسَان .

وَعَلٰى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ هُمْ مَعَايِيْرُ الْحَقِّ فِي الْعِلْمِ وَالْإِيْمَان ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ إِلٰى يَوْمِ الْجَزَآءِ وَالْإِحْسَان . وَبَعْدُ !

الله تعالى په مخ د زمکه انسانان پيدا کړل ، د دوي د رُشد او هدايت لپاره يې دوي ته پيغمبران راوليږل ، چې دا سلسله د حضرت آدم عليه السلام نه شروع او په حضرت محمد صلى الله عليه وسلم باندې ختمه شوې ، ددې نه وروسته د امت عالمان به تر قيامته پورې دا دين خلکو ته رسوي او همدوي د دين په رسَولو کې د پيغمبرانو عليهم السلام وارثان هم دي .

پيغمبرانو عليهم السلام به د وعظ او نصيحت د لارې خلک دين ته رابلل ، او الهي پيغامونه به يې خلکو ته رسول ، الله تعالى فرمايي :

﴿ يَتْلُوْ عَلَيْهِمْ آيَاتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾ (١)

البته د اُمت د علماو د دعوت او تبليغ د پاره نور مختلف ذرايع هم شته ، کله په خُولې سره وعظ او نصيحت وي ، کله په قلم سره د کتابونو او جرائدو وغيره په شکل کې وي ، خو په دې ذرائعو کې عامه او مؤثره ذريعه کومه چې د پيغمبرانو عليهم السلام معمول هم وو هغه وعظ ، تقرير او خطابت دی چې په مختلفو مواقعو کې علماء خلکو ته وعظ او نصيحت کوي ، الهي او نبوي پيغامونه خلکو ته رسوي .

په وعظ او نصيحت سره د خلکو آفکار بدليږي ، صورت او سيرت بدليږي ، جامعه او ټولنه بدليږي ، نظام بدليږي او د خلکو شقاوت په سعادت بدليږي .

(١) آل عمران ١٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا ضروري ده چې واعِظ او خطيب بايد داسې وعظ وکړي چې د خلکو فکرونه د بې دينۍ نه ديندارۍ طرف ته راواړوي ، د خلکو په صورت او سيرت کې نيک بدلون راشي ، جامعه د نيکو خلکو نه عبارت وګرځي ، د ټولنې شقاوت په سعادت بدل شي ، د علاقې ، وطن او مُلک نظام بدل شي .

او دا هغه وخت کيدې شي چې د علماؤ سره د وعظ او نصيحت لپاره داسې علمي آثار موجود وي چې په هره موضوع کې د علماو علمي ضرورتونه پوره کړي .

په هر وخت کې ديني عالمانو د وعظ او نصيحت په هکله مؤثرې ليکنې کړي ، خصوصًا په عربۍ او اُردو کې ډير مفصّل او تحقيقي کتابونه موجود دي . البته په پښتو ژبه کې زما د علم مطابق داسې جامع او تحقيقي آثر وجود نه لري چې په ليدو يې علمي تنده ماته شي .

نو دا ضروري ده چې داسې يو کتاب ترتيب شي چې د مساجدو امامانو او خطيبانو ته په آسانه د علمي او مؤثِر تقرير مواد برابر شي ، تر څو مسلمانان د ديني احکاماتو او معلوماتو نه مستفيد شي او عمل پرې وکړي .

که يو طرفته په عِلمي دُنيا کې نظر وکړو نو د عِلم د زَوال او انحطاط دوَر دی ، د اهلِ علمو همتونه ، استعدادونه او شوقونه دومره ضعيفه شوي چې د مساجدو زيات امامان او خطيبان د فن معتمَد او علمي کتابونه ، نه مطالعه کوي ، بلکه په رسالو او سَرسري معلوماتو اکتفاء کوي او وخت پرې تيروي ، بلکه ډير علماء خو تقليدي بيانونه کوي ، د يو عالم انداز خپل کړي او د هماغه نه اوريدلي معلومات د هماغه په انداز کې بيانوي .

بل طرفته که وګورو نو د افراط او تفريط دوَر دی ، بعضې علماء يواځې فضائل بيانوي چې په نتيجه کې خلکو ته په ګناهونو جرأت حاصل شو ، يواځې په مستحباتو تکيه کوي ،

او بعضې علماء په وعظ و تقرير کې دومره سختي کوي چې په اوريدو يې خلک د الله تعالی د رحمت نه مايوسه شي ، د الله تعالی سره تعلق پريږدي ، او د خپل خالق نه پرَدي شي ، په وعظ کې هغه مناسب توازن ختم شوې کوم چې د دين د اسلافو او اکابرو په وعظ کې وُ ، نتيجه يې دا شوه چې د وعظ په اوريدو سره په خلکو کې هغه بدلون نه راځي کوم چې مناسب وي .

زما عاجز بنده په زړه کې دا داعِيه او تمنّا ډير وخت نه موجوده وه چې زه په دې موضوع يوه داسې علمي او تحقيقي ليکنه وکړم چې د ذکر شوو ټولو مشکلاتو حل او جواب په کې موجود وي ، د قرآن کريم په آيتونو ، نبوي احاديثو او د امت د اَسلافو او اکابرو علماو په قيمتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارشاداتو مشتمل وي . که یو طرف ته دد اسې لیکنې ضرورت او اهمیت ډیرو خو بل طرف ته زما علمي استعداد د دارنګې ګران پیچیده علمي خدمت ایجاب نه کولو .

البته ددې نه وړاندې چې کله زما یوه رساله د " اَلْاَسْئِلَةُ وَالْاَجْوِبَةُ الْفَاضِلَةُ لِتَشْحِيْذِ الْاَذْهَانِ الْكَامِلَة " په نامه په علمي مَحضَر کې وجود ته راغله ، نو په علمي حلقو کې په ډیر کم وخت کې د ډیرې استفادې سبب وګرځیده ، او په خواصو او عوامو کې یې د توقع نه زیات مقبولیت حاصل کړ ، اَن تر دې چې اُردو او فارسي ته تَرجمه او چاپ شوه ، چې دې سره زما حوصله اوچته شوه او په دې پیچیده موضوع د لیکنې جُرأت راته حاصل شو .

نو په دې خاطر چې په عِلمي میدان کې موجوده کمې پوره شي ، په عِلمي حلقو کې علماو ، امامانو او خطیبانو ته فائده وشي ، د هرې موضوع په هکله عام مسلمانان د قرآني آیتونو ، نبوي تعلیماتو ، او د اکابرو د اِرشاداتو نه خبر شي ، په وعظ او نصیحت کې توازن پیدا شي ، اِفراط او تفریط ختم شي ، د وعظ نه مطلوبه نتیجه تر لاسه شي ، دې او دیته وَرته نورو وجوهاتو له مخې مو په مهربان ذات توکل وکړ او د یوې داسې علمي او تحقیقي مُسَوّدې په تیارولو مو شروع وکړه چې د اهلِ علمو علمي تنده پرې ماتیږي او ددې د پاره مو نوم کیښود " اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنَه " .

الله تعالی دې اِسم او مُسمّی سره مطابق وګرځوي ، او الله تعالی دې زما دا علمي خدمت په خپل دربار کې قبول او منظور کړي ، زما او زما د والدینو ، استاذانو ، مشرانو او د ټول امت مسلمه لپاره دې د مغفرت ذریعه او د فلاح و نجات سبب وګرځوي ، او الله تعالی دې د علماو ، طلباو ، امامانو ، خطیبانو ، مقررینو او عامو مسلمانانو لپاره د ډیرې فائدې او اِصلاح ذریعه وګرځوي . وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللهِ بِعَزِيْزٍ .

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ .

إِنْ أُرِيْدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيْقِيْ إِلَّا بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيْبُ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْنَ

ابو الشمس نور الهدیٰ عفي عنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د كتاب ځانګړ تياوې

ددې كتاب په ليكنه كې مې د لاندينې خبرو لحاظ ساتلې :

۱ . په هره موضوع كې مې د قرآن كريم آيتونه او د هغې تفسير او تشريح د مختلفو تفاسيرو نه ، سره د حوالې نقل كړي .

۲ . د هرې موضوع سره مناسب احاديث مې د عربي عبارت ، ترجمې او تشريح سره ، د احاديثو د معتمدو كتابونو نه نقل كړي .

۳ . د هرې موضوع متعلق مسائل مې د مُعتمدو بَاوَري كتابونو او نورو شروحاتو نه نقل كړي ، او فقهي مسائلو كې مې د فقهاو كتابونو او فتاوو ته رجوع كړې .

۴ . د سامعينو په ذهنونو كې د مضمون په ښه طريقې سره اچولو ، او د خلقو د دِلچسپۍ دپاره مې د موقع مناسب د هرې موضوع سره مُستَنَد او د عبرت نه ډك واقعات را نقل كړي . ځكه د عمل جذبه راپيدا كولو د پاره چې واقعاتو ته كوم اهميت حاصل دى هغه هر عاقل ته د رُوښانه ورځې په شان ښكاره دى .

بل دا چې معتمد واقعات يو قسم رُوحاني غذا هم ده ، او د انسان په فطرت كې هم دا خبره داخله ده چې په مثال يا واقعې سره كومه خبره بيان شي هغه دده په پوهه كې زر راځي .

دغه وجه ده چې د قرآن كريم ډېر حصه په واقعاتو او امثالو هم مشتمله ده ، ځكه په تيرو واقعاتو كې د انسان دپاره غټ سبق او عبرت پروت دى .

۵. هرې غټې خبرې ته يو عنوان وركړې شوې دى .

۶ . د هرې موضوع په آخر كې د همدې موضوع متعلق نور سبق آموز واقعات هم سره د حوالې ذكر شوي چې هر واعظ او مقرر يې د خپل وعظ او تقرير مؤثر كرځولو د پاره د خپلې خوښې مطابق ځانته پكې انتخاب كولې شي .

په آخر كې زه دا خبره واضح كول غواړم چې زه خو نه څه خاص مقرر يم ، او نه په دې خپل كتاب كې بلافائده د مُقَفّى او مُسَجّع الفاظو راوړلو شوقي يم ، بلكه په عام فهمه او مؤثر انداز كې مې داسې قيمتي عِلمي ملغلرې د تاليف په تار كې پاڼللي چې په لوستو او اوريدو سره يې د انسان عِلمي تنده ماتيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د تقرير مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب

د تقرير او خطابت دا فن چونکه ډير اهميت لري، او بيا خاصکر په دې موجوده دَور کې خو د علماو او طلباو دپاره ډير زيات ضروري دی، ځکه چې په موجوده وخت کې د علماو ذمه داري نوره هم زياته شوې، هرطرفته فتنې او فسادونه خواره دي. غيرمسلمه د مسلمانانو په ذهنونو کې د اسلام متعلق ډير شکوک او شبهات اچوي او مسلمانان گمراه کوي.

نو د تقرير په ذريعه په ډيره آسانه طريقې سره د مسلمانانو اصلاح کيږي، د باطلو عقيدو نه يې نفرت پيدا کيږي او په مسلمان قوم کې د باطل سره د مقابلې قوت هم پيدا کيږي.

لهذا د علماو او طلباو دا ذمه داري بلکه فريضه ده چې دا فن ياد کړي، او په دې کې پوره مهارت حاصل کړي.

اوس به لاندې څه ضروري اصول او آداب ليکلې شي چې د تقرير په دوران کې که مقرر د دې اصولو لحاظ اوساتي نو تقرير به يې ډير مؤثر او جاذب او گرځي:

١. د ټولو نه اول د مُقرِر دپاره حوصله، استقامت، خُود اعتمادي او مستقل مزاجي پکار ده ځکه په ابتداء کې اکثر هر مقرر څه نا څه ويره محسوسوي، او دا خيال کوي چې گني دا خلق دده احتساب کوي، نو بې اختياره يې په خُوله کې الفاظ اونخلي او تقرير يې گډوډ شي. لهذا حوصله مضبوطه پکار ده.

بل دا چې که دې حوصله او نه بائلې نو د يوڅوجملو ويلو نه روستو دې دا مرحله يقيني طريقې سره په آسانۍ پاس کولې شي.

او که يوه پيره، دوه پيرې دې ناکام هم شي نو بيا هم همت د لاسه ورکول نه دي پکار، بلکه د دوباره تيارۍ نه پس دې بيا ميدان ته راشي، آخر خو به کله هم کامياب شي، او د دې د پاره په خارج کې څه مثالونه هم شته:

اول مثال: ماشوم چې کله اول د اودريدو يا تللو کوشش کوي نو دې بار بار راغورځيږي خو دې بيا هم همت نه بائلي او بار بار کوشش کوي، آخر دا چې روان شي. اوس که چيرته دا ماشوم خپله حوصله د لاسه ورکړي، يا يې مور او پلار منع کړي نو هيڅکله به دا هلک روان نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم مثال: د لامبو زده کولو نه مخکې او بو ته کوز يدل خو ضروري دي بغير د دينه نه خو لامبو نشي زده کيدې. نو دغه شان د تقرير زده کولو دپاره هم دې ميدان ته وَرداننګل ضروري دي.

۲. مُقرر به د موضوع متعلق پوره عِلمي معلومات لري، او موضوع به مُدَلّلــه برابروي، ځکه د دلائلو بيانولو سره د مقرر رُعب نور هم زياتيږي.

۳. مُقرر ته پکار دي چې د مجلس د خلقو د ذهني سطحې مطابق بيان وکړي او د تقرير الفاظ د سامعينو د استعداد موافق استعمال کړي. دې دپاره چې اوريدونکي ورباندې په آسانه پوهه شي. حديث شريف کې دي:

كَلِّمِ النَّاسَ عَلٰى قَدْرِ عُقُوْلِهِمْ.

خلکو سره د دوی د عقلونو او پوهې په اندازه خبرې کوئ.

۴. خطيب له د موقع مناسب لاسونو ته حرکت ورکول هم پکار دي. ځکه که لاسونه يې صرف په سينه باندې ايښي وي، اوسَر يې ښکته کړې وي نو دا تقرير دومره مؤثِر او جالِب نه ګرځي.

البته د ډيرو ټوپونو او چغو سُورو نه به هم ځان ساتي، ځکه چې په دې سره د مُقرر شخصيت مَجرُوحه کيږي او عزت يې ختميږي.

۵. تقرير په صفا او واضحه طريقې سره کول پکار دی. ځکه ډير زيات مَواد جَمع کول او زَر زَر ويل، د دينه هغه لږ تقرير ښه دی چې په صفا او واضحه طريقې سره او کړې شي.

۶. د تقرير په دوران کې د سامعينو توجه پيدا کولو او بيدارولو دپاره خونده وَر د عبرت نه ډک اشعار، مثالونه او معتمد دِلچسپ واقعات بيانول هم ضروري دي.

ځکه د معتمدو واقعاتو په بيانولو سره مضمون د سامِع په ذهن کې په آسانې طريقې سره کيني او په زړونو باندې ښه اثر هم کوي.

۷. تقرير لفظ په لفظ ياد ول ندي پکار ځکه که د تقرير په مينځ کې يوه جمله هيره شي نو په دې سره په مقرر ويره راځي او بې اعتمادي راپيدا کيږي، چې په نتيجه کې ټول تقرير ګډوډ او خراب شي. البته که اشارتي نوټس او اهمې نکتې د ځان د پاره اوليکلې شي نو دا خير دی.

۸. مُقرر له د بل چا طرز اختيارل هم نه دې پکار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹. کوم آیت یا حدیث چې مُقرِر ته ښه یاد وي نو هغه دې اول ووایي. ځکه په ابتداء کې بعضې خطیبان څه نا څه ویره محسوسوي. لهذا اول هغه آیت یا حدیث ویل پکار دي کوم چې ورته ښه یاد وي.

۱۰. مُقرِر له د خپلو جامو او خپل بدن لحاظ ساتل هم پکار دي ځکه په ښه او صفا لباس سره د عامو خلقو په نظر کې د مقرِر عزت او وَقار نور هم زیاتیږي.

۱۱. خطیب چې کله قرآني آیت وایي نو داسې به نه وایي: '' قال الله تعالی اَعُوذُ بالله من الشیطن الرجیم '' ځکه دلته د "قالَ" مقوله "اَعُوذُ بالله..." راځي، نو د پناه غوښتلو نسبت الله تعالی ته کیږي، چې دا نسبت جائز ندی.

۱۲. د تقریر نه مخکې د بُوج واله خوراک پکار ندی ځکه په دې سره په مُقرِر بُوج راځي او تقریر کې یې فرق راځي. البته که شُوده (پَی) یا بل سپَک خوراک او کړي نو خیر دی.

۱۳. د تقریر شروع په قلاره او په ښکته آواز پکار ده البته که بیا روستو آواز تیز شي نو خیر دی

۱۴. لکه څرنګ چې د تقریر شروع یو خاص اهمیت لري دغه شان د تقریر اِختتام هم د یو خاص اهمیت حامِل وي، لهذا د تقریر په آخر کې که د ټول تقریر خلاصه او خاص خاص نُکتې یو ځل بیا بیان شي، یا د سامعینو نه د عمل درخواست او کړې شي، یا د یو شاعر په خونده وَر شعر خپل تقریر ختم کړې شي نو په دې سره په اوریدونکو ډیر ښه اثر غورځیږي.

۱۵. د ښه مُقرِر یو ښه صفت دا هم دی چې کله هم دې یوه اهمه خبره یا یوه علمي نُکته وکوري، یا یې واوري نو هغه دې د ځان سره نوټ کړي چې بیا د تقریر په دوران کې ورنه استفاده کولې شي.

خلاصه دا چې په هر انسان کې الله جل جلاله د تقریر کولو اِستعداد او مَلکه پیدا کړې، خو که چیرته دې خواري او محنت او کړي او هِمت د لاسه ورنه کړي. ځکه الله تعالی کریم ذات دی د کوشش کوونکي کوشش نه ضائع کوي، خیر دی که یو ځل، دوه ځل دې ناکام شي خو دا څه عیب ندی:

لانّ الجواد قد یکبو، وانّ الصارم قد ینبو، وانّ النار قد یخبو، وانّ الانسان محل النسیان.

خو آخر به هم الله جل جلاله ده ته کامیابي نصیبه کوي.

فَمَا عَلَى التِّبْرِ عَارٌ فِي النَّارِ حِيْنَ يُقَلَّبُ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ﴾. التحريم آيت ۸ .

﴿ اِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا . يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ،
وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴾ .
نوح آيت ۱۰ تا ۱۲ .

د توبې اهميت، فوائد او احکام

تاليف :

ابو الشمس مولانا نور الهدیٰ عُفِيَ عَنْهُ
مدرّس دار العلوم فيض القرآن اکاخيل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتوبې اهميت ،فضيلت او احکام

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهٗ وَنَسْتَعِيْنُهٗ وَنَسْتَغْفِرُهٗ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَامُضِلَّ لَهٗ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَاهَادِيَ لَه، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَاشَرِيْكَ لَهٗ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُه .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ﴾ .(۱)

وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى : ﴿اِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا ﴾ .(۲)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَاذَنْبَ لَهٗ)).(۳)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! الله رب العزت په خپل بنده باندې دومره زيات مهربانه دې چې که يو انسان هر څومره ګناهګار وي او د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې د سَر نه تر خپو پورې دوب وي ، بلکه که دده د ګناهونو په وجه د زمکې او آسمان دا مينځنۍ حصه هم ډکه شي ، ليکن بيا هم الله جل جلاله د توبې دروازه ده ته خلاصه ساتلې ، چې که کله هم دې په اخلاص باندې توبه او باسي نو الله جل جلاله دده مخکينې ټول ګناهونه معاف کوي ، او د ده خطاګانې د مغفرت په صابون وينځي .

او دا د دين اسلام حُسن هم دی چې په دې کې يې انسان ته داسې يو عمل خودلې چې که دې هر څومره د مايوسۍ او نااميدۍ په تياره کې پروت وي او د خپل رب نه يې بغاوت او سرکشي اختيار کړې وي ليکن بيا هم رحيم وکريم رب په خپل آخري کتاب کې د ده ته دا خوشخبري

---

(۱) التحريم آيت ۸ .

(۲) نوح آيت ۱۰ .

(۳) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ۳۰ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعاً ، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد ، مشكوة ج ۱ ص ۲۲۳ باب الاستغفار والتوبة ، كنزالعمال .

او زيرې اَوروي چې، که په اخلاص دې توبه وباسي نو الله جل جلاله به دده مخکيني ټول ګناهونه معاف کړي بلکه په نيکيو به يې ورته بدل کړي .

بل دا چې د انسان د زندګۍ مقصد هم الله ﷻ ته رسيدل ، د الله ﷻ رضا او خوشحالي ده .
اوس که د دې مقصد د وړاندې د انسان خراب عمل مانع او ګرځي ، نو ددې مانع ختمولو او خپل هدَف ته د رسيدلو لويه ذريعه اِنابت الى الله (الله ﷻ ته رجوع کول) او توبه ويستل دي .

د توبې تعريف

اوس توبه څه ته وايي ؟ نو توبه لغت کې " رجوع " راګرځيدل او واپس کيدلو ته وايي ، يعنی د ګناهونو نه بيرته ګرځيدل او منع کيدل (۱)

د قرآن وسنت په اصطلاح کې توبه ديته وايي چې انسان په ژبه استغفار ووايي ، په تيرو ګناهونو باندې پښيمانه شي ، او په آينده کې ددې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي .(۲)

د علامه طيبي رحمه الله تحقيق:

علامه طيبي رحمه الله د توبې تعريف داسې کوي :

تَرْكُ الذَّنْبِ لِقُبْحِهٖ وَالنَّدَمُ عَلٰى مَا فَرَطَ مِنْهُ وَالْعَزِيْمَةُ عَلٰى تَرْكِ الْمُعَاوَدَةِ وَتَدَارُكِ مَا اَمْكَنَهٗ اَنْ يَتَدَارَكَ مِنَ الْاَعْمَالِ بِالْاِعَادَةِ ،

وَزَادَ النَّوَوِيُّ : اِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ .... (۳)

د ګناه د قباحت د وجې ګناه پرېښودل ، په تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، او د بيا نه کولو پخه اراده کول ، چې کوم فرائض يا واجبات ورنه پاتې وي حتى الوسع د هغې راګرځول.

امام نووي رحمه الله ورسره يو بل شرط هم زياتي کړې چې که ددې ګناه تعلق د حقوق العبادو سره وُ ، نو صاحبِ حق ته خپل حق سپارل ، يا دهغه نه معافي غوښتل هم ضروري دي .

بعضې علماو دې ندامت او پښيماتتيا ته هم توبه وايي لکه حديث شريف کې راځي :

---

(۱) تکملة فتح الملهم ج ٦ ص ٥ . ملاعلي قاري په مرقات شرح مشکوة کې فرمائي : هي الرجوع عن المعصية الى الطاعة...
(مرقاة شرح مشکوة ج٥ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة ، القاموس الوحيد ص ۲۰۵ ، معارف القرآن سورة التحريم آيت نمبر ۸
(۲) معارف القرآن سورة التحريم آيت ۸ .
(۳) مرقاة شرح مشکوة ج٥ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ)) (۱) پښيمانتيا توبه ده .

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

علامه قرطبي رحمه الله په خپل تفسير ''تفسير قرطبي '' کې د آيت : ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوْءَ بِجَهَالَةٍ.... ﴾ (۲) په تفسير کې ليکي :

چې کله څلور شرائط موجود شي نو الله جل جلاله د هغه انسان توبه قبلوي :

اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ ، وَتَرْكُ الْمَعْصِيَةِ فِي الْحَالِ ، وَالْعَزْمُ عَلَى اَلَّا يَعُوْدَ اِلَى مِثْلِهَا ، وَاَنْ يَكُوْنَ ذٰلِكَ حَيَاءً مِنَ اللهِ تَعَالَى لَا مِنْ غَيْرِهِ . (۳)

۱ . په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه کيدل ، ۲ . ګناه فى الحال پريښودل ، ۳ . او دا پخه اراده کول چې بيا به يې نه کوي ، ۴ . او دا ګناه پريښودل به دالله نه د حياء په وجه وي ، د بل څه غرض په وجه به نه وي .

بعضو علماو ورسره دا هم زياتي کړي چې په ژبه باندې به استغفار هم وايي .

د علامه تقي عثماني دامت برکاتهم العالية تحقيق:

علامه محمد تقي عثماني دامت برکاتهم العالية په تکمله د فتح الملهم کې د توبې تعريف داسې کوي :

اَلتَّوْبَةُ : تَرْكُ الذَّنْبِ وَالنَّدَمُ عَلَى فِعْلِهِ وَالْعَزْمُ عَلَى عَدَمِ الْعَوْدِ وَرَدُّ الْمَظْلِمَةِ اِنْ كَانَتْ ، اَوْ طَلَبُ الْبَرَاءَةِ مِنْ صَاحِبِهَا ، وَ اَدَاءُ مَا ضَيَّعَ مِنَ الْفَرَائِضِ . (۴)

ترجمه : د ګناه پريښودل ، په کړې ګناه پښيمانه کيدل ، د بيا نه کولو پخه اراده کول ، چې په ظلم د چا نه څه شي اخيستل شوې وي هغه ورته واپس کول ، يا ورنه د هغې معافي غوښتل ، او کوم فرائض او واجبات يې چې ضائع کړي وي هغه اداء کول .

---

(۱) رواه الحاكم وقال صحيح الاسناد ، ورواه ابن ماجه وابن حبان ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

نوټ : امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم ج ۴ ص۵ کې د توبې نور تعريفونه هم ذکر کړي .

(۲) النساء آيت ۱۷ .

(۳) تفسير قرطبي ج۵ ص ۸۸ .

(۴) تکملة فتح الملهم ج۵ ص ۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې حکم

د امام قرطبي رحمه الله وينا:

د هر انسان دپاره د ګناهونو نه توبه ويستل ډيره ضروري ده بلکه علامه قرطبي رحمه الله خو تردې ليکلي دي چې

وَاتَّفَقَتِ الْاُمَّةُ عَلٰى اَنَّ التَّوْبَةَ فَرْضٌ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰى : ﴿ وَتُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾.[۱]،[۲]

اُيمه وُ په دې باندې اتفاق کړې چې په مومنانو باندې (د ګناهونو نه) توبه ويستل فرض دي او دليل يې د قرآن مجيد دا آيتِ مبارکه پيش کړې چې الله رب العزت فرمايي:

او تاسو ټول الله ته توبه وباسئ اې مؤمنانو، د پاره د دې چې تاسو کامياب شئ.

د امام نووي رحمه الله وينا:

امام نووي رحمه الله په خپل کتاب (رياض الصالحين) کې دا خبره واضح کړې چې د هرې ګناه نه توبه ويستل فرض ذي[۳]

دامام غزالي رحمه الله وينا:

همدا رنګې امام غزالي رحمه الله هم فرمايي:

اِعْلَمْ اَنَّ وُجُوْبَ التَّوْبَةِ ظَاهِرٌ بِالْاَخْبَارِ [۴]

د توبې وُجوب په اخبارو سره ظاهر دی. (يعنی د قرآن کريم او احاديثو مبارکهؤ نه د توبې وجوب په دلائلو سره معلوميږي).

---

(۱) النور آيت ۳۱.

(۲) قرطبي ج۵ ص ۸۷، بل ځاي علامه قرطبي رحمه الله د آيت ﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا﴾ لاندې ليکي: وهي فرض على الاعيان في كل الاحوال وكل الازمان. قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸.

(۳) كتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۸۳.

(۴) احياء العلوم ج۴ ص ۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آيت تشريح:

کوم آيتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړې، په هغې کې هم الله جل جلاله مؤمنانو ته د توبې اَمر کوي. الله رب العزت فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا﴾.(١)

ترجمه: اې د ايمان خاوندانو! تاسو توبه او باسئ الله ته رښتيني او خالصه توبه.

نَصُوح که د "نصح" او "نصحيت" نه واخيستل شي نو معنی يې ده "خالصه" يعنی داسې توبه وباسئ چې د ريا او نمائش نه پاکه وي او خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره وي، او د ګناه پرېښودل هم خاص د الله جل جلاله د عذاب نه د وېرې په خاطر وي.(٢)

د حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله تحقيق:

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدر المنثور فی التفسير بالماثور] کې ددې آيت په تفسير کې ليکلي چې حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه:

يَارَسُوْلَ اللهِ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوْحُ؟

اې د الله رسوله! توبه نصوح څه شي دی؟ نو نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته او فرمايل:

((أَنْ يَنْدِمَ الْعَبْدُ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي أَصَابَ فَيَعْتَذِرَ إِلَى اللهِ ثُمَّ لَا يَعُوْدُ إِلَيْهِ كَمَا لَا يَعُوْدُ اللَّبَنُ إِلَى الضَّرْعِ)).(٣)

ترجمه: چې بنده په کړې ګناه باندې پښيمانه شي او د الله د وړاندې خپل عذر پيش کړي، او بيا ددې ګناه نه داسې ځان بچ کړي او رجوع ورته ونکړي لکه څرنګ چې شوده (پی) غولانځې ته نه راواپس کيږي (يعنی بيا هيڅ کله دا عمل او نکړي).

---

(١) التحريم آيت ٨.

(٢) معارف القرآن التحريم آيت ٨.

(٣) الدر المنثور في التفسير بالماثور ج٨ ص ٢١٢. تړي، حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله نور اقوال هم د توبة نصوحا په تشريح کې نقل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

همدارنګې علامه قرطبي رحمه الله هم په خپل تفسير کې د دې آيت په تفسير کې د توبة نصوح په باره کې درويشت (۲۳) اقوال رانقل کړي دي .

امام کلبي رحمه الله فرمائي :

اَلتَّوْبَةُ النَّصُوْحُ : اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ وَالْاِسْتِغْفَارُ بِاللِّسَانِ وَالْاِقْلَاعُ عَنِ الذَّنْبِ وَالْاِطْمِيْنَانُ عَلٰى اَنَّهُ لَايَعُوْدُ . (۱)

توبة نصوح داده چې په زړه کې (په تيره ګناه) پښيمانه وي په ژبه استغفار غواړي ، (فى الحال) ګناه پرېږدي ، او دا پوخ عزم اوپخه اراده وکړي چې دوباره به دا کار نکوي.

د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقيق :

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې ، او علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکي :

چې د حضرت علي رضی الله عنه نه د توبې باره کې تپوس اوشو چې توبه څه شي دی ؟

نو حضرت علي رضی الله عنه جواب ورکړو چې توبه هغه ده چې شپږ (٦) شيان پکې جمع وي :

۱ . عَلَى الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ۲. وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاِسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وَاَنْ تَعْزِمَ عَلَى اَنْ لَاتَعُوْدَ، ٦. وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالٰى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)

۱ . په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخيستې شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل

(۱) قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸ ، ومعارف القرآن .

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص ۳۲۵ ، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۴۹۰ التحريم آيت ۸ ، بيضاوي مع حاشية القونوي ج۱۹ ص ۱٦۵ التحريم آيت ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ . په آئنده کې دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول ، ٦ . لکه څرنګې چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې ليدلې ؤ اوس خپل ځان د الله جل جلاله په فرمانبرداری کې اووينې .

د توبې فضايل او فوائد :

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه ؤ کې د توبې ډير زيات فضيلتونه راغلي دي خو زه به درته صرف يو څو فضيلتونه بيان کړم :

۱ . په توبې سره د انسان مخکيني ټول ګناهونه معاف کيږي

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (۱)

ترجمه : الله هغه ذات دی چې قبلوي توبه د خپلو بندګانو او ګناهونه ورته معاف کوي .

رب کريم په خپلو بندګانو دومره مهربانه دی چې يو انسان په اخلاص ورته توبه او باسي نو يو خو دده ګناه معاف کړي ، بل که دا سړی په تيرو ګناهونو پښيمانتيا ښکاره کوي او استغفار وايي نو الله جل جلاله به دده بدياني په نيکيو بدلې کړي . الله ﷻ فرمائي :

﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ (۲)

مګر څوک چې توبه اوباسي او ايمان راوړي او د نيکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بَدياني په نيکيو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی .

نبي کريم صلیٰ الله عليه وسلم فرمائي :

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ)) . (۳)

(۱) الشوری آيت ۲۵ .

(۲) الفرقان آيت ۷۰ . نوټ : د بديانو په نيکيو سره د بدليدلو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير روح المعاني ج ۱۹ ص ۶۷ کې د همدی آيت د لاندی کړې .

(۳) رواه ابن ماجه کتاب الزهد باب ۳۰ ، والطبراني ،ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعا ، مشکوة ج۱ ص ۲۲۳ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد ، کنزالعمال ۱۰۲۲۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : د ګناه نه توبه کوونکې داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نوې کړې .

همدارنګې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي :

((لَوْ أَخْطَأْتُمْ حَتّٰى تَبْلُغَ السَّمَآءَ ثُمَّ تُبْتُمْ لَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ)) . (۱)

ترجمه : که چيرته تاسو ګناهونه اوکړې، تردې چې دا ګناهونه د آسمان غاړو ته اورسي (يعنی د زمکې او آسمان مينځنی حصه مکمل ډکه شي او آسمان ته اورسي) او بيا تاسو توبه اوباسئ نو الله جل جلاله به ستاسو توبه قبوله کړي (او ګناهونه به درته معاف کړي) .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله تبارک وتعالی فرمائي :

((يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَآءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِيْ غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِيْ)) (۲)

اې د آدم ځويه ! که چيرته ستا ګناهونه (دومره ډير شي چې) د آسمان غاړو ته ورسيږي (يعنی د زمکې او آسمان دا مينځنی غونډه حصه د ګناهونو نه ډکه شي تردې چې آسمان ته ورسي) او بيا ته د مانه بخښنه وغواړې (او توبه وباسې) نو زه به ستا ټول ګناهونه معاف کړم ، او زه د هيڅ پرواه هم نه ساتم (يعنی د مانه څوک تپوس کونکې هم نشته چې دا ګناهونه دې ورته ولې معاف کړه) .

د بني اسرائيلو د سلو(۱۰۰) کسانو د قاتل توبه

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديث رانقل کړې چې په هغې کې رسول الله صلی الله عليه وسلم د بني اسرائيلو د يو کس د توبې ذکر کړې :

إِنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : كَانَ فِيْمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَّ تِسْعِيْنَ نَفْسًا فَسَأَلَ عَنْ أَعْلَمِ أَهْلِ الْأَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَاهِبٍ فَأَتَاهُ فَقَالَ : إِنَّهُ قَتَلَ تِسْعَةً وَّتِسْعِيْنَ نَفْسًا فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : لَا . فَقَتَلَهُ . فَكَمَّلَ بِهِ مِئَةً . ثُمَّ سَأَلَ عَنْ أَعْلَمِ أَهْلِ الْأَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَجُلٍ عَالِمٍ فَقَالَ إِنَّهُ

---

(۱) ابن ماجه کتاب الدعوات باب ۱۱۲ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۶ کتاب التوبة والزهد .

(۲) ترمذي باب الدعوات ج۲ ص ۱۹۲ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة ص۲۰۴ ، رواه احمد والدارمي عن ابي ذر رضی الله عنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَتَلَ مِئَةَ نَفْسٍ فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ ، وَمَنْ يَحُولُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ ؟ اِنْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كَذَا وَكَذَا فَإِنَّ بِهَا أُنَاسًا يَعْبُدُونَ اللهَ فَاعْبُدِ اللهَ مَعَهُمْ وَلَاتَرْجِعْ إِلَى أَرْضِكَ فَإِنَّهَا أَرْضُ سُوْءٍ ، فَانْطَلَقَ حَتَّى اذَا نَصَفَ الطَّرِيْقَ أَتَاهُ الْمَوْتُ ، فَاخْتَصَمَتْ فِيْهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ : جَاءَ تَائِبًا مُقْبِلًا بِقَلْبِهِ إِلَى اللهِ ، وَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ : إِنَّهُ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ ، فَأَتَاهُمْ مَلَكٌ فِي صُوْرَةِ آدَمِيٍّ فَجَعَلُوْهُ بَيْنَهُمْ فَقَالَ : قِيْسُوْا مَابَيْنَ الْأَرْضَيْنِ فَإِلَى أَيَّتِهِمَا كَانَ أَدْنَى فَهُوَ لَهُ ، فَقَاسُوْهُ فَوَجَدُوْهُ أَدْنَى إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي أَرَادَ ، فَقَبَضَتْهُ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ . (۱)

وَفِي رِوَايَةٍ : فَكَانَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَجُعِلَ مِنْ أَهْلِهَا .

وَفِي رِوَايَةٍ : فَأَوْحَى اللهُ إِلَى هٰذِهِ أَنْ تَبَاعَدِيْ وَإِلَى هٰذِهِ أَنْ تَقَرَّبِيْ ، وَقَالَ : قِيْسُوْا بَيْنَهُمَا فَوَجَدُوْهُ إِلَى هٰذِهِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ . (۲)

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ قَتَادَةُ قَالَ الْحَسَنُ : ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ لَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ نَأَى بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا . رواه البخاري ومسلم وابن ماجه بنحوه . (۳)

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي چې د تاسونه وړاندې په بني اسرائيلو کې يو کس وُ ، هغه يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي وو ، نو د ده د خلقو نه د يو ښه عالم او پوهه کس متعلق تپوس وکړو نو خلقو ورته يو راهب وخود ، دې راهب ته راغې او ورته وې ويل چې ما خو يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي دي نو آيا اوس زما د پاره توبه شته او که نه ؟ هغه ورته وويل چې : نه ، نو ده هغه راهب هم قتل کړو ، نو سل کسان يې پوره کړل .

بيا يې د خلقو نه د يو ښه عالم په باره کې پوښتنه وکړه نو خلقو ورته يو بل عالم وخودو ، نو دا کس دې عالم ته راغې او ده ته يې هم هغه خپله خبره وکړه چې ما خو سل (۱۰۰) کسان وژلي دي نو آيا زما د پاره اوس توبه شته او که نه ؟

(۱) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ، ۳۴۷۰ ، ومسلم باب قبول توبة القاتل وان كثر قتله حديث ۴۶ ، ۴۷ وابن ماجه في الديات باب هل لقاتل مؤمن توبة ؟ ۲۶۵۱ .

(۲) مسلم شريف ج۲ ص ۳۵۹ .

(۳) الترغيب والترهيب ج۴ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه عالم ورته وويل چې : آو ستا د پاره توبه شته ، ستا او دتوبې په مينځ کې څوک حائل کيدې شي ؟ (يعنى ستا د توبې نه څه مانع نشته) .

خو ته فلاني فلاني ښار ته لاړ شه ځکه هلته داسې خلق دي چې د الله جل جلاله عبادت کوي نو ته هم د هغوى سره د الله رب العزت عبادت کوه ، اوخپل ځاى ته مه راځه ،ځکه دا د ګناهونو زمکه ده (يعنى دلته خلق ګناهونه کوي) ، نو دا قاتل روان شو کله چې نيمايي لارې ته ورسيده،نو مرګ ورته راغې (يعنى وخت يې پوره شو) نو دده باره کې د رحمت او عذاب فرښتو په خپل مينځ کې سره اختلاف راغې ، د رحمت ملائکو ويل چې : روح يې مونږ اخلو ځکه ده الله ته توبه ويستې وه ، او د عذاب فرښتو ويل چې : ده خو د سره د خير کار تر اوسه نه دې کړې (لهذا روح يې مونږ اخلو) ، نو په انساني شکل کې يوه فرښته ورته راغله هغې ورته وويل: چې تاسو دواړه طرفته زمکې اندازه کړئ ، نو چې کوم طرفته دې نزدې وي نو په همغې خلقوکې يې حساب کړئ ، نو چې کله يې اندازه اولږوله نو هغه کلي طرفته چې دې ورته روانۇ د يو لويشت په اندازه نزدې اوموندې شو ، نو د رحمت ملائکو يې روح قبض کړو (اومغفرت يې نصيب شو) .

په بعضو رواياتو کې راځي چې الله جل جلاله دې يو طرف زمکې ته (د کومې نه چې راغلې ۇ) حکم وکړو چې لرې شه ، او دې بل طرف زمکې ته (کومې ته چې روان ۇ) يې حکم وکړو چې نزدې شه . بيا الله جل جلاله فرښتو ته حکم وکړو چې اوس يې اندازه کړئ نو چې اندازه يې ولږوله نو کومې زمکې طرفته چې دې روان ۇ هغې ته د يو لويشت په اندازه نژدې وو **فَغُفِرَلَهٗ** نو دده بخښنه اوشوه .

فائده : سبحان الله ، الله رب العزت په خپل بنده باندې څومره مهربان دى چې هغه کس چې د سره يې چيرته د خير کار نه ۇ کړې خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته ، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله جل جلاله يې څومره قدرداني وکړه ، ګناهونه يې ورته ټول معاف کړه او بخښنه يې ورته وکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راوړو په وجه کافرته بخښنه

محترمو مسلمانانو ! د کفرنه بله غټه ګناه نشته خو الله تعالی د کافر په باره کې نبي علیه الصلوة والسلام ته فرمائي :

﴿ قُلْ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا إِنْ يَنْتَهُوْا يُغْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پیغمبره ! ته دې کافرانو ته ووايه که چېرته دوی د کفرنه منع شي (د خپل کفرنه توبه وباسي ، او اسلام قبول کړي) نو تیر شوي ګناهونه به ورته وبخښلې شي .

نو اوس چې د کفرنه کومه کمه ګناه ده هغه خو به الله جل جلاله په توبې سره په طریقِ اولی معاف کوي .

الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی

په بل ځای کې الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوْءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾ (۲)

ترجمه : او څوک چې بَد کار وکړي یا په خپل ځان باندې ظلم وکړي ، بیا د الله تعالی نه بخښنه وغواړي نو الله تعالی به ډیر بخښونکې او زیات مهربان بیا مومي .

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوْ عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (۳)

ترجمه : او الله هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّيْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴾ (۴)

ترجمه : بیشکه زه ډیر بخښونکې یم هغه چالره چې څوک توبه اوباسي او ایمان راوړي او نیک عمل وکړي ، بیا په سمه لاره قائم پاتې شي .

(۱) الانفال آيت ۳۸.

(۲) النساء آيت ۱۱۰ .

(۳) الشورىٰ آيت ۲۵ .

(۴) طه آيت ۸۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرش چاپېره کلمات:

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((مَكْتُوبٌ حَوْلَ الْعَرْشِ قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ ﷺ بِأَرْبَعَةِ آلَافِ سَنَةٍ ﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴾ (۱))) . (۲)

د حضرت آدم عليه السلام د پيدائش نه څلور زره (۴۰۰۰) کاله مخکې د عرش چاپېره دا کلمات ليکل شوي و چې بيشکه زه ډېر بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه وباسي او ايمان راوړي او نيک عمل وکړي، او بيا په سمه لاره قائم پاتې شي.

د حضرت موسیٰ عليه السلام د يو ګناهګار امتي د توبې واقعه:

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب ''کتاب التّوّابين'' کې يوه واقعه رانقل کړې چې وهب بن منبه رحمه الله فرمائي:

د حضرت موسی عليه السلام په زمانه کې يو کس ؤ چې ډېر سرکش او نافرمان ؤ، خلق ددء د ورانئ نه ډېر په تنګ وو، آخر خلقو دې د خپل کلي نه وويسته، کله چې دې د کلي نه ووتو، نو د ښار دروازې سره نزدې په يو شاړ ځای کې وفات شو، الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحی وکړه:

اِنَّ وَلِيًّا مِنْ اَوْلِيَاءِيْ حَضَرَهُ الْمَوْتُ فَاحْضِرْهُ وَاغْسِلْهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَقُلْ لِمَنْ كَثُرَ عِصْيَانُهُ يَحْضُر جَنَازَتَهُ لِاَغْفِرَلَهُمْ .

زما د اوليا و نه يو ولي وفات شوې دی، ته ورشه غُسل ورته ورکړه او جنازه ورباندې وکړه، او په خلقو کې دا اعلان هم وکړه چې د کوم سړي ګناهونه زيات وي هغه دې هم ددې ولي په جنازه کې شريک شي چې ددء په برکت سره د هغه ګناهونه هم معاف کړم.

حضرت موسیٰ عليه السلام په خلقو کې دا اعلان وکړو، ډېر زيات خلق جمع شو (ځکه هر سړي دا غوښتل چې زما ګناهونه معاف شي)، چې کله خلق هلته ورغلل نو وې پېژندو چې دا خو هغه فاسق کس دی چې د ډېرو ګناهونو په وجه مونږ د خپل کلي نه ويستلې ؤ،

(۱) طه آيت ۸۲.

(۲) مکاشفة القلوب ص ۷۸، تنبيه الغافلين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسیٰ علیه السلام هم ډير حيران پاتې شو ، الله جل جلاله ورته وحی وکړه چې اې موسی ! ستا د قوم خبره صحيح ده دا هم هغه کس دی ، خو چې کله د ده د مرګ وخت نزدې شو نو ده خې او ګس طرفته او کتل نو په دې دشته کې يې خپل څه دوست يا خپلوان په نظر رانغې او خپل ځان يې ځانله په ذِلت کې وليده ، نو آسمان ته يې سر اوچت کړو او دا دُعا يې وغوښته :

اِلٰهي عَبْدٌ مِّنْ عِبَادِکَ غَرِيْبٌ فِيْ بِلَادِکَ لَوْعَلِمْتُ اَنَّ عَذَابِيْ يَزِيْدُ فِيْ مُلْکِکَ . وَعَفْوُکَ عَنِّيْ يَنْقُصُ مِنْ مُلْکِکَ لَمَا سَاَلْتُکَ الْمَغْفِرَةَ ، وَلَيْسَ لِيْ مَلْجَاءٌ وَلَارَجَاءٌ اِلَّا اَنْتَ وَقَدْسَمِعْتُ فِيْمَا اَنْزَلْتَ اَنَّکَ قُلْتَ ﴿ اَنِّيْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ فَلَا تُخَيِّبْ رَجَائِيْ .

اې الله ! زه ستا د بندګانو نه يو بنده يم ، ستا په کائناتو کې مسافر يم (خلقو د کلي نه راشړلې يم) ، اې الله که چيرته ماته په عذاب راکولو سره ستا بادشاهي مضبوطيدې ، او زما په معاف کولو سره ستا بادشاهي کمزورې کيدې نو ما به هيڅکله د تا نه د مغفرت او بخښنې سوال نه وُ کړې ، خو يا الله زما د پاره ستا نه علاوه بل ځای د پناه او اميد نشته ، او ما اوريدلي چې تا دا آيت نازل کړې :" چې زه ډير غفور ورحيم ذات يم " نو اې الله ته ما بې ...سه کوه (زما ګناهونه معاف کړه) . بيا الله جل جلاله اوفرمايل :

يَا مُوْسٰى اَفَکَانَ يُحْسِنُ بِيْ اَنْ اَرُدَّهٗ ......

اې موسی ! آيا د ماسره دا مناسب وه چې ما دده سوال رَد کړې وې ؟ حالانکه دې مسافرؤ ، زما د وړاندې يې عاجزي ښکاره کړه (توبه يې اوويسته) او ماته يې زما د رحمت واسطه راکړه ، بيا الله جل جلاله اوفرمايل :

وَعِزَّتِيْ لَوْ سَاَلَنِيْ فِي الْمُذْنِبِيْنَ مِنْ اَهْلِ الْاَرْضِ جَمِيْعًا لَوَهَبْتُهُمْ لَهٗ .

زما دې په خپل عزت قسم وي که چيرته ده د مانه د ټولې دنيا د ګناهګارانو متعلق د بخښنې سوال کړې وې نو ما به دده د عاجزئ د وجې نه ټولو ته معافي کړې وې ، ځکه زه د عاجزي کوونکو او مسافرو د پاره ځاي د پناه يم ، د دوی دوست يم او په دوی رحم کوونکې يم .[1]

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ! واوريده چې الله جل جلاله د دې کس توبه هم قبوله کړه او دا يې هم اوفرمايل: که چيرته ده د مانه د ټولې دنيا د ګناهګارانو متعلق د مغفرت سوال کړې وې نو ما به ټولو ته بخښنه کړې وې . سبحان الله ، الله رب العزة څومره غفور رحيم ذات دی .

[1] کتاب التوّابين ص ۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهګارانو دپاره د اُميد آيت :

الله رب العزت فرمائي :

﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته ووايه چې اې زما هغه بندګانو چا چې زياتې کړې په خپلو ځانونو باندې (يعنی کفر، شرک او کبيره ګناهونه يې کړي (۲)) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اُميده کيږئ، بيشکه الله ټول ګناهونه بخښي، بيشکه هم دې بخښونکې او مهربانه دی.

د حضرت علي رضي الله عنه وينا :

د دې آيت په باره کې حضرت علي رضی الله عنه فرمائي :

مَا فِي الْقُرْآنِ أَوْسَعُ آيَةً مِنْ ﴿ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ ﴾ (۳)

په قرآن کې د ټولو نه زيات د اميد آيت (د ګناهګارانو د پاره) د دينه علاوه بل نشته (يعنی په دې کې د ګناهګارانو د پاره غټ ترغيب دی توبې ته).

د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا :

حافظ ابن کثير رحمه الله هم په خپل تفسير کې د همدې آيت د لاندې ليکي :

هٰذِهِ الْآيَةُ الْكَرِيمَةُ دَعْوَةٌ لِجَمِيعِ الْعُصَاةِ مِنَ الْكَفَرَةِ وَغَيْرِهِمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ ، وَإِخْبَارٌ بِأَنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا لِمَنْ تَابَ مِنْهَا وَرَجَعَ عَنْهَا وَإِنْ كَانَتْ مَهْمَا كَانَتْ وَإِنْ كَثُرَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ . (۴)

په دې آيت کې د ټولو نافرمانو کافرانو او نورو ګناهګارانو ته د توبې دعوت دی، او دا خبر

---

(۱) الزمر آيت ۵۳.

(۲) اسرفوا على انفسهم : اي ارتكبوا الكبائر . زادالمسير)

(۳) الدرالمنثور في التفسير بالمأثور ج۷ ص ۲۰۵ ، تفسير روح المعاني ص ۳۷۰ ، تفسير الطبري ج۹ ص ۷۰۸۶ الزمر آيت۵۳، قرطبي ۱۱۵\۲۶۹.

(۴) تفسير ابن كثير ج۵ ص ۴۱۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکول دي چې الله جل جلاله د توبې په ذريعه د انسان ټول ګناهونه بخښي اګر چې د سمندر د ځګ په مقدار وي.

د آيت شانِ نزول :

ددې آيت په شانِ نزول کې امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کوي چې

انَّ نَاسًا مِن اَهْلِ الشِّرْكِ كَانُوْا قَدْ قَتَلُوا فَاَكْثَرُوْا ، وَزَنَوْا فَاَكْثَرُوْا فَاَتَوْا مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوْا : اِنَّ الَّذِيْ تَقُوْلُ وَتَدْعُوْا اِلَيْهِ لَحَسَنٌ لَو تُخْبِرُنَا اَنَّ لِمَا عَمِلْنَا كَفَّارَةً ، فَنَزَلَ:

﴿ وَالَّذِيْنَ لَايَدْعُوْنَ مَعَ اللهِ اِلٰهًا آخَرَ وَلَايَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ....

الى قوله : وَكَانَ اللهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾

وَنَزَلَ " ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لَاتَقْنَطُوْا مِن رَّحْمَةِ اللهِ اِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ .[(۱)، (۲)]

څه خلق د مشرکينو نه کومو چې ډير قتلونه او ډيره زِنا يې کړې وه ، د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دَربار ته راغلل او عرض يې وکړو چې بيشکه تاسو چې کومې خبرې کوئ او کوم دين طرفته خلق رابلئ دا خو ډير ښه دی ، خو که مونږ ته دا اووايئ : چې مونږ دا کوم ګناهونه کړي دي آيا ددې څه کفاره شته او که نه ؟ (يعنی دا په توبه معاف کيدې شي او که نه ؟) نو په دې هکله الله جل جلاله دا آيتونه نازل کړل :

﴿ وَالَّذِيْنَ لَايَدْعُوْنَ مَعَ اللهِ اِلٰهًا آخَرَ.... ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ...﴾

خلاصه دا چې د الله رب العزت د رحمت نه نااُميده کيدل ندي پکار، بلکه که هر څومره غټه ګناه وي خو چې په اخلاص سره سړی ورنه توبه اوباسي نو الله جل جلاله دده ګناه معاف کوي.

يو شاعر وايي :

۱. فَرْضٌ عَلَى النَّاسِ اَنْ يَتُوْبُوْا + وَلٰكِنَّ تَرْكَ الذُّنُوْبِ اَوْجَبُ

---

(۱) الزمر آيت ۵۳ . (۲) اخرجه البخاري ، ۴۸۱۰ ، ومسلم ۱۲۲\۱۹۳ ، وابوداود ۴۲۷۴ ، والنسائي في التفسير ۴۶۹ ، ابن کثير ج۵ ص ۴۱۶ الزمر آيت ۵۳ ، زاد المسير ج۴ ص ۲۲ الزمر آيت ۵۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. وَالدَّهْرُ فِيْ صَرْفِهِ عَجِيْبٌ + وَلٰكِنَّ غَفْلَةَ النَّاسِ اَعْجَبُ (۱)

۱. په خلقو باندې فرض دي چې توبه اوباسي ليکن د ګناه پرېښودل زيات واجب دي،

۲. زمانه په خپل ګردش کې عجيبه ده خو ليکن د خلقو غفلت د دېنه هم ډېر عجيبه دی.

الله رب العزت فرمائي:

﴿ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ اَنَّهٗ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوْٓءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهٗ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ (۲)

ترجمه: ستاسو رب په خپل ځان مهرباني لازمه کړې (هغه مهرباني داده) چې څوک د جهالت په وجه څه بدي (ګناه) وکړي بيا روستو توبه اوباسي او خپل عمل درست کړي نو بيشکه الله ﷻ ډير بخښونکې دی (دده ګناه به معاف کړي)، او ډير رحم کوونکې دی (نور انعامات به هم ورباندې وکړي).

د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض

امام غزالي رحمه الله ويلي: چې کله يو بنده د الله نافرماني کوي نو د زمکې هغه حصه په کومه چې ګناه کيږي الله ته عرض وکړي: اې الله! ماته اجازت راکړه چې زه دا سړې په زمکه کې ننباسم، د آسمان هغه حصه د کومې لاندې چې ګناه کيږي هغه الله جل جلاله ته عرض وکړي: اې الله! ماته اجازت راکړه چې زه په دې سړي وراُولوېږم (او ختم يې کړم)، نو الله رب العزت دوی ته او فرمائي:

اِنْ كَانَ عَبْدُكُمْ فَشَانُكُمْ بِهٖ وَاِنْ كَانَ عَبْدِيْ فَبِيْ وَاِلَيَّ عَبْدِيْ اِنْ اَتَانِيْ نَهَارًا قَبِلْتُهٗ وَاِنْ اَتَانِيْ لَيْلًا قَبِلْتُهٗ لَوَجَدَ اللهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا. (۳)

که چيرته دې ستاسو بنده وي او تاسو پيدا کړې وي نو بيا ستاسو خوښه ده، وې نيسئ، او که دا زما بنده وي نو بيا زه پوهه شه او زما بنده پوهه شه (زمونږ په مينځ کې دَخَل اندازي مکوئ) ځکه که چيرته دې ماته د ورځې راشي (او په خپلو ګناهونو پښيمانه شي، توبه اوباسي) نو زه به

(۱) منبّهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي.

(۲) الانعام آيت ۵۴.

(۳) فرشتو کې عجيب وغريب حالات، وجوهات محبت ص ۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې قبوله کړم ، او که دې د شپې راشي او په خپل گناهونو پښيمانه شي نو زه به يې توبه قبوله کړم ، او دې به وگوري چې الله ﷻ څومره زيات توبه قبلونکې او مهربانه ذات دی .

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْ أَنِّيْ أَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره ته زما بندگانو ته دا خبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی .

بل ځای الله تعالی فرمائي :

﴿ وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِ ﴾. (۲)

ترجمه : او ستا رب بخښونکې او خاوند د رحمت دی .

۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي :

د توبې دويمه فائده دا ده چې توبه کونکي سره الله جل جلاله محبت کوي، الله جل جلاله فرمائي:

﴿ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ ﴾ (۳)

ترجمه : بيشکه الله ﷻ توبه کوونکي او ځان پاک لرونکي خلق خوښوي .

بل ځایٔ الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الْوَدُوْدُ ﴾ (۴)

ترجمه :او همدا الله بخښونکې (د گناهونو) دی او محبت کوونکې دی .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

((اَلتَّائِبُ حَبِيْبُ اللهِ)) . (۵)

توبه کوونکې د الله محبوب دی .

---

(۱) الحجر آيت ۵۹ .

(۲) الکهف آيت ۵۸ .

(۳) البقرة آيت ۲۲۲ .

(۴) البروج آيت ۱۴ .

(۵) ابن ابی الدنيا فی التوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې د يو بوډا سندر غاړي د توبې واقعه:

مولانائي روم رحمه الله يو واقعه ليکلې چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې يو بوډا سړي اسلام قبول کړو، خو د دينه مخکې به هغه سندرې ويلې، ځکه ډير ښکلې غږ يې وُ، په سوونو خلق به ورته جمع وو ، او د آمدن ذريعه يې هم زياته وه.

کله چې دې بوډا شو ، غاښونه يې اوغورځيده ، نو بيا خو يې سندرې نه شوې ويلې نو د آمدن هغه ذريعه يې ختمه شوه ، بچي يې هم نه وو ، صرف يوه ښځه يې وه هغه هم وفات شوه ، نو دې به خپلو دوستانو او واقف خلقو ته ورتلو ، هغوئې به چې څه ورکړه هغه به يې خواړه.

څه وخت دا سلسله جاري وه ، آخر داچې خپل دوستان هم ورنه تنګ شو ، بيا به يې څه نه ورکول ، داسې وخت وربانديې راغې چې څو څو وخته به ورته د خوراک څه نه پيدا کيده ، يوه ورځ يې د ځان سره دا سوچ وکړو چې کله زه ځوان وم او سندرې مې ويلې نو په سوونو خلق به راته جمع وُ ، قدر و عزت به مې هم زيات وُ ، اوس چې زه سندرې نشم ويلې نو خلق راله د يو وخت ډوډۍ راکولو ته هم تيار ندي، نوزړه يې ډير خفه شو او افسوس يې وکړو چې کاش ما خو دا ځواني د الله ﷻ په عبادت او اطاعت کې تيره کړې وې ، نو دومره به ذليله نه ووم ، اوس خو بوډا شوې يم نو څه به دا الله جل جلاله عبادت اوکړم.

دې په دې سوچ کې ډوب وُ او جنت البقيع طرفته روان شو، او هلته د قبرونو په مينځ کې په يو ځاى کې کيناست ، توبه يې اوويسته ، او په ژړا ژړا کې يې دا دعا او غوښته :

اې الله ! ما خو خپله ځواني ضائع کړې ده ، اوس خود ماسره هيڅ شي نشته چې ستا په حضور کې يې پيش کرم ، بوډا يم، په هَمسا ګرځم ، د سترګو نظر مې هم ختم دى ، خو اې الله! زه په خپلو تيرو ګناهونو ډير شرمنده او پښيمانه يم ، اوس راغلې يم ته مې تو به قبوله کړې.

کله يې چې دا دعا اوغوښته ، د غرمې وخت وُ ، نو خوب ورغې ، اُوده شو ، څه وخت پس چې راپاڅيده ، نو ګوري چې مخامخ يو کس را روان دى او په سَر بانديې يې څه اينبي دي ، ده چې اوکته نو خليفهٔ وخت امير المؤمنين حضرت عمر رضی الله عنه وُ ، دې اوويريده چې زه خو ډير ګناهګار يم ، حضرت عمر رضی الله عنه خو زما غوندې کس په دُورُو وهي ، هسې نه چې ما هم په دُورُو اووهي ، چې کله حضرت عمر رضی الله عنه را اورسيده نو دده نه تير شو مخکې لاړ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه وخت پس بيا حضرت عمر رضی الله عنه راواپس شو او ده طرفته را روان شو نو دې نور هم زيات اويريده ، خو چې کله حضرت عمر رضی الله عنه ده ته راغې نو د سَر نه يې هغه لوخې رابنکته کړو او ده ته وايي چې ورورہ ! روټۍ اوخوره ، دا بوډا حيران شو چې امير المؤمنين د مسلمانانو خليفه ماته خوراک پيش کوي (دا څه عجيبه ده ؟) ډير زيات حيران شو ، تپوس يې ورنه وکړو چې اې امير المؤمنين ! تاسو ماته دا خوراک څنګه راوړو ؟ چا درته وويل ؟

حضرت عمر رضی الله عنه ورته اوفرمايل :

اوس لږ وخت مخکې د غرمې په وخت ما د غرمې خُوب (قيلوله) کول ، نو خوب مې اُوليد ،او په خُوب کې راته د الله جل جلاله د طرفه دا پيغام ملاؤ شو چې اې عمره ! پاڅه ، لاړشه او په جنت البقيع قبرستان کې زما يو دوست (محبوب) خفه او اوږې ناست دی هغه ته خوراک ويسه ـ نو چې راپاڅيدم، کور واله ته مې وويل چې : شابه جلتي وکړه چې څه تيار وي هغه راله راکړه چې د الله محبوب ته يې ويسم ، نو هغې راله دا خوراک اوتړلو ، نو په ځای ددې چې زه يې په لاس کې راوړم ، ما وې چې د الله محبوب له يې وړم نو راشه په دې خپل سر يې کيده ، ددې دپاره چې د الله جل جلاله د محبوب اکرام او عزت اوشي (نو ځکه مې په خپل سر راخيستې ؤ) اې د الله محبوبه ! اوس يې په ډير شوق اوخوره .

کله چې دې بوډا دا خبرې واوريدې نو وې ويل: سبحان الله زما پروردګار څومره کريم او مهربانه دی ما خو لږ ساعت مخکې هغه ته توبه اوويسته ، هغه ددې دومره ګناهونو باوجود زما توبه قبوله کړه او د وخت اميرالمؤمنين ته يې حکم وکړو چې لاړشه او زما يو دوست اوږې دی ، هغه ته خوراک ويسه .

چې کله بوډا دا خبره وکړه نو په ژړا شو ، او دومره يې اوژړل چې په هماغه ځای د حضرت عمر رضی الله عنه د وړاندې وفات شو .

محترمو تاسو واوريده چې الله جل جلاله د انسان د توبې څومره قدرداني کوونکې دی خو کاش چې انسان خو هم الله ﷻ طرفته متوجه شي .(١)

---

(١) خطبات فقير ج١٢ ص٦٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. په توبې سره الله جل جلاله ډېر خوشحالیږي

کله چې يو بنده د الله د وړاندې توبه اوباسي او په خپلو ګناهونو باندې پښيمانه شي نو الله رب العزت په دې باندې ډېر زيات خوشحاليږي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دا حديث مبارک رانقل کړي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائي :

((لَلّٰهُ اَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ فِيْ اَرْضٍ دَوِيَّةٍ مُهْلِكَةٍ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ، عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ . فَنَامَ فَاسْتَيْقَظَ وَقَدْ ذَهَبَتْ فَطَلَبَهَا حَتّٰى اَدْرَكَهُ الْعَطَشُ ثُمَّ قَالَ اَرْجِعُ اِلٰى مَكَانِيَ الَّذِيْ كُنْتُ فِيْهِ فَاَنَامُ حَتّٰى اَمُوْتَ فَوَضَعَ رَاْسَهُ عَلٰى سَاعِدِهِ لِيَمُوْتَ فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَاحِلَتُهُ وَعَلَيْهَا زَادُهُ وَطَعَامُهُ وَشَرَابُهُ . فَاللّٰهُ اَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ مِنْ هٰذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَادِهِ)) . (۱)

وَفِيْ رِوَايَةٍ ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ : " اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّكَ " اَخْطَاَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ. (۲)

الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې د هغه سړي نه هم زيات خوشحاليږي کوم چې په بې آب و ګياه دَشته کې روان وي ، او دده سره يوه سورلي وي چې په هغې باندې دده خوراک او څښاک ترلې وي، نو دې د اِستراحت دپاره څملي او اُوده شي، کله چې راپاځي نو دده هغه سورلي تللې وي ، دې يې ډېره اُولټوي خو پيدا نشي .

آخر دې (سخت) تږې شي (خو پدې دشته کې اُوبه چيرته نه پيدا کيږي) نو د ځان سره فيصله وکړي چې واپس همغه خپل د خُوب ځاي ته ځم ، هلته به اُوده شم ، تر دې چې هم هلته مړهم شم ، نو راشي او د مرګ په انتظار سَر په خپل مټ (ليچي) کيدي او اُوده شي ، کله چې (څه وخت پس) راويخ شي نو ګوري چې هغه سورلي يې په همغه زور ځاي ولاړه وي ، او په هغې باندې دده توښه ، خوراک او څکاک هم موجود وي (نو دې ډېر زيات خوشحاله شي)

---

(۱) اخرجه البخاري في الدعوات باب التوبة ۶۳۰۸ ، ومسلم في التوبة ، والترمذي في صفة القيامة باب المؤمن يرى ذنبه کالجبل ۲۴۹۹ ، ۲۵۰۰ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۳ .

(۲) مسلم کتاب التوبة حديث نمبر ۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي کريم صلی الله عليه وسلم او فرمايل چې الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې ددې نه هم زيات خوشحاليږي څومره چې داسړې په دې سَوَرلی او په دې توښه (خوراک او څکاک) خوشحال شو .

په يو روايت کې دا هم ذکر دي چې دا سړې د سورلی په پيداکيدو دومره خوشحاله شي چې د ډيری خوشحالی نه دا وايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ .

اې الله ! ته زما بنده يې او زه ستا رب يم . يعنی د ډيرې خوشحالی نه خطاء شي (په ځای ددې چې دې داسې ووايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ وَاَنَا عَبْدُکَ . اې الله ! ته زما رب يې او زه ستا بنده يم . خو د ډيرې خوشحالی نه : اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ ووايي) .

۴ . د انسان د فلاح او کاميابی ذريعه ده :

د توبې څلورمه فائده داده چې کوم کس په اخلاص باندې توبه اوباسي نو الله جل جلاله دداسې کس سره د فلاح او کاميابی وعده کړې ، الله تعالی فرمائي :

﴿ وَتُوْبُوْا اِلَى اللهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ (۱)

اې مومنانو ! تاسو ټول الله جل جلاله ته توبه وباسئ دپاره ددې چې تاسو کامياب شئ .

۵ . انسان ته ښکلې ژوند او د دنيا نعمتونه نصيبه کيږي :

د توبې پنځمه فايده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته بهترين د راحت واله ژوند نصيبه کوي ، الله رب العزت فرمائي :

﴿ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ ﴾ (۲)

---

(۱) النور آيت ۳۱ .

(۲) هود آيت ۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ، بیا توبه اوباسئ هغه ته ، نو هغه به درله د یو مقرّر وخت (مرګ) پورې د ژوند ښکلې سازو سامان درکړي او په آخرت کې به هر خاوند د فضل (نیک عمل کونکي) ته خپل فضل (جنت) ورکړي .

د حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت :

حضرت هود علیه السلام هم چې کله خپل قوم ته نصیحت کولو نو دایې هم ورته فرمائلي ؤ :

﴿ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې زما قومه ! تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ،او بیا توبه اوباسئ ده ته ، نو هغه به را اُووروي په تاسو باندې په شِیبُو شِیبُو باران ، او ستاسو پدې موجوده قوت کې به درته د نور قوت زیادت هم وکړي .

٦ . د انسان زړه د ګناه د خیرې نه صفا کیږي

د توبې پنځمه فائده داده چې کله انسان توبه اوباسي نو په دې سره دده زړه د ګناهونو د خیرې نه صفا شي . نبي علیه الصلوة والسلام فرمائي :

((إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا .....)) (۲)

بیشکه مؤمن چې کله یو ګناه وکړي نو ددې ګناه په وجه دده په زړه باندې یو تور داغ اُولږي ، نو که دې توبه اوباسي او استغفار ووایي نو زړه یې ددې تور داغ نه صفا شي .

د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې

محترمو مسلمانانو ورونړو ! الله تبارک وتعالی په خپلو بندګانو باندې ډیر زیات مهربانه دی تر دې چې یو حدیثِ مبارکه کې راځي چې د اویا (۷۰) مورانو نه هم زیات په خپل بنده مهربانه دی .

---

(۱) هود آیت ۵۲ .

(۲) رواه الترمذي في التفسیر ، والنسائي وابن ماجه وابن حبان في صحیحه والحاکم ، الترغیب والترهیب ج۴ ص ۴۷ کتاب التوبة والزهد حدیث ۱۳ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي

الله رب العزت دومره غفور رحيم دی چې تر قيامته پورې يې د خپلو گناهگارو بندگانو دپاره د توبې دروازه پرانستې ده چې که کله هم دا بنده په خپلو تيرو گناهونو پښيمانه شي او ماته توبه اوباسي نو زه به يې مخکيني ټول گناهونه معاف کړم.

امام مسلم رحمه الله د سردارِ دوجهان محمدٌ رسول الله صلی الله عليه وسلم يو ارشاد رانقل کړی:

((إِنَّ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيئُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيئُ اللَّيْلِ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا)). (١)

بيشکه الله جل جلاله د خپل رحمت لاسونه د شپې غوړوي (کما يليق بشانه. يعنی د انسان د توبې منتظر وي (٢)) ددې د پاره چې د ورځې گناه کوونکې کس توبه اوباسي، او د ورځې خپل د رحمت لاسونه غوړوي ددې دپاره چې د شپې گناه کوونکې کس توبه اوباسي (د الله جل جلاله د توبې دا دروازه انسان ته هر وخت خلاصه وي) تر دې چې نمر د مغرب نه رااوخيجي (يعنی قيامت قائم شي).

د ابليس قسم او د الله جل جلاله جواب:

حديث کې راځي چې کله الله رب العزت ابليس لعنتي کړو (او راوې شړلو) نو د الله ﷻ نه يې مُهلت اوغوختو، نو الله ﷻ د قيامته پورې مهلت ورکړو، نو ابليس قسم وکړو او وې ويل:

وَعِزَّتِکَ لَاخْرَجْتُ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ مَادَامَ فِيْهِ الرُّوْحُ.

زما دې ستا په عزت قسم وي چې زه به تر هغې پورې د بنی آدم د زړه نه جدا نه شم تر څو پورې چې په ده کې روح وي (يعنی هميشه به يې گمراه کوم).

---

(١) مسلم کتاب التوبة حديث ٣١، النسايي، الترغيب والترهيب ج٤ ص ٢٥ کتاب التوبة والزهد، مسند احمد، کنز العمال ١٠١٨٦.

(٢) قال النووي رحمه الله: البسط: کناية عن قبول التوبة. مرقاة ج٥ ص ١٢٩ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله رب العزّت ورته او فرمايل:

وَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَا حَجَبْتُ عَنْهُ التَّوْبَةَ مَادَامَ الرُّوْحُ فِيْهِ . (۱)

زما دې هم په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې په ده کې روح وي زه به ورنه توبه بنده نه کړم (يعنى توبه به يې قبلوم).

په بعضو رواياتو کې داسې هم نقل دي:

وَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَا أَزَالُ أَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفِرُوْنِيْ . (۲)

زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې دوی د مانه بخښنه غواړي زه به هميشه د دوی بخښنه کوم.

دبني اسرائيلو د يو ځوان د توبې واقعه:

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو واقعه ذکر کړې، چې بني اسرائيلو کې يو ځوان وُ، شل (۲۰) کاله يې د الله ﷻ عبادت کړې وُ، بيا يې شل (۲۰) کاله د الله ﷻ په نافرمانۍ کې تير کړه، بيا يو ورځې آئينې (شيشې) ته ولاړ وُ، په آئينه کې يې اوليده چې ګيره يې سپينه شوې ده نو ډير خفه شو چې ګيره مې سپينه ده او اوس هم د الله جل جلاله نافرماني کوم، نو الله تعالى ته يې عرض وکړو:

اِلٰهِيْ اَطَعْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً ثُمَّ عَصَيْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً فَاِنْ رَجَعْتُ اِلَيْکَ اَتَقْبَلُنِيْ ؟

اې الله! ما خوستا شل کاله فرمانبرداري وکړه، بيا مې شل کاله ستا نافرماني وکړه، او س که زه تاته واپس درشم (او ستا فرمانبرداري شروع کړم) نو آيا ته به ما توبه قبوله کړې؟

نو يو غائبانه آواز يې واوريده:

اَحْبَبْتَنَا فَاَحْبَبْنَاکَ وَتَرَکْتَنَا فَتَرَکْنَاکَ وَعَصَيْتَنَا فَاَمْهَلْنَاکَ وَاِنْ رَجَعْتَ اِلَيْنَا قَبِلْنَاکَ.

اې زما بنده تا د مونږ سره محبت وکړو نو مونږ هم درسره محبت وکړو، تا مونږ پريښودو نو مونږ هم ته پريښودې، تا زمونږ نافرماني وکړه نو مونږ مهلت درکړو، او س چې ته مونږ ته بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

راواپس کيږي (او توبه اوباسي) نو مونږ به تا قبول کړو . (۱)

معلومه شوه چې الله رب العزت انسان ته د توبې دروازه هر وخت کلاؤ ساتلې .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی الله جل جلاله فرمائي :

((مَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعًا وَاِذَا اَقْبَلَ اِلَيَّ يَمْشِيْ اَقْبَلْتُ اِلَيْهِ اُهَرْوِلُ)). (۲)

کوم کس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانژدې کيږي زه ورته د يو گز په اندازه ورنژدې کيږم ، او څوک چې ماته يو گز رانژدې کيږي نو زه به ورته يو باع (يعنی د دواړو لاسونود خورولو په مقدار ورنژدې کيږم (۳)) او چې کله دا انسان ماته را روان شي نو زه په منډه ورځم .

همدغه شان بل حديث قدسي دی الله تعالی فرمايي :

يَا ابْنَ آدَمَ قُمْ اِلَيَّ اَمْشِ اِلَيْکَ ، وَاَمْشِ اِلَيَّ اُهَرْوِلُ اِلَيْکَ . (۴)

اې د آدم ځويه ! ته ماته راولاړشه زه به ستا طرفته درروان شم ، او ته ماته را روان شه زه به په منډه تاته درشم . (يعنی چې ماته لږ هم متوجه شي زه به درباندې ډير رحمتونه را اُووَروم) .

د کُرد قبيلې د يو ډاکو واقعه :

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التّوابين) کې ، او مولانا زکريا رحمه الله په فضائلِ صدقات کې يو واقعه رانقل کړې چې په کُرد قبيله کې يو مشهور ډاکو او غَل (عبکر الکُردي) اوسيده ، هغه د خپلې توبې واقعه دارنگې بيانوي : چې يو ورځ زه د خپلو ملگرو سره د غَلا دپاره اووتم ، مونږ په لاره روان وو ، مزل موکولو ، يو ځای کې د دَمې دپاره

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰ کتاب التوبة، حياة القلوب .

(۲) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ . والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸٦۷ .

(۳) منجد ، قاموس الوحيد

(۴) رواه احمد في المسند باسناد صحيح ۳ ۴۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيناستو ، هلته مو د قجورو درې (۳) اُونې اوليدې ، چې دا دوه (۲) اونې تکې شنې وې او د قجورو نه خې ډکې وې ، او دا دريمه اُونه اُوچه وه قجورې پکې نه وې ، او يوه مرغۍ مو اوليده چې بار بار دې ميوه دارې اُونې ته راتله او يوه يوه قجوره يې په خپله مخوکه کې اخيسته ، او دې اُوچې اونې ته به تلله ، او هلته به يې په يو ځای کې دا قجوره اچوله ، دا غَل وايي چې : زه ډير حيران شوم چې دا مرغۍ دا قجورې چيرته وړي ؟

نو زه دې اُوچې اونې ته اُوختم چې اوګورم دا څه تماشه ده ؟ کله چې پاس اوختم ، نو ما اوليده چې هلته يو ړوند مار پروت دی ، خُوله يې وازه کړې او دا مرغۍ دا تازه قجورې دې مارته په خُوله کې اچوي ، دامې چې اوليده نو زه ډير حيران شوم او په ژړا شوم چې يا الله ! مار خو داسې يو شی دی چې ددې د وژلو حکم اګر چې زمونږ پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم کړې ، خو چې دا ړوند دی نو بيا هم ده ته د روزۍ رسولو د پاره تا يوه مرغۍ مقرر کړې .

يا الله ! زه خو ستا بنده يم ، مسلمان يم ، او بيا هم د خلقو نه په غلا کولو خپله روزۍ پيدا کوم .

يا الله ! چې ته دې ړوند مارته روزۍ ورکولې شې نو ماته هم حلال رزق راکولې شې .

نو په زړه کې مې ويره پيدا شوه ، يو هاتفي آواز راباندې اوشو :

بَابِيْ مَفْتُوْحٌ لِلْقَاصِدِيْنَ.

چې زما د روازه خو توبه کوونکو ته خلاصه ده .

نو په هماغه ځاي کې مې د غَلا نه توبه اُوويسته ، اوکومه توره مې چې د غلا د پاره استعمالوله هغه مې هم په هم هاغه ځای ماته کړه او چغې مې کړې :

اَلتَّوْبَةُ اَلتَّوْبَةُ يا الله ! معافي راته وکړه زما توبه ده ، زما توبه ده .

نو يو غائبانه آواز مې واوريدو :

قَدْقَبِلْنَاکَ اې بنده ! مونږ ته قبول کړې ، معافي مو درته وکړه .

چې رابنکته شوم ملګرو رانه تپوس وکړو چې څه په تا څه اوشو ؟ نو ما ورته ټوله قصه بيان کړه چې ما خو توبه اوويسته او د الله ﷻ سره مې صُلحه وکړه ، هغوی چې دا خبرې واوريدې نو هغوی هم تورې اوغورځولې او ټولو توبه اوويسته ، مونږ ټولو حرام مال خلقو ته واپس کړو او مکې معظمې ته د حج په اراده روان شو ، چې کله مونږ درې (۳) ورځې سفر وکړو او يو کلي ته اورسيدو ، نو هلته يوه بوډۍ زَنانه چې په سترګو ړنده وه را اُووته او مونږ نه يې پوښتنه وکړه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَفِيكُمْ فُلَانُ الْكُرْدِيُّ ؟

آيا په تاسو کې د کُرد قبيلې فلانکي نومې کس شته ؟ د اډاکو وايي چې زما نوم يي واخيست، خلقو ورته وويل چې : آو دادی . نو هغې زَنانه څه جامې ماته راکړې او راته وې ويل چې نن د ريمه ورځ ده چې رسول الله صلی الله عليه وسلم په خوب کې ګورم او ماته دا فرمائي :

اِعْطِيْ هٰذِهِ الثِّيَابَ لِفُلَانٍ الْكُرْدِيِّ .

دا جامې د کُرد قبيلې فلانکي کس ته ورکړه ، دا کس وايي چې ما ورنه هغه کپړې راواخيستې او په خپلو ملګرو مې تقسيم کړې . (۱)

فائده : سبحان الله . په رينښتينې توبې سره ورته څومره عزت حاصل شو چې ګناهونه يې هم معاف شو او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د طرفه ورته جامې هم اعزازًا ورسيدې .

محترمو مسلمانانو الله جل جلاله د انسان د اعمالو او توبې ډير قدرداني کوونکې دی خو چې انسان په اخلاص الله ﷻ ته متوجه شي .

حضرت داؤد عليه ا لسلام ته د الله جل جلاله وحې :

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې يو کرت الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمِ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ اِلٰى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا اِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ اَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ . يَا دَاوُدُ ! هٰذِهٖ اِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ اِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ ؟ (۲)

اې داؤد ! که چيرته هغه خلق کوم چې ماته شاکړې (زما په نافرمانۍ او ګناهونو کې ژوند تيروي) که دوی ته دا پته اولږي چې زه د دوی (د توبې) څومره منتظر يم او په دوی څومره مهربان يم ، او د دوی د ګناه پريښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې يم ، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي .

(۱) کتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۰۲ ، فضائل صدقات حصه دوم ص ٦٦ ، مثالي فکر انګيز واقعات ولطائف ص ۹۰

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۴۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې داوُد ! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کومو چې ماته شاکرې (او زه یې هیر کړې یم، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي ؟ (یعنی زه به په هغوی څومره ډیر رحم کوم، او څومره زیات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې یم).

دهندوستان د یوبُت پرست د توبې واقعه :

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله یو واقعه ذکر کړې چې د هندوستان یو بُت پرست کافر خپل بُت ته نوي (۹۰) کاله د يَاصَنَمُ يَاصَنَمُ (اې بُته اې بُته) آواز کولو، خو د بُت د طرف نه به ورته هیڅ جواب نه راتلو . یو ورځ یې په غلطۍ کې د خُولې نه د يَاصَنَمُ په ځای يَاصَمَدُ اووت.

(صَمَد د الله ﷻ د نومونو نه یو نوم دی چې معنی یې ده : اَلْمُسْتَغْنِيْ عَنْ كُلِّ اَحَدٍ اَلْمُحْتَاجُ اِلَيْهِ كُلُّ اَحَدٍ ، هغه بې نیازه ذات چې د هر چانه بې پروا دی او ده ته هر څوک محتاج دي) .

نو د الله ﷻ د طرفه ورته آواز راغې :

لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ . (اې زما بنده زه حاضریم) .نو هغه کس په هماغه ځای باندې هغه خپل بُت توټې توټې کړو او کلمه یې وویله چې لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ . او نورو هندوانو ته یې وویل : چې ظالمانو ما خو نوي (۹۰) کاله دې بُت ته آواز ونه کول خو څه جواب به نه راتلو، نن مې په غلطۍ کې د مسلمانانو د رَب نوم د خُولې نه اووت نو د آسمان نه جواب راغې چې لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ زه حاضریم اې بنده . تا زه ولې پرېښې یم او هغه کاڼو ته آواز ونه کوې چې هغه ځانله کاڼه او ګونګیان دي .

دې واقعې بیانولو نه روستو مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله لیکلي چې کله الله ﷻ یو بُت پرست طرفته (چې په غلطۍ کې یې د الله جل جلاله نوم اخیستې وُ) دو مره متوجه دی نو که یو کس مسلمان وي او هغه الله راضي کول غواړي نو هغه طرفته به الله څومره زیات متوجه وي[1]

[1] مواعظ حکیم الامت وتحلیات حلب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زنکدن په حالت کې توبه نه قبلیږي :

البته چې کله په انسان باندې د زنکدن حالت شروع شي نو بیا د انسان توبه نه قبلیږي ، ځکه دې په دې وخت کې هر څه په خپلو سترګو ګوري نو بیا خو ایمان بالغیب نه پاتې کیږي .

حدیث کې راځي :

((إِنَّ اللهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَالَمْ يُغَرْغِرْ)) . (۱)

بیشکه الله جل جلاله د بنده توبه قبلوي تر څو پورې چې دده روح مرۍ ته نه وي رارسیدلې .

د مرګ په وخت خو فرعون هم ویلي وُ :

﴿ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

مادا یقین وکړو چې نشته دی څوک معبود سوا د هغه ذات نه په کوم ذات چې بني اسرائیلو ایمان راوړې دی ، او زه د فرمانبردارو نه یم .

نو ورته وویل شو :

﴿ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ . (۳)

ترجمه : آیا اوس ایمان راوړې حال دا دې چې له دې نه وړاندې تا نافرماني کړې ده او ته د فساد کوونکو نه وې .

حافظ الپوري رحمه الله فرمائي :

په زنکدن کې دې توبه رب ته قبوله نده * چې په حیات د ناروا وُ نه سَوګند اونکړې

د توبې نه روستو الله ﷻ د انسان ګناه د حفظه فرشتو او اندامونو نه هم هیره کړي :

کله چې انسان یو ګناه کوي نو کراماً کاتبین فرشتې هم دده په عملنامه کې دده ګناه لیکي ، د انسان خپل اندامونه (لاس ، خپې وغیره) به هم د قیامت په ورځ دده خلاف ګواهي ورکوي ، د زمکې په کومه حصه کې چې ګناه شوې وي هغه به هم د قیامت په ورځ دده خلاف ګواهي ورکوي

(۱) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ۹۸ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) یونس آیت ۹۰ .

(۳) یونس آیت ۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا ورځ او شپه (په کومه کې چې ګناه شوې وي دا) به هم د قيامت په ورځ د انسان خلاف ګواهي ورکوي.

خو د رب کريم دى مهرباني ته ګوره چې کله انسان په اخلاص توبه او باسي نو الله جل جلاله يې ګناه هم معاف کړي، دده د عملناني نه يې هم ختمه کړي، د هغه فرشتو نه يې هم هيره کړي کومو چې دا ليکلې، دده د اندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې د هغې نه يې هم هيره کړي، ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوى د انسان خلاف ګواهي ورنکړي.

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي:

((إِذَا تَابَ الْعَبْدُ مِنْ ذُنُوبِهِ أَنْسَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ حَفَظَتَهُ ذُنُوبَهُ وَأَنْسَى ذَلِكَ جَوَارِحَهُ وَمَعَالِمَهُ مِنَ الْأَرْضِ حَتَّى يَلْقَى اللهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ شَاهِدٌ مِنَ اللهِ بِذَنْبٍ)). (۱)

کله چې يو بنده د خپلو ګناهونو نه توبه او باسي نو الله رب العزت د حفظه فرشتو نه هم دده ګناه هيره کړي، دده داندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې وي د هغې نه يې هم هيره کړي.

دا ددې د پاره چې کله دې د قيامت په ورځ د الله جل جلاله سره ملاويږي نو په دده د ګناه څوک ګواه نه وي (ځکه که ددوى نه هيره نشي نو دوى خو به بيا د انسان خلاف ګواهي ورکوي).

ددنيا او دالله تعالى په عدالت کې فرق:

محترمو مسلمانانو الله ﷻ د انسان د توبې ډير قدرداني کوونکې دى. تاسو ديته سوچ وکړئ چې که چيرته دنيا کې په يو کس باندې د دورغو دعوى' اوشي او عدالت (قضاء) ته فيصله لاره شي، تحقيقات اوشي، د تحقيقاتو نه پس پته اولږي چې دا دعوى د دروغو وه، نو عدالت (قضاء) ددې سړي دا مقدمه ختمه کړي خو ددې مقدمې ريکارډ د ځان سره بيا هم ساتي. اوس که چيرته دا سړې دې عدالت ته هر څومره دا وو وايي چې کله خبره دروغ ثابت شوه نو دا ريکارډ خو ختم کړئ. نو عدالت به ورته وايي چې نه. دا ريکارډ به مونږ د ځان سره خامخا ساتو

او بل طرفته د الله ﷻ معامله وګورئ چې کله يو سړې واقعي مُجرِم او ګناهګار وي، خو دې د الله جل جلاله د وړاندې په اخلاص توبه او باسي، او معافي او غواړي نو الله رب العزت به

(c) ketabton.com: The Digital Library

توبه هم قبوله کړي ، د عمل نامې نه يې د ګناه ريکارډ هم ختم کړي، تردې چې دده د لاس ، پښو ، کومو فرشتو چې دا ګناه ليکلې او په کومه زمکه شوې د دوی تړولو نه دا ګناه هيره کړي . ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی دده خلاف ګواهي ورنکړي .

الله ﷻ باربار ګناه معاف کوي

محترمو که انسان په اخلاص باندې توبه اوباسي او بيا د ګناه نه کولو پخه اراده وکړي ليکن د غلبه شهوت او شيطاني وسوسو په وجه ورنه بيا ګناه اوشي او دې بيا توبه اوباسي ، استغفار ووايي ، نو الله جل جلاله بيا هم دده ګناه معاف کوي . اګر چې په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ورنه دا ګناه اوشي او په هر ځل ورنه په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې معاف کوي او دې کس ته مُصِر (اِصرار کوونکې په ګناه) نشي ويلې . (۱)

د ابوداؤد شريف حديث دی ، نبي عليه الصلوة و السلام فرمائي :

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې د ورځې اويا ځله يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي .

يعنی که چيرته د يو کس نه په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ګناه اوشي او اويا پيرې ورنه توبه اوباسي ، استغفار ووايي نو ده ته په ګناه اِصرار کوونکې نشي ويلې .

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله يو حديث رانقل کړې ، په کوم کې چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د خپل رب نه حکايت کوي :

((اَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا فَقَالَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ . فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى : اَذْنَبَ عَبْدِيْ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ بِالذَّنْبِ (غَفَرْتُ لِعَبْدِيْ (۳)) ثُمَّ عَادَ فَاَذْنَبَ فَقَالَ : اَيْ رَبِّ ! اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى : عَبْدِيْ اَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ

(۱) مجمع بحار الانوار ص ۲۱۱ /۳ ، مرقاة ص ۶۷ ، ۶۸ /۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني ، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۲ .

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴ ، ترمذي ۳۵۵۹ ، مشکوة ص ۲۰۴ باب الاستغفار والتوبة ، کنزالعمال ۱۰۳۰۷ .

(۳) بخاري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِالذَّنْبِ ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ فَقَالَ : أَيْ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : أَذْنَبَ عَبْدِيْ ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ . اِعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ)). (۱)

چې کله بنده يو ګناه وکړي او دا ووايي : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ يا الله ما ته زما ګناه او بخښې، نو الله رب العزت فرمائي چې زما بنده يو ګناه وکړه خو ده ته دا پته (معلومه) ده چې د ده دا سې يو رب شته چې هغه دا ګناه بخي هم ، او نيول هم پرې کوي . نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بيا دې په دويمه پيره دا ګناه وکړي (روستو پښيمانه شي) او ووايي : اې ربه ما ته زما دا ګناه معاف کړه . نو الله رب العزت فرمائي : چې زما بنده ګناه وکړه او دې پوهه دی چې د ده يو رب شته چې ګناه بخښي هم ، او په ګناه نيول هم کوي نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بيا دې په دريمه پيره دا ګناه وکړي ، روستو ووايي : اې الله ما ته دا ګناه معاف کړه . الله جل جلاله او فرمائي زما بنده ګناه وکړه خو ده ته پته (معلومه) ده چې د ده داسې يو رب شته چې ګناه بخښي هم ، او نيول هم پرې کوي . الله ﷻ ورته او فرمائي :

اِعْمَلْ مَا شِئْتَ (۲) فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ .

اې زما بنده که د تا نه کله هم ګناه اوشي ، بيا ته د ما نه بخښنه اوغواړې نو زه به در ته معاني کوم ، څه . تا ته مې بخښنه وکړه .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله ﷻ فرمائي :

وَيْحَ ابْنُ آدَمَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُنِيْ فَأَغْفِرُلَهُ ثُمَّ يَعُوْدُ فَيَسْتَغْفِرُنِيْ فَأَغْفِرُلَهُ (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد باب قول الله تعالى ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ﴾ ۷۵۰۷ ، ومسلم باب قبول التوبة من الذنوب وان تكررت الذنوب والتوبة ۶۹۴۱ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) علامه تقي عثماني دامت بركاتهم العالية په تکمله د فتح الملهم کې د اِعْمَلْ مَا شِئْتَ معنی کوي چې مَا دُمْتَ تُذْنِبُ ثُمَّ تَتُوبُ غَفَرْتُ لَكَ چې کله هم ته ګناه کوې بيا ورته په اخلاص توبه اوباسې نو زه به هم در ته معاني کوم . تكملة فتح الملهم ۶ ص ۱۵ هكذا في الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۳) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۷ ط. بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني آدم په حال تعجب دی چې ګناه وکړي بيا د مانه معافي اوغواړي (توبه اوباسي) نو زه ورته معافي وکړم ، دې بيا ګناه وکړي او بيا د مانه معافي اوغواړي نو زه ورته بيا هم معافي اوکړم . په ده تعجب دی چې نه خو ګناه پرېږدي ، او نه زما د رحمت نه نا اميده کيږي . خو اې فرشتو ! تاسو ګواه اوسئ چې ما ده ته ټول ګناهونه اوبخل (ځکه دې خو توبه هم اوباسي او زما د رحمت نه هم نه نا اميده کيږي) .

دحبيب بن الحارث ﷺ واقعه :

رسول الله ﷺ ته يو کس (حبيب بن الحارث ﷺ) راغې او عرض يې وکړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ رَجُلٌ مِقْرَافٌ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زه ډير ګناهګاريم . نو نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

تُبْ اِلَى اللهِ يَا حَبِيْبُ . اې حبيب ! الله ﷻ ته توبه اوباسه .

هغه ورته عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ اَتُوْبُ ثُمَّ اَعُوْدُ .

اى د الله ﷻ رسوله ! زه توبه اوباسم خو بيا رانه ګناه اوشي .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

كُلَّمَا اَذْنَبْتَ فَتُبْ . چې کله هم درنه ګناه اوشي نو توبه اوباسه .

هغه عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ اِذَا تَكْثُرُ ذُنُوْبِيْ .

که چيرته زما ګناهونه ډير زيات وي او بار بار وي (او زه توبه اوباسم نو آيا الله ﷻ به يې قبلوي ؟)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

عَفْوُاللهِ عَزَّ وَجَلَّ اَكْثَرُ مِنْ ذُنُوْبِكَ يَا حَبِيْبُ .

اې حبيب ! د الله ﷻ عفوه ستا د ګناهونو نه ډيره زياته ده (ته چې هرڅومره پيرې توبه اوباسې نو الله ﷻ يې قبلوي) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : معلومه شوه چې که انسان هرڅومره پیرې په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې قبلوي . (۱)

نبي علیه الصلوة والسلام هم توبه ویسته :

پدې خو اتفاق دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم معصوم دی : الله تعالی فرمائي :

﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ﴾ (۲)

لیکن بیا هم پیغمبر علیه السلام د ورځې سل (۱۰۰) پیرې توبه اوباسي او استغفار وايي.

نبي علیه السلام فرمائي :

((يَا أَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا إِلَى اللهِ فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ)) (۳)

ترجمه : اې خلقو تاسو الله ته توبه ووباسئ . بیشکه زه الله ته د ورځې سل پیرې توبه اوباسم.

نو چې کله نبي علیه السلام باوجود د دینه چې معصوم دی د ورځې سل پیرې توبه اوباسي نو بیا خو مونږ ته په کار دي چې مونږ خو یې زیاته اوباسو ، ځکه مونږ خو ډیر ګناهګاریو .

بار بار توبه ویستونکې مُصر ندی

پاتې شوه دا خبره چې الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ (۴)

الله ﷻ دانسانانو ګناهونه بخښي خو چې دوی په خپلو ګناهونو باندې اِصرار (ټینګوالی) نکوي (یعنی بار بار یې نه کوي) .

---

(۱) خطبات فقیر ج۳۶ ص ۷۸ .

(۲) الفتح آیت ۲ .

(۳) رواه مسلم ، ورواه الامام احمد ۱۸۸۴۱ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة . د بخاري شریف الفاظ داسې دي : والله اني لاستغفر الله واتوب اليه في اليوم اكثر من سبعين مرة . رواه البخاري ، مشکوة ج۵ ص ۱۲۳ باب الاستغفار والتوبة .

(۴) آل عمران آیت ۱۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق:

ددې آيت په تفسير کې علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکلي چې اصرار ديته وايي:

اَلْاِقَامَةُ عَلَى الْقَبِيْحِ بِدُوْنِ الْاِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ . (۱)

په يو قبيح (او د گناه په) كار سرې هميش والې كوي خو استغفار هم نه وايي او توبه هم نه اوباسي. نو ديته اصرار ويلې شي.

او كه چيرته د يوى گناه كولو نه پس يې استغفار وويل، په زړه کې په تيره گناه پښيمانه شو او آئنده کې يې دا پخه اراده وكړه چې بيا به يې نه كوم نو الله جل جلاله به ورته دا گناه معاف كړي. اوس كه بيا ورنه دا گناه اوشوه او بيا يې هم همدغه شان توبه اوويسته نو الله ﷻ به دوباره ورته گناه معاف كړي اگر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې گناه وكړي او توبه اوباسي.

او همدا د حديث مطلب دى چې:

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه كس هميشه والې په گناه ندې كړې چې بخښنه يې غوښتې وي اگر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې يې دا گناه كړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق:

ملا علي قاري رحمه الله هم په مرقاة شرح د مشكوة کې فرمائي:

مَنْ اَتْبَعَ ذَنْبَهُ بِالْاِسْتِغْفَارِ فَلَيْسَ بِمُصِرٍّ عَلَيْهِ وَاِنْ تَكَرَّرَ مِنْهُ . (۳)

څوک چې د گناه نه روستو استغفار ووايي (په اخلاص توبه اوباسي او بيا يې د نه كولو پخه اراده وكړي) اوس ورنه بيا بيا گناه كيږي (او دې بيا په اخلاص توبه اوباسي) نو دا سړې په گناه اصرار كوونكې ندې.

---

(۱) روح المعاني ج۴ ص ۶۱.

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴، ترمذي ۳۵۵۹، مشكوة ص ۲۰۴ باب الاستغفار والتوبة، كنزالعمال ۱۰۳۰۷.

(۳) مرقاة ص ۶۷، ۶۸ /۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني، مجمع بحارالانوار ص ۲۱۱ /۳، فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۴۴۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وعيد

البته که يو سړی تش په خُله استغفار وايي او په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه نه وي او آئنده يې دا اراده هم نه وي چې ګني بيا به يې نه کوم او تش د خُولې توبه اُوباسي او بار بار ګناه کوي نو د داسې کس باره کې سخت وعيد ونه هم راغلي دي . نبي عليه السلام فرمائي :

((وَالْمُسْتَغْفِرُ مِنَ الذَّنْبِ وَهُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِرَبِّهِ)) . (۱)

کوم سړی چې په خُولې خو د ګناه نه استغفار غواړي حالانکه په ګناه باندې قائم وي ، د پرېښودلو اراده يې هم نه وي نو دې د خپل رب پورې خندا کوونکې دی .

د توبې طريقه :

اوس دا چې د توبې طريقه څه ده ؟

نو توبه صرف دېته نه وايي چې انسان تَش په خُوله باندې وايي : چې توبه توبه .

بلکه د توبې خپله طريقه ده چې علماو بيان کړې ده :

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق :

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې د دې پوره تشريح کړې ، چې حقوق په دوه (۲) قسمه دي :

۱. حقوق الله ۲. حقوق العباد. نو که انسان حقوق الله ضائع کړي وي نو د دينه توبه دا ده : چې انسان دری (۳) کارونه وکړي :

۱. په ژبه باندې استغفار ووايي. ۲. په زړه کې په کړې ګناه پښيمانه شي ۳. او په آئنده کې د دې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي .

که په دې طريقه يې توبه اوويسته نو د ځای نه د پاڅيدو نه مخکې به ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړي .

البته که فرائض (لکه مونځ ، روژه ، زکوة وغيره) يا واجبات ورنه پاتې شوي وي نو د هغې به قضاء هم راوړي نو بيا به يې توبه قبليږي .

(۱) اخرجه البيهقي في السنن ۱۰/۱۵۴ ، وابن ابی الدنيا من حديث ابن عباس مرفوعًا وذکره الحافظ في فتح الباري ۱۳ / ۴۷۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که انسان حقوق العباد ضائع کړي وي (لکه د یو مسلمان مال یې په ناجائزې طریقې سره خوړلې وي یا یې د هغه بې عزتي کړي وي) نو ددې سره بیا یوه بله خبره هم ضروري ده :
چې مسلمان ته خپل حق واپس کړي یا د هغه نه معافي اوغواړي . نو بیا به یې توبه قبلیږي .
او که یو بل مسلمان یې په ناحقه وژلې وي ، نو که د مقتول وارثانو دې معاف کړو خو ډیره ښه ده ، دې به صرف استغفار وایي او په آئنده کې به دبیا نه کولو پخه اراده وکړي .
او که هغوی د قصاص مطالبه کوله ، نو ځان به هغوی ته د قصاص اخیستو دپاره حواله کوي
او که په یو پاکدامنه مسلمانه زنانه یې د زنا تُهمت لږولې ؤ او هغوی معاف نه کړو بلکه د حد قذف مطالبه یې کوله نو ځان به کوړو وهلو ته هم حواله کوي. (۱)

د حضرت علي رضي الله عنه نه تپوس :

(لکه دا خبره مخکې تیره شوې ده چې) د حضرت علي رضی الله عنه نه پوښتنه اوشوه چې توبه څه ته وایي ؟ نو هغه ورته وویل چې توبه هغه ده چې په هغې کې شپږ خبرې وي :

۱ . عَلَی الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ۲.وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وَاَنْ تَعْزِمَ عَلَی اَنْ لَاتَعُوْدَ، ۶ . وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالٰی كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)

۱ . په خپلو تیرو ګناهونو پښیمانه کیدل ، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې شوي وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخیستې شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس یا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکلیف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل ۵ . په آئنده کې دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول ، ۶ . لکه څرنګ چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې لیدلې ؤ اوس خپل ځان د الله ﷻ په فرمانبردارۍ کې اووینې.

یو شاعر وایي :

په عادتي توبه به خلاص د معصیته نشې * څو نصوحا غوندې توبه محکم سوګند اونکړې

---

(۱) تفسیر قرطبي ج۱۸ ص ۱۷۶ التحریم آیت ۸ . هکذا ذکر في مرقاة شرح مشکوة ج ۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .
(۲) تفسیر مظهري ج۹ ص ۳۴۵ ، تفسیر روح المعاني ج ۲۸ ص ۲۹۰ ، التحریم آیت ۸ ، بیضاوي مع حاشیة القونوي ج ۱۹ ص ۱۶۵ التحریم آیت ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل :

۱ : حقوق العباد تش په توبه نه معاف كيږي :

اوله مسئله داده : چې حقوق العباد تش په تُوبه نه معاف كيږي بلكه د حق خاوند ته به خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي.(۱)

وَاَمَّا حُقُوْقُ الْآدَمِيِّيْنَ فَلَا بُدَّ مِنْ اِيْصَالِهَا اِلَى مُسْتَحِقِّيْهَا فَاِنْ لَمْ تُوْصَلْ اِلَى اَرْبَابِهَا لَمْ يَتَخَلَّصْ مِنْ ضَرَرِ ذٰلِكَ الذَّنْبِ اِلَّا بِتَرْكِهٖ........(۲)

هر چې حقوق العباد دي نو ددې د پاره دا ضروري ده چې خپل مُستحِق ته به يې سپاري. ځكه كه د حق خاوند ته دا حق اونه رسي نو دا كس ددې ګناه د ضرر نه نه خلاصيږي. البته كه هغه ورته خپل حق پريږدي او معاف يې كړي نو بيا صحيح ده.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق :

ملا علي قاري رحمه الله په شرح د فقه اكبر كې ليكلي :

وَاِنْ كَانَتْ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالْعِبَادِ فَتَتَوَقَّفُ صِحَّةُ التَّوْبَةِ مِنْهَا عَلَى اَنْ يَتَحَلَّلَ اَوْ يَرُدَّهُ اِلَيْهِمْ.(۳)

او كه ددې ګناه تعلق د حقوق العباد و سره وُ نو بيا د توبې صحت په دې موقوف دی چې يا خو د هغه نه معافي اوغواړي يا هغه ته خپل حق واپس كړي.

همدارنګې ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرح د مشكوة كې ليكلي :

فَاِنَّ حُقُوْقَ الْعِبَادِ يَتَوَقَّفُ عَلَى اِرْضَائِهِمْ.....(۴)

بيشكه د حقوق العباد و نه توبه موقوف ده په راضي كولو د صاحبِ حق باندې، يا هغه ته په خپل حق واپس كولو باندې.

(۱) فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۴۲۵.

(۲) المفهم شرح مسلم ج۷ ص ۷۱ كتاب الرقاق باب وجوب التوبة وفضلها، فتاوى محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵.

(۳) شرح فقه اكبر ص ۱۹۲ بيان السام التوبة، رياض الصالحين ص ۱۰، ۱۱ باب التوبة، فتاوى محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵

(۴) مرقاة شرح مشكوة ج۳ ص ۱۶۸ كتاب الحج الفصل الاول، فتاوى محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام نووي رحمه الله تحقيق :

امام نووي رحمه الله فرمائي :

إِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ فَلَهَا شَرْطٌ آخَر وَهُوَ رَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِلَى صَاحِبِهَا أَوْ تَحْصِيْلُ الْبَرَاءَةِ مِنْهُ . (۱)

که د ګناه تعلق د بندګانو د حقونو سره وُ نو د دې د پاره (د استغفار او توبې سره سره) يو بل شرط هم دی چې صاحبِ حق ته خپل حق سپارل يا د هغه نه معافي غوښتل .

۲ : د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي :

دويمه مسئله داده چې د هرې ګناه نه توبه د همغې موافق وي . يعنی که د سړي نه مونځ ، روژه ، زکوة ، حج وغيره قضاء شوي وي نو د دې توبه داده چې د دې فرائضو قضاء به راوړي . او که د چا مالي حق يې ضائع کړې وي نو يا خو به هغه ته خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي .

د صاحب د هدايې وينا :

صاحب د هدايې ليکلي : اَلتَّوْبَةُ عَلَى حَسْبِ الْجِنَايَةِ . (۲)

توبه د جنايت موافق وي . يعنی چې څنګه جنايت وي همغه شان يې توبه وي .

۳ : که حقدار ته خپل حق واپس نکړي نو قيامت کې به دده نه نيکۍ اخيستلې شي

دريمه مسئله داده چې که په دنيا کې د حق خاوند ته خپل حق واپس نکړي نو په آخرت کې خو به د ده سره څه مال و دولت نه وي چې هغوی ته يې ورکړي ، لهذا د ده نه به نيکۍ اخيستلې شي او د حق دار په عملنامه کې به جمع کولې شي .

(۱) مرقاة شرح مشكوة ج۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .

(۲) هداية ج۳ ص ۱۷۳ كتاب الرجوع عن الشهادة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دده سره نیکۍ ختمې شي او په ده د خلقو حقونه پاتې وي نو بیا به د هغوی گناهونه راخیستلې شي او په ده باندې به بار کولې شي. (۱)

امام بخاري رحمه الله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دا حدیث رانقل کړې چې نبي علیه السلام فرمائي:

((مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلِمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْئٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُوْنَ دِيْنَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلِمَتِهِ . وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ)). (۲)

په چا باندې چې د بل ورور مسلمان حق وي که په هغه يې ظلم کړې وي، د هغه عزت ته يې نقصان رسولې وي یا يې نور حقوق وربانديې وي نو د هغه نه دې نن ورځ معافي اوغواړي، مخکې د هغه ورځې نه په کومه ورځ چې د چاسره نه دینار وي او نه درهم. (یعنی مخکې د قیامت د ورځې نه. ځکه که نن ورنه معافي اونه غواړي نو د قیامت په ورځ خو به دده سره درهم و دینار نوي) نو که دده سره نیکي وي نو د ظلم (او حق) په مقدار به دده نه نیکي اخیستلې شي (مظلوم او حقدار ته به ورکولې شي) او که دده سره نیکي نه وي نو د مظلوم او حقدار گناهونه به راخیستلې شي او پده باندې به بار کولې شي.

٤ : که صاحب حق وفات او یا معلوم نوي د هغې نه د توبې طریقه :

څلورمه مسئله داده: چې که صاحب حق پخپله وفات شوې وي نو د هغه ورثو ته به دا حق سپاري. او که ده ته دا معلومه نه وي چې دا مال ما د چانه په ناجائزه طریقې سره اخیستې دی (یعنی اصل مالک ورته معلوم نه وي) نو بیا به دې دغه مال صدقه کوي.

(۱) احیاء العلوم ج۴ ص ۵۰ کتاب التوبة.

(۲) بخاري ابواب المظالم والقصاص باب من كانت له مظلمة عندالرجل...... ۱/۳۳۱ طبعه قدیمي، کفایت المفتي ج۱ ص ۲۸۰. بارهوان باب معاصي اور توبه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليكلي :

وَمَالَا يُعْرَفُ لَهُ مَالِكًا فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِهِ . (۱)

د كوم مال چې ده ته مالک معلوم نوي نو په ده لازم دي چې دي دا مال صدقه كړي .

۵ : په توبې سره حرام مال نه حلاليږي :

پنځمه مسئله داده چې په توبې سره حرام مال (مثلا په غلا يا زِنا وغيره سره جمع شوې مال) نه حلاليږي بلكه په توبې سره صرف د ګناه وَبال ختم شي (۲)

۶ : په كوچني والي كې د كړل شوې ګناه حُكم :

شپږمه مسئله داده : چې كه په كوچني والي او نابالغې كې كومه ګناه شوي وي نو د هغې مؤاخذه نشته . ځكه صريح حديث موجود دی ، نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلٰثَةٍ : عَنِ الْمَعْتُوْهِ حَتّٰى يَفِيْقَ وَالنَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ وَالصَّبِيِّ حَتّٰى يَحْتَلِمَ)) . (۳)

ترجمه : د درې (۳) تنو څخه د مكلفيت قلم پورته كړل شوی :

۱. هغه كس چې عقل يې ګډوَډ وي تر څو چې عقلمند شوې نه وي .

۲. اُوده انسان ترڅو چې رابيدار شوې نه وي .

۳. نابالغه هلک تر څو چې بالغ شوې نه وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۵ ص ۵۰ كتاب التوبة .

(۲) كفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۴ .

(۳) ابن ماجه ابواب الطلاق باب طلاق المعتوه والصغير والنائم ص ۱۴۷ طبعه قديمي . كفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۵ بارهوان باب معاصي اور توبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه :

عزتمندو مسلمانانو ! انسان عاجزه او کمزورې دی ، معصوم خو صرف انبیاء کرام دي نور انسانان خو معصوم نه دي . نوکه د بشریت په تقاضائې ، د شیطاني وسوسو او د نفسي خواهشاتو د غلبې په وجه ورنه گناه اوشي نو ده ته پکار دي چې په وخت ورنه توبه اوباسي او په همدې کې د انسان کامیابي هم ده . نبي ﷺ فرمائي :

((كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِيْنَ التَّوَّابُوْنَ)). (۱)

د هر انسان نه گناه کیږي خو بهترین په دوی کې هغه دي چې توبه اوباسي .

الله رب العزت دې مونږ ته د صحیح توبې ویستلو توفیق راکړي او بیا دې راته په دې توبه باندې د استقامت توفیق هم رانصیب کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْن

(۱) رواه الترمذي في القيامة باب ۹۴ . وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ والدارمي والحاكم وقال الحاكم صحيح الاسناد . مشكوة باب الاستغفار والتوبة ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۶ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې په باره کې نور معتمد واقعات :

(**نوټ** : د توبې متعلق مې نور زړه راښکونکي او معتمد واقعات هم ذکر کړي، چې که موقع ډيره وي، ونخت زيات وي نو مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده کولې شي . ځکه هره واقعه داسې د غبرت نه ډکه ده چې په اوريدو يې انسان په توبه ويستلو آماده کيږي او د ګناهونو نه يې پخپله نفرت پيدا کيږي).

د کِفل دتوبې واقعه :

امام ترمذي رحمه الله په خپل کتاب کې او نورمحدثينو هم د بني اسرائيلو د يو کس (کِفل) واقعه رانقل کړې .

حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائي چې ما دا واقعه د پيغمبر عليه الصلوة والسلام نه د اووه (۷) پيرونه زياته اوريدلې ده .

(په بعضو رواياتو کې ذکر دي چې سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ اَكْثَرَ مِنْ عِشْرِيْنَ مَرَّةً .
ما دا واقعه د نبي عليه السلام نه د شلو (۲۰) پيرونه زياته اوريدلې ده)

نبي عليه السلام فرمائي چې په بني اسرائيلو کې يو کس وُ کِفل نوم يې وُ ، د ګناهونو نه به يې ځان بالکل نه ساتلو ، نو يوه ښځه ورته راغله (کومه چې روپو ته ډيره مجبوره وه) نو ده ورته شپيته (۶۰) ديناره ورکړه ، خو په دې شرط چې دې به خپل حاجت ورنه پوره کوي ، هرکله چې دې د زِنا د پاره ورغې ، نو ښځه اورَپيده او په ژړا شوه . ده ورنه تپوس وکړو : ولې ژاړې ؟

هغې ورته وويل : چې دا کار (زِنا) ما چيرته مخکې د سره کړې ندې ، خو زه اوس سخته مجبوره يم . نو دده په زړه کې هم يَره پيدا شوه او ورته وې ويل : چې کله تا دا کار مخکې ندې کړې او اوس يې صرف د مجبورۍ نه کوې ، نو واخله دا دينار خالصه دالله ﷻ د رضا دپاره (بغير د زِنا کولو نه) . او دې کفل قسم وکړو :

لَاوَاللهِ لَآ اَعْصِیْ اللهَ بَعْدَهَا اَبَدًا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله ، د دې نه پس به بیا هیڅ ری نافرماني او نکړم (او په اخلاص یې توبه او ویسته ، د الله شان ګوره چې) دې په همدغه شپه وفات شو نو سهریې په دروازه لیکلي ؤ :

إِنَّ اللهَ قَدْ غَفَرَ لِلْكِفْلِ .

بیشکه الله ﷻ کفل ته مغفرت او بخښنه کړې . (۱)

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو واوریده چې کِفل کوم چې ټول عمر د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص یې توبه او ویسته نو الله ورته معافي وکړه او ټول ګناهونه یې ورته معاف کړه .

څلویښت (۴۰) کاله د الله ﷻ نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه :

علامه ابن قدامة المقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التّوّابین) کې یو واقعه رانقل کړې : چې د حضرت موسی علیه السلام په زمانه کې سخت قحط راغې ، خلق راجمع شو او حضرت موسی علیه السلام ته راغلل او عرض یې وکړو :

اې د الله رسوله ! ته د خپل رب نه دُعا او غواړه چې په مونږ باندې باران را اُووَروي .

نو حضرت موسی علیه السلام د دوی سره صَحرا ته اووت ، تقریبًا اویا زره (۷۰۰۰۰) ، یا زیات خلق وو ، دُعا یې او غوښته چې یا الله ! په مونږ باران را اُووَروې ، په مونږ خپل رحمت را اووَروې ، او د شِیر خوار بچو ، چارپیانو او بوډاګانو په وجه په مونږ خپل رحم وکړې .

مګر آسمان نور هم صفا شو او نمر نور هم تیز شو .

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې یا الله ! که چیرته ستا په حضور کې زما مقام او مرتبه غورځیدلې وي نو د آخیرې زمانې پیغمبر نبي اُمّي محمد رّسولُ الله ﷺ په وسیله درنه دُعا غواړم چې په مونږ باران وکړه .

وحي راغله چې اې موسی (علیه السلام) ! زما په نزد ستا په مرتبه کې څه فرق ندې راغلې ، خو په تاسو کې یو کس دی چې د څلویښتو (۴۰) کالو نه راپه دیخوا زما په نافرمانی کې مبتلاء دی او ګناهونه کوي . ته په خلقو کې اعلان وکړه چې دغه کس د تاسو نه اووځي .

---

(۱) رواه الترمذي وحسنه كتاب القيامة باب ۴۸ ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم والبيهقي . وقال الحاكم صحيح الاسناد ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۰ كتاب التوبة والزهد حديث ۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د هغه د وجې مې په تاسو هم باران بند کړې . حضرت موسی علیه السلام عرض وکړو چې اې الله ﷻ ! زه خو يو کمزورې بنده يم ، زما آواز هم کمزورې دی نو د اويا زرو نه زياتو خلقو ته به زما آواز څنګه اورسي ؟ الله ﷻ ورته او فرمايل : چې ته اعلان وکړه او خلقو ته رَسَوَل يې زما کار دی . نو حضرت موسی علیه السلام اودريده ، اعلان يې وکړو :

يَاأَيُّهَا الْعَاصِيْ ! اَلَّذِيْ لَهُ أَرْبَعُوْنَ سَنَةً يَعْصِيْ رَبَّهُ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ بَيْنِنَا .

اې هغه ګناهګار بنده ! چې د څلويښتو کالو نه راپه ديخوا د الله ﷻ نافرماني کوی ، زه تا ته قسم درکوم چې زمونږ د صفونو نه اُوځه . ځکه ستا په وجه الله ﷻ په مونږ هم باران بند کړې .

دا اعلان چې دې ګناهګار کس واوريده ، نو پاڅيده او څلور واړه طرفته يې اوکتل ، نو هيڅوک هم د صفونو نه او نه وتلو . دې پوهه شو چې دا کس همدا زه يم . خو ده په زړه کې سوچ وکړو چې که اوس زه اووځم نو په ټولو بني اسرائيلو کې به رَسوا شم ، او که نه اوځم نو زما په وجه په ټولو بني اسرائيلو باران بند دی ، نو کيناست او په سَر يې څادر واچول ، الله ﷻ ته متوجه شو او دا دُعا يې اوغوښته :

إِلٰهِيْ أَعْصَيْتُكَ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً فَأَمْهَلْتَنِيْ ، جِئْتُكَ تَائِبًا فَاقْبَلْنِيْ .

اې الله ﷻ ما څلويښت کال ستا نافرماني وکړه خو تا مهلت راکړو اوس تا ته توبه اوباسم نو ما قبول کړه (يعني زما توبه قبوله کړه) . ده لا دا خبره پوره کړې هم نوه چې يوه سپينه وريځ راغله او د ومره ډير باران ورنه اوشو ګويا چې د مشکيزې خوله چا کلاؤ کړې .

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې يا الله ! تر اوسه خو لا څوک د صفونو نه اوتي هم ندې نو تا څنګه په مونږ باران وکړو ؟ الله ﷻ ورته اوفرمايل : ای موسی !

سَقَيْتُكُمْ بِالَّذِيْ بِهِ مَنَعْتُكُمْ .

د کوم کس په وجه مې چې درباندې باران بند کړې ؤ اوس مې د همغه په وجه درباندې باران اُووَرول (ځکه هغه را ته توبه اوويسته) . حضرت موسی علیه السلام الله جل جلاله ته عرض وکړو چې يا الله ! دغه بنده خو ما ته اوښايه (چې زه يې اوګورم چې دا څوک دی ؟)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله جَلَّ جَلَالُهُ ورته اوفرمايل :

مَا فَضَحْتُهُ حَالَ مَعْصِيَتِهِ فَكَيْفَ أَفْضَحُهُ وَقَدْ تَابَ ؟

کله چې ده زما نافرماني کوله هلته ما ندې رَسوا کړې ، نو چې اوس يې توبه اوويسته (اوفرمانبردار جوړ شو) نو څنګه يې رَسوا کړم . (۱)

فائده : محترمو مسلمانانو ورونړو ! تاسو واوريده چې کوم کس څلويښت کاله د الله جَلَّ جَلَالُهُ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته نو الله جَلَّ جَلَالُهُ يې متصل توبه قبوله کړ، اوبيايې د ده پَرده هم اوساتله ، چې په خلقو کې رَسوا نشي .

دشرابو په سَرکه باندې د بدليدلو واقعه :

يو ورځ حضرت عمر رضی الله د مدينې منوّرې په يوه کوڅه کې روان ؤ ، نو يو ځوان ورته مخې ته راغې چې د جامو د لاندې يې پټ څه شي په لاس کې نيولې ؤ ، حضرت عمر رضی الله عنه ورته تپوس وکړو : اې ځوانه ! ددې کپړو د لاندې دې څه شي په لاس کې پټ نيولي ؟

د ده سره په بوتل کې شراب ؤ ، خو ده ته حياء ورغله چې حضرت عمر رضی الله عنه ته ووايي چې دا شراب دي ، بل يې په زړه کې د حضرت عمر رضی الله عنه نه يَره هم وه چې هسې نه جزاء راکړي .

نو زړه کې سخت خفه شو او الله جل جلاله ته يې سوال وکړو چې يا الله ! که تا اوس زما پَرده اوساتله او زه دې د رسوايي نه بچ کړم نو زما توبه ده ، زه به بيا هيڅکله شراب اونه څکم .

نو حضرت عمر رضی الله عنه ته يې جواب ورکړو چې اې اميرالمؤمنين ! دا سَرکه ده . هغه ورته وويل: ته اوښايه چې زه يې اوګورم . ده چې ورته اوخوده نو يقيني الله جل جلاله دا شراب په سَرکه بدل کړي وو . (۱)

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې دې ځوان په اخلاص توبه وويسته نو الله جل جلاله يې پَرده هم خوَندي کړه او د ده خبره يې هم دروغ نکړه بلکه شراب يې ورله په سَرکه بدل کړه .

(۱) کتاب التوّابين لابن قدامة المقدسي ص ۷۳ ، کرامات اولياء ، نزهة البساتين .

(۲) درّة الناصحين ص ۳۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو کفن کش د توبې قبليدلو واقعه :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله په خپل کتاب (تنبيه الغافلين) کې د عبرت نه ډکه يوه واقعه رانقل کړې ده : چې يو ورځ حضرت عمر ﷺ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو نو ژړل يې . نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

مَايُبْكِيْكَ يَا عُمَرُ ؟ اې عمر ! تا څه شی ژړوي ؟ (يعنى ولې ژاړې ؟)

جواب يې ورکړو چې اې د الله ﷻ رسوله ! چې راتلم نو په دروازه کې مې يو ځوان اوليدو چې د يو ګناه په وجه يې ډير زيات ژړل . د هغې په وجه ماله هم ژړا راغله .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې ورشه دننه يې راوله . کله چې هغه ځوان دننه راغې نو نبي ﷺ ورنه تپوس وکړو : مَايُبْكِيْكَ يَا شَابُّ ؟ اې ځوانه ! څه له ژاړې ؟

هغه جواب ورکړو چې ډير ګناهونه مې کړي دي او دهغه جبّار ذات (الله ﷻ) نه ويريږم (چې سخته سزا به راکړي) .نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

أَشْرَكْتَ بِاللهِ يَا شَابُّ ؟ اې ځوانه د الله ﷻ سره دې شرک کړې ؟ هغه ويل نه .

بيا يې ورنه تپوس وکړو : أَقَتَلْتَ نَفْسًا بِغَيْرِ حَقٍّ ؟ آيا په ناحقه دې څوک وژلي دی ؟

هغه ويل : نه . نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَإِنَّ اللهَ يَغْفِرُ ذَنْبَكَ وَلَوْكَانَ مِثْلَ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرَضِيْنَ السَّبْعِ وَالْجِبَالِ الرَّوَاسِيْ .

که چيرته ستا ګناهونه د اوو (۷) آسمانونو ، اوو (۷) زمکو او ددې مضبوطو غرونو برابروي نو هم الله ﷻ يې معاف کوي .

هغه ورته وويل : اې د الله رسوله ! زما ګناه ددينه هم لويه ده . نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ الْكُرْسِيُّ ؟ ستا ګناه لويه ده يا کرسي ؟ هغه جواب ورکړو : زما ګناه .

بيا ورته نبي ﷺ اوفرمايل : ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ الْعَرْشُ ؟ ستا ګناه لويه ده يا عرش ؟

هغه ويل : زما ګناه . بيا ورنه نبي ﷺ پوښتنه وکړه : ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ إِلٰهُكَ ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا ګناه لويه ده او که الله ﷻ ؟ (يعنی د هغه عفوه ؟) هغه وويل : الله ﷻ خو ډير لوي او اعظم دی . (د هغه عفوه او بخښنه ډيره لويه ده) . نبي ﷺ ورته او فرمايل :

فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيْمَ إِلَّا اللهُ . چې دا لوي لوي ګناهونه خو صرف هغه ذات بخي .

خو اې ځوانه ! دا راته او وايه چې هغه کومه ګناه تا کړې ؟ (چې تا ته دومره غټه معلومیږي) هغه ورته وويل : اې د الله ﷻ رسوله ! د تا نه حياء راځي (نه يې شم درته ويلی) . نبي عليه السلام بيا ورته او فرمايل : چې خير دې اُو وايه ، څه ګناه دې کړې ؟ هغه ورته شروع شو :

اې د الله رسوله ﷺ ! زه کفن کش يم ، د اوو (۷) کالونه راپه ديخوا د مړو نه کفنونه او باسم (او بيا يې خرڅوم) . يو ځو ورځې مخکې د انصارو يو جينۍ وفات شوه ، چې کله د شپې زه د کفن ويستلو د پاره ورغلم او کفن مې ورنه را اوويست ، راروان شوم ، چې څه اندازه راغلم نو شيطان را باندې غلبه وکړه ، دوباره ورغلم او د هغه جينۍ سره مې زِنا هم وکړه . چې کله ورنه راروان شوم ، نو هغه جينۍ راپسې آواز وکړو :

وَيْلَكَ يَا شَابُ أَمَا تَسْتَحْيِيْ مِنْ دَيَّانِ يَوْمِ الدِّيْنِ يَضَعُ كُرْسِيَّهُ لِلْقَضَاءِ وَيَأْخُذُ لِلْمَظْلُوْمِ مِنَ الظَّالِمِ . تَرَكْتَنِيْ عُرْيَانَةً فِيْ عَسْكَرِ الْمَوْتٰى وَأَوْقَفْتَنِيْ جُنُبًا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ .

افسوس دی په تا باندې اې ځوانه ! آيا تا ته د قيامت د هغه ورځې نه حياء نه درځي ؟ په کومه ورځ چې به الله ﷻ د فيصلې د پاره کرسۍ اولږوي ، د ظالم نه به د مظلوم د پاره حق اخلي ، تا خو زه د مړو په ډله کې بربنده پريښودم ، او په دې دې مجبوره کړم چې د قيامت په ورځ د الله ﷻ په دربار کې د جُنابت په حالت کې اودريږم .

کله چې نبي ﷺ دا خبرې واوريدې نو ډير غصه شو او دې ځوان ته يې او فرمايل :

چې اې فاسقه ! اُوځه د مانه . نو دا ځوان را اووت ، او يو غره طرفته لاړ ، هلته يې په اخلاص توبه اوويسته ، او څلوېښت ورځې يې الله ﷻ ته سوال و زاري وکړې ، کله چې څلوېښتمه ورځ شوه نو دې ځوان سَر آسمان طرفته اوچت کړو او دا دُعا يې وکړه :

اې د آدم او حوا بي بي ربه ! که چيرته تا زما توبه قبوله کړې وي نو د دې خبر پيغمبر عليه السلام او د ده ملګرو (صحابه کرامو) ته ورکړه ، او که نه دې وي قبوله کړې نو بيا د آسمان نه اُور را نازِل کړه ، ما پرې دلته اُوسوزوه ، خو د آخرت د اُور نه راته نجات را کړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته حضرت جبريل عليه السلام نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته راغلو ، سلام يې واچول ، او عرض يې وکړو چې اې د الله رسوله ! په تاسو باندې الله جل جلاله سلام وايي . نبي عليه السلام د سلام ښکلې جواب ورکړو .

بيا حضرت جبريل عليه السلام عرض وکړو : اې د الله رسوله ! الله جل جلاله فرمائي :

أَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ ؟ آيا دا مخلوق تاسو پيدا کړې ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله جل جلاله زه هم پيدا کړې يم ، او دا مخلوق يې هم پيدا کړې .

حضرت جبريل عليه السلام دوباره او فرمايل چې الله جل جلاله تپوس کوي : أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ ؟ آيا دې مخلوق ته تاسو رزق ورکوئ ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله جل جلاله ماته او دې ټول مخلوق ته رزق ورکوي .

حضرت جبريل عليه السلام په دريم ځل عرض وکړو چې الله جل جلاله پوښتنه کوي : أَنْتَ تَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ؟ آيا تاسو ددې مخلوق توبه قبلوئ ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله جل جلاله زما او ددې ټول مخلوق توبه قبلوي .

آخير کې جبريل عليه السلام عرض وکړو : چې الله جل جلاله فرمائي :

تُبْ عَلَى عَبْدِيْ فَإِنِّيْ تُبْتُ عَلَيْهِ .

ته زما دابنده معاف کړه ځکه ما دده توبه قبوله کړه . (ځکه ده ماته ډيرې زارۍ وکړې او په اخلاص يې توبه اوويسته) . نبي کريم صلى الله عليه وسلم هغه ځوان را اُوغوښت او زيرې يې ورکړو چې الله جل جلاله ستا توبه قبوله کړه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ديته سوچ اوکړئ چې ددې ځوان نه څومره غټه ګناه شوې وه خو چې په اخلاص يې توبه وويسته ، او الله جل جلاله طرفته متوجه شو نو الله جل جلاله يې توبه قبوله کړه . (۱)

(۱) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۸ ط. دارالفكر بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په توبه کوونکي ځوان باندې د وريځې د سورې واقعه :

د حضرت عبد الله بن مبارک رحمه الله په باره کې ذکر دي چې دده په زړه کې د يوې ښځې سره ډير محبت ؤ ، يو ځل يې ټوله شپه د هغې په انتظار کې تيره کړه ، خو هغه رانغله ، آخر د صبا آذان اوشو ، دده د ځان سره سوچ وکړو چې صرف د يوې ښځې د پاره مې ټوله شپه ويخه تيره کړه او ملاقات هم اونشو ، که چيرته دالله ﷻ په عبادت کې مې ټوله شپه ويخه تيره کړې وې نو الله ﷻ به را باندې څومره رحم کړې وی ، او څومره اَجر به يې راکړې وې .

نو پَخه توبه يې اوويسته ، او د عِلم حاصلولو دپاره د علماو يوې علاقې طرفته روان شو ، چې کله د ښهر نه بهر اُووَت ، سخته ګرمي وه ، په لاره کې ورسره يو بزرګ هم ملګرې شو ، دواړه د علماو علاقې طرفته روان وو ، د الله ﷻ شان ګوره چې په دې سخته ګرمۍ کې د دوی دپاسه وريځ روانه وه ، او سورې يې ورباندې کړې ؤ ، حضرت عبد الله بن مبارک دا سوچ کولو چې دې وريځ ددې بزرګ په وجه په مونږ سورې کړې ، او دې بزرګ هم همدا ګمان کولو چې دا په ما باندې دالله ﷻ خصوصي رحمت دی .

خو چې کله دواړه هغه علاقې ته اورسيده ، نو دواړه جدا شو ، او خپل خپل مقصدي ځاي طرفته روان شو ، نو دا وريځ د عبد الله بن مبارک رحمه الله په سَر روانه شوه ، دې بزرګ چې دا اوليده نو ډير حيران شو او رامنډه يې کړې ، دده نه يې پوښتنه وکړه : چې ستا دې په الله ﷻ قَسَم وي ريښتيا راته اووايه چې تا کوم عمل کړې چې د هغې په وجه ستا په سَر باندې وريځ روانه ده او د ګرمۍ نه يې بچ اوساتلې ؟

د حضرت عبد الله بن مبارک رحمه الله په سترګو کې اُوښکې راغلې او وې ويل چې ما خو د يو ګناه نه توبه اوويسته ، او د عِلم حاصلولو دپاره مې ددې علماو د علاقې نيت راکړې . خو زما پروردګار دومره غفور ورحيم او قدردان ذات دی چې هغه په دُنيا کې زما دپاره د ګرمۍ نه د بچ کيدو دپاره انتظام وکړو ، زه اميد لرم چې په آخرت کې به مې هم د جهنم د اُور نه حفاظت کوي[1]

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۱۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو مسلمانانو ! تاسو واوريده چې الله ﷻ د انسان د توبې څومره قدرداني کوونکې دی چې يو کس د ګناه نه په اخلاص توبه اوويسته نو د دنيا د نمر د ګرمائش نه يې ورله حفاظت وکړو ، نو د جهنم په اُور به يې څنګه اوسوزوي ؟

د قارون په واقعه کې عبرت :

علامه جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير (اَلدّرّالمنثور في التّفسير بالماثور) ، او علامه جارالله زمحشري رحمه الله په خپل تفسير (تفسير کشاف) کې د آيت :

﴿ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ ﴾(۱) دلاندې د قارون تفصيلي واقعه رانقل کړې ، چې پکې د مسلمانانو دپاره ډير لوي عبرت او نصيحت پروت دی . زه به يې درته څه خلاصه بيان کړم :

قارون د حضرت موسی ﷺ د تره ځوی ؤ ، ډير مال و دولت ورسره ؤ ، او د دې مال په نشه کې ډير مست ؤ . خو د دې دومره ډير مال و دولت باوجود بيا هم ډير حريص ؤ ، او هر وخت به يې حضرت موسی ﷺ ته د ضرر رسولو کوشش کولو . کله چې د زکوة حکم راغې ، نو هم ده انکار وکړو ، او قوم ته يې وويل چې موسی ﷺ د تاسو نه صرف په چَل کې مال اخلي .

ملګرو ورته وويل چې ته زمونږ مشر يې ، ته چې څه حکم کوې مونږ يې منو . قارون وويل چې زه به يوه زِناکاره ښځه د مال و دولت په زُور پدې راضي کړم چې په حضرت موسی ﷺ باندې د زِنا تهمت اولږوي . (نو په خلقو کې به بدنام شي ، خلق به بيا د ده خبرو ته غوږ نه ږدي)

نو ده د يوې زِنا کاره ښځې سره خبره وکړه چې کله د اختر په ورځ حضرت موسی ﷺ د تورات احکامات بيانوي نو ته به پرې تهمت اولږوې . هغې وويل چې صحيح ده .

کله چې د اختر ورځ شوه ، او حضرت موسی ﷺ خپل قوم ته د تورات احکامات بيانول شروع کړه : چې اې بني اسرائيلو ! که چا غلا وکړه نو مونږ به يې لاس پريکوو..... که چا زِنا وکړه او شادي شده کس ؤ نو مونږ به يې رَجَم کوو . نو په دې کې قارون راپاڅيده او وې ويل : که دا کار تا وکړو نو بيا ؟ حضرت موسی ﷺ ورته اوفرمايل چې زما هم همدا حکم دی .

---

(۱) القصص آيت ۸۱ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

قارون وويل چې بعضې خلق دا ګمان کوي چې تا دا کار د فلانکۍ ښځې سره کړې دی. کله چې هغه ښځه راوستې شوه، حضرت موسی ﷺ ورته قسم ورکړو چې ريښتيا ووايه، او صحيح خبره بيان کړه. هغې اقرار وکړو چې ماته قارون دومره دومره مال و دولت راکړې دی چې ته په حضرت موسی عليه السلام باندې تهمت اولږوه، خو زه دا ګواهي ورکوم چې ته پاک يې او د الله ﷻ رسول يې.

حضرت موسی ﷺ په سجده پرېوت او الله ﷻ ته په ژړا شو. الله ﷻ ورته وحي وکړه:

مُرِ الْأَرْضَ بِمَا شِئْتَ فَإِنَّهَا مُطِيْعَةٌ لَكَ.

اې موسی! زمکې ته حکم وکړه چې څه ستا خوښه وي، زمکه به ستا تابعداري کوي.

نو حضرت موسیٰ ﷺ زمکې ته حکم وکړو:

يَا أَرْضُ خُذِيْهِمْ. اې زمکې دې او دده ملګري اونيسه.

نو زمکې تول لاندې راښکل، تر دې چې د زنګنونو پورې ډوب شو.

قارون او دده ملګرو حضرت موسی ﷺ ته سوال او زاري شروع کړې، چې مونږ معاف کړه، او قسمونه يې کول چې بيا به هيڅکله داسې نه کوو. خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه.

حضرت موسی عليه السلام په دويمه پيره زمکې ته حکم وکړو:

خُذِيْهِمْ. دوی تول اونيسه (رايې کاږه) نو زمکې تر نيمايي بدن پورې راښکوده. دوی بيا سوال او زاری شروع کړې. خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه. ځکه دې ډير غصه ؤ.

په دريمه پيره حضرت موسی ﷺ زمکې ته حکم وکړو: خُذِيْهِمْ. دوی تول اونيسه. نو زمکې تول ډوب کړه.

د دوی د غرقيدلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ﷺ ته وحي را اوليږله چې:

يَا مُوسَى مَا أَفَظَّكَ إِسْتَغَاثُوْا بِكَ مِرَارًا فَلَمْ تَرْحَمْهُمْ أَمَا وَعِزَّتِيْ لَوْ إِيَّايَ دَعَوْا مَرَّةً وَاحِدَةً لَوَجَدُوْنِيْ قَرِيْبًا مُجِيْبًا. (۱)

---

(۱) تفسير کشاف ج۳ ص۴۳۷ القصص آيت ۸۱، الدّرّالمنثور في التفسير بالماثور ج۶ ص ۳۸۶، تفسير مدارک ج۲ ص ۲۷۷ القصص آيت ۸۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې موسى ! دا ستا څومره سخت زړه دی چې قارون او دده ملګرو درته څومره زاری وکړې خو تا پرې رحم اونکړو (اومعاف دې نکړه) . زما دې په خپل عزت قسم وي که چيرته دوی صرف يو پيره ماته آواز کړې وې او د مانديې مدد غوښتې وې نو دوی به زه توبه قبلوونکې موندلې وی (يعنى مابه معاف کړي وو) .

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو دالله ﷻ دې دومره لوي رحم و کرم ته اوګورئ چې هغه قارون چې هر وخت به يې حضرت موسى عليه السلام ته ضرر رسولو ، د زکوة نه يې انکار کړې وُ ، حتى چې په حضرت موسى عليه السلام باندې يې د تهمت لږولو جُراءت هم کړې وُ خو الله ﷻ حضرت موسى عليه السلام ته فرمايي : که دې قارون او دده ملګرو ستا په ځاي د مانه معافي غوښتې وې او ماته يې زاري کړې وې نو ما به معاف کړي وو .

نواوس تاسو ووايي چې يو کس مسلمان وي ، او د پيغمبر عليه السلام امتي وي او دده نه څه نافرماني اوشي او دې په اخلاص باندې الله ﷻ ته توبه اوباسي نو آيا الله ﷻ به دده توبه نه قبلوي ؟ بلکه قبلوي به يې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (١)

ترجمه : الله ﷻ هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځاي الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ ﴾ (٢)

بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چا لره چې هغه توبه اوباسي .

د يو شرابي د توبې واقعه :

يو پيره حضرت سفيان ثوري رحمه الله اُوده وُ ، په خوب کې يې د يو بزرګ سره ملاقات اوشو ، هغه ورته وويل چې اې سفيان ! پاڅه . ستا ګاوندي وفات شوې دی ، د هغه جنازه تياره ده ، هغه وکړه . سفيان ثوري رحمه الله چې راپاڅيده نو حيران وُ چې زما ګاوندي خو شرابي او ګناهګار دی نو څنګه ماته حکم اوشو چې دده جنازه وکړه ؟

---

(١) الشورى آيت ٢٥ .

(٢) طه آيت ٨٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو بيايې سوچ وکړو چې راشه هلته ورشه، معلومات خوبه اوکړې. نو چې هلته ورغې د کلي والهؤ نه يې پوښتنه وکړه چې دې په څه حال کې وفات شوې ؤ؟ هغوی ورته ووېل چې دا خو يو گناهگار شرابي کس ؤ، خو د مرګ نه مخکې ده الله ﷻ ته په اخلاص توبه اوويسته، او د الله ﷻ د وړاندې يې ژړا او زاري وکړې او دا دُعا يې وکړه چې اې د دُنيا او آخرت مالکه! د ماسره خو هيڅ نيک اعمال نشته په مانديې خپل رحم وکړه.

سفيان ثوري رحمه الله پوهه شو چې الله ﷻ د ده توبه قبوله کړې، او گناهونه يې ورته معاف کړي. نو ځکه ماته د ده د جنازې حکم وکړې شو. (۱)

واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځاي گناه معاف کيدل :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمايي چې يو ځوان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دَربار ته حاضر شو، او دوه (۲) يا درې (۳) پيرې يې دا کلمات ووېل :

وَاذُنُوْبَاه، وَاذُنُوْبَاه. وَاذُنُوْبَاه. هائې زما گناهونو (درې پيرې يې دا کلمات ووېل)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې داسې اووايه :

اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُکَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوْبِيْ وَرَحْمَتُکَ اَرْجٰی عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ.

اې الله ستا مغفرت زما د گناهونو نه زيات وسيع (او فراخه) دی، او د خپلو اعمالو په نسبت ستا د رحمت ماته ډير اميد دی (نو زما مغفرت وکړه او په ما خپل رحم وکړه)

نو هغه نوجوان دا کلمات ووېل. نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

عُدْ. دوباره يې ووايه. هغه دوباره ووېل. بيا ورته نبي ﷺ په دريمه پيره اوفرمايل :

عُدْ. بيا يې ووايه. نو هغه بيا ووېل. آخر کې نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

قُمْ فَقَدْ غَفَرَ اللّٰهُ لَکَ. اې ځوانه پاځه. الله جل جلاله درته گناهونه معاف کړه.

فائده : محترمو ځومره د خوشخبرۍ زيرې دی چې صرف په درې پيرې مذکوره کلماتو

(۱) اهل دِل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۴ ص ۱۰۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلو سره ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړه . نو مونږ ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه د خپلو ګناهونو د بخلو سوال وکړو . (۱)

د زاذان سندر غاړي د توبې واقعه :

ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرحه د مشکوة کې د شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله په حواله یو واقعه ذکر کړې ده : چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما یو ورځ د کوفې په اطرافو کې تیریده نو څه فاسقان په یو کور کې راجمع شوي وو ، شراب یې څکل . په دوی کې یو کس سندرغاړې (سندرې ویونکې) زاذان هم ؤ ، چې رَباب به یې وهلو او ورسره به یې سندرې هم ویلې .

کله چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما دده آواز واوریده نو وې ویل :

مَا أَحْسَنَ هٰذَا الصَّوْتُ . لَوْكَانَ بِقِرَاءَةِ كِتَابِ اللهِ تَعَالٰى كَانَ أَحْسَن .

څه ښه دی دا آواز کاش چې ده ورباندې د الله ﷻ د کتاب (قرآن) تلاوت کولې نو ډیر به ښه وو . ابن مسعود رضی الله عنه په سَر باندې څادر واچول او روان شو . زاذان دده خبرې واوریدې پوښتنه یې وکړه دا څوک ؤ ؟ او څه یې ویلې ؟ خلقو ورته وویل چې : دا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما د رسول الله ﷺ صحابي ؤ ، او ویل یې : چې څومره ښه آواز دی ، خو کاش چې ده ورباندې د قرآن مجید تلاوت کولې . نو د زاذان په زړه کې یَره پیدا شوه ، راپاڅید ، خپله شپیلۍ یې ماته کړه ، او په منډه یې د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما پسې ځان اورسول .

زاذان په غاړه کې خپل دَسمال (رُومال) اچولې ؤ ، او د ابن مسعود رضی الله عنهما مخې ته په ژړا شو . ابن مسعود رضی الله عنهما غاړه ورکړه او دواړه په ژړا شو ، بیا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او فرمایل:

كَيْفَ لَآ أُحِبُّ مَنْ اَحَبَّ اللهُ .

زه څنګه د هغه کس سره محبت او نکړم چا سره چې الله ﷻ محبت کوي . (یعنی چې څنګه دده سره او س الله ﷻ محبت کوي نو زه هم ورسره محبت کوم)

---

(۱) خطبات فقیر ج۳۲ ص ۷۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو زاذان په اخلاص توبه اوويسته ، او د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنهما سره ملګرې شو ، همیشه به دده سره ؤ ، قرآن کريم يې هم ياد کړو ، او ډير عِلم يې هم ورنه زده کړو، بلکه د عِلم امام شو، تردې چې ډيرو رواياتو کې راځي :

عَنْ زَاذَان عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا.....

چې دا روايت د زاذان نه نقل دی ، هغه د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما نه نقل کړې ...... [1]

(۱) مرقاة شرح مشكوة ج٥ ص ٩ . ط . مكتبه امداديه ملتان ، تنبيه الغافلين باب آخر من التوبة ص ٥٥ ط . دارالفكر بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۵

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ﴾. الاعراف آيت ٥٦.

﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ . الاعراف آيت ١٥٦.

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

تالیف :

ابو الشمس مولانا نورالهدی عفی عنه

مدرس دارالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابان بن ابي عياش رحمه الله د مغفرت سبب :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي : چې ابان بن ابي عياش يو عالم وُ ، خلقو ته به يې د الله جل جلاله د رحمت او د الله ﷻ نه د ښه اميد ساتلو ډير ذکر کولو ، کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې وليد پوښتنه يې ترې وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته په جواب کې وويل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پيش شوم ، نو الله ﷻ رانه پوښتنه وکړه :

مَا الَّذِيْ حَمَلَكَ عَلٰى ذٰلِكَ ؟

په تا باندې څه شی باعث وُ ، چې خلقو ته دې زما د رحمت او د مانه د ښه اميد تذکره زياته کوله ؟

ما ورته جواب ورکړو :

اَرَدْتُ اَنْ اُحَبِّبَكَ اِلٰى خَلْقِكَ .

اې الله ! زما خو اراده دا وه چې زه تا خلقو ته محبوب کړم ، او د خلقو په زړونو کې ستا محبت واچوم (بيا به ستا عبادت پخپله کوي ، او د ګناهونو نه به هم ځان ساتي) .

نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

قَدْ غَفَرْتُ لَكَ . (۱)

(اى ابان بن ابي عياش ! چې کله ستا اراده داوه نو) ما ستا بخښنه وکړه .

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ كتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ، وَلَارَسُوْلَ بَعْدَهٗ ، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ : ﴿اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ﴾ . (١)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَرَ ﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : قَالَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ : اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ وَاَنَا مَعَهٗ حَيْثُ يَذْكُرُنِيْ)). (٣)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل بنده باندې ډير زيات مهربانه دې ، تر دې چې يو حديث شريف کې راځي :

چې الله ﷻ د خپل بنده سره د اويا (٧٠) مورانو نه هم زيات محبت کوي .

قدرمنو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چې يو مور د خپل بچي سره څومره زيات محبت کوي :

په خپله ښه خوراک نه کوي خو بچي ته يې ورکوي ، په خپله په لمده بستره څملي خو بچې په اُوچه بستره څملوي ، او چې بچې يې مريض شي نو څو څو شپې ورسره ويښې هم تيروي ، تر هغې يې زړه قرار نه مومي تر څو يې چې دا بچې روغ شوې نه وي .

نو چې کله يو مور د بچي سره دومره محبت کوي ، نو الله ﷻ خو د خپل بنده سره د اويا (٧٠) مورانو نه هم زيات محبت کوي (او رحمتونه پرې راوروي) .

(١) الاعراف آيت ٥٦.

(٢) الاعراف آيت ١٥٦.

(٣) اخرجه البخاري في التوحيد باب ١٥ ، ٣٥ . ومسلم في التوبة حديث ١ ، والذكر حديث ٢ و ١٩ . الترغيب والترهيب ج٤ ص ٣٥ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظنّ بالله عزّ وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمت په وجه مخلوقات په يو بل مهرباني (مينه) كوي، په يو بل رحم كوي، او د همدغه يو رحمت په وجه وحشي حيوان په خپل بچي باندې رحم (مينه) كوي.

او الله ﷻ دا يو كم سل (۹۹) رحمتونه د قيامت ورځې ته مؤخر كړي (ساتلي)، چې بيا به په خپلو خاصو بندګانو باندې ددې په ذريعه رحم كوي (او دا پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه به د خاص مؤمنانو بندګانو د پاره وي).

د الله ﷻ رحمت په دنيا کې هر شي ته عام دی:

الله جل جلاله فرمائي:

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۱)

ترجمه: زما عام دی هر شي ته (په دنيا کې (۲))

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدّرّ المنثور فی التفسير بالماثور] کې ددې آيت د لاندې ليکلي:

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي: چې كله دا آيت ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ نازل شو، نو ابليس وويل: أَنَا مِنَ الشَّيْءِ زه هم په شيانو کې يو شي يم نو ماته به هم (په آخرت کې) د الله ﷻ رحمت رسيږي.

نو چې كله الله جل جلاله او فرمايل:

﴿ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴾ (۳)

ترجمه: پس ډير زر به زه دا رحمت او ليكم (خاص كړم) د هغه خلقو د پاره چې پرهيزګاري كوي (په دُنيا کې) زكوة وركوي، او هغه خلق كوم چې زمونږ په آيتونو ايمان راوړي.

نو ابليس نااميد شو. بيا يهود او نصارىٰ وويل: چې په دې رحمت کې به (د قيامت په ورځ) مونږ هم شامل يو، ځكه مونږ هم متقيان يو، په خپل خپل كتاب (توراة او انجيل) ايمان لرو، او زكوة هم وركوو. نو چې كله الله ﷻ او فرمايل:

---

(۱) الاعراف آيت ۱۵۶.

(۲) حسن صاحب فرمائي: انّ هذه الرحمة على العموم فی الدنيا والخصوص فی الاخرة. زادالمسير ج۲ ص ۱۶۰.

(۳) الاعراف آيت ۱۵۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ ﴾ (١)

دا رحمت به د هغه چا د پاره خاص وي چې هغوی تابعداري د هغه رسول کوي کوم چې نبي امّي دی.

نو يهود او نصاری هم نا اميده شو، او د قيامت د ورځی سل (١٠٠) واړه رحمتونه د مومنانو دپاره خاص شو. (٢)

د بني اسرائيلو د يو کفن کش واقعه:

نبي عليه الصلوة والسلام خپل امت د نااميدۍ او مايوسۍ نه د بچ کولو د پاره دوی ته د نبي اسرائيلو د يو کس واقعه ذکر کړې، دا واقعه امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله رانقل کړې چې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايلي:

قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ لِاَهْلِهِ: اِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوْهُ ثُمَّ اذْرُوْا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَاللهِ لَئِنْ قَدَرَ اللهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِيْنَ. فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوْا مَا اَمَرَهُمْ فَاَمَرَ اللهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ، وَاَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ. ثُمَّ قَالَ: لِمَ فَعَلْتَ هٰذَا؟ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ! وَاَنْتَ اَعْلَمُ. فَغَفَرَ اللهُ لَهُ. (٣)

د بني اسرائيلو يو ګناهګار کس کوم چې د ايمان نه علاوه بل هيڅ نيک عمل نه وو کړې (بلکه کفن کش ؤ (٤))، کله چې ده ته د مرګ وخت نزدې شو نو خپل اولاد ته يې وويل: چې کله زه مړ شم نو ما او سوزوئ، بيا دا ايره نيمه په اُوچه کې والوزوئ، او نيمه په درياب کې پريږدئ.

---

(١) الاعراف آيت ١٥٧.

(٢) اخرج البيهقي في الشعب عن سفيان بن عيينه، الدرالمنثور في التفسير بالمأثور ج٣ الاعراف آيت ١٥٦، زاد المسير ج٢ ص١٦٠، معارف القرآن الاعراف آيت ١٥٦.

(٣) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ٣٤٨١، وفي التوحيد ٧٥٠٦. واخرجه ايضا عن حذيفة وابي سعيد رضي الله عنهما في باب ما ذكر عن بني اسرائيل ٣٤٥٢، ٣٤٧٨، ٣٤٧٩. ومسلم في سعة رحمة الله تعالى ٦٩٣٥. واخرجه النسائي في الجنائز باب ارواح المؤمنين ٢٠٧٩. ومالک في جنائز الموطا، جامع الجنائز وابن ماجه في الزهد باب ذكر التوبة ٤٣٠٩.

(٤) ذكر الحافظ عن رواية للطبراني انه كان من بني اسرائيل وكان ينبش القبور وقد صرح عقبة بن عمرو رضي الله عنه بكونه نباشا وذلک في حديثه عند البخاري في الانبياء. تكلمه فتح الملهم ج٦ ص١٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله ، که چیرته د الله ﷻ راباندې وَس بَر شو نو د اسې عذاب به راکړي چې په مخلوقاتو کې به يې بل هيچاته د اسې عذاب نه وي ورکړې (دا خبره يې د ډيرې ويرې د وجې وکړه[1]). کله چې دې وفات شو نو خپلو ځامنو ورسره د وصيت مطابق معامله وکړه . بل طرفته الله ﷻ اوچې ته حکم وکړو چې دده اجزاء را جمع کړئ ، او سمندر ته يې هم حکم وکړو چې دده اجزاء را جمع کړه . او پوره انسان يې ورنه جوړ کړو ، بيا الله ﷻ ورته او فرمايل :

ای بنده دا کار دې ولې کړې ؟ (آيا ستا په ما يقين نه ؤ چې زه انسان دوباره ژوندې کولې شم ؟) هغه ورته جواب ورکړو :

مِنۡ خَشۡيَتِكَ يَا رَبِّ وَاَنۡتَ اَعۡلَمُ .

ای ربه ! ستا د ويرې د وجې مې دا کار کړې ، او تا ته ښه معلومه ده چې ما هيڅ نيک کار ندې کړې (ستا د عذاب نه ويريدم ، نو ځکه مې بچو ته حکم کړې وو چې ما أوسوزوئ) . نبي عليه السلام او فرمايل : چې د الله جل جلاله رحمت په جوش کې راغې

فَغَفَرَاللهُ لَهُ او ده ته يې بخښنه وکړه .

د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

((لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِيْ كِتَابِهٖ فَهُوَ عِنْدَهٗ فَوْقَ الْعَرْشِ : اِنَّ رَحْمَتِيْ تَغْلِبُ غَضَبِيْ)) [2]

کله چې الله رب العزت مخلوق پيدا کړو نو په يو کتاب کې يې اوليکل ، کوم چې دده سره د عرش دپاسه دی : بيشکه زما رحمت زما په غضب باندې غالب دی .

---

(١) قال ذلک فی حال دهشته وغلبة الخوف عليه . تکملة فتح الملهم ج٦ ص ١٣ حديث ٦٩٣٥ .

(٢) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ما جاء في قوله تعالى : وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ٣١٩٤ ، وفی التوحيد ٧٤٠٤ ، وباب قوله قول الله تعالى : وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِيْنَ ٧٤٥٣ . واخرجه ابن ماجه فی الزهد باب ما يرجی من رحمة الله يوم القيامة ٤٢٤٩ . ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ٦٩٢٤ . مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډېر مهربانه دی :

په بخاري او مسلم شريف کې يو واقعه ذکر ده :

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ قَالَ : قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِسَبْيٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَبْتَغِي إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَرَوْنَ هٰذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ ؟ قُلْنَا : لَا وَاللهِ وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا (۱)

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې يو ځل نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته څه قيديان (بنديان) راوستې شو ، نو په دې قيديانو کې يو ښځه وه چې ډېر په ناقلارۍ سره يې خپل بچې تلاش کولو (ځکه د دې نه خپل بچې ورک شوې ؤ (۲)) ، ناګهانه دې خپل بچې په قيديانو کې اوموندو ، نو راوايې خيست ، خپلې سينې سره يې اولږول او شودې (پۍ) يې ورکړې .

(کله چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم او صحابه کرامو دا اوليده چې دا مور د بچي په ليدو څومره خوشحاله شوه او څومره پرې مهربانه ده)

نو نبي عليه السلام د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : ستاسو څه خيال دې چې دا ښځه به دا خپل بچې اور ته اوغورځوي ؟

صحابه کرام فرمائي چې مونږ ورته ووېل : په الله قسم هيڅ کله به يې اونه غورځوي . نو نبي عليه السلام اوفرمايل :

لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا .

خامخا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د دې نه هم زيات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې خپل بچي مهربانه ده .

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب رحمة الولد وتقبيله ومعانقته ۵۹۹۹ ، ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۳ ، مشکوة
(۲) مرقات شرح مشکوة ج۵ ص ۱۵۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

همدغه شان يو واقعه امام ابوداؤد رحمه الله هم نقل کړي :

عَنْ عَامِرِ الرَّامِ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ يَعْنِيْ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَفِيْ يَدِهِ شَيْئٌ قَدْ اِلْتَفَّ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ا مَرَرْتُ بِغَيْضَةِ شَجَرٍ فَسَمِعْتُ فِيْهَا أَصْوَاتَ فِرَاخِ طَائِرٍ فَأَخَذْتُهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ فِيْ كِسَائِيْ فَجَاءَتْ أُمُّهُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَى رَأْسِيْ فَكَشَفْتُ لَهَا عَنْهُنَّ فَوَقَعَتْ عَلَيْهِنَّ فَلَفَفْتُهُنَّ بِكِسَائِيْ فَهُنَّ أُولَاءِ مَعِيْ . قَالَ ضَعْهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لُزُوْمَهُنَّ . فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ أَتَعْجَبُوْنَ لِرُحْمِ أُمِّ الْأَفْرَاخِ فِرَاخَهَا. فَوَالَّذِيْ بَعَثَنِيْ بِالْحَقِّ لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ أُمِّ الْأَفْرَاخِ بِفِرَاخِهَا . إِرْجِعْ بِهِنَّ حَتّٰى تَضَعُهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُنَّ وَأُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ فَرَجَعَ بِهِنَّ (۱)

حضرت عامر رضی الله عنه فرمائي چې يو ورځ مونږ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ناست وو ، چې په دې کې يو کس راغې ، څادر يې اغوستی ؤ ، او په لاس کې ورسره څه وو چې په څادر کې يې راتاو کړي وو ، او وی فرمايل : (ای د الله رسوله ! کله چې زه ستاسو د راتلو نه خبر شوم نو ستاسو ملاقات ته راروان شوم) نو په لاره کې د اُونو په يو ځنګل راتيريدم ، نو ما په دې اُونو کې د مرغو د بچو آوازونه واوريده ، نو ما هغه بچي را واخيست او په دې څادر کې مې واچول (چې کله را روان شوم) نو ددې بچو مور راغله او زما د سَر د پاسه تاويده راتاويده ، ما څادر ددې بچو نه لرې کړو (چې دا مور يې اوګوري ، کله چې دې مور دا بچي وکتل) نو مور يې راغله او په دې بچو يې وزرې خورې کړې او نه وَرنه پاڅيده ، نو ما په دې هم څادر واچول ، او دا دې ټول اوس د ماسره دي .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : چې ته دا کيده . دا صحابي وايي چې ما کيښوده (او څادر مې ورنه لرې کړو) چه ګورو چې دې مور هماغه شان په دې بچو خپلې وزرې خورې کړي دي ، او نه ورنه پاڅيده (صحابه کرامو چې دا اوليده نو ډير تعجب يې وکړو چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده چې خپل ځان يې قيد کې ورکړو خو د بچو نه جدا نه شوه نو) نبي عليه السلام صحابه کرامو ته وفرمايل :

---

(۱) ابوداؤد کتاب الجنائز ۳۰۸۹ ، مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای صحابهٔ تاسو تعجب کوئ چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده ؟
زما دې قسم وي په هغه ذات ، چاچې زه برحق رسول راليږلې يم ، الله تعالی په خپلو بندګانو باندې د دې نه زيات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې بچو مهربانه ده .
صحابي فرمائي چې بيا نبي کريم صلی الله عليه وسلم حکم وکړو چې واپس دا ټول هماغه ځای ته ويسه د کوم ځای نه دې چې راخيستی دي .
نو واپس هماغه ځای ته وی وړل شو ، او موريې هماغه شان ورسره وه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو واوريده چې الله جل جلاله په خپلو بندګانو باندې څومره مهربانه دی ، مور چې په بچي څومره مهربانه وي د هغې نه زيات الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربانه دی .
د مور د محبت خو تاسو روزانه مشاهده کوئ. زه درته د مور د محبت يو واقعه بيانوم :

د مور د شفقت واقعه :

په تيرو وختونو کې يو پيره په چين کې خطرناکه زلزله راغلې وه ، چې په هغې کې په زرهاؤ خلق مړه شوي وو ، په يو ځای کې ډير غټ بلډنګ راغورځيدلې ؤ ، د هغې په راسپړدلو کې هم دوه درې ورځې اولږيدې ، چې کله يې دا رااوسپړل ، نو چه ګوري چې د يوی کمرې (کوټې) چَت روغ راپريوتې ، چت داسې په تَرَس (څنګ) ولاړؤ ، او په يو ګوټ کې يوه ښځه او وړوکې تي خُور ماشوم دواړه پراته دي ، ژوندي دي خو بې هوشه دي (پدوی د چَت ملبه نه وه راغلې ځکه دوی د کوټې په يو ګُنج کې وو) . دواړه يې هسپتال ته وی وړل ، څه وخت پس دواړه په هوش کې راغلل ، ډاکټرانو د دې ښځې نه پوښتنه وکړه : چې دا څه وجه ده چې ستا د دواړو لاسونو د ګوتو سَرونه زخمي دي ؟ پدې خود چَت مَلبه هم نده راغلې ؟ هغې ورته وويل :
چې کله دا چت رااوغورځيده نو مونږ د کوټې په يو ګُنج کې ناست وو ، مونږ محفوظ شو خو د راوتلو لاره نوه . دې وړوکي تي خُور ماشوم ژړل ، ما به ورته خپله سينه ورکړه ، دې به قرار شو ، آخر دوه درې ورځې پس زما په سينه کې شُوده (پی) هم ختم شو ، ځکه د خوراک او څکاک څه نهٔ چې ما خوړلي وی ، نو دې ماشوم به ډير ژړل ، ما به ورته کله خپله ګوته په خُله کې ورکړه چې قلار شي ، خو دې به نه قلاريده ، ځکه د ده خيټې ته به د خوراک څه نه تلل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دده ولړه او ژړا زياته شوه ، او زما د برداشت نه بهر شوه ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې که زما په سينه کې شوده (پی) نشته ، نو په وجود کې خو مې وينه شته ، نو ما د خپل لاس دايوه ګُته په غابښونو او چيچله او زخمي مې کړه ، چې کله ورنه وينه را اُووته ، نو ما دې ماشوم ته په خُله کې کيښوده ، نو ده به اُوچوپله ، څه وخت به قرار شو .

کله به چې بيا په ژړا شو نو ما به دا دويمه ګُته په غابښونو او چيچله او ده ته به مې په خُله کې کيښوده . دغه شان نمبر په نمبر مې لس (۱۰) واړه ګوتې په غابښونو او چيچلې ، او ده ته به مې په خُله کې کيښودې . آخر د ما نه هم ډيره وينه لاړه ، زه هم د کمزورتيا نه بې هوشه شوم ، او دې ماشوم چونکه ډيره وينه څکلې وه ، نو دې هم بې هوشه شو ، مونږ بيا په ځان نه يو پُوهه شوي . اوس دا دې تاسو دلته هسپتال ته راوړي يو .

کله چې ډاکټرانو دا خبره واوريده نو سخت حيران شو چې ګوره مور د بچې سره دومره محبت کوي ، که مور ته دا پته اولږي چې زما په وينه څکلو دا بچې ژوندې پاتې کيږي نو هم ورته ورکوي يې .

فايده : محترمو تاسو ديته سوچ وکړئ چې کله يو مور په خپل بچي دومره مهربانه ده ، نو الله رب العزت خو په خپل بنده باندې د اويا (۷۰) مورانو نه هم زيات مهربانه دی [(۱)]

رسول الله ﷺ فرمائي :

((لَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ اَحَدٌ)) (۲)

که چيرته کافر ته دا پته اولږي چې دالله ﷻ سره څومره رحمتونه دي نو بيا به هيڅوک هم د جنت نه نهٔ نا اميده شوې (بلکه ټولو به اسلام قبول کړې وې).

د يو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه :

حضرت ابراهيم عليه السلام ډير زيات ميلمه دوست انسان وُ ، يو ورځ ورته يو مجوسي راغې او خوراک يې ورنه اوغوښت ، حضرت ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل : چې که مسلمانيږي نو خوراک به درباندې اوخورم . هغه مجوسي وويل : چې زه خو خپل دين نشم

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۳ ص ۳۴ .

(۲) اخرجه المسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۴ ، والترمذي في الدعوات باب عظم العقوبة وعظم الرجاء ۳۵۳۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پریښنودې . دايې وويل او لاړ ، بل طرفته الله ﷻ دا تپوله معامله اوکته ، چې يو مجوسي د وږې د وجې ګرځي راګرځي ، او سخت خفه دی ، نو د الله ﷻ وربانديې رحم راغې .

(ځکه حديث کې راځي : أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهِمْ . زه د غمجن زړونو واله سره يم)

نو الله ﷻ حضرت ابراهيم السلام ته حضرت جبريل عليه السلام را وليږلو :

يَا إِبْرَاهِيمُ ! لَمْ تُطْعِمْهُ إِلَّا بِتَغْيِيرِ دِينِهِ ، وَنَحْنُ مِنْ سَبْعِينَ سَنَةً نُطْعِمُهُ عَلَى كُفْرِهِ ، فَلَوْ أَضَفْتَهُ لَيْلَةً مَا ذَا كَانَ عَلَيْكَ .

اى زما خليله ! دې مجوسي خو زما نافرماني کوله ، او د اويا (۷۰) کالو نه راپه ديخوا ما رزق ورکولو ، ډوډۍ مې پرې نه ده بنده کړې . خير دې که ده نن ستا ډوډۍ خوړلې وې (نو څه به شوي وو ؟)

اى ابراهيم ! اوس لاړشه او واپس يې راوله ، او ډوډۍ پرې اوخوره . حضرت ابراهيم عليه السلام په منډه منډه لاړ ، او هغه مجوسي ته يې د خوراک دعوت ورکړو ، هغه ورته وويل :

اى ابراهيم ! دا څه وجه ده تا خو اول د مانه روټۍ منع کړې وه او اوس مې په خپله غواړې ؟

ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل : چې الله جل جلاله حضرت جبريل عليه السلام را اوليږل ... ابراهيم عليه السلام ټوله خبره ورته بيان کړه .

کله چې مجوسي دا خبرې واوريدې نو وی ويل :

اى ابراهيم ! چې کله ستا رب دومره مهربانه دی نو أَعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ . فَأَسْلَمَ .

ماته اسلام پيش کړه (زه هم مسلمانيږم) نو هملته مسلمان شو . (۱)

معلومه شوه چې الله رب العزت په خپلو بندګانو باندې ډير مهربانه دی .

د الله ﷻ مهرباني :

يو صحابي فرمايي چې يو کرت مونږ صحابه کرام ناست وو ، او خندل مو ، پدې کې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف راوړو (چې مونږيې په دې حالت کې اوليدو) نو وې فرمايل :

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰۵ كتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَتَضْحَكُوْنَ وَالنَّارُ مِنْ وَرَائِكُمْ .....

آيا تاسو خاندئ او حال دا دي چې اُور ستاسو چاپيره دی ..

بيا نبي عليه السلام روان شو ، مونږ دومره خفه شو چې ګويا زمونږ په سرونو باندي يو غټ غرپروت دی . (څه وخت پس) بيا نبي عليه السلام تشريف راوړو چې د خندا په حالت کې وُ ، او وې فرمايل : چې حضرت جبريل عليه السلام ما ته راغې او د الله ﷻ د طرفه يې دا پيغام راوړو :

لِمَ تُقْنِطُ عِبَادِيْ مِنْ رَحْمَتِيْ ؟ ﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْ أَنِّيْ أَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ، وَأَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيْمُ ﴾ . (۱) ، (۲)

اى پيغمبره ! ته زما بندګان زما د رحمت نه ولې نا اُميده (مايوسه) کوی ؟ زما بندګانو ته دا خبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم ، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی .

د يو زنانه د پيغمبر عليه السلام نه پوښتنه :

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فَمَرَّ بِقَوْمٍ فَقَالَ : مَنِ الْقَوْمُ ؟ قَالُوْا : نَحْنُ الْمُسْلِمُوْنَ . وَامْرَأَةٌ تَحْضِبُ بِقِدْرِهَا ، وَمَعَهَا إِبْنٌ لَهَا فَإِذَا إِرْتَفَعَ وَهَجٌ تَنَحَّتْ بِهِ فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ : أَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ ؟ قَالَ نَعَمْ .

قَالَتْ : بِأَبِيْ أَنْتَ وَأُمِّيْ أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ قَالَ : بَلٰى . قَالَتْ : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟ قَالَ : بَلٰى . قَالَتْ : إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ . فَأَكَبَّ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِيْ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ :

إِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهٖ إِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ الَّذِيْ يَتَمَرَّدُ عَلَى اللهِ وَأَبٰى أَنْ يَقُوْلَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ (۳)

(۱) الحجر آيت ۵۹ .

(۲) تنبيه الغافلين باب ما يرجى من رحمة الله تعالى ص ۳۸ ط . مکتبه دار الفکر بيروت .

(۳) رواه ابن ماجه ، مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي : چې یو کرت مونږ د پیغمبر علیه السلام سره په یو غزا کې شریک وو ، نو زمونږ تیریدل په یو قوم باندې او شو ، هغوی پوښتنه وکړه چې تاسو څوک یئ ؟ نو صحابه کرامو ورته او فرمایل : چې مونږ مسلمانان یو .

په دې قوم کې یوه ښځه وه ، هغې سره په غیږ کې یو وړوکې بچې هم ؤ ، هغې د کټوی پسی اُور بلول . چې کله به د اُور لمبه را اوچته شوه نو دې به دا خپل بچې دد ې اُور د لمبی نه رادیخوا کړو (دد ې دپاره چې د اُور ګرمائش پری او نه لږي ، کله چې د ې ښځی ته دا معلومه شوه چې دلته په یو ځای کې نبي کریم ﷺ تشریف فرما دی)

نو دا ښځه نبي کریم ﷺ ته راغله ، او پوښتنه یې تری وکړه :

اَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ ؟ آیا تاسو د الله ﷻ رسول یئ ؟

نبي علیه السلام جواب ورکړو چې آو . (زه د الله ﷻ رسول یم) .

هغې بیا تپوس وکړو : بِأَبِيْ وَأُمِّيْ اَلَيْسَ اللهُ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ زما مور او پلار دې په تاسو قربان وي . آیا الله ﷻ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ او ډیر مهربانه ذات نه دې ؟

پیغمبر علیه السلام جواب ورکړو : چې هو . (الله ﷻ ډیر مهربانه ذات دی) .

هغې بیا پوښتنه وکړه : اَلَيْسَ اللهُ اَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْاُمِّ بِوَلَدِهَا ؟

آیا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه زیات مهربانه نه دې ؟ نبي علیه السلام ورته وفرمایل : چې هو . (الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مور نه هم زیات مهربانه دی) .

(دا ښځه ډیر هوښیاره وه) هغې بیا پوښتنه وکړه : اِنَّ الْاُمَّ لَا تُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ . مور خو خپل بچې په اُور کې نه غورځوي (نو الله ﷻ څنګه خپل بنده په جهنم کې غورځوي ؟) . نبي کریم صلی الله علیه وسلم په ژړا شو (ډیر یې اوژړل) ، بیا یې خپل سَر را اوچت کړو ، او وی فرمایل :

اِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهٖ اِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ ......

بیشکه الله ﷻ په خپلو بندګانو کې هیچاته (دائمي) عذاب نه ورکوي ، مګر هغه کس چې ډیر زیات سَرکشه وي ، په ګناهونو زړه وَر وي (نو ده ته به عذاب د ګناهونو نه دصفایې د پاره ورکولې شي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره د الله ﷻ بې شماره نعمتونه

د حضرت يوسف عليه السلام په زمانه کې د غنمو کمي ؤ ، حکومت غنم ذخيره کړي وو ، او حضرت يوسف عليه السلام خپلو مامورينو ته حکم کړې ؤ چې هرکس ته په يو معلوم مقدار سره غنم ورکوئ ، زيات مه ورکوئ د دې دپاره چې ټولو خلقو ته يو شان غنم ورسيږي .

يو کرت يو ځوان راغې ، او غنم يې او غوښت ، دوی ورته د عام معمول مطابق غنم ورکړه ، ځو مره به يې چې نورو ته ورکول . ده به ويل چې ما ته نور هم راکړئ . هغوی ورته وويل : چې نور غنم ورکول خو زمونږ په اختيار کې نه دي ، که ستا نور غنم پکار وي نو ته حضرت يوسف عليه السلام ته ورشه ، ځکه دا اختيار صرف د هغه سره دې ، چې چا ته ځومره غنم وغواړي ، ورکولې يې شي . دې راغې ، او حضرت يوسف عليه السلام ته يې وويل :

چې ما ته نور غنم هم راکړه . ده ورته نور غنم هم ورکړه . هغه ځوان وويل : چې نور هم راکړه .

حضرت يوسف عليه السلام ورته وويل چې ای د الله بنده ! هغوی هم غنم درکړل ، ما هم درکړه ، او ته اوس نور هم غواړې . دا څه کوی ؟ مړيږی نه ؟ .

ده ورته وويل : چې ته ما نه پيژنې ؟ که تا ته پته او لږيده چې زه څوک يم ، نو ته به ما ته نور غنم هم راکړې . حضرت يوسف عليه السلام چې دا خبره واوريده ، نو ورته متوجه شو ، پوښتنه يې تری وکړه چې ته څوک يې ؟

هغه ورته وويل : چې کله زليخی په تا باندې تهمت ولږول [1] ، نو کوم ماشوم چې ستا د براءت او پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه ، هغه ماشوم زه ووم .[2] اوس غټ شوی يم .

---

[1] زليخی خپل خاوند ته وويل : ﴿ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ . يوسف آيت ۲۵ .

ترجمه : بله هيڅ جزاء نشته د هغه چا دپاره څوک چې ستا د کور واله سره د بد نيت اراده لري مګر دا چې بنديوان کړې شي ، يا دردناک عذاب ورکړې شي .

[2] الله تعالی فرمايي : ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ . وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ . فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴾ .

ترجمه : او ددې ښځې د خاندان نه يو ګواه (ماشوم) دا ګواهي ورکړه چې که ددې يوسف (عليه السلام) قميص د وړاندې طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه رښتينی ده او دې دروغجن دی ، او که دده قميص د روستو طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه دروغجنه ده او حضرت يوسف عليه السلام رښتينی دی . هر کله چې عزيز مصر اوليده چې د حضرت يوسف عليه السلام قميص د روستو نه شليدلی دی ، نو وی ويل چې بيشکه دا خو ستاسو د ښځو يو فريب (دهوکه) ده ، بيشکه ستاسو فريب ډير لوی دی . معارف القرآن .

نوټ : د حضرت يوسف عليه السلام تفصيلي واقعه په قرآن مجيد کې سورة يوسف کې ذکر ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت يوسف عليه السلام چې دا واوريده ، نو ډير خوشحاله شو ، زريې سينی ته رانژدې کړو ، او ډير قدر يې دده وکړو ، بيايې نور ډير غنم هم ورکړه ، انعام يې هم ورکړو ، او خپلو ماتحتو کارکنانو ته يې حکم وکړو : چې دا غنم ورسره د کور پورې هم ويسئ .

کله چې دې لاړ ، نو الله ﷻ وحی نازله کړه :

ای زما خوږه پيغمبره ! تا خو ددې ځوان ډير زيات عزت او اکرام وکړو (دا ولې ؟) ده ورته اوفرمايل : چې يا الله ! دا خو هغه کس وُ چا چې زما د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه ، نن چې دې زما مخی ته راغې نو زما زړه غوښته چې ده ته زه دومره څه ورکړم څومره چې زما زړه غواړي (او زما په وَس کې وي) .

الله ﷻ ورته اوفرمايل : ای يوسف (عليه السلام) ! ته ګواه اوسه چې دې کس چې ستا د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه او تاته راغې نو تا دومره څه ورکړه څومره چې ستا د شان لائق وُ ، نو ته ګواه اوسه چې زه دا وايم : چې کوم کس په دنيا کې زما د وحدانيت او يو والي ګواهي ورکړي ، او دې د قيامت په ورځ ماته راشي نو زه به هم ده ته دومره څه ورکړم څومره چې زما د شان مناسب وي (يعنی جنت او دومره نعمتونه به ورکړم څومره چې زما د شان لائق وي) .

سبحان الله . الله رب العزت په خپل بنده څومره مهربانه دی ، چې صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره په انسان باندې دومره زياته مهرباني کوي ، نو چې بيا انسان نور عبادات هم کوي نو د هغې خو بيا د سره اندازه نشي کيدې . (۱)

محترمو مسلمانانو ! د الله تبارک وتعالی د مهربانۍ اندازه ددينه کيدې شي چې هر وخت په انسان باندې بی شماره نعمتونه نازلوي . الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ، إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه : که چيرته تاسو د الله نعمتونه شميرل وغواړئ نو دا نشئ شميرلې ، بيشکه الله بخښونکې او مهربان دی .

بلکه که انسان يو معمولي عمل په اخلاص وکړي ، نو الله رب العزت دده دا عمل نه ضائع کوي ، بلکه په دې ورته هم اجر ورکوي .

---

(۱) الزهر الفائح ۳۹ ، شمس الدين ابو الخير محمد بن محمد بن يوسف الجزري المتوفی ۸۳۳ هـ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۲۹ .

(۲) النحل آیت ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دُنيا د بادشاهانو دا قانون دی چې دوی وړه تحفه نه قبلوي ، ځکه دوی وايي : چې څومره زمونږ شان لوي دی ، دغه شان مونږ له تحفه هم غټه پکار ده ، ليکن د الله جل جلاله شان ګوره چې اعلان کوي :

﴿ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴾ . (۱)

کوم کس چې د يوی ذرې برابر نيکي وکړي نو د قيامت په ورځ به دا کس ددې اجر اوګوري .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ﴾ . (۲)

ترجمه : بيشکه زه په تاسو کې د هيچا عمل نه ضائع کوم ، که هغه نارينه وي او که ښځينه .

ليکن بل طرفته د انسان ناشکري او ناقدری ته اوګوره چې الله ﷻ پيدا کړو ، روغ صورت يې ورکړو ، ښکلې شکل يې ورکړو ، رزق ورکوي ، او نور بې شماره انعامات ورباندې کوي ، ليکن دې بيا هم ناشکري کوي ، د خپل رب عبادت نکوي . الله رب العزت فرمائي :

﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴾ . (۳)

بيشکه انسان د خپل رب ډير زيات ناشکره دی ، او دې په دې خپله ناشکری باندې ګواه هم دی (چې زه د الله ﷻ ډير ناشکره يم) .

بل ځای الله تبارک وتعالی فرمائي :

﴿ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾ . (۴)

ترجمه : هائې افسوس ! په بندګانو باندې ، چې کله هم دوی ته رسول راغلې ، نو دوی ورپوری ټوقې او خنداګانې کړې .

خو ليکن بيا هم ددې ټولو کمزوريو باوجود الله ﷻ انسان څومره د محبت او شفقت په انداز ځان طرفته رابلي . الله تعالی فرمائي : ﴿ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴾ . (۵)

---

(۱) الزلزال آيت ۷ .

(۲) آل عمران آيت ۶۷ .

(۳) العاديات آيت ۶ ، ۷ .

(۴) يس آيت ۳۰ .

(۵) الانفطار آيت ۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اى انسانه ! د خپل رب كريم په حقله ته څه شي دهوكه كړې يې ؟ (چې د خپل رب نه دې بغاوت او سركشي اختيار كړې ، نافرماني يې كوې . ستا رب خو تا طرفته متوجه دى ، ستا د توبې منتظر دى چې كله به دا بنده د ګناهونو نه توبه اوباسي او ما طرفته به متوجه کيږي) .

حديث قدسي :

حديث قدسي دى ، الله تعالى فرمائي : .

((مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا ، وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِيْ أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهَرْوِلُ)) . (۱)

كوم كس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې كيږي نو زه ورته د يو ګز په اندازه ورنزدې كيږم ، او څوک چې ماته د يو ګز په اندازه رانزدې کيږي نو زه ورته د يو باع (يعنى د دواړو لاسونو د خورولو په مقدار) ورنزدې كيږم ، او چې كله انسان ماته راروان شي نو زه ورته په منډه ورځم .

حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي :

امام غزالي رحمه الله په خپل كتاب احياء العلوم کې ذكر كړي دي ، چې يو ځيره الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وكړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمُ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ إِلَى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا إِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ . يَا دَاوُدُ هٰذِهٖ إِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ إِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ . (۲)

اې داؤد ! كه چيرته هغه خلق ، كوم چې ماته شا كړې (زما په نافرماني او ګناهونو کې ژوند تيروي) كه دوى ته دا پته اولږي چې زه د دوى څومره منتظر يم ، او په دوى څومره مهربان يم ، او

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ ، والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الآداب باب فضل العمل ۳۸۶۷ .

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۴۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی د ګناه پرېښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې یم، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي، او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي.

اې داؤد! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کومو چې ماته شاکړې (او زه یې هیر کړې یم، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي؟ (یعنی زه به په هغوی څومره ډیر رحم کوم، او څومره زیات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې یم).

محترمو! الله رب العزت په خپل بنده دومره مهربانه دی چې که دا بنده د الله ﷻ نافرماني هم کوي خو بیا هم په ده باندې خپل رزق نه بندوي او بیا هم دده د حفاظت اسباب برابروي.

د یو ځوان شرابي د حفاظت واقعه:

مولانا مفتي عبدالرؤف صاحب سکهروي په خپل کتاب (اصلاحي بیانات)، او مولانا مفتي تقي عثماني صاحب په اصلاحي خطبات کې یوه واقعه رانقل کړې:

مالک بن دینار رحمه الله وایي: چې یو ورځ زه د دریاب په غاړه ناست ووم، ناڅاپه مې اولیده چې یو لړم ډیر په تیزۍ سره د دریاب غاړې ته را روان دی، چې څنګه د دریاب غاړې ته را اورسیده، نو دلته د دریاب په غاړه ورته د مخکې نه یوه شمشتۍ تیاره ولاړه وه، لړم په تیزۍ باندې د شمشتۍ په شا سور شو، شمشتۍ اخوا غاړې طرفته روانه شوه.

ما چې دا اولیده نو زه ډیر حیران شوم چې یا الله! ددې لړم او ددې شمشتۍ دوستانه د کله نه جوړه شوې؟ او دا چیرته لاړ؟

نو ما هم کشتۍ په کرایه اونیوه، او زه هم د دوی پسې شاته روان شوم، کله چې شمشتۍ د دریاب اخوا غاړې ته اورسیده، نو لړم ورنه ډیر په جلتۍ سره کوز شو، او په منډه اخوا اُو چې علاقې طرفته روان شو.

مالک بن دینار رحمه الله وایي: چې زه هم ورپسې شاته په قلاره قلاره روان ووم، لړم چې لږ مخکې لاړ، نو ما اولیده چې هلته یو ځوان د شرابو په نَشه کې مست پروت دی، اُوده دی، او ددې ځوان د سَر سره نزدې یو تَک تور مار دی، خوله یې وازه کړې، او ددې ځوان د چیچلو اراده لري، نو دا لړم په تیزۍ سره ورغی، او دغه مار له یې یو تَک ورکړو، وې چیچلو.

دې چیچلو سره مار تاؤ راتاؤ شو، او په هماغه ځای مړ شو. لړم واپس روان شو، لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما چې دا منظر اوليده نو زه نور هم زيات حيران شوم ، چې يا الله ﷻ ! تا د يو نافرمان (شرابي) بنده حفاظت په څه عجيبه طريقې سره وکړو .

مالک بن دينار رحمه الله وايي : چې بيا مې دا ځوان راپاځول ، او ټوله واقعه مې ورته بيان کړه ، چې ګوره ته د الله ﷻ په نافرمانۍ او شرابو کې مست يې ، ليکن بل طرفته خالق کائنات ستا حفاظت په کومه طريقه وکړو ؟ چې يو خوېې لړم ته حکم وکړو چې د دومره لرې نه په جلتۍ سره راغې ، بل يې ورته د مخکې نه د درياب په غاړه شمشتۍ مقرر کړې وه ، چې هغه يې ديخوا غاړې ته را اورسول ، بيا دې لړم دا مار اوچيچل او مار مړ شو ، او ته يې د مار د چيچلو نه محفوظ کړې .

کله چې ځوان دا واقعه واوريده نو ډير زيات يې وژړل ، او وې ويل چې يا الله ! زه خو ستا ډير ګناهګار او نافرمان بنده يم ، ليکن بيا هم ته په ما باندې دومره مهربانه يې چې زما حفاظت دې په څه عجيبه طريقې سره وکړو . اې الله ! چې کله ستا په نافرمانو بندګانو باندې دومره رحم دی ، نو په فرمانبردارو خلقو به دې څومره رحم وي ؟

نو ځوان په هماغه ځای توبه وويسته ، او دايې کلکه وعده وکړه چې د نن نه پس به د الله ﷻ نافرماني نه کوم ، بلکه د الله ﷻ او د هغه د رسول صلی الله عليه وسلم د احکاماتو مطابق به خپل ژوند تيروم . (۱)

الله رب العزت فرمائي :

﴿ هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا ﴾ . (۲)

ترجمه : الله هغه ذات دی چې دې او دده فرشتې په تاسو باندې رحمت راليږي ، ددې دپاره چې تاسو د کفر د تيارونه د اسلام رڼا ته را اوباسي ، او الله په مؤمنانو باندې ډير مهربانه دی .

(۱) اصلاحي بيانات ج۲ ص ۲۰۸ ، اصلاحي خطبات ج۵ ص ۱۵۹ . نوټ : هم دغه شان واقعه علامه ابن قدامه المقدسي رحمه الله هم په خپل کتاب (کتاب التوابين والعه نمبر ۸۷) کې ذکر کړې .

(۲) الاحزاب آيت ۴۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو ! تاسو د الله ﷻ د رحم اندازه ددینه هم لږولې شی: چې کله یو بنده د الله ﷻ نافرماني کوي، نو زرېې مؤاخذه هم نه کوي (بلکه مهلت ورکوي)، الله ﷻ ورباندې خپل رزق هم نه بندوي، او د خپل دَر نه یې هم نه شړي.

د بني اسرائيلو د يو بزرګ واقعه:

فقیه ابو اللیث ثمرقندي رحمه الله یو واقعه رانقل کړې، چې د بني اسرائیلو یو بادشاه ؤ، هغه ته خلقو د یو بزرګ ډېر صفت وکړو (چې دا ډېر نیک سړی دې، خو دا بزرګ ډېر لرې اوسیده).

بادشاه دې را اوغوښت، او ورته وی ویل: چې ګوره زما د تاسره ډېر محبت دې، ته ډېر لرې اوسیږې، نو ته راشه او د ماسره دلته په دربار کې اوسیږه.

دې بزرګ ورته وویل: چې بادشاه سلامت! یو ه پوښتنه درنه کوم، هغه دا چې که چیرته زه دلته راشم، او یو ورځ ته ما اوګورې چې ستا په کور کې ستا د وینځې سره لوبې کوم، نو ته به د ماسره څه سلوک کوې؟

بادشاه چې دا واوریده نو سخت غصه شو، او وی ویل چې اې فاسقه ! اُوځه زما د دربار نه. ته دومره زړه وَرېې، چې دلته راشی نو ددې کار اراده هم لرې؟ نو دې بزرګ ورته وویل:

إِنَّ لِيْ رَبًّا كَرِيْمًا لَوْ رَأٰى مِنِّيْ سَبْعِيْنَ ذَنْبًا فِي الْيَوْمِ مَا غَضَبَ عَلَيَّ وَلَا طَرَدَنِيْ عَنْ بَابِهٖ وَلَا أُحْرَمَنِيْ رِزْقَهُ فَكَيْفَ أُفَارِقُ بَابَهُ.....

زما رب خو دومره کریم دی چې که چیرته هغه د مانه د ورځې اویا (۷۰) ګناهونه هم اوګورې، نو بیا هم په ما نه غصه کیږي، او نه ما د خپل دَر نه شړي، او نه راباندې خپل رزق بندوي، نو زه څنګه د هغه رب دربار پریدم، او د هغه چا (بادشاه) دربار ته راشم، چې لا تر اوسه مې دا کار کړې هم ندې او بیا هم راباندې دومره غصه شو، نو که دا کار مې وکړو نو خدای خبر چې بیا به راسره څه کوي، دا یې وویل او نیغ د بادشاه د دربار نه راووت، او واپس هماغه زوړ ځای ته لاړ. (۱)

(۱) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۹ ط مکتبة دارالفكر بيروت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ ډير صبر کوونکې ذات دی :

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ (١) عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللهِ تَعَالَى : إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ لَهُ نِدًّا وَيَجْعَلُونَ لَهُ وَلَدًا، وَهُوَ مَعَ ذَلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيهِمْ وَيُعْطِيهِمْ)) . (٢)

الله ﷻ دومره صابره ذات دی چې کافران د الله ﷻ سره بُتان شريکوي ، د الله ﷻ د پاره ولد ثابتوي ، خو بيا هم الله ﷻ دوی ته رزق ورکوي ، روغ صحت ورکوي او نور نعمتونه هم ورکوي (او که توبه اوباسي نو مخکيني ګناهونه يې هم معاف کوي) .

محترمو مسلمانانو ! لکه څرنګ چې يو طرفته د الله ﷻ د عذاب نه ويره پکار ده ، دغه شان بل طرفته د الله ﷻ د رحمت اميد هم په کار دی ، ځکه چې د کوم سړي په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه ويره وي نو الله ﷻ ده ته د عذاب نه پناه ورکوي . او چې ورسره يې د الله ﷻ د رحمت اميد هم وي نو الله ﷻ يې بيا نه مايوسه کوي .

حديث قدسي :

حديثِ قدسي دی ، الله تعالى فرمائي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ . (٣)

زه د خپل بنده د ګمان مطابق فيصلې کوم ، چې دې په ما څنګه ګمان کوي همغه شان معامله ورسره کوم .

---

(١) قال النووي : قال العلماء معناه انّ الله تعالى واسع الحلم حتى على الكافر الذي ينسب اليه الولد والندّ . فتح الملهم ج٦ ص٧٥

(٢) مسلم بابٌ لا احدٌ اصبر على اذى من الله عز وجل ٧٠٣٨ ، بخاري باب الصبر في الاذى ٦٠٩٩ .

(٣) اخرجه البخاري في التوحيد باب ذكر النبي صلى الله عليه وسلم وروايته عن ربه ٧٥٣٧، ومسلم في كتاب التوبة حديث ١ والذكر حديث ٢ و ١٩ ، والترمذي في الدعوات باب حسن الظنّ بالله ٣٥٩٨ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ٣٨٦٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ نه د يرې او اميد فضيلت :

حضرت انس رضی الله عنه فرمائي : چې يو ورځ نبي عليه الصلوة والسلام داسې يو ځوان ته راغې چې هغه قريب الموت و ، ځنکدن يې شروع و ، نبي ﷺ ورنه پوښتنه وکړه :

كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ ته ځنګه محسوسوې ؟ هغه ورته جواب ورکړو :

أَرْجُوا اللهَ يَارَسُوْلَ اللهِ وَإِنِّي أَخَافُ ذُنُوْبِي .

ای د الله رسوله ! يو طرفته د الله ﷻ نه ښه اميد لرم ، او بل طرفته د خپلو ګناهونو نه ويريږم هم . نو نبي عليه السلام وفرمايل :

لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُوْا وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ .(۱)

کله چې د يو بنده په زړه کې په دې وخت کې دا دوه (۲) خبرې موجود شي ، نو چې دا کس د الله ﷻ نه د څه شي اميد لري الله ﷻ هغه ورکوي ، او چې د څه شي نه ويريږي د هغې نه پناه ورکوي .

د قيامت په ورځ مؤمنانو ته دالله ﷻ اوله خبره :

په يو موقعه نبي کريم صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وفرمايل :

إِنْ شِئْتُمْ أَنْبَأْتُكُمْ مَا أَوَّلُ مَايَقُوْلُ عَزَّوَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ وَمَا أَوَّلُ مَا يَقُوْلُوْنَ لَهُ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ يَا رَسُوْلَ اللهِ . قَالَ : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُوْلُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ : هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِي ؟ فَيَقُوْلُوْنَ نَعَمْ يَا رَبَّنَا فَيَقُوْلُ لِمَ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ. فَيَقُوْلُ :

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِي .(۲)

(ای صحابه کرامو) که چيرته ستاسو خوښه وي نو زه به تاسو ته خبر درکړم چې د قيامت په ورځ به الله رب العزت مؤمنانو ته اوله کومه خبره کوي ؟ او مؤمنان به ورته اول کومه خبره

(۱) اخرجه الترمذي في الجنائز باب ۱۱ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۱ ، والنسائي في الكبرى وقال النووي اسناده جيد ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۴ الرجاء وحسن الظن بالله عزوجل .

(۲) رواه احمد المسند ۵/ ۲۳۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۵ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظن بالله عز وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي؟ (صحابه کرام فرمائي چې) مونږ ورته او فرمايل: ای د الله رسوله! هو، خبرراکړئ.
نبي عليه السلام ورته وفرمايل: چې الله ﷻ به د قيامت په ورځ مؤمناتو ته اوفرمائي:

هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِي؟ آياتاسو زما ملاقات خوښوئ؟

مومنان به ورته جواب ورکړي: نَعَمْ يَا رَبَّنَا. آو، ای زمونږ ربه (مونږ ستا ملاقات خوښه ورو). الله جل جلاله به ورنه پوښتنه وکړي: لِمَ؟ ولې زما ملاقات خوښوئ؟ (څه نيک اعمال مو کړي دي چې د هغې په وجه زما ملاقات خوښوئ؟).

مؤمنان به ورته جواب ورکړي: رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ. مونږ خو د مخکې نه ستا د عفوې او مغفرت اميد لرل (چې مونږ ته به خپل ديدار رانصيب کوې او زمونږ مغفرت به کوې) نو الله تعالی به ورته وفرمائي:

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِي. په تحقيق سره تاسو د پاره زما مغفرت واجب شو (ځکه تاسو په ما باندې د مغفرت او بخښنې اميد لرل، نو ما هم درته مغفرت وکړو، چې مايوسه نشئ، او زما ملاقات به هم درته په جنت کې نصيب شي).

نو چې کله هم ديو انسان په الله جل جلاله باندې ښه اميد وي نو الله ﷻ دې نه مايوسه کوي.

الله ﷻ نه د ښه اميد لرلو په وجه جنت ته داخليدل:

نبي عليه السلام فرمائي:

إِنَّ رَجُلًا يدخل النَّار فَيَمْكُثُ فِيهَا أَلْفَ سَنَةٍ يُنَادِي: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ. فَيَقُولُ اللهُ لِجِبْرِيلَ: إِذْهَبْ فَأْتِنِي بِعَبْدِي. قَالَ فَيَجِيئُ بِهِ فَيُوْقِفُهُ عَلَى رَبِّهِ، فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى: كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ؟ فَيَقُولُ شَرُّ مَكَانٍ. قَالَ فَيَقُولُ رُدُّوهُ إِلَى مَكَانِهِ. قَالَ فَيَمْشِي وَيَلْتَفِتُ إِلَى وَرَائِهِ. فَيَقُولُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ: إِلَى أَيِّ شَيْئٍ تَلْتَفِتُ؟ فَيَقُولُ: لَقَدْ رَجَوْتُ أَنْ لَا تُعِيدَنِي إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا. فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى: إِذْهَبُوا بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ. (۱)

---

(۱) اخرجه ابن ابی الدنيا في كتاب حسن الظن بالله، والبيهقي في الشعب، احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳، كتاب الخوف والرجاء، ابن كثير ج۲ ص ۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو كس به جهنم ته داخل كړى شي ، زر (۱۰۰۰) كاله پس به دې الله ﷻ ته يو آواز وكړي :

يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ . الله رب العزت به حضرت جبريل عليه السلام ته او فرمائي : اى جبريل ! ته لاړ شه او زما دغه بنده ما ته راوله . نو حضرت جبريل عليه السلام به دې راولي ، او د الله ﷻ د وړاندې به يې اودروي ، الله ﷻ به ورنه تپوس وكړي :

كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ ؟ خپل ځاى دې څنګه اوموندو ؟ (يعنى جهنم څنګه ځاى ؤ ؟)

دې به ورته جواب وركړي : ډير بد ترين ځاى ؤ ، الله به دوباره حكم وكړي :

رُدُّوْهُ إِلَى مَكَانِهِ . دوباره يې خپل زوړ ځاى ته بوځئ .

نو دا كس به روان شي او شاته به راګوري . الله جل جلاله به ورنه تپوس وكړي :

إِلَى أَيِّ شَيْءٍ تَلْتَفِتُ ؟ څه شي ته شاته ګورى ؟ دې به ورته جواب وركړي :

لَقَدْ رَجَوْتُ أَنْ لَا تُعِيْدَنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا .

(اې الله !) تا چې كله زه يو ځل د جهنم نه را اوويستم نو زما خو دا اُميد ؤ چې ته به ما دوباره ديته نه واپس كوې (الله ﷻ چې كله دده دا اُميد اوګوري) نو فرشتو به حكم وكړي :

إِذْهَبُوْا بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ . زما دا بنده جنت ته بوځئ (ځكه ده په ما باندې ښه اميد اوساتل ، نو ما هم مايوسه نه كړو ، او جنت ته مې داخل كړو) .

ددې واقعى نه روستو امام غزالي رحمه الله ليكلي :

فَدَلَّ هٰذَا أَنَّ رَجَاءَهُ كَانَ سَبَبَ نِجَاتِهِ .

دا واقعه په دې دلالت كوي چې ددې كس د نجات سبب د الله ﷻ نه ښه اميد لرل وو .

دغه شان د قيامت په ورځ د الله ﷻ د رحمت او مهربانى نور اقوال او واقعات هم په احاديثو كې ذكر دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قيامت په ورځ د الله ﷻ رحم :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي :

يُؤْمَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِإِخْرَاجِ رَجُلَيْنِ مِنَ النَّارِ فَيَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا إِلَى النَّارِ . فَيَعْدُو أَحَدُهُمَا فِي سَلَاسِلِهِ حَتَّى يَقْتَحِمَهَا، وَيَتَلَكَّا الآخَرُ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا وَيَسْأَلُهُمَا عَنْ فِعْلِهِمَا . فَيَقُولُ الَّذِي عَدَا إِلَى النَّارِ : قَدْ حَذِرْتُ مِنْ وَبَالِ الْمَعْصِيَةِ فَلَمْ أَكُنْ لِأَتَعَرَّضَ لِسَخَطِكَ ثَانِيَةً ، وَيَقُولُ الَّذِي تلكا حُسْنُ ظَنِّي بِكَ كَانَ يُشْعِرُنِي أَنْ لَا تَرُدَّنِي إِلَيْهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا . فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ . (۱)

د قيامت په ورځ به د يو دوه کسانو د جهنم نه د راويستلو حکم اوشي (چې کله دا دوه کسان راوستی شي) ، الله ﷻ به ورته او فرمائي :

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ .

دا ما چې تاسو جهنم ته داخل کړي وي، نو دا ستاسو د خپلو اعمالو وجه وه ځکه زه خو په (خپلو) بندګانو باندې ظلم نه کوم. بيا به الله ﷻ حکم وکړي : دا دواړه واپس جهنم ته بوځئ. نو په دې دواړو کې به يو کس په خپلو ځنځيرونو کې جهنم ته منډه کړي ، او ځان به غورځولو ته نزدې کړي ، او دا دويم کس به په قلاره قلاره روان وي .

الله ﷻ به حکم وکړي : دا دواړه کسان واپس راولئ (چې کله دواړه راوستې شي) ، نو الله ﷻ به ورنه تپوس وکړي : چې تاسو داسې ولې وکړه ؟ (چې يو په منډه لاړئ ، او بل په قلاره قلاره ؟) دا څوک چې په منډه تللې ؤ هغه به عرض وکړي :

اې الله ! زه د خپلو ګناهونو نه ويريدم نو ما دا نه غوښتل چې ستا د حکم نافرماني وکړم ، او دوباره ستا غضب او غصې ته ځان وروړاندې کړم .

او کوم کس چې په قلاره قلاره تللو ، هغه به ورته عرض وکړي چې اې الله ! زما چې په تا باندې کوم ښه ګمان ؤ ، هغې ماته دا خودله چې ته به ما دوباره جهنم ته نه ليږې (نو ځکه زه روستو روستو کيدم) .

---

(۱) احياء العلوم ج ۴ خاتمة الكتاب في رحمة الله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دالله ﷻ رحمت به په جوش کې راشي : فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. د دې دواړو په باره کې به حکم وکړي چې دا دواړه جنت ته بوځئ (ځکه دا دې یو کس په زړه کې زما یَره ده ، زه به دې نو په یَره کې وانه چوم ، او د دې بل کس په ما باندې ښه ګمان دی او أَنَا عِنْدَ حُسْنِ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ.

زه د خپل بنده د نیک ګمان موافق د ده باره کې فیصلې کوم.

دې په ما ښه ګمان کوي چې دوباره به مې جهنم ته نه داخلوي ، نو ما هم د جهنم نه پناه ورکړه. نو دواړه به جنت ته بوتلې شي).

د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل ندي پکار

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه نشي.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللهِ ﴾ (۱)

تاسو د الله ﷻ د رحمت نه مه نا امیده کیږئ.

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُوْنَ ﴾ (۲)

بیشکه د الله د رحمت نه نه ناامیده کیږي مګر صرف کافران قوم (د الله ﷻ د رحمت نه ناامیده کیږي).

دا ځکه چې د الله ﷻ په نزد قابلیت ته اعتبار نشته ، بلکه قبولیت ته اعتبار دی ، چې د فضیل بن عیاض غوندې د ډاکوانو د سردار نه د اولیاؤ سردار جوړولې شي ، نو پکار ده چې بنده هیځکله د الله ﷻ د رحمت نه نا امیده نشي . اګر چې دې هرڅو مره غټ ګناهګار او خطا کار ولې نوي . ځکه که په ده یو پیره د رحمت نظر اوشو ، توبه یې اوویسته ، او الله ﷻ ته مقبول شوه ، نو الله جل جلاله به د ده مخکیني ټول ګناهونه معاف کړي ، بلکه ګناهونه به ورله په نیکیو بدل کړي

---

(۱) الزمر ۵۳.

(۲) یوسف آیت ۸۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی فرمائي :

﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ (۱)

ترجمه : مگر څوک چې تو به اوباسي ، ایمان راوړي او د نیکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بدیانې په نیکیو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی .

د حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال :

یو کرت حضرت موسی علیه السلام د الله جل جلاله نه سوال وکړو : چې اې الله ! په دې وخت کې چې په مخ د زمکه کوم کس ډیر زیات گناهگار وي هغه راته او ښایه ، چې زه یې او گورم چې هغه څوک دی ؟ وحی ورته راغله : چې په فلانکي ځای کې یو کس دی هغه ډیر گناهگار دی .

حضرت موسی علیه السلام هلته ورغی ، نو وی کته چې یو کس دی ، د ځوانۍ په مستۍ کې ډوب دی ، هر وخت یې ځان د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مشغوله کړې ، او گناهونه کوي .

څه وخت پس بیا حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې اې الله ! په دې وخت کې ستا ډیر عبادت گزار بنده څوک دی ؟ هغه راته وښایه چې زه یې او گورم . وحي ورته اوشوه چې په فلانکي ځای کې یو کس دی ، هغه ډیر زیات عبادت کوي .

کله چې حضرت موسی علیه السلام هلته ورغی ، نو وی کته ، چې هماغه مخکینې کس ؤ ، دا چې حضرت موسی علیه السلام اولیده ، نو ډیر زیات حیران شو ، الله ﷻ ته یې عرض وکړو : اې الله ! دا خو هماغه مخکینی گناهگار کس دی ؟

الله ﷻ ورته اوفرمایل : آو ، دې هماغه کس دی ، خو دې یو پیره په کور کې د خپلې ښځې سره ناست ؤ ، څه خبرې یې کولې نو هغې ورته وویل : چې ته خو داسې غټ گناهگار یې ، چې یقیني جهنمي یې . ده ورته جواب ورکړو : چې ستا خبره صحیح ده ، چې زه غټ گناهگار یم ، خو زه د الله ﷻ د رحمت نه نه نا امیده کیږم (امید شته چې الله ﷻ ما ته د توبې توفیق را کړي) .

(۱) الفرقان آیت ۷۰ . نوټ : د بدیالو په نیکیو سره د بدلیدلو تشریح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسیر [روح المعاني ج ۱۹ ص ۶۷] کې د همدې آیت د لاندې کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ اوفرمایل : دې بنده چونکه د اُمید خبره کړې وه (چې زه د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده کیږم) ، نو زما رحمت په جوش کې راغې (ده ته مې د توبې توفیق ورکړو) ، دده مخکیني ټول ګناهونه مې معاف کړه ، بلکه ګناهونه مې ورته په نیکۍ بدل کړه ، او س یې څکه دومره زیات عبادت شروع کړې دی . (۱)

نو انسان ته پکار دي چې پخپله هم د الله ﷻ د رحمت نه نا اُمیده نشي، او بل کس هم نا امیده نکړي .

نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کول ندي پکار :

بعضې انسان بل چاته د مایوسۍ داسې خبرې وکړي ، چې هغه بالکل د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده شي ، او داسې مایوسه شي ، چې مخکې به یې څه لږ عبادت کولو هغه هم پریږدي ، نو د داسې نا امیده کوونکي کس د پاره په احادیثو کې سخته سزا راغلې .په حدیث شریف کې راځي

إِنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ كَانَ يُقَنِّطُ النَّاسَ وَيُشَدِّدُ عَلَيْهِمْ قَالَ : فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: اَلْيَوْمَ اويسك مِنْ رَحْمَتِيْ كَمَا كُنْتَ تُقَنِّطُ عِبَادِيْ مِنْهَا . (۲)

په بني اسرائیلو کې یو کس وُ ، چې هغه به خلق د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده کول ، او په دوی به یې سختي کوله (یعنی داسې خبرې به یې ورته کولې چې دوی به د الله ﷻ د رحمت نه نا امیده کیدل) .

نبي علیه السلام فرمائي :الله ﷻ به ورته د قیامت په ورځ اوفرمائي :
لکه څرنګ چې تا په دُنیا کې زما بندګان زما د رحمت نه نا امیده کول ، دغه شان به زه هم نن تا د خپل رحمت نه نا امیده کوم .

په بعضو روایاتو کې داسې دي : چې داکس پخپله ډیر عبادت ګزار وُ ، خو خلقو ته به یې داسې خبرې کولې چې خلق به د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل ، نو چې کله دې وفات شو نو الله ﷻ ته یې عرض وکړو :

---

(۱) خطبات فقیر ج۱۷ ص ۲۹ .

(۲) رواه البیهقي في الشعب عن زید بن اسلم . احیاء العلوم ج ۴ ص ۱۴۹ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَىْ رَبِّ مَا لِيْ عِنْدَكَ ؟

اى ربه زما د پاره تا سره څه دي ؟ (يعنى ماله دې څه شى تيار كړې ؟) الله ﷻ ورته او فرمايل: اَلنَّارُ. د جهنم اور. ده ورته عرض وكړو : اې الله هغه زما عبادتونه او كوششونه څه شو ؟ (ما خو ډير عبادتونه كړي وو ، هغه چيرته لاړ ؟) نو الله ﷻ ورته او فرمايل :

إِنَّكَ كُنْتَ تُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِيْ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أُقَنِّطُكَ .

تا په دنيا كې خلق زما د رحمت نه نا اميده كول ، زه به هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده كوم. (١)

امام مسلم رحمه الله يو باب قائم كړې : [باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله] چې د انسان د پاره دا منع دي چې دې د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده شي ، او د دې باب لاندې يې يو حديث ذكر كړې ، پيغمبر عليه السلام فرمائي :

إِنَّ رَجُلًا قَالَ : وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلَانٍ ، وَاِنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ : مَنِ الَّذِيْ يَتَأَلَّىٰ عَلَيَّ ؟ أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ فَإِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ . أَوْ كَمَا قَالَ . (٢)

بيشكه يو سړي وويل : قسم په الله چې الله ﷻ به فلانكي كس ته هيڅ كله بخښنه اونكړي. الله رب العزت او فرمايل :

څوك دى چې قسمونه خوري په ما باندې ، چې ګني زه به فلاني ته بخښنه نه كوم ، بيشكه ما فلاني ته بخښنه وكړه او ستا عملونه مې ضائع كړه .

محترمو مسلمانانو ! انسان كه هر څومره ګناهګار او خطاء كار وي نو بيا هم مايوسي نده پكار ، ځكه د ده ګناهونه او نافرمانۍ محدودې دي ، او بل طرفته د الله ﷻ رحمت لامحدوده دى . الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (٣) ترجمه : زما رحمت عام دى هر څيز ته .

---

(١) رواه البيهقي ، التذكرة ج٢ ص ٣١٢ .

(٢) مسلم باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله ، ٦٦٢٠ .

(٣) الأعراف ١٥٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ داسې کولې شي چې د ې د ګناهونو نه را اوباسي ، او وليُ الله ورنه جوړ کړي ، او داسې ډير شوي هم دي .

د يو شاعر وينا :

ابو نواس شاعر فرمائي :

ذُنُوبِي إِنْ فَكَّرْتُ فِيهَا كَثِيرَةٌ ❁ وَرَحْمَةُ رَبِّي مِنْ ذُنُوبِي أَوْسَعُ

وَمَا طَمَعِي فِي صَالِحٍ إِنْ عَمِلْتُهُ ❁ وَلٰكِنَّنِي فِي رَحْمَةِ اللهِ أَطْمَعُ

فَإِنْ تَكُ غُفْرَانٌ فَذَالِكَ رَحْمَةٌ ❁ وَإِنْ تَكُنِ الأُخْرٰى فَمَا أَنَا أَصْنَعُ (۱)

که زه په خپلو په خپلو ګناهونو کې سوچ اوکړم نو دا خو ډير زيات دي ، خو ليکن نا اميده کيږم نه ، ځکه زما د رب رحمت د ګناهونو نه ډير فراخه دی .

که زه نيک اعمال وکړم نو د هغې نه مې ډيره طمع نوي (ځکه پته نه لږي چې قبول شوي به وي او که نه) ، خو ليکن زه د الله ﷻ د رحمت نه ډيره طمع لرم .

که چيرته الله ﷻ زما ګناهونه اوبخل نو دا به د هغه رحمت وي ، او که چيرته زما د پاره عذاب مقرر وي ، نو بيا زه د الله ﷻ د وړاندې څه کولې شم ؟

الله جل جلاله په خپل بنده ډير مهربانه دی :

په دنيا کې که د يو سړي غټ دشمن وي ، هغه ګير شي . بيا هغه دده د وړاندې اُورته غورځولې شي نو بيا هم دده زړه دا غواړي چې دا دې اُورته او نه غورځولې شي .

اوس په دې دشمن دده دا تَرس او رحم صرف د هغه يو رحمت وجه ده ، چې الله ﷻ دنيا ته رانازل کړې ، او په غونډ مخلوق کې يې تقسيم کړې ، نو د قيامت په ورځ چې الله ﷻ پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه راجمع کړي او د مؤمنانو دپاره يې خاص کړي ، نو الله ﷻ کله دا خوښوي چې يو کلمه ګو انسان دې جهنم ته لاړ شي ، بلکه د مسلمان جهنم ته تلل خو صرف دده د صفائي د پاره وي چې د ې د ګناهونو نه صفا شي .

(۱) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه الله ﷻ خو په دنيا کې د انسان د پاره د مغفرت او بخښنې بهانې ګوري ، په معمولي معمولي عمل چې په اخلاص اوشي ، په هغې د انسان مغفرت کوي .

او دا يوه واقعه نه ، بلکه په زرهاؤ داسې واقعات شته چې الله ﷻ په معمولي اخلاص واله عمل د انسان مغفرت نصيبه کړې ، او ډير اجرېې ورکړې . ځکه الله ﷻ د انسان د اعمالو ډير قدرداني کوونکې دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۱)

ترجمه : الله ﷻ ستاسو ايمان (اعمال) نه ضائع کوي ، بيشکه الله ﷻ په خلقو ډير مهربان او رحم کوونکې دی .

په معمولي اخلاص واله عمل سره د انسان د مغفرت يو څو نمونې درته پيش کوم :

د ازغي دارې څانګې په لرې کولو سره مغفرت :

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخَّرَهُ فَشَكَرَ اللهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ . (۲)

يو سړې په لاره روان ؤ ، نو په لاره کې يې يو آزغيداره څانګه اوليده ، نو هغه يې لرې کړه . نو الله تعالى د ده دا عمل قبول کړو ، او بخښنه يې ورته وکړه .

په تږي سپي باندې اوبو څکلو سره مغفرت :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارک رانقل کړې چې نبي عليه السلام فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ إِشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ : لَقَدْ بَلَغَ هٰذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ بَلَغَ مِنِّي

---

(۱) البقرة آيت ۱۴۳ .

(۲) رواه البخاري في الاذان باب فضل التهجير الى الظهر ۶۵۲ ، وفي المظالم باب من اخذ الغصن وما يؤذي الناس في الطرق فرمى به ۲۴۷۲ . ومسلم باب فضل ازالة الاذى عن الطريق ۶۶۲۸ . واخرجه ابوداؤد في الادب باب اماطة الاذى عن الطريق ۵۲۴۵ . والترمذي في البر والصلة باب ما جاء في اماطة الاذى ۱۹۵۸ . ومالك في صلاة الجماعة باب ما جاء في العتمة والصبح وابن ماجه في الآداب باب اماطة الاذى عن الطريق ۳۷۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ . فَشَكَرَ اللهُ لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَإِنَّ لَنَا فِي هٰذِهِ الْبَهَائِمِ لَأَجْرًا ؟ فَقَالَ فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ (۱)

يو كس په لاره روان ؤ (په مكه معظمه كې (۲))، سخت تږى شو، نو په لاره كې يې يو كوهي اوليد، دې كوهي ته ورښكته شو، اُوبه يې اوڅكلې. كله چې پاس راَاوخت، نو يو سپې يې وليد چې هغه هم ډير تږى شوى ؤ، او د تندې نه يې ژبه راويستى وه، او د ډيرې تندې د وجې يې لمده خټه څټله. نو دې سړي دځان سره وويل: چې څنګه زه تږى شوى ووم، دغه شان دى هم سخت تږى شوى، نو دوباره كوهي ته ورښكته شو، او خپله موزه يې د اُوبو نه ډكه كړه، په خُله كې يې ونيوه، بَره رااُوخت او په دې سپي يې اُوبه اوڅكلې.

نبي ﷺ فرمائي: فَشَكَرَ اللهُ تَعَالَى لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . الله تعالى دده دا عمل قبول كړ، او ده ته يې د همدې عمل په وجه بخښنه وكړه.

صحابه كرامو پوښتنه وكړه: اى د الله ﷺ رسوله ! آيا زمونږ د پاره ددې چارپيانو سره احسان كولو او په دوى اُوبه څكلو كې هم اجر شته؟

نبي عليه السلام اوفرمايل: د هر لوند جګر (ژوندي) شي سره احسان كولو كې اجر دى.

د زبيده خاتون د مغفرت واقعه :

د هارون الرشيد بي بي [زبيده خاتون] يوه ډيره نيكه بي بي وه، كله چې دې ته پته اولګيده چې خلق حج ته ځي، نو په لاره كې ورته د اُوبو سخت تكليف وي، ډير خلق به اكثر د تندې د لاسه په تكليف كې وو، نو د ې خپل خاوند هارون الرشيد ته وويل: چې زما په زړه كې دا تمنّى ده چې ته يو نهر اوباسې، او د ميدان عرفات پورې يې بوځې، چې حاجياتو ته داوبو تكليف نه وي.

نو هارون الرشيد ددې دا غوښتنه پوره كړه، او يو غټ نهر يې اوكنستو چې د هغې نه په زرهاؤ انسانانو، حيواناتو او مرغو فائده اخيسته.

---

(۱) اخرجه البخاري في المساقاة باب فضل سقي الماء ۲۳٦۳ وفي الادب باب رحمة الناس والبهائم ٦۰۰۹، ومسلم باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها ۵۸۱۳، وابوداؤد في الجهاد باب ما يؤمر به من القيام على الدواب والبهائم ۲۵۵۰

(۲) وفي رواية للدار قطني في الموطآت: يمشي بطريق مكة كما في فتح الباري ۴۱/۵. تكملة فتح الملهم ج۴ ص ۲۴۰ باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دا وفات شوه، نو چا په خوب کې اولیده، پوښتنه یې ورنه وکړه: چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه؟ دې ورته جواب ورکړو: چې الله ﷻ زما مغفرت وکړو.

دې خوب لیدونکي ورنه پوښتنه وکړه: چې الله ﷻ به ستا مغفرت ځکه کولو چې تا خو ډیر نیک کارونه کړي وو، او نهر زبیده دې کِنستی ؤ. دې ورته جواب ورکړو: چې زما مغفرت یې د دې نهر په وجه ندې کړې. ځکه چې کله د الله ﷻ د وړاندې دا د نهر کِنستلو واله عمل پیش شو نو الله ﷻ اوفرمایل:

دانهر چې تا کنیستی، نو داخو دې د بیت المال په روپو کنیستی، که د بیت المال روپۍ درسره نه وې، نو تاخو بیا نشو کنیستی. خو ای زبیدې! دا راتهووایه: چې تا زما د رضا دپاره کوم عمل کړې؟

زبیده خاتون ویل: چې زه اوېریدم چې د ماسره بل کوم عمل دی چې هغه ما خالصه د الله ﷻ د رضا د پاره کړې وي. زه په دې ویره کې ووم، چې الله ﷻ راته اوفرمایل: هو. تا یو عمل زما د رضا دپاره کړې.

هغه دا چې یو ورځ ته ډیره وږې شوې وی، په دستر خوان د روټۍ د پاره ناسته وی، کله چې دې نوړۍ خولې ته را اوچته کړه، نو په دې کې یو مؤذن آذان وکړو، تا چې کله د الله ﷻ نوم واوریده، نو په دې وخت کې ستا په سَر لوپټه پوره نوه پَرته، بلکه نیم سَر دې ښکاره ؤ، او نیم پټ ؤ.

ستا په زړه کې دا خیال راغې چې د الله ﷻ نوم اخیستل کیږي او زما په سَر لوپټه پوره نشته، او دا خو د ادب خلاف ده، نو تا زَر هغه نوړۍ کیښوده او په سَر دې لوپټه برابره کړه، او بیا دې نوړۍ اوخوړه، نو تا چې زما د نوم د ادب په وجه په نوړۍ خوړلو کې کوم تاخیر وکړو، دغه عمل ماته ډیر خوښ شو، او تا ته مې د همدغه عمل په وجه مغفرت او بخښنه وکړه.

سبحان الله! الله ﷻ په انسان څومره مهربانه دې، کوم عمل چې په اخلاص شوې وي، که هغه وړوکې هم وي، خو بیا هم الله ﷻ په هغې سره د انسان مغفرت او بخښنه نصیب کوي.[1]

(۱) کشکول حکایات ص ۵۲، خطبات فقیر ج ۱۲ ص ۴۷، ماهنامه الدعوة الی الله ج ۲ ص ۲، یاد گار ملاقاتیں.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه :

د دارالعلوم ديوبند مهتمم مولانا قاري محمد طيب صاحب په خپل کتاب [خطبات حکيم الاسلام] کې د امام ابوداؤد رحمه الله يو واقعه رانقل کړې .

امام ابوداؤد رحمه الله ډير لوي محدِث تير شوې دی ، ابوداؤد شريف دده کتاب دی چې په مدارسو کې لوستل کيږي ، دده په واقعاتو کې راځي : چې يو ورځ دې د سمندر په غاړه ولاړ ؤ ، د يو فرلانگ په فاصله کې يو غټ جهاز په سمندر کې ولاړ ؤ ، په هغې کې يو کس پرَنجي وکړو ، او په زوره يې وويل : اَلْحَمْدُ لله .

(د شريعت دا مسئله ده : چې څوک پرنجي وکړي نو هغه له په کار دي چې اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ووايي، او چې څوک يې واوري ، مجلس هم يو وي، نو هغه به يَرْحَمُكَ اللهُ وايي)

د هغه سړي آواز چونکه ډير تيز ؤ، نو ځکه امام ابوداؤد رحمه الله د هغه آواز واوريده . او دده آواز خو دومره تيز نه ؤ چې دې يَرْحَمُكَ اللهُ ووايي او هغه يې واوري ، بلکه په ده باندې يَرْحَمُكَ اللهُ ويل لازم هم نه ؤ ، ځکه چې مجلس جدا جدا وو .

خو چونکه ده سره د نيکۍ کټلو ډير زيات حرص ؤ ، نو په درې (۳) درهمه يې ځانله وړه کشتۍ اونيوه ، په هغې کې سور شو ، چې کله هغه غټ جهاز ته ورغې ، نو هغه سړي ته يې د پرنجي جواب ورکړو : يَرْحَمُكَ اللهُ .

مؤرخين ليکي : چې کله ده يَرْحَمُكَ اللهُ وويل ، نو يو غيبي آواز يې واوريده :

ای ابوداؤد ! تا ته دې مبارک وي ، تا نن د ځان د پاره جنت په درې (۳) درهمه واخيست .

سبحان الله . امام ابوداؤد رحمه الله چې د احاديثو لوي کتاب [ابوداؤد شريف] يې ليکې ، نو ربه يې هم څومره ډير د نيکۍ کارونه کړي وي ، د هغې ټولو اجر به الله ﷻ ورکوي ، خو ليکن الله رب العزت دومره قدردان ذات دی چې د امام ابوداؤد رحمه الله د غه وړه نيکي يې هم ضائع نکړه ، بلکه د همدغې نيکۍ په عوض کې يې ورته جنت ورکړو .[1]

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ص ۴۲۶، کشکولِ حکايات ص ۷۶ ، خطبات فقير ج ۱۲ ص ۱۹۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د عذاب نه د ويرې سره سره ، د الله ﷻ د رحمت مغفرت او بخښنې اميد هم ساتي ، نيک اعمال هم کوي .

ضروري تنبيه :

قدرمنو ! تاسو د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ په باره کې چې کوم بيان واوريده ، هسې نه چې تاسو په دې دهوکه کې پريوځئ چې ګني الله ﷻ غفور رحيم دی ، بخښنه به راته وکړي ، نو عبادات پريږدئ ، او په ګناهونو هم زړه ور شئ .

بلکه دا خو بيا د شيطان غټه دهوکه ده چې انسان په ګناهونو زړه ور کوي ، او نيک اعمال ورنه پاتې کوي . لهذا انسان به فرائض ، واجبات او نور عبادات اداء کوي ، د ټولو ګناهونو نه به ځان ساتي او ورسره ورسره به د الله ﷻ د رحمت اميد هم ساتي ، نو بيا دغه انسان کامياب دی.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوْ لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴾ (۱)

ترجمه : پس څوک چې د خپل رب د ملاقات (او مهربانۍ) اميد لري ، نو په کار ده چې هغه نيک کارونه وکړي ، او د خپل رب په عبادت کې دې بل هيڅوک نه شريکوي .

او که يو انسان مسلسل په ګناهونو کې اخته وي ، او صرف په دې طمعه وي چې ځه ، الله ﷻ غفور رحيم دی ، نو دا خو بيا د حياء او غيرت خلاف هم ده .

يو شاعر وايي :

يَرْجُو النَّجَاةَ وَلاَ يَسْلُكُ مَسْلَكَهَا ❁ إِنَّ السَّفِيْنَةَ لاَ تَجْرِيْ عَلَى الْيُبْسِ (۲)

دوی د نجات اميد لري ، خو د نجات په لاره نه ځي (نيک اعمال نه کوي) . بيشکه کشتۍ خو په اُوچه زمکه نه ځي .

بيا خاصکر چې يو سړی سپين ږيری شي او بيا هم د الله ﷻ نافرماني نه پريږدي ، نو دا خو بيا ډيره د افسوس خبره ده .

---

(۱) الكهف آيت ۱۱۰ .

(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب السداسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین ګیري سړي ته هم د الله ﷻ نه حیاء په کار ده :

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې یو ورځ زه په نبي کریم صلی الله علیه وسلم باندې داخل شوم ، نو ما اولیده چې نبي علیه الصلوة والسلام ژړل ، ما ترې پوښتنه وکړه :

مَا يُبْكِيكَ يَا رَسُولَ اللهِ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ولې ژاړې ؟ نبي ﷺ راته او فرمایل :

((جَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ وَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِي أَنْ يُعَذِّبَ أَحَدًا قَدْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ . فَكَيْفَ لَا يَسْتَحْيِي مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يَعْصِيَ اللهَ تَعَالَى)) . (۱)

ماته اوس حضرت جبریل علیه السلام راغلې وُ ، او دایې راته او فرمایل : چې الله جل جلاله د هغه چانه په عذاب ورکولو کې حیاء کوي ، کوم چې په اسلام کې بوډا شوې وي (یعنی الله ﷻ سپین ګیري سړي ته په عذاب ورکول کې حیاء کوي) .

نبي علیه السلام اوفرمایل : چې ژاړم په دې ، چې دغه بوډاګان په نافرماني کولو سره د الله ﷻ نه حیاء ولې نه کوي ؟ (بلکه دې سپین ګیري ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه حیاء وکړي او د هغه نافرماني پریږدي) .

نو په کار ده چې سپین ګیرې سړې دا خپل عزت او مرتبه اوپیژني چې ماته الله جل جلاله څومره لوي عزت او مقام راکړې ، خپل ځان د ګناهونو نه اوساتي ، دالله ﷻ نه حیاء وکړي ، د کرامًا کاتبین فرشتو نه حیاء وکړي او د الله ﷻ عبادت طرفته متوجه شي .

دغه شان ځوان ته هم پکار دي چې د الله ﷻ په عبادت کې ځان مشغوله کړي .
ځکه یو خو د مرګ هیڅ پته نه لږي ،

دویم دا چې کوم ځوان په ځوانۍ کې د الله ﷻ عبادت کوي ،نو الله ﷻ به ده ته ددې په عوض کې د قیامت په هغه سخته ورځ کې د خپل عرش د سیوري لاندې ځای ورکړي .

---

(۱) تنبیه الغافلین ص ۴۱ . ط مکتبه دار الفکر بیروت .

په یو روایت کې داسې الفاظ دي : إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَسْتَحْيِي أَنْ يُعَذِّبَ عَبْدَهُ أَوْ أَمَتَهُ إِذَا أَسَنَّا فِي الْإِسْلَامِ . كنز العمال ج۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۳ .

إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِي عَنْ عَبْدِهِ أَوْ أَمَتِهِ يَشِيبَانِ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يُعَذِّبَهُمَا . كنز العمال ج۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه حديث شريف کې راځي ، نبي عليه السلام فرمائي :

((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِيْ ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ اِلَّا ظِلُّهُ . . . . .))

اووه (۷) کسان داسې دي چې د قيامت په هغه سخته ورځ کې به الله ﷻ دوی ته د خپل عرش د سيوري لاندې ځای ورکړي ، په کومه ورځ چې د عرش د سيوري نه علاوه بل سيوری نوي .

په دې اووه (۷) کسانو کې يو :

شَابٌ نَشَأَ فِيْ عِبَادَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . (۱)

هغه ځوان چې په ځوانۍ کې يې د الله ﷻ عبادت کړې وي .

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټولو ته د عبادت توفيق رانصيب کړي ، او الله ﷻ دې مونږ ټولو سره د خپل رحم او فضل معامله وکړي ، او زمونږ د ټولو په ګناهونو باندې دې قلم د عفوې راکاږي ، او آينده دې راته د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړي .

آمِيْن يَارَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

---

(۱) اخرجه البخاري في الاذان باب ۳٦ ، والرقاق باب ۲۴ ، والزکوة باب ۱٦ والحدود باب ۱۹ . ومسلم في الزکوة حديث ۹۱ . والترمذي في الزهد باب ۵۳ . والنسائي في القضاة باب ۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه راښکونکې معتمد واقعات:

(د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ متعلق مې نور دلچسپ او معتمد واقعات هم ذکر کړې، ځکه بعض وخت مقرر ته د اوږد بيان کولو موقع په لاس ورشي، نو بيا داسې زړه راښکونکو، علمي او مؤثرو واقعاتو ته اشد ضرورت هم وي. لهذا مقررين حضرات د دينه هم استفاده کولې شي).

د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي(۹۹) دفترونه معاف کيدل:

که انسان په اخلاص باندې يو وړوکې عمل هم وکړي، خو الله ﷻ په ده دومره مهربانه دی چې ده ته په دې وړوکي عمل هم ډير لوی اجر ورکوي، او دده د نيکو اعمالو تله وربانديې درنه ګرځوي.

امام ترمذي رحمه الله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديث مبارک رانقل کړی:

((إِنَّ اللّٰهَ يَسْتَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِيْ عَلٰى رُؤُوْسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُوْلُ: أَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئًا، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُوْنَ؟ فَيَقُوْلُ: لَا يَا رَبِّ. فَيَقُوْلُ: أَفَلَكَ عُذْرٌ؟ فَقَالَ: لَا يَا رَبِّ. فَيَقُوْلُ اللّٰهُ تَعَالٰى: بَلٰى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتُخْرَجُ بِطَاقَةٌ فِيْهَا: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ. فَيَقُوْلُ أُحْضُرْ وَزْنَكَ. فَيَقُوْلُ يَا رَبِّ مَا هٰذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هٰذِهِ السِّجِلَّاتِ. فَقَالَ فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ. فَتُوْضَعُ السِّجِلَّاتُ فِيْ كَفَّةٍ، وَالْبِطَاقَةُ فِيْ كَفَّةٍ. فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللّٰهِ شَيْءٌ)).(۱)

(۱) رواه الترمذي كتاب الايمان باب ۱۷ وقال حديث حسن غريب، وابن ماجه وابن حبان في صحيحه، والحاكم والبيهقي وقال الحاكم صحيح على شرط مسلم، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۷۰ باب: الترغيب في قوله لا اله الا الله وما جاء في فضلها.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشکه الله ﷻ به د قیامت په ورځ دټولو مخلوقاتو د وړاندې زما یو امتي راجدا کړي، او ده ته به د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه وړاندې کړي، هر یو دفتر به دده د سترګو د نظر په اندازه اوږد وي (یعنې هر دفتر به دومره غټ وي چې تر کومه ځایه پورې دده د سترګو نظر رسي تر هغې ځایه پورې به یو یو دفتر اوږد وي، او دا ټول به د ګناهونو نه ډک وي)، بیا به الله ﷻ ورته اوفرمائي:

أَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئًا، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِيَ الْحَافِظُوْنَ؟

آیا ته په دې کې د کومې ګناه نه انکار کوې؟ آیا زما فرشتو خو په تا باندې ظلم ندی کړی؟ (چې تا یو ګناه نوی کړي او دوی درپسې لیکلې وي؟)، دی به ووایي: چې اې زما ربه! نه خو زه ددینه انکار کوم، او نه ستا فرشتو په ما ظلم کړی، بلکه دا ټول ګناهونه ما یقیني کړي دي.

الله ﷻ به بیا ورنه پوښتنه وکړي:

أَفَلَكَ عُذْرٌ؟ آیا تا ته څه عذر و چې د هغې په وجه تا دا ګناهونه کړي؟

دې به ورته جواب ورکړي: ای ربه ماته هیڅ عذر نه و (خو ما بیا هم دا ګناهونه کړي).

الله ﷻ به ورته اوفرمائي:

بَلٰى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ.

آو. بلکه ستا د پاره د مونږ سره، ستا یوه نیکي هم شته، او نن به په تا ظلم نشي کیدی.

بیا به یو وړوکې غوندې پرچه را اویستلې شي چې په هغې کې به کلمه شهادت (: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ.) لیکلې وي، او ده ته به اوفرمائي:

أُحْضُرْ وَزْنَكَ: هغه خپل د ګناهونو دفترې دې را دیخوا کړه (چې دده دې پرچې سره یې اوتلو) دا بنده به عرض وکړي: ای زما ربه! ددې وړوکې پرچې به ددې نهه نوي دفترونو د وړاندې څه حیثیت وي؟ الله جل جلاله به ورته اوفرمائي:

فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ. بیشکه په تا باندې به ظلم نشي کولې. نو دا نهه نوي دفترونه د ګناهونو به د تلې په یو چابړي کې کینبودلې شي او دا وړه پرچې به دتلې په بل چابړي کې کینبودې شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا ټول گناهونه به سپک شي او د غه د نیکۍ چابړې به دروند شي . ځکه د الله د نوم نه وزني شي بل شته . (نو چې کله د انسان د نیکۍ چابړې دروند شي ، نو ده ته بیا نجات ملاویږي) .

د الله ﷻ په نزد د سپین ږیري مسلمان قدر :

فقیه ابو اللیث سمرقندي رحمه الله په تنبیه الغافلین کې یو واقعه رانقل کړې :

احمد بن سهل رحمه الله فرمائي : چې کله یحیٰ بن اکثم رحمه الله د بوډا والي په حالت کې وفات شو ، نو د وفات نه څو ورځې روستو ما په خوب کې اولید ، پوښتنه مې تری وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ هغه راته وویل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پیش شوم ، نو راته وې فرمایل :

یَا شَیْخَ السُّوْءِ ! فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ .

اې گناهگار بوډا ! تا دا فلانې فلانې کار ولې کړې ؟

ما ورته عرض وکړو : یا الله ! ماته خو ستا د طرف نه دا خبره نوه رارسیدلې . الله ﷻ راته اوفرمایل : تاته زما د طرفه کومه خبره در رسیدلې وه ؟ ما ورته وویل :

ماته خو حدیث بیان کړې عبد الرزاق ، او هغه د معمر نه اوریدلې ، هغه د زهري نه اوریدلې ، هغه د عروه نه اوریدلې ، هغه د حضرت عائشی رضی الله عنها نه اوریدلې ، هغې د پیغمبر علیه السلام نه اوریدلې ، پیغمبر علیه السلام د حضرت جبریل علیه السلام نه دا خبره اوریدلې ، او حضرت جبریل علیه السلام د تا نه دا خبره اوریدلې ، چې تا فرمایلي :

مَا مِنْ مُسْلِمٍ یَشِیْبُ فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا وَأَنَا أُرِیْدُ أَنْ أُعَذِّبَهُ إِلَّا وَأَنَا أَسْتَحْیِيْ أَنْ أُعَذِّبَهُ .

کوم مسلمان چې په اسلام کې سپین ږیری شي ، او زه هغه ته د عذاب ورکولو اراده وکړم ، نو ماته حیاء راځي چې زه ده ته عذاب ورکوم .

نو اې الله ! زه خو هم بوډا یم (ماته هم د عذاب نه نجات راکړه) .

(امام غزالي رحمه الله هم په احیاء العلوم کې دا واقعه ذکر کړې ، په هغې کې ورسره دا سې الفاظ هم دي چې دې یحیٰ بن اکثم رحمه الله ، الله جل جلاله ته اوفرمایل : چې ماته خو ستا د طرف نه دا خبره رار[illegible]یدلې و[illegible]ې تا فرمایلي :

....

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ فَلْيَظُنَّ بِيْ مَا شَآءَ ، وَكُنْتُ أَظُنُّ بِكَ أَنْ لَاتُعَذِّبَنِيْ . (۱)

بنده چې په ما باندې څنګه ګمان کوي زه دده د ګمان مطابق دده سره معامله کوم، اوس ددې خوښه ده چې په ما هر څنګه ګمان کوي (هماغه شان معامله به ورسره کوم) اې الله! زما خو په تا باندې دا ګمان ؤ چې ته به ماته عذاب نه راکوې.)

يحى بن اکثم رحمه الله وايي: چې الله ﷻ راته او فرمايل:

صَدَقَ عَبْدُالرَّزَّاقِ وَصَدَقَ مَعْمَرُ وَصَدَقَ الزُّهْرِيْ وَصَدَقَ عُرْوَةُ وَصَدَقَتْ عَائِشَةُ وَصَدَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَقَ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَدَقْتُ أَنَا . يَا يَحْيىٰ إِنِّيْ لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ .

عبدالرزاق هم ربښتيا ويلي، معمر هم ربښتيا ويلي، زهري هم ربښتيا ويلي، عروة هم ربښتيا ويلي، حضرت عائشې رضی الله عنها هم ربښتيا ويلي، نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم ربښتيا ويلي، حضرت جبريل عليه السلام هم ربښتيا ويلي، او ما هم ربښتيا ويلي: چې زه هغه کس ته عذاب نه ورکوم، کوم چې په اسلام کې سپين ږيرې شوې وي.

يحى بن اکثم رحمه الله وايي: چې بيا الله ﷻ حکم وکړو چې دې جنت ته بوځئ، نو زه جنت ته بوتلې شوم. (۲)

د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت:

د قيامت په ورځ به مختلف خلق د ګناهګارانو باره کې شفاعت کوي، انبياء کرام به شفاعت کوي، علماء کرام به شفاعت کوي، شهداء به شفاعت کوي، د قرآن کريم حافظان به شفاعت کوي، او جنتيان به هم شفاعت کوي، تردې چې يو حديث شريف کې راځي:

چې د قيامت په ورځ به د ګناهګار سړي د خې سترګې يو بانړه د الله ﷻ نه د خبرو کولو اجازت اوغواړي، الله ﷻ به اجازت ورکړي. دا بانړه به الله رب العزت ته عرض وکړي:

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۴ كتاب الخوف والرجاء.

(۲) تنبيه الغافلين ص ۳۱ باب ما يرجى من رحمة الله تعالى. ط. دارالفكر بيروت. احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۴ كتاب الخوف والرجاء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله ! آیا تا دا ندي فرمايلي : چې کوم سرې زما د يرې د وجې اوژاړي او د سترګو يو باڼه په اوښکو باندې لوند کړي ، زه به دې انسان ته د جهنم د اور نه پناه ورکوم ؟ (۱)

الله ﷻ به ورته اوفرمائي : چې هو ، ما دا فرمائلي دي . دا باڼه به عرض وکړي :

أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ هٰذَا الْعَبْدَ الْمُذْنِبَ قَدْ أَغْرَقَنِيْ بِالدَّمْعِ مِنْ خَشْيَتِکَ . فَيَأْمُرُ اللهُ تَعَالٰى بِهٖ إِلَى الْجَنَّةِ .

اې الله ! زه دا ګواهي ورکوم چې دې ګناهګار بنده ستا د يرې د وجې نه يو پيره ژړلي ، او زه يې په اوښکو لوند کړې يم ، نو الله ﷻ به حکم وکړي چې دې جنت ته بوځئ.

بيا به يو آواز کوونکې دا آواز وکړي :

أَلَا إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ قَدْ نَجَا مِنَ النَّارِ بِشَعْرَةٍ وَّاحِدَةٍ مِنْ أَجْفَانِ عَيْنَيْهِ .

بيشکه فلانی چې د فلاني ځوي دی د ه جهنم د اور نه د سترګو د يو باڼه د شفاعت په وجه نجات اوموند ه . (۲)

د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه :

علامه ابن جوزي رحمه الله په خپل کتاب [بستان الواعظين] کې يو حديث رانقل کړې :

نبي عليه السلام فرمائي : الله رب العزت به د قيامت په ورځ يو بنده د نورو خلقو نه راجدا کړي ، ځانته به يې مخاطب کړي ، د ده او د الله ﷻ په مينځ کې به هيڅ حجاب نوي ، او الله ﷻ به ورته اوفرمائي :

أَمَا عَلِمْتَ أَنِّيْ مُطَّلِعٌ عَلَيْکَ يَا عَبْدِيْ . أَفَجَعَلْتَنِيْ أَهْوَنَ النَّاظِرِيْنَ إِلَيْکَ ؟ أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنِّيْ . أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْ مَلَائِکَتِيْ . أَمَا خِفْتَ مِنْ عِقَابِيْ . عَبْدِيْ أَرْوَيْتُکَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ . وَقَوَّيْتُ جِسْمَکَ . وَوَسَّعْتُ عَلَيْکَ مِنْ سَعَةِ رِفْدِيْ فَعَصَيْتَنِيْ !

(۱) نبي عليه السلام فرمائي : حُرِّمَتِ النَّارُ على عينٍ دَمَعَت أو بَكَت من خَشيَةِ الله ..... . اخرجه احمد في المسند ۱۳۳/۴ ، والنسائي والحاكم وقال صحيح الاسناد ، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۱۱۳ الترغيب في البكاء من خشية الله تعالى .

(۲) حياة القلوب ، اهل دل کي تړپان دينے والے واقعات ج۴ ص ۹۸ ، خطبات فقير ج ۲۲ ص ۱۵۲ ، درة الناصحين ص ۳۰۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ای زما بنده تا چې زما نافرماني کوله) آیا تاته دا معلومه چې زه په تا باندې خبر داریم، ای زما بنده! آیا تاته زه دومره کمزوری ښکاره شوم چې ګڼې زه تا نه ګورم؟ آیا تا د ما نه حیاء نه کوله؟ زما د فرښتو نه دې حیاء نه کوله؟ آیا ته زما د عذاب نه نه ویریدې؟

اې زما بنده ما خو تاته یخې اُوبه درکړې وې، ستا جسم مې قوي کړې وو، په تا باندې مې هر قسم فراخي راوستی وه، نو تابیا هم زما نافرماني کوله؟

نبي علیه السلام فرمائي: چې کله بنده دا خبرې واوري، نو د حیاء د وجې به سَم ویلې شي، او په خولو کې به ډوب شي، تردې چې مرګ ته به نزدې شي.

دا بنده به عرض وکړي: ای ربه! ماته د تا نه او ددې بندګانو دومره حیاء راځي چې ما دپاره ددینه جهنم غوره دی. الله ﷻ به حکم وکړي چې دې جهنم له بوځئ. نو دې به روان شي، بیا به دا کس شا ته مخ راواړوي، او اوبه وایي:

اې الله! زما دې ستا په عزت او جلال قسم وي ما چې دا کوم ګناهونه کړي، دا مې ستا د سپکاوي په غرض ندي کړي، بلکه زما خو په تا باندې دا ګمان وُ چې څرنګ دې په دنیاکې په ما باندې پَرده اچولې وه، دغه شان په آخرت کې به مې ګناهونه هم معاف کوې.

اې الله! زما خو دا یقین وُ: چې زمادا ګناهونه تاته هیڅ نقصان نشي دررَسولې، او ستا رحمت په ما باندې ستا په خدائي کې څه کمې نه راولي. نو الله ﷻ به ورته او فرمائي:

عَبْدِيْ صَدَقْتَ ، لَمْ تَقْطَعْ رَجَاءَ كَ مِنْ رَحْمَتِيْ ، فَوَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَأَغْفِرَنَّ لَكَ الْيَوْمَ . يَا مَلَائِكَتِيْ مُرُوْا بِعَبْدِيْ إِلَى الْجَنَّةِ .

اې زما بنده! تا ریښتیا وویل، زما د رحمت نه ستا اُمید قطع نه وُ (بلکه زما د رحمت امید دې وُ)، زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې زه به نن خامخا تا ته بخښنه کوم، اې زما فرښتو زما دا بنده جنت ته بوځئ.(١)

قدرمنو! الله ﷻ په خپل بنده دومره مهربانه دی او دده د اعمالو دومره قدرداني کوونکې دی چې که دې یو معمولي عمل هم په اخلاص سره وکړي، نو الله جل جلاله دده دا عمل نه ضائع کوي، او ده ته پرې ډیر اجرورکوي.

---

(١) بستان الواعظين لابن جوزي رحمه الله ص ٨١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت :

مولانا تقي عثماني رحمه الله فرمائي : چې ما څو څو پيرې دا واقعه د خپل شيخ حضرت ډاکټر عبدالحي صاحب قدّس الله سرّه نه اوريدلې ده .

چې يو بزرګ ؤ ، ډير لوي عالم ، فاضل ، محدث او مفسر ؤ ، ټول عمر يې په درس و تدريس ، تصنيف او تاليف کې تير کړې ؤ ، (دا امام غزالي رحمه الله ؤ ، کوم چې احياء العلوم او کيميائې سعادت وغيره کتابونه ليکلي [1])

کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې اوليد ، تپوس يې ترې وکړو :

جناب ! الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته وويل : چې الله ﷻ رابانديې خپل فضل و کرم وکړو ، زما مغفرت يې وکړو . خو مغفرت يې په څه عجيبه شي راته وکړو :

هغه دا چې کله زما پيش کيدل د الله ﷻ د وړاندې اوشو ، نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

اې امام غزالي ! مونږ ستا مغفرت وکړو . خو آيا تاته معلومه ده چې په کوم عمل مو ستا مغفرت وکړو ؟ زما په ذهن کې راغله چې ما خو ټول عمر د الله ﷻ د دين خدمت کړې ، وعظ او تقريرونه مې کړي ، تاليف و تصنيف مې کړې ، خلق مې د الله ﷻ دين ته رابللي نو په دې وجه به يې زما مغفرت کړې وي .

الله ﷻ راته اوفرمايل : چې نه . د دې کارونو ثواب په خپل ځاى دى ، خو مونږ چې تاته بخښنه کړې هغه په يو بل شي سره .

هغه دا چې يو ورځ تا ليکل کول ، دلرګي نه جوړ شوې قلم درسره ؤ ، تا په سياهۍ کې ښکته کړو ، کله چې دې را اوچت کړو نو يو مچ راغې ، په دې قلم کيناست ، او سياهي څکل يې شروع کړه . تا چې ورته اوکتل ، نو تا ليکل د لږ وخت د پاره اودرول ، او دا سوچ دې وکړو چې د امچ به تږې شوې وي ، پريده چې دې دا سياهي اوڅکي ، زه به خير لږ انتظار وکړم ، نو تا په ليکلو کې داسې لږه غونډې وقفه وکړه ، چې کله مچ پاڅيده ، نو تا بيا ليکل شروع کړه ، نو تا چې په دې ليکلو کې کومه لږه وقفه کړې وه نو دا خالصه زما د رضا د پاره وه ، او زما ديو مخلوق سره دې احسان کړې ؤ .

[1] ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۳۸۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اې امام غزالي ! تاته چې ما نن کومه بخښنه وکړه ، دا صرف د هغې وړوکي عمل په بدله کې ده کوم چې تا په ليکلو کې لږ انتظار زما د رضا د پاره کړې وو . (۱)

(۱) دين و دانش ج۳ ، ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۲۰۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۱

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهٗ﴾. الانعام آیت ۱۲۰.

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴾. الروم آیت ۴۱.

د ګناهونو نقصانات:

تالیف:

ابو الشمس مولانا نورالهدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دارالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د ګناهونو نقصانات :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى ، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ . (۱)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَر ﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴾. (۲)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اِنَّ الْمُؤْمِنَ اِذَا اَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَآءُ فِيْ قَلْبِهٖ فَاِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا ، وَاِنْ زَادَ زَادَتْ حَتّٰى يُغْلَفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِيْ ذَكَرَ اللهُ فِيْ كِتَابِهٖ:

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ (۳) ﴾)).(۴)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل آخيري کتاب کې انسانانو ته دا حکم کوي :

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾. (۵)

---

(۱) الروم آيت ۴۱.

(۲) الانعام آيت ۱۲۰ .

(۳) المطففين آيت ۱۴ .

(۴) اخرجه الترمذي في التفسير تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي ، وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۵) الانعام آيت ۱۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : تاسو ښکاره او پټه ګناه پرېږدئ . (يعنى هر قسمه ګناهونه پرېږدئ) (۱)

د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دى :

د انسان د پاره په دُنيا کې د ټولو نه زيات ضرر ناک شي ګناهونه کول دي . وجه داده : چې د دنيا نور ضرري شيان اګر چې نقصاني دي ، خو دهغوى نقصان عارضي دى ، يا به په خپله ختم شي ، يا به په څه دوائي سره ختم شي ، يا زيات نه زيات په مرګ سره خو به د هغه تکليف نه خامخا نجات او مومي (او د مرګ نه خو انکار نشي کيدې) .

خو ليکن د ګناهونو چې کوم نقصانات دي ، هغه نه ختميدونکي نقصانات دي . په دُنيا کې هم انسان ته د ګناهونو نقصان رسيږي ، او په آخرت کې خو به په طريقِ اولیٰ سره انسان ته د دې جزاء رسيږي .

الله جل جلاله فرمايي :

﴿ إِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : بيشکه کوم خلق چې ګناهونه کوي ، ډير زر به دويي ته بدله ورکړې شي د هغه عملونو کوم چې دوى کول .

بل ځاى الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ﴾ . (۳)

ترجمه : او څوک چې د يو ذرې برابر بدي وکړي ، نو دې به د قيامت په ورځ د دې جزاء وګوري .

الله رب العزت يو قانون بيانوي :

﴿ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا يُّجْزَ بِهٖ ﴾ . (۴)

ترجمه : څوک چې بَد کار وکړي (او توبه ورنه اونه باسي) نو ده ته به د هغې جزاء ورکولې شي .

(۱) المعنى : وَذَرُوا الاثمَ من جميع جهاته . زاد المسير ج ۲ ص ۷۱ .
(۲) الانعام آيت ۱۲۰ .
(۳) الزلزال آيت ۸ .
(۴) النساء آيت ۱۲۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخکیني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو :

محترمو مسلمانانو ! که چیرته مونږ په قرآن کریم نظر واچوو ، نو دا به راته واضحه شي چې الله ﷻ چې مخکیني غټ غټ قومونه تباه کړي نو د هغې واحد سبب د الله ﷻ نافرماني کول، او د الله ﷻ د حکمونو نه مخ اړول وو .

الله رب العزت د بني اسرائیلو د هلاک شوي یو قوم (اصحب السبت) باره کې فرمائي :

﴿ فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾ . (۱)

ترجمه : هر کله چې دوی سرکشي وکړه د هغې شي نه ، د کوم نه چې دوی منع شوي وو (یعنی د الله جل جلاله حکم یې اونه منل) ، نو مونږ دوی ته وویل : چې تاسو ذلیله بیزوګان شئ .

بل ځای الله ﷻ د فرعون او دده د ملګرو باره کې فرمایي :

﴿ فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : هر کله چې دوی زه ناراضه کړم ، نو مونږ د هغوی نه بدله واخیسته ، بیا مو ټول غرق کړل .

د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره :

عزت مندو مسلمانانو ! تاسو آخر دیته سوچ وکړئ :

چې هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت لوط علیه السلام ټول قوم (بغیر د یو څه کسانو نه) د آسمانه پورې اوچت کړو ، بیا یې اُلټه (پړمخ) را اوغورځول ، او د پاسه یې پرې د کاڼو باران وکړو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله جل جلاله د حضرت نوح علیه السلام ټول قوم (بغیر د یو څه کسانو نه نور ټول) په طوفان کې غرق کړه ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت هود علیه السلام په قوم (عادیانو) باندې سخته تیزه هوا مسلط کړه ، او ټول قوم یې په زمکه ویشتلو راویشتلو سره تباه کړو ؟

(۱) الاعراف آیت ۱۶۶ .

(۲) الزخرف آیت ۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه د حضرت صالح علیه السلام په قوم (ثمودیانو) باندې حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم یوه تیزه چغه او وهله ، چې د هغې په وجه د ټولو زړونه اُوچاودیدل ، او ځای په ځای ټول هلاک شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه د حضرت شعیب علیه السلام په قوم باندې د وریځې نه اُور رااُووریدَه ، او ټول قوم تباه شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه په بني اسرائیلو باندې مختلف قسمه عذابونه راغلل : کله قید شو ، کله یې کورونه اوسوزیدل ، کله جلا وطن شو ، او کله مړه شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه قارون سره د ملګرو او مال و دولت په زمکه کې خخ کړې شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه ابلیس باوجود د ډیر عبادت نه بیاهم د اسمانونه رااویستلې شو ، شکل یې بدل شو ، لعنتي شو ، او همیشه د پاره تباه وبرباد شو ؟

قدرمنو ! هغه شی د الله جلاله نافرماني کول او ګناهونه کول وو .

چې کله هم یو قوم د الله ﷻ نافرماني کړې ، د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نده منلې ، نو الله رب العزت هغه قوم تباه کړې .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : پس هر یو مونږ د هغوی د ګناه په وجه اونیولو ، په بعضو مو کاڼي را اُوورول ، بعضی یو چغې (د حضرت جبریل علیه السلام) اونیوه ، بعضی مو په زمکه کې ورننویستل ، او بعضې مو (په اُوبو کې) غرق کړه .

او الله ﷻ په دوي ظلم ندې کړې ، بلکه دوی په خپلو ځانونو ظلم کوونکي وو (چې ګناهونه یې کول) .

---

(۱) العنکبوت آیت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت :

عزتمندو ! قرآن کريم کې چې د مخکيني امتونو د هلاکت کوم واقعات بيان شوي، نو دا نو ديو مقصد د پاره ذکر شوي، چې انسان د دينه عبرت واخلي. چې څوک هم د الله ﷻ نافرماني کوي، ګناهونه کوي، د الله ﷻ او دهغه د رسول احکامات نه مني، نو د دغه خلقو سره به هم همغه شان معامله کولې شي، څنګه چې د مخکيني امتونو سره شوې وه.

ګناه ته ګناه نه ويل خطرناک دي :

د ټولو نه غټه ګمراهي داده چې يو سړی په ګناه کې اخته وي، خو د ده سره دا احساس هم نوي چې زه ګناه کوم، بلکه ده ته دا ګناه د سره ګناه نه معلوميږي، نو دا بيا ډيره د خطرې خبره ده، په دې سره په انسان باندې د الله ﷻ قهر او غضب نازليږي. او داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي.

البته که يو کس ګناه کوي خو د ده سره دا احساس هم شته چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم، په خپل زړه کې ورباندې پښيمانه دی، نو اميد شته چې داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم ورکړي.

د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه :

الله ﷻ چې کله حضرت آدم عليه السلام پيدا کړو، نو جنت کې يې ورته د هر شي د خوراک اجازت ورکړو، خو صرف د يوې اونې (غنم) د خوراک نه يې منع کړو، الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾. (۱)

ترجمه : ای آدم ! ته او ستا بي بي په جنت کې اوسيږئ، او د کوم ځای نه مو چې خوښه وي خوراک کوئ، خو (خبردار) دغې خاص اونې (غنم) ته مه ورنږدې کيږئ، ګني بيا به په ځان باندې د زياتي کوونکو نه وګرځئ.

---

(۱) الاعراف آيت ۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د حضرت آدم علیه السلام نه د شیطان د وسوسې په وجه دا اُونه او خوړل شوه ، نو الله جل جلاله ورته او فرمایل :

﴿ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ ، وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ . (۱)

ترجمه : آیا ما تاسو دواړه ددې اُونې (د خوراک) نه نه وئ منع کړې ؟ آیا دامې درته نه وو ویلي چې شیطان ستاسو ښکاره دشمن دی ؟ (دده خبره او نه منئ) .

نو حضرت آدم علیه السلام دلته دلیل بازي اونکړه :

چې ګني دا خو زما په قسمت او تقدیر کې لیکلې وه ، نو ځکه مې اوخوړه . بلکه د خپل عجز او خطا اقرار يې وکړو ، په تیر کار پښیمانه شو ، او الله ﷻ ته يې عرض وکړو :

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې ربه زمونږه ! موتږ په خپلو ځانونو باندې زیاتې کړې ، او که چیرته ته مونږ ته بخښنه اونکړې ، او په مونږ رحم اونکړې ، نو خامخا مونږ به د تاوانیانو نه شو .

نو چې کله حضرت آدم علیه السلام د خپلې خطا اقرار وکړو ، او توبه يې اوویسته ، نو الله ﷻ يې هم توبه قبوله کړه .

د ابلیس د لعنتي کیدو وجه :

اوس بل طرفته اوګوره ، چې کله الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام پیدا کړو ، نو فرشتو او ابلیس ته يې حکم وکړو :

﴿ اُسْجُدُوا لِآدَمَ ﴾ . (۳)

---

(۱) الاعراف آیت ۲۲ .

(۲) الاعراف آیت ۲۳ .

(۳) الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : تاسو حضرت آدم علیه السلام ته سجده وکړئ . (۱)

نو ټولو فرشتو سجده وکړه ، خو ابلیس او نکړه . (۲)

الله ﷻ ورته پوښتنه وکړه :

﴿ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ﴾ . (۳)

ترجمه : کله چې ما درته حکم وکړو ، نو ته د سجدې کولو نه څه شي منع کړې ؟ (او سجده دې ولې او نکړه ؟)

نو په ځای د دې چې ده د خپلې ګناه اقرار کړې وی ، ګناه ته یې ګناه ویلې وی ، او معافي یې غوښتې وی . خو ده داسې او نکړه ، بلکه تکبر یې وکړو ، او اُلټه یې دلیلونه شروع کړه چې :

﴿ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴾ . (۴)

ترجمه : زه خو د ده نه غوره یم ، تا زه د اُور نه پیدا کړې یم ، او دا دې د خټې نه پیدا کړې (نو زه څنګه ده ته سجده او کړم ؟)

نو الله ﷻ د قیامته پورې ملعون او مردُود کړو . اګر چې ډیر زیات عبادتونه یې کړي وُ ، خو چې د الله ﷻ حکم یې او نه منل ، د ګناه احساس یې او نکړو ، او اُلټه یې دلایل شروع کړه ، نو الله ﷻ یې ټول عبادات هم ختم کړه ، او د همیشه د پاره یې مردود او لعنتي کړو . (۵)

---

(۱) مراد د سجدې نه سجده د عبادت نده ، بلکه سجده د تعظیم مراد ده ، کومه چې په پخوانیو شریعتونو کې جائز وه ، لکه د حضرت یوسف علیه السلام په واقعه کې راځي : ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾ . سورة یوسف آیت ۱۰۰ .
البته اوس په شریعتِ محمدي کې چاله سجده د تعظیم جائز نه ده بلکه منسوخ شوې ده ، اوس د بل چا د تعظیم د پاره صرف د سلام ، مصافحې او معانقې اجازت دی . دا تفصیل ابوبکر جصاص الرازي په احکام القرآن کې او مولانا مفتي محمد شفیع رحمه الله په معارف القرآن کې ذکر کړی .

(۲) ﴿ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ﴾ . الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

(۳) الاعراف آیت ۱۲ .

(۴) الاعراف آیت ۱۲ .

(۵) وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الذُّورِيِّ رحمه الله : شَقِيَ إِبْلِيسُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ : لَمْ يُقِرَّ بِالذَّنْبِ ، وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهِ ، وَلَمْ يَلُمْ نَفْسَهُ ، وَلَمْ يَعْزِمْ عَلَى التَّوْبَةِ ، وَقَنَطَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ .
وَسَعِدَ آدَمُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ : أَقَرَّ بِالذَّنْبِ ، وَنَدِمَ عَلَيْهِ ، وَلَامَ نَفْسَهُ ، وَأَسْرَعَ فِي التَّوْبَةِ ، وَلَمْ يَقْنَطْ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ . منبهات ابن حجر عسقلاني باب الخماسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مريض مثال :

ددې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته يو مثال پيش کوم :
که چيرته يو کس مريض وي ، خو ده ته دا احساس وي چې زه مريض يم ، علاج طرفته متوجه وي او دوائې خوري ، نو اميد شته چې دې روغ شي ، او دا مرض يې ختم شي .
خو که ده ته دسره دا احساس هم نه وي چې ګني زه مريض يم ، او علاج نه کوي ، نو داسې يو وخت به راشي چې دده دا مرض به زيات شي ، او دده د مرګ سبب به او ګرځي .
دغه شان که يو انسان ګناه کوي ، خو ده ته د ګناه احساس وي ، او پرې پښيمانه هم وي ، نو يو ورځ به ورته الله ﷻ د توبې توفيق ورکړي ، او ګناهونه به يې معاف کړي .
او که ده ته دسره د ګناه احساس هم نوي ، توبه نه اُوباسي ، نو دا ددې انسان دپاره د هلاکت سبب ګرځي ، داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي .
شيخ سعدي رحمه الله ويلي :

بنده همان به که ز تقصير خويش ✱ عذر به درګاهِ خدا آورد (۱)

هغه بنده غوره دی چې د خپلو ګناهونو عذر الله ﷻ ته پيش کړي ، معافي ورنه اوغواړي ، او پښيمانه شي .

حضرت عزير عليه السلام ته وحي :

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله په خپل کتاب (منبهاتِ ابن حجر) کې ويلي : چې الله جل جلاله حضرت عزير عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا عُزَيْرُ إِذَا أَذْنَبْتَ ذَنْبًا صَغِيْرًا فَلَا تَنْظُرْ إِلَى صِغْرِهِ وَانْظُرْ إِلَى مَنِ الَّذِيْ أَذْنَبْتَ لَهُ . (۲)

اې عزيز ! چې کله ته يو وړه ګناه وکړې ، نو ته ددې وړوکوالي ته مه ګوره ، بلکه هغه ذات ته اوګوره چې تا د چا نافرماني کړې (هغه ذات خو ډير لوي شان واله دی ، نو د هغه نافرماني نه ده پکار) .

---

(۱) ګلستان ص .
(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الثنائي . همدغه شان خبره حافظ ابن قيم رحمه الله هم نقل کړې . خطباتِ فقير ج ۱۰ ص ۱۹۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو ! بعضې خلق د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مبتلاء وي، او س په ځای ددې چې دوی ورنه توبه اوباسي، او ورباندې پښېمانه شي، دوی اُلټه ددې ګناه د جَواز دپاره دلایل ګوري، او حیلې ورته جوړوي، نو دا بیا ډیره خطرناکه خبره ده.

دا صحاب السبت د هلاکت واقعه :

الله ﷻ په قرآن مجيد کې د بني اسرائيلو د يو کلي د هلاکت واقعه ذکر کړې، چې هغوی هم د الله ﷻ د حکم ماتولو دپاره مختلف حيلې او بهانې جوړولې. الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِيْنَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُوْنُوْا قِرَدَةً خَاسِئِيْنَ ﴾. (۱)

دا واقعه امام قرطبي رحمه الله او نورو مفسرينو په تفصيل سره ذکر کړې :

چې د حضرت داؤد عليه السلام په زمانه کې د بني اسرائيلو يو کلې ؤ، د سمندر په غاړه اوسيده، الله ﷻ د دوی د پاره د خالي (هفتې) ورځ د عبادت دپاره مقرر کړې وه. چونکه ددوی محبوبه مشغله د مَيَانو (کبانو) ښکار ؤ، نو دوی ته دا حکم ؤ چې په دې ورځ به تاسو ښکار نه کوئ، بلکه صرف دالله ﷻ عبادت به کوئ.

د الله ﷻ شان ګوره چې په نورو ورځو کې به په سمندر کې کبان کم وو، او د خالي (هفتې) په ورځ به دومره ډير وو چې د اُوبو دپاسه به روان ؤ، په لاس به هم رانيول کيده (دا د دوی دپاره يو امتحان ؤ، چې آيا دوی د الله ﷻ حکم مني او که نه ؟)

نو دوی کې بعضو دا حيله جوړه کړه چې تالابونه يې جوړ کړل، او د خالي په ورځ به يې اُوبه په کې راپريخودې، نو کبان به ورته راغله، بيا به يې پرې اوبه بندې کړې، او د اتوار په ورځ به يې ورنه کبان رانيوه.

بعضو به په درياب کې د جُمعې په ورځ جال خُور کړو، او د اتوار په ورځ به يې راواخيستو، نو ميان به په کې ګير شوي وو،

---

(۱) البقرة ٦٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کلي کې یوه ډله د نیکانو خلقو هم وه، هغوی ورته ډیر نصیحت وکړو: چې دا خو تاسو ډیر حرام کار د پاره حیلې کوئ، او دا خو ناجائز دی. ځکه د الله ﷻ سره خو دهوکه نه کیږي.

دوی به ورته ویل: چې مونږ خو د خالي په ورځ ښکار نه کوو، بلکه د اتوار په ورځ یې کوو.

نو چې کله یې د دوی خبره اونه منله، نو دوی ورنه جدا شو، او د کلي په یو بل طرف کې یې اوسیدل شروع کړه، او په مینځ کې یې دیوال اووهل.

یو ورځ سهر چې دا نیکان راپاڅیده، نو د دیوال نه دیخوا خاموشي وه، څوک نه راوته. چې د دیوال د پاسه ور اوختل، او وی کتل، نو د دې ګناهګارانو نه بیزوګان او خنزیران جوړ شوي وو (د کشرانو نه یې بیزوګان جوړ شوي وو، او د مشرانو نه یې خنزیران جوړ شوي وو).

نو چې دا نیکان ورته راغلل، نو دې بیزوګانو دا نیکان پیژنده، خو دوی دا بیزوګان نه پیژنده چې دا کوم کس دی، نو دې بیزوګانو به د دې نیکانو خلقو جامې بُوېَولې، او ژړل به یې.

دې نیکانو ورته وویل:

اَلَمْ نَنْهَكُمْ؟

آیا مونږ تاسو نه وئ منع کړي د دې کار نه؟

نو دوی به سرونه خوزول چې هو. (منع کړي مو وو، خو مونږ ستاسو خبره اونه منله).

دری (۳) ورځې ژوندي وو، بیا الله ﷻ هلاک کړه.[1]

الله تعالی فرمائي:

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِيْنَ اعْتَدَوْا............ ﴾

ترجمه: او په تحقیق سره تاسو پوهه یئ (ای بني اسرائیلو!) په حال د هغه خلقو چې زیاتې یې کړې وو په تاسو کې، د خالي په ورځ (د الله ﷻ حکم یې نه ؤ منلې). نو مونږ ورته وویل: چې تاسو ذلیل بیزوګان شئ، نو مونږ اوګرځوله دا واقعه عبرت د هغه خلقو د پاره کوم چې هغه وخت موجود وو او کوم چې روستو راتلونکي دي. او نصیحت مو جوړه کړه د متقیانو د پاره.

(۱) قرطبي ج۱ ص۲۷۷ البقرة آیت ٦٥، معارف القرآن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې کومو خلقو د ګناهونو کولو دپاره حيلې او چلونه جوړول، نو د الله ﷻ قهر ورباندې نازل شو، او په شکل د بيزوګانو او خنزيرانو اوګرځيدل.

نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه بچ شي، په زړه کې پرې پښيمانه شي او توبه اوباسي.

د ګناه کولو سبب :

انسان چې په دنيا کې څومره ګناهونه کوي نو ددې غټ سبب يو داهم دی چې دې ددې ګناهونو د نقصاناتو نه نه دې خبر. که چيرته ده ته دګناهونو دُنيوي او اُخروي نقصانات معلوم شي، نو دې به بيا هيڅ کله ګناه ته نزدې نه شي.

ځکه د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده چې ده ته په کوم شي کې نقصان معلوميږي، نو دې د هغې نه ځان ساتي.

اول مثال :

د مثال په طور، هر چاته دا معلومه ده چې مار خطرناک دی، نو که ته چاته ووايي چې دې مار له خولې ګوتې ويسه. نو نه يې وروړي. ځکه ده ته معلومه ده چې دې کې زما نقصان دی. اګر چې دا د مار وړوکې بچې وي خو بيا هم دې ګوتې نه وروړي.

دويم مثال :

دغه شان که يو کس ته دا وويل شي: چې دا سل (۱۰۰) بِسکټ دي، خو په دې کې صرف په يو بِسکټ کې زَهَر دي، په باقي نهه نوي (۹۹) کې زهر نشته، خو معلومه نه ده چې په کوم يو کې زهر دي. او ته ده ته ووايي چې دا اوخوره. نو دې به هيڅ کله يو بسکټ هم او نه خوري. که ته ورنه پوښتنه وکړې چې ولې يې نه خورې؟ دې به درته جواب درکړي چې صحيح ده چې زهر صرف په يو بِسکټ کې دي، خو څه پته لږي چې زه کوم بِسکټ راواخلم، که دا د زهرو واله بسکټ اوخيجي، نو دا خوزما د وجود دپاره نقصاني دی.

بل طرفته ته يو ماشوم ته مار ورکړه، نو زر به يې راواخلي او خُولې ته به يې اوچت کړي. يا هغه ته دا بِسکټ مخې ته کيده، نو هغه به يې اوخوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ځکه چې دې ماشوم ته د دې مار او د زهرو د نقصان علم نشته. که ده ته علم وی نو هيڅ کله به يې دې ته لاس نه وی وروړی.

هم دغه شان محترمو ګناهونه هم دي. کوم کس ته چې د دې د نقصاناتو علم وي، او په زړه کې يې د الله ﷻ نه ويره وي، نو هغه ورنه ځان په اسانه طريقې سره ساتلې شي. لکه اولياءالله او بزرګان شو.

د دې دپاره درته يو څو نمونې پيش کوم:

(۱). د يو ځوان واقعه:

يو بزرګ ته يو ځوان راغې، او ورته وی ويل چې جناب! تاسو وايئ چې د ګناهونو نه ځان ساتئ، نو آخر زه څنګه د ګناه نه ځان اوساتم؟

زه خو يو ځوان يم، چې په بازار کې تيرېږم، نو دسترګو ګناه رانه کيږي، خپل نظر نشم کنټرول کولې. نو دا خبره خو زما په ذهن کې نه راځي: چې په دې ځوانۍ کې دې زه خپل نظر په کنټرول کې اوساتم؟

هغه بزرګ ورته وويل: تا زه په دې راز پوهه کولې شم (چې انسان ځان څنګه د ګناه نه بچ کوي). خو شرط دادی چې ته به زما يو خدمت کوی. هغه وويل: ډيره ښه ده. څه خدمت دی؟

ده ورته وويل: چې په فلاني ځای کې يو بزرګ دی، د بازار په هغه بل طرف کې اوسيږي، نو ته هغه ته د شودو (پيو) دا ډکه پيالۍ ورووړه، بيا راشه، نو تا به زه په دې راز پوهه کړم.

ده وويل چې صحيح ده. وی به يې سم. دې بزرګ ورته وويل: چې پيالۍ ويسه، خو يوه خبره بله هم ده: چې که چيرته د دې پيالۍ نه دې يو څاڅکې شوده توی کړه، نو زه درسره يو بل کس هم ليږم، هغه به دې د بازار په مينځ کې يو دوه څپيړې وهي.

هغه وويل: ډيره ښه ده. نو دې بزرګ ده ته پياله سمه د شودو نه ډکه کړه، ورته ورئي کړه، او ورسره يې يو بل کس هم اوليږل، چې که چيرته دده نه يو څاڅکې شوده هم په لاره توی شو، نو د خلقو په مخکې يې يو دوه څپيړی ښه په تيزه اووهه.

دواړه روان شو، ده ډيره په احتياط پيالۍ هغه بزرګ ته اورسوله، ډير خوشحاله شو، واپس راغې، او دې بزرګ ته يې وويل:

چې جناب! هغه پيالۍ خو مې روغه اورسوله. اوس راته هغه راز ووايه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې بزرګ ورته وویل : چې صحیح ده ، پیالۍ خو دې روغه اورسوَله . خو دا راته ووایه : چې نن دې په بازار کې څومره پردۍ ښځو ته اوکتل ؟

ده ورته وویل : چې جناب ! نن خو دیته زما د سره سوچ هم نه وو .

بزرګ ورنه پوښتنه وکړه : ولې ؟

ده ورته وویل چې د ماسره دایَره وه ، که چیرته د دې پیالۍ نه شوده توی شو : نو هسې نه چې دغه بل کس مې د خلقو په مخکې یو دوه څپیړې او نه وهي . نو د غونډ بازار په مخکې به اوشرمیږم .

بزرګ ورته وویل : چې دغه شان که چیرته د یو انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، او دا یَره ورسره وي چې که ګناه رانه اوشوه ، نو د قیامت په ورځ به د ټولو مخلوقاتو د وړاندې شرمنده او ذلیل شم ، نو دې به هیڅکله ګناه اونکړي ، او هیڅ کله به خپل نظر غلط استعمال نکړي .

د هغه ځوان ذهن ته خبره کوزه شوه ، چې کله هم د انسان په زړه کې د الله نه خوف وي او د ګناه نقصان ورته معلوم وي نو دې بیا په خپله د ګناه نه ځان ساتي . (۱)

(۲) . د صحابه کرامو رضي الله عنهم د نظرونو ښکته ساتلو واقعه :

یو کرت صحابه کرام د جهاد د پاره یو ښار ته لاړل ، هلته رومیانو ته پته اولږیده ، نو ډیره یَره ورسره پیدا شوه (ځکه هغوي ته هم پته وه چې دوی سره د الله ﷻ امداد وي) .

نو خپلو ښځو ته یې حکم وکړو چې تاسو ځانونه ښکلي کړئ ، نیم ځان بربنډ کړئ ، او په لارو کې اودریږئ . ځکه ډیرې ورځې شوي چې مسلمانان د کورونو نه راوتي دي ، نو که چیرته دوی تاسو ته اوکتل ، او د سترګو په ګناه کې مبتلاء شو ، نو د الله ﷻ امداد به ورنه ختم شي ، بیا په مونږ نشي غالب کیدې .

کله چې د مسلمانانو د لښکر امیر دا اولیده ، نو خپل لښکر کې یې اعلان وکړو ، او د قرآن کریم یو آیت یې ورته وویل :

﴿ قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَغُضُّوْا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ﴾ . (۲)

---

(۱) خطبات فقير ج۲۵ ص ۲۵ .

(۲) النور آيت ۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : اى پيغمبره ! دې مؤمنانو ته ووايه چې دوى خپلې سترګې ښکته ساتي (پردو زنانوؤ ته دې نه ګوري) .

کله چې لښکر دا اعلان واوريده ، نو ټولو خپل نظرونه ښکته کړه .

هر کله چې دا لښکر واپس مدينې منورې ته راغې ، نو خلقو ورنه پوښتنه وکړه : چې تاسو خو به دهغه ځاى ښلځې نکونه او ښکلې هم ليدلې وي چې څومره او چتې وى ؟

دوى ورته وويل : چې کله مونږ د خپل امير نه دغه آيت واوريده ، نو مونږ خپل نظرونه داسې ښکته کړه چې مونږ بيا يو ښکلې ته هم پورته نه دي کتلي . چې دا څومره اوچته ده ؟ (۱)

فائده : معلومه شوه چې د انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، د ګناه نقصان ورته معلوم وي ، نو دې بيا په آسانه ځان د ګناه نه ساتلې شي .

صحابه کرامو ته چې الله ﷻ دومره فتوحات ورکول . داځکه چې په شريعت پوره برابر وو ، ځانونه يې د ګناهونو نه ساتل ، نو د الله ﷻ امداد هم ورسره وو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : او هم تاسو به غالب يئ که چيرې تاسو رښتيني مؤمنان يئ .

(۳) . د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو عجيبه واقعه رانقل کړې : چې سليمان بن يسار رحمه الله ډير پرهيزګار او د ښکلې صورت خاوند ؤ ، يو ورځ دې او يو بل ملګرې د حج په اراده باندې روان شو ، کله چې أبواء مقام ته اورسيده ، نو د خوراک شيان ورسره کم شو . سليمان بن يسار رحمه الله په خيمه کې کيناستهٓ او دا بل ملګرې يې بازار ته لاړ ، چې د خوراک څه راوړي .

په دې کې يوه ډيره ښکلې ښځه دې خيمې ته راغله ، او ده ته يې اشاره وکړه . ده دا ګمان وکړو چې ګنې دا ښځه ډوډۍ غواړي ، نو د ډوډۍ يوه برخه يې ورله راواخيسته .

هغې ورته وويل :

لَسْتُ أُرِيْدُ هٰذَا ، إِنَّمَا أُرِيْدُ مَا يَكُوْنُ مِنَ الرَّجُلِ إِلَى أَهْلِهِ .

(۱) خطبات فقير ج ۲۵ ص ۲۹ .

(۲) آل عمران آيت ۱۳۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه روتې نه غواړم، بلکه ښځه چې د سړي نه څه غواړي هغه کار غواړم.

کله چې ده دا خبره واوریده، نو زړه کې یې دا خیال راغئ، چې زه خو د الله ﷻ کور بیت الله ته د حج دپاره روان یم، او شیطان ګوره دا ښځه خپله نمائنده جوړه کړه، او زما د ایمان خرابولو دپاره یې ماته را اولیږله، دلته هم د شیطان د جال نه خلاص نه شوم. نو په ژړا شو، او ډیر زیات یې اوژړل.

کله چې ښځې دا اولیده، نو ډیره شرمنده شوه، او واپس لاړه.

کله چې دې حج ته لاړو، طواف یې وکړو، بیا په یو ځای کې اوده شو، په خوب کې یې ډیر ښکلې کس اولیده چې خوشبو ورنه تلله. سلیمان ورنه پوښتنه وکړه:

مَنْ أَنْتَ ؟ ته څوک یې ؟ هغه ورته وویل: أَنَا يُوسُفُ. زه یوسف (علیه السلام) یم.

ده ورنه بیا پوښتنه وکړه: چې هغه پیغمبر یوسف ئې؟ هغه ورته وویل چې آو. دې ورته وایي

شَأْنُكَ وَشَأْنُ اِمْرَأَةِ الْعَزِيْزِ لَعَجَبًا.

ستا او د زلیخې خو ډیره عجیبه واقعه ده. (چې تا د ګناه نه ځان بچ کړې وُ).

هغه ورته وویل:

شَأْنُكَ وَشَأْنُ صَاحِبَةِ الْأَبْوَاءِ أَعْجَبُ. (۱)

ستا او د ابواء په مقام کې د ښځې واقعه خو ډیره زیاته عجیبه ده.

(ځکه ما چې د ګناه نه ځان ساتلې وو نو زه خو پیغمبر ووم، د ما سره د الله ﷻ ډیر غټ امداد وو. خو تا چې د ګناه نه ځان اوساتلو نو دا هم ډیره عجیبه ده، ځکه ته پیغمبر هم نه یې، بلکه یو ولي یې، خو بیا دې هم د زِنا نه ځان بچ کړو).

بهر حال. خبره دا روانه وه: چې کله یو انسان ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي او په زړه کې یې د الله ﷻ نه یَره وي نو دې بیا د ګناهونو نه په ډیره آسانه طریقې سره ځان ساتلې شي.

او چاته چې د ګناهونو د نقصاناتو علم نه وي، یا علم ورسره وي خو علمِ نافع ورسره نوي، یا د نفس د خواهشاتو نه مجبور وي، نو دې بیا په ګناهونو باندې ډیر زړه وَر وي او ګناهونه ورنه صادریږي.

---

(۱) احیاء العلوم ج۳ ص ۱۴۲ کتاب کسر الشهوتین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

عالم هغه کس دی چې هغه ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي. نو څومره چې ورته د ګناهونو نقصانات زيات معلوم وي، دومره دې غټ عالم دی.

د ګناهونو دُنيوي نقصانات :

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه ؤ کې د ګناهونو دُنيوي او اخروي ډير نقصانات بيان شوي دي. ځکه الله ﷻ حکيم ذات دی، چې د څه شي نه يې انسان منع کړې، يقيني خبره ده چې په دې کې به د ده د دُنيا او آخرت ډير نقصانونه وي.

او علماؤ په دې نقصاناتو باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي. خو زه به درته يو څو مشهور نقصانات بيان کړم.

۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل :

د ګناه کولو اول نقصان دادی: چې دا کس د الله ﷻ په نزد ذليله، بې قدره او خوار شي.

ځکه ګناه انسان هغه وخت کوي چې ده په زړه کې د الله ﷻ عظمت او قدر پاتې نشي.

ولې. که ده په زړه کې د الله ﷻ عظمت وي، نو هيڅ کله به يې د هغه نافرماني نه وې کړې.

نو چې کله د ده په زړه کې د الله ﷻ عظمت پاتې نه شي، نو بيا دې هم د الله ﷻ په نزد ذليله او خوار شي.

او کوم کس چې د الله ﷻ په نزد ذليله شي نو بيا په مخلوق کې هم ده ده عزت نه پاتې کيږي، د ده دوستان هم د ده دشمنان او ګرځي.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ﴾. (۱)

ترجمه: او څوک چې الله ﷻ ذليله کړي، نو ده له بيا څوک عزت ورکوونکې نشته.

---

(۱) الحج آيت ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي كريم صلى الله عليه وسلم يو حديث شريف رانقل كړي :

...... وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ : إِنِّي أُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضْهُ . قَالَ فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ . ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللهَ يُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضُوهُ . قَالَ : فَيُبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ . (۱)

كله چې الله ﷻ د يو بنده سره بُغض كول اوغواړي (يعنى دده د ګناهونو په وجه ده ته عذاب وركول اوغواړي (۲)) ، نو حضرت جبريل عليه السلام را اوغواړي او ورته اوفرمائي :

چې زه د فلانكي سړي سره بُغض كوم ، نو ته هم ورسره بُغض كوه . نو حضرت جبريل عليه السلام هم ورسره بُغض شروع كړي .

بيا حضرت جبريل عليه السلام د آسمان په مخلوقاتو كې آواز وكړي : چې الله ﷻ د فلانكي كس سرد (دده د ګناهونو په وجه) بُغض كوي ، نو تاسو هم ورسره بُغض كوئ . نو هغوی هم ورسره بُغض شروع كړي (او په ده لعنت راليږي) . بيا د زمكې واله خلق هم دده سره بُغض كوي (او په خلقو كې ذليل او رسوا شي ، نيكان او اولياء الله ورسره محبت نه كوي) .

د حضرت ابوالدرداء رضى الله عنه وينا :

امام احمد بن حنبل رحمه الله دا روايت رانقل كړې : چې كله قُبرَص فتح شو ، نو حضرت جُبَير بن نفير رضى الله عنه حضرت ابوالدّرداء رضى الله عنه اوليده چې ځانله ناست دى او ژاړي . حضرت جُبَير رضى الله عنه فرمائي : چې ما ورنه پوښتنه وكړه :

اې ابوالدّرداء ! په داسې مباركه ورځ تاسو ولې ژاړې ؟ چې الله ﷻ پكې اسلام او مسلمانانو ته عزت وركړو (فتح يې وركړه) ؟ نو هغه جواب وركړو :

---

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب المقت في الله تعالى ۶۰۴۰ وفي التوحيد ۷۴۸۵ . واخرجه المسلم ۶۶۶۴ . والترمذي في تفسير سورة مريم ۳۱۶۱ . ومالك في الشعر .

(۲) ذكره النووي شرح صحيح مسلم ۱۶ /۱۸۲ ، ۱۸۳ ، تكلمة فتح الملهم ج۵ ص ۲۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اى جُبيره ! (رضي الله عنه) افسوس ، چې ته نه پوهيږې . کله چې يو قوم د الله ﷻ حکم ضائع کړي ، نو هغه د الله ﷻ په نزد څنګه ذليله او بې قدره شي .

او ګوره دا قوم (د قبرص واله) چې د حکومت خاوندان وو ، خو چې د الله ﷻ حکم يې او نه منل ، نو څنګه خوار او ذليل شو ، کوم چې ته نن (پخپله د دوى رسوائي) ګورى . [۱]

د حضرت عائشي رضي الله عنها وينا :

حضرت عائشى رضى الله عنها (يو ځل) حضرت معاوية رضى الله عنه ته په خط کې اوليکل : چې کله بنده د الله ﷻ حکم نه مني (نو هغه د الله ﷻ په نزد دومره بې قدره شي چې) د هغه تعريف کوونکي پخپله د ده هَجوه (بدي) بيانول شروع کړي . [۲]

د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا :

مجاهد بن عوض رحمه الله فرمائي : چې کله هم د مانه د الله ﷻ په حکم منلو کې کوتاهي شوې ، نو ما د هغې اثر په خپله ښځه ، خپل آس ، او خپلې وينځې کې هم ليدلې ، چې دوى هم بيا زما نافرماني کوي . [۳]

د يو شاعر وينا :

عزيزې که هر که درش سر بتافت ✽ به هر در که شد هيچ عزت نه يافت [۴]

کوم عزت مند بنده چې د الله ﷻ د دَربار نه سَر واړول ، بيا چې د چا دروازى ته تللې هيڅ عزت يې نه دې موندلې .

---

(۱) رواه احمد .

(۲) رواه احمد .

(۳) اشرف علي تهانوي رحمه الله جزاء الاعمال ص ۱۲ .

(۴) بوستان ص ۱ شعر نمبر ۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . په زمکه کې فساد خوریدل :

د ګناه دویم نقصان دا دی چې د دې په وجه په زمکه باندې مختلف قسمه آفتونه او مصیبتونه راځي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾ . (۱)

ترجمه : ظاهر شو فساد په اوچه او لمده (دریاب) کې ، د خلقو د بدو اعمالو په وجه .

یعنی هر ځای چې فساد خور دی ، نو د دې اصلي وجه د خلقو بد اعمال او ګناهونه دي .

تفسیر روح المعاني او نور مفسرین د دې آیت د لاندې لیکي : چې د فساد نه مراد قحط سالي ، وبائي امراض ، اُور لګیدل ، طوفان راتلل ، په اوبو کې غرقیدل ، او د هر شي برکت ختمیدل دي . (۲)

همدا مضمون په یو بل آیت کې هم الله ﷻ ذکر کړې :

﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴾ . (۳)

ترجمه : او تاسو ته چې کوم مصیبت در رسي ، نو د خپل عمل د لاسه به در رسي ، او ډیر ګناهونه خو درته الله ﷻ معاف کوي .

د دواړو آیتونو خلاصه داده چې کوم مصیبتونه په ټولې دنیا یا په ټول ملک یا په ټولې علاقې عام راشي (لکه قحط سالي ، وبائي امراض ، قیمتي ، او بې برکتي وغیره) ، نو داسې مصیبتونه اکثر د ګناهونو اثرات وي .

البته انفرادي تکلیفونه کله د امتحان دپاره وي (خو چې دې ورباندې صبر وکړي نو دده دَرجې ورباندې اوچتولې شي ، او ګناهونه یې معاف کولې شي .

---

(۱) الروم آیت ۴۱ .

(۲) روح المعاني الروم آیت ۴۱ ، قرطبي ج ۱۴ ، زاد المسیر ج۳ ، تفسیر کبیر ج۹ الروم آیت ۴۱ .

(۳) الشوری آیت ۳۰ .

او دا مصيبتونه په نيکانو خلقو ډير راځي.[1])

او کله انفرادي مصيبتونه عذاب هم وي خو چې دې ورباندې صبر اونکړي او جَزع ، فَزع پرې وکړي.

دا معلومول ، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان ؟

د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق :

شاه ولي الله رحمه الله په حجّة الله البالغة کې ذکر کړي : چې کوم تکليفونه په نيکانو خلقو راځي ، او دوی ورباندې صبر وکړي ، زړه يې مطمئن وي ، او دا مصيبت داسې برداشت کوي لکه مريض چې تَرخه دارو برداشت کوي. نو دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دې ، بلکه دا د انسان د مرتبو اوچتولو او ګناهونو معاف کولو يو ذريعه ده.

او که دې پدې مصيبت راتلو سره سخت خفه او پريشانه شي ، د خُلې نه يې د ناشکری يا کفري کلمات اووتل ، نو بيا دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب دی.

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق :

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ددې علامه داخودلې :

چې که په يو انسان باندې مصيبت راشي ، او دې په دې وخت کې استغفار وايي ، توبه اوباسي او الله ﷻ ته راجع شي ، نو دا غټه نښه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دی ، بلکه دده دګناهونو ختمولو دپاره په ده يو امتحان دی.

او که دې د دې مصيبت په وخت ډيرې چغې او سُورې وهي ، او ګناهونو کې مبتلاء شي ، نو دا غټه نښه ددې ده چې دا مصيبت پده د الله ﷻ قهر او عذاب دی.[2]

---

(۱) يو صحابي د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه : يَارَسُوْلَ اللهِ أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَآءً ؟ ای د الله ﷻ رسوله ! په خلقو کې ډير امتحانات په چا راځي ؟ نو نبي عليه السلام ورته اوفرمايل : اَلْاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ . يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِيْنِهٖ فَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهٖ صُلْبًا اِشْتَدَّ بَلَاءُهٗ وَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهٖ رِقَّةٌ اِبْتَلَاهُ اللهُ عَلَى حَسَبِ دِيْنِهٖ . فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتّٰى يَمْشِيْ عَلَى الْاَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ . رواه ابن ماجه کتاب الفتن باب ۲۳ ، وابن ابی الدنيا ، والترمذي وقال حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۴۱ .

(۲) معارف القرآن الروم آيت ۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . د زړه اطمينان ختميدل ، او ژوند تنګيدل :

د ګناه کولو دريم نقصان دا دی : چې په دې سره د انسان د زړه اطمينان او سکون ختميږي، اګر چې د ده سره به مال و دولت زيات وي ، بچې به يې زيات وي او د ژوند اسباب به هم ورسره برابر وي ، خو د زړه اطمينان او سکون به يې ختم وي ، خوب به د نشې په ګولو سره کوي ، ژوند به يې تنګ وي او هميشه به پريشانه وي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا ﴾ . (۱)

ترجمه : څوک چې زما د ذکر (قرآن) نه مخ واړوي ، نو بيشکه د هغه ژوند به تنګ وي.

ځکه چې کوم کس ګناهونه کوي ، نو هر وخت ورسره دا يَره وي چې څوک راباندې خبر نه شي ، حياء او عزت مې خراب نه شي او څوک رانه بَدل وانخلي .

نو د زړه سکون او اطمينان يې ختم شي او په زړه کې يې د الله ﷻ نه وَحشَت (وارخطائي) پيدا شي ، محبت يې ختم شي . بيا د نيکانو خلقو سره په محفل کې تنګيږي ، نيک اعمالو ته يې زړه نه کيږي ، او د قرآن کريم او احاديثو خبرې ورباندې بنې نه لږي .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغَلَّفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ :

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۲) ﴾ . (۳)

مؤمن چې کله يو ګناه وکړي ، نو د دې په وجه د ده په زړه يو تُور داغ اولږي . نو که دې توبه اوباسي ، ګناه پرېږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي .

(۱) طه آيت ۱۲۴ .

(۲) المطففين آيت ۱۴ .

(۳) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاکم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ کتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دې (توبه او نه باسي او) نور ګناهونه هم کوي، نو هغه تور داغ زیاتیږي، تر دې چې دده ټول زړه راګیر کړي. او دا هم هغه زنګ دی چې د دینه ند الله ﷻ تعبیر کړی په:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم....﴾ سره

ترجمه: داسې نده، بلکه د دوی بدو اعمالو د دوی په زړونو زنګ لګولی.

چا یو بزرګ ته شکایت وکړو: چې زه په خپل زړه کې یو وَحشت (وار خطائي) محسوسوم، نیک اعمالو ته مې زړه نه کیږي. آخر د دې څه علاج دی؟ هغه ورته وویل:

إِذَا كُنْتَ قَدْ أَوْحَشَتْكَ الذُّنُوبُ ✱ فَدَعْهَا إِذَا شِئْتَ وَاسْتَأْنِسْ.

کله چې ګناهونه تا په وَحشت کې واچوي، او ته دا وحشت لرې کول غواړې، نو بیا ګناهونه پرېږده، او اُنس (محبت) حاصل کړه (نیک اعمال او عبادات شروع کړه).

٤. د عبادت نُورانیت ختمیدل:

د ګناهونو څلورم نقصان دا دی چې په دې سره د عبادت نُورانیت ختمیږي، او ثواب کې یې کمې راځي.

تاسو دا تجربه وکړئ چې کوم کس د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان ساتي، او عبادت کوي. نو دده په دې عبادت کې ډیر زیات نورانیت او برکت وي.

او که بل طرفته یو کس نیک اعمال هم کوي، خو ورسره ورسره ګناهونه هم کوي. نو دې سره د عبادت هغه نورانیت ختم شي.

د دې یو څو مثالونه تاسو ته پیش کوم:

اول مثال:

که چیرته یو غټ روغ بالټې وي، هیڅ سُوري پکې نه وي، او په دې بالټي کې یو یو څاڅکي اُوبه راغورځیږي، نو څه وخت پس به دا بالټې د اُوبو نه ډک شي. ځکه اُوبه ورنه چیرته نه ضائع کیږي.

لیکن که بل طرفته یوه وړه لوټه وي، خو په هغې کې لاندې د څوځکي سره نږدې غټ سوری وي، نو که چیرته په دې لوټه باندې ښه ډیرې اوبه راپریدې، او پوره ګنهټه یې اوبو ته کیدې، نو هیڅ کله به دا لوټه ډکه نشي. ځکه په دې کې لاندې غټ سوری دی، اُوبه ورنه واپس ضائع کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان کوم کس چې عبادت کوي، خو د ګناهونو نه ځان ساتي، نو د دې عبادت په وجه دده زړه د نورانیت نه ډک شي، او لوي بزرګ او وليُ الله ورنه جوړ شي.

او که یو طرفته عبادت هم کوي، خو بل طرفته مختلف ګناهونه هم کوي، نو په دې سره هغه جمع شوې نورانیت واپس ختم شي.

همدغه وجه ده چې خلق د الله ﷻ عبادات ښه ډیر کوي، خو اولیاءُ الله او بزرګان پکې ډیر کم پیدا کیږي.

دویم مثال:

د دې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته یو دویم مثال هم پیش کوم هغه دا چې:

که چیرته په یوه کمره کې ایئرکنډیشن لږیدلې وي، او د دې کمرې کړکۍ، دروازه او روشندان بَند وي نو کومه یخني چې ایئرکنډیشن جوړوي، هغه محفوظه وي، ختمیږي نه. نو څه وخت پس به دا کمره یخه شي.

او که چیرته یو طرفته ایئرکنډیشن هم لږیدلې وي او بل طرفته دروازه هم خلاصه وي، کړکۍ هم خلاصه وي، روشندان هم خلاصه وي. نو دا کمره هیڅکله نه یخیږي. ځکه کومه یخني چې ایئرکنډیشن جوړوي، هغه واپس په دې دروازه او کړکۍ اوځي. بلکه اَلټه به د بهر نه ګرمه هوا راننوځي.

همدغه شان انسان چې عبادات او نیکۍ کوي خو ورسره یې د لاس، خپو، غوږونو او سترګو نه ګناهونه نه کیږي. نو د عبادت هغه نورانیت دده په زړه کې جَمعه کیږي او ضائع کیږي نه.

او که دې د عبادت سره سره د لاس، خپو او سترګو ګناهونه هم کوي، نو کوم نورانیت چې جَمعه شوې وي هغه واپس ختم شي.

د امام مالک رحمه الله وصیت:

امام مالک رحمه الله امام شافعي رحمه الله ته وصیت کړې وُ:

إِنِّي أَرَى اللهَ تَعَالَى قَدْ أَلْقَىٰ عَلَىٰ قَلْبِكَ نُوْرًا فَلَا تُطْفِئْهُ بِظُلْمَةِ الْمَعْصِيَةِ.

زه ګورم چې الله تعالی ستا په زړه کې یوه رڼا اچولې ده، نو ته دا رڼا د ګناهونو په تیارې سره مه مړه کوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ . د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کېدل :

د ګناهونو پنځم نقصان دادی چې دا دي په وجه انسان د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق ګرځي . ځکه ډېر ګناهونه داسې دي چې د هغې په کوونکي د شارع له خوا لعنت راليږل شوی دی ، د نمونې دپاره درته يو څو ګناهونه پيش کوم :

په کافرانو او ظالمانو لعنت :

الله ﷻ د کافرانو باره کې فرمائي :

﴿ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : د الله لعنت دی په کافرانو باندې .

د ظالمانو باره کې فرمائي :

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِيْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : خبردار ! د الله ﷻ لعنت دی په ظالمانو باندې .

په شرابي لعنت :

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي :

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ : أَتَانِيْ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ اللهَ لَعَنَ الْخَمْرَ وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَشَارِبَهَا وَآكِلَ ثَمَنِهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُوْلَةَ إِلَيْهَا وَسَاقِيَهَا وَمُسْتَقِيَهَا . (۳)

ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې فرمايل يې : ماته حضرت جبريل عليه السلام راغې او وی فرمايل :

---

(۱) البقرة آيت ۸۹ .

(۲) هود آيت ۱۸ .

(۳) رواه الامام احمد بسند صحيح المسند ۳۱۶/۱ ، ۹۷/۲ ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، وقال صحيح . كتاب الكبائر الكبيرة التاسعة عشرة شرب الخمر ص ۹۲ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۷۵ الترهيب من شرب الخمر .... .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې محمد ! (صلی الله علیه وسلم) الله ﷻ لعنت لیږلی : په شراب څکونکي، نچوړونکي، په بل نچوړونکي، خرڅوونکي، اخیستونکي، ددې قیمت خوړونکي، چې څوک دا راوړي، د چا دپاره چې راوړل شي، په بل څکونکي او په خپله څکونکي. (په دې ټولو باندې الله ﷻ لعنت رالیږلی).

په سُود اخیستونکي او ورکونکي لعنت :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اٰكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدَيْهِ، وَقَالَ : هُمْ سَوَاءٌ. (۱)

نبي علیه السلام لعنت لیږلی په سُود اخیستونکي، سود ورکوونکي، د سود لیکونکي، او ددې په ګواه باندې. او نبي ﷺ او فرمایل : چې دوی ټول په ګناه کې برابر دي (ځکه امداد په مَعصیت کې هم معصیت دی).

په رشوت اخیستونکي او ورکوونکي لعنت :

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ. (۲)

نبي علیه السلام لعنت ویلی په رشوت ورکوونکي او رشوت اخیستونکي باندې.

په بعضو روایاتو کې ورسره دا الفاظ هم شته :

وَالرَّائِشَ : يَعْنِيْ الَّذِيْ يَمْشِيْ بَيْنَهُمَا. (۳)

او په هغه کس هم نبي علیه السلام لعنت لیږلی چې څوک د دوی په مینځ کې د رشوت وَرَل راوړل کوي.

---

(۱) مسلم باب لعن اكل الربا وموكله ۴۰۶۳، ابوداؤد رقم ۳۳۲۳ باب فی اكل الربا وموكله، ترمذي باب ماجاء في اكل الربا رقم ۱۲۰۶، ابن ماجه رقم ۲۲۷۷.

(۲) اخرجه ابوداؤد فی الاقضية باب ۴، والترمذي فی الاحكام باب ۹، وابن ماجه فی الاحكام باب ۲، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۲۵ ترهيب الراشي والمرتشي والساعي بينهما، الكبائر اخذ الرشوة على الحكم ص ۱۲۹.

(۳) رواه الامام احمد المسند ۱۶۴/۲، ۱۹۰. والبزار والطبراني. الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت :

حضرت اسماء رضی الله عنها فرمائي :

لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ . (۱)

نبي ﷺ لعنت ليږلې په هغې ښځې چې نورو ښځو له د حُسن د پاره د هغوی د ويښتانو سره نور ويښتان لږوي ، او په هغې ښځه هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې چاته دا لږولې شي .

په يو بل حديث شريف کې څه نور کارونه هم ذکر دي :

حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ اَلْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ . (۲)

نبي عليه السلام لعنت ليږلې په هغه ښځه باندې چې بلې ښځې له (په څرمن) خالونه وهي ، او هغې ښځې باندې چې چاله دا خالونه وهلې شي ، او په هغه ښځې باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې د ډول د پاره وريزې اوباسي ، او نرى کوي يې . او په هغه ښځه باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې د ډول د پاره د خپلو غاښونو په مينځ کې فُرجې (جدا والې) پيدا کوي . او دا ښځې د الله ﷻ په خلقت کې تغير راوستونکې دي .

نبي عليه السلام فرمائي :

((إِذَا دَعَا الرَّجُلُ إِمْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلَمْ تَأْتِهِ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ)) . (۳)

(۱) اخرجه البخاري في اللباس باب ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸۶ .

(۲) اخرجه البخاري في التفسير سورة ۵۹ باب ۴ ، واللباس باب ۸۲ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۲۰ . وابوداؤد في الترجل باب ۵ . والترمذي في اللباس باب ۲۵ . والنسائي في الزينة باب ۲۴ ، ۲۶ ، ۷۱ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸۷ ترهيب الواصلة والمستوصلة .

(۳) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۷ ، ومسلم في الطلاق حديث ۱۲ ، وابوداؤد في النكاح باب ۴۰ ، الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۸ ترغيب الزوج في الوفاء بحق زوجته . . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو سړې خپله بي بي خپل فِراش (د ملاستې ځاى . لکه کټ وغيره) ته را وبلي، او دا (بغير د څه شرعي عذر نه) رانه شي، او دا خاوند په خفګان شپه تيره کړي، نو ترسهره پورې فرښتې په دې ښځه لعنت وايي .

د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت :

حضرت ابن عباس رضى الله عنهما فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُتَشَبِّهِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَآءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَآءِ بِالرِّجَالِ . (۱)

نبي ﷺ لعنت ويلې په هغه سړو باندې چې د ښځو سره مشابهت کوي (يعنى د ښځو په شکل و صورت ځان جوړوي) . او په هغو ښځويې هم لعنت ويلې چې د سړو سره مشابهت کوي (يعنى د سړو په شکل و صورت ځان جوړوي) .

په مړي ژړا کوونکې زنانه و باندې لعنت :

حضرت ابن ابو سعيد خدري رضى الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَلنَّائِحَةَ وَالْمُسْتَمِعَةَ . (۲)

پيغمبر عليه السلام لعنت ليږلې په هغه ښځه باندې چې په مړي ژاړي (چغې سوري وهي، او خپل ګريوانونه شلوي) ، او چې څوک دا آوري (او ورباندې راضي وي) نو په دې هم لعنت دى .

په لوطي او د مور او پلار په نافرماني کوونکي لعنت :

په يو حديث کې نبي عليه السلام فرمائي :

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوْطٍ)) .

---

(۱) اخرجه البخاري في اللباس باب ٦١، وابوداؤد في اللباس باب ۲۷، والترمذي والنسائي، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۷۵ الترهيب من تشبه الرجل بالمرءة .

(۲) رواه ابوداؤد كتاب الجنائز باب ۲۵ . ورواه البزار والطبراني . الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۸۵ الترهيب من النياحة على الميت . . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لعنتي دی هغه څوک چې د حضرت لوط علیه السلام د قوم عمل کوي (یعنی لِواطت کوي).

دا پاس الفاظ نبي ﷺ درې (۳) پېرې اوفرمايل.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ ذَبَحَ بِغَيْرِ اللّٰهِ)).

لعنتي دی، څوک چې د غير الله په نوم ذبح کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى شَيْئًا مِنَ الْبَهَائِمِ)).

لعنتي دی، څوک چې د چارپيانو سره خپل شهوت پوره کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ)). (۱)

لعنتي دی، څوک چې د مور او پلار نافرماني کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى اِمْرَأَةً فِيْ دُبُرِهَا)). (۲)

لعنتي دی، څوک چې د خپلې کوروالې سره په شا طرف (دُبره) کې کوروالي کوي.

نور د لعنت واله ګناهونه :

محترمو ! دا خو مې درته صرف يو څو ګناهونه پيش کړه، د کومو په وجه چې په انسان باندې لعنت راورېږي. د دينه علاوه په معتمدو احاديثو کې نور ګناهونه هم ذکر دي، چې د هغې په کوونکي لعنت ليږل شوي.

لکه نبي عليه السلام لعنت ويلې په تصوير جوړوونکي، په هغه چا چې مسلمان ته ضرر رسوي او دهوکه ورسره کوي، او لعنت يې ويلې په هغه چا چې ښځه د خپل خاوند نه يا غلام د خپل مالک نه جدا کوي، او لعنت يې ويلې په هغه چا چې د الله ﷻ حکمونه پټوي او په پاکدامنو ښځو د زِنا تهمت لږوي.

د دينه علاوه په احاديثو نور هم ډير داسې ګناهونه شته چې د هغې په کوونکي باندې نبي ﷺ لعنت ويلې.

(۱) رواه الطبراني في الاوسط والحاكم، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۹۶.

(۲) اخرجه ابوداؤد في النكاح باب ۵۲ واحمد المسند ۲ /۴۴۴، ۴۷۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت : عزتمندو مسلمانانو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چې دا څومره د خفګان خبره ده چې په يو سړي باندې (د ګناه کولو په وجه) الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ لعنت ويلې وي.
نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرماني نه ځان اوساتي.

په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي :

کله چې انسان ګناهونه کوي ، نو د دې په وجه قحط سالي راځي ، بارانونه بند شي. نو د انسانانو نه علاوه نور مخلوقاتو ته هم د دې اثر اورسي ، نو هغوی هم بيا په دې انسان باندې لعنت وايي.

مجاهد رحمه الله وايي :

چې کله باران بند شي او سخت قحط شي ، نو ځناور هم په نافرماني کوونکو بندګانو باندې لعنت وايي. او دا وايي چې دا د دې انسانانو د ګناهونو نحوست او سپيره توب دی (چې په مونږ باندې هم باران بند شوې). [1]

٦ . د الله تعالی د دښمنانو وارث جوړيدل :

د ګناهونو شپږم نقصان دا دی چې د دې په وجه انسان د الله ﷻ د دشمنانو نه د يو دشمن وارِث جوړيږي. ځکه هره ګناه اکثر د يو چا ميراث دی ، نو دې چې هغه ګناه کوي ، نو خامخا د هغوی وارِث جوړيږي :

لکه په ناپ تول کې کمې کول د حضرت شعيب عليه السلام د قوم ميراث دی ، تکبر او ظلم د حضرت هود عليه السلام د قوم ميراث دی ، ځان اوچت ګڼل او فساد کول د فرعون او د ده د قوم ميراث دی ، لواطت د حضرت لوط عليه السلام د قوم ميراث دی.

نو دې انسان چې دا ګناه وکړه ، نو دې هم د هغوي وارِث جوړ شو ، د هغوی مشابهت يې اختيار کړو . او حديث کې راځي :

((مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ)). (۲)

---

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(۲) رواه احمد في المسند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک چې د يو قوم سره (د هغوي په خاصو افعالو او اقوالو کې) مشابهت کوي، نو دې هم د هغوی نه دی.

۷. معيتِ الهي (دالله ﷻ امداد) ختميدل:

د ګناهونو اووم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان سره معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميږي. او چې د چا سره د الله ﷻ امداد ختم شو، نو هغه بيا هيڅکله نه کاميابيږي اګر چې ظاهري اسباب دده سره ښه ډير وي.

ځکه په اسبابو کې اثر اچوونکې خو الله ﷻ دی، او چې دالله ﷻ معيت ختم شو، نو بيا اسباب اثر نه کوي.

او بل طرفته کوم کس چې د ګناهونو نه ځان ساتي، نو دده سره دالله ﷻ امداد شامل وي، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد شاملِ حال وي نو ده ته بيا هيڅوک او هيڅ شي ضرر نشي رسولې. او دا يو لوي نعمت دی.

ددې دپاره درته يو دوه مثالونه پيش کوم:

د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه:

اول مثال: په غارِ ثور کې د رسول الله ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه:

د هجرت په شپه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره په غارِ ثور کې حضرت ابوبکر صديق رضى الله عنه وو، کله چې مشرکينِ مکه ددوی د تلاش دپاره راووتل، او ددې غار خولې ته را اورسيدل، نو حضرت ابوبکر صديق ﷺ د کافرانو قدمونه اوليده، نو اويريده، چې هسې نه دوی ښکته وګوري، او مونږ او ويني نو نبي عليه السلام ته به تکليف اورسوي.

ده د خپلې پريشانۍ ذکر نبي عليه السلام ته وکړو، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل:

﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا ﴾. (۱)

ترجمه: غم مه کوه، بيشکه الله ﷻ د مونږ سره دی. (د هغه نصرت او امداد د مونږ سره دی، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد وي هغوي ته هيڅوک هم نقصان نشي رسولې).

---

(۱) التوبة آيت ۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا همداسې اوشو هم، چې کافران واپس لاړه، دوی يې اونه ليدل، او الله ﷻ د دوی حفاظت وکړو.

دويم مثال: د حضرت موسی ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه:

حضرت موسی عليه السلام چې کله خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه، او د مصر نه اووت، نو شاته ورپسې فرعون او دده لښکر راغې، په يو ځای کې مخې ته درياب (بحرِقلزم) راغې، او شاته د فرعون لښکر وو.

نو د حضرت موسی عليه السلام ملګري (بني اسرائيل) اوويريده، او موسی ﷺ ته يې وويل:

﴿إِنَّا لَمُدْرَكُونَ﴾. (۱)

ای موسی! بيشکه مونږ خو راګير شو (مخې ته درياب دی او شاته د فرعون لښکر دی).

حضرت موسی عليه السلام ورته تسلي ورکړه:

﴿كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾. (۲)

ترجمه: هرګز داسې نده، د ماسره خپل رب دی، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات صورت به را اوباسي، ځکه د مونږ سره د الله ﷻ امداد شاملِ حال دی).

او همداسې اوشوه، چې الله ﷻ حضرت موسی عليه السلام ته حکم وکړو:

﴿اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ﴾ (۳)

ترجمه: ته په خپله آمسا باندې دا درياب اووهه.

حضرت موسی ﷺ چې درياب په آمسا اووهلو، نو دولس (۱۲) لارې پکې جوړې شوې، او اوبه ځای په ځای اودريدې، دوی وربانديې پورې وتل، او چې کله فرعون او دده لښکر پکې ورننوتل، نو اوبه واپس يو ځای شوې، او ټول په کې غرق شو.

---

(۱) الشعرآء آيت ۶۱.

(۲) الشعرآء آيت ۶۲.

(۳) الشعرآء آيت ۶۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وريسې الله ﷻ فرمائي :

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ﴾ . (۱)

ترجمه : يقيناً په دې واقعه کې لويه نښه د قدرت ده (چې څنګه د نيکانو سره امداد کوم، او نافرمان څنګه هلاکوم) .

فائده : معلومه شوه چې کوم کس ځان د ګناه نه ساتي د هغه سره د الله ﷻ معيت (امداد) وي، او چې څوک ګناهونه کوي، نو د هغه سره د الله ﷻ امداد نه وي .

۸. د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل :

د ګناهونو اتم نقصان دا دی چې په دې سره انسان د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيږي.
په قرآن کريم کې ذکر دي : چې فرښتې د هغه خلقو د پاره دعاګانې کوي کوم چې مومنان وي او نيک اعمال کوي .

اوس چې يو سړی ګناهونه کوي، نو لازمي به دې د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه وي .
الله رب العزت د فرښتو دُعاګانې داسې رانقل کوي :

﴿ اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ آمَنُوْا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ. رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنِ الَّتِي وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ . وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴾ . (۲)

ترجمه : کومو فرښتو چې عرش اوچت کړي ، او کومې چې د عرش ګير چاپيره دي ، دوی د خپل رب تسبيح او تعريف بيانوي ، په الله ايمان لري او د مومنانو د پاره (داسې) بخښنه غواړي : چې ای ربه زمونږه ! تا احاطه کړې په هر شي باندې په خپل رحمت او علم سره .

(۱) الشعرآء آيت ٦٧ .

(۲) المومن آيت ۷ ، ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس کومو خلقو چې توبه او ويسته ، او ستا په لاره روان دي ، دوی ته بخښنه وکړه ، او دوی د عذاب د جهنم نه اوساته .

ای ربه زمونږه ! ته داخل کړه دوی په باغونو د هميشه اوسيدلو کې ، د کومو چې تا د دوی سره وعده کړې . او (اې الله ! ته داخل کړه د دوی سره) د دوی نيکان پلاران ، نيکانې بيبيانې او نيکان اولاد . بيشکه ته ډير زبردست او حکمت واله يې .

او (اې الله !) ته اوساته دوی د تکليفونو نه . او تا چې څوک په دغه ورځ د تکليفونو نه بچ کړو ، نو بيشکه تا په هغه رحم وکړو ، او همدا لويه کاميابي ده .

فائده : معلومه شوه چې د عرش او د عرش ګير چاپيره فرښتې د مؤمنانو او نيکانو خلقو د پاره ډيری دُعاګانې غواړي .

اوس چې څوک په ګناهونو کې اَخته وي ، نو يقيني خبره ده چې دې به د فرشتو د دې دُعاګانو نه محرومه وي .

۱۰. د مخ رونق ختميدل ، او عقل کمزوري کيدل :

لسم نقصان د ګناهونو دادی چې د دې په وجه د انسان د مخ رونق ختميږي . ځکه چې د ګناه په وجه د انسان په زړه يو تور داغ اولږي ، نو که چيرته دې توبه اونه باسي ، او بار بار ګناه کوي نو هغه داغ زياتيږي ، چې د هغې اثر بيا په سترګو او مخ کې هم معلوميږي .

او دا په تجربې سره معلومه ده چې کوم کس په ګناه کې مبتلاء وي ، که هغه هر څو مره ښکلې وي ، او په ځان ډيری ګوتې وهي ، خو بيا به يې هم په مخ کې د نيکانو خلقو رونق او نُور نوي ، بلکه مخ به يې پيکه او سپيره لږي .

د دې برعکس تاسو د نيکانو خلقو مخونو ته اوګورئ ، نو ښکاره به درته په کې رونق معلوم شي .

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما فرمائي :

چې په نيکۍ کولو سره د انسان په مخ کې رونق راځي ، په زړه کې رڼا ، په رزق کې فراخي ، په بدن کې قوت او د خلقو په زړونو کې محبت پيدا کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ګناه کولو سره په مخ کې بې رونقي پيدا کيږي ، په قبر او زړه کې تياره ، په بدن کې سستي ، رزق کې تنګي ، او د خلقو په زړونو کې بُغض (کينه) پيدا کيږي. (۱)

دغه شان د ګناهونو په وجه د انسان په عقل کې هم نقصان او فساد راځي.

ځکه عقل يو نوراني شي دی ، او د ګناهونو د ککړ والي په وجه په دې کې خامخا کمي راځي.

دامام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت:

امام شافعي رحمه الله فرمائي : چې ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د کمزورتيا شکايت وکړو ، نو هغه راته دا وصيت وکړو : چې ګناهونه پريده نو حافظه به دې مضبوطه شي ، په اشعارو کې يې دا خبره بيان کړې :

شَكَوْتُ إِلَى وَكِيعٍ سُوْءَ حِفْظِي ❁ فَأَوْصَانِي إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِي

وَأَخْبَرَنِي بِأَنَّ الْعِلْمَ نُوْرٌ ❁ وَنُوْرُ اللهِ لَا يُعْطَى لِعَاصٍ (۲)

ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د خرابۍ (کمزورتيا) شکايت وکړو ، نو هغه راته وصيت وکړو چې ګناهونه پرېږده (نو حافظه به دې صحيح شي).

او دا خبر يې راکړو (چې د ګناهونو سره ځکه حافظه کمزوری کيږي) چې علم يو نُور دی ، او ګناهګار ته د الله ﷻ نُور نشي ورکولی.

عزتمندو مسلمانانو ! که چيرته تاسو سوچ وکړئ ، نو کوم کس چې ګناهونه کوي ، دا پخپله د بې عقلۍ غټ دليل دی.

ځکه که يو کس ته دا پته اولږي چې ما يو ماشوم ګوري ، نو هيڅ کله به دې د هغه د وړاندې يو فحش کار اونکړي . اوس چې د يو کس دا يقين وي چې ما الله ﷻ ګوري ، زه د هغه په قدرت کې يم ، د هغه رزق خورم ، هغه مې د دې ناجائز کار نه منع کوي ، د هغه رسول مې منع کوي ، قرآن مې منع کوي ، په ګناه کولو سره الله ﷻ ناراضه کيږي ، پيغمبر عليه السلام ناراضه کيږي ، حفظه ملائکو ته تکليف رسي ، شيطان خوشحاليږي ، مرګ خامخا راروان دی د الله ﷻ د

---

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(۲) ص .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وراندې به پيش کيږم، حساب وکتاب به وركوم، د هغه فرښتې به راباندې ګواهي وركوي، زما اندامونه به زما خلاف ګواهي وركوي، دا ورځ او شپه به ګواهي وركوي، په کوم ځای چې دا ګناه شوې هغه به ګواهي وركوي، الله ﷻ راباندې په خپله ګواه دی، د جنت نه محروم کيږم، او د جهنم مستحق ګرځم.

نو چې يو سړی دا ټولې خبرې ځانته رامخې ته کړي، او دې بيا هم د عارضي خوشحالۍ د پاره ګناهونه کوي، د الله ﷻ حکم ماتوي، د پيغمبر حکم ماتوي، د قرآن کريم او احاديثو احکامات د خپو لاندې کوي. نو دا غټ دليل ددې دی چې ددې انسان عقل کمزوری دی، چې د معمولي فائدې دپاره يې دومره زيات نقصانونه برداشت کړه.

١١. بار بار ګناه کولو سره د توبې توفيق نه ملاويږي:

د ګناهونو يولسم نقصان دا دی چې کله انسان يو ګناه وکړي، نو دا ګناه بلې ګناه ته دعوت وركوي، بيا دې مسلسل ګناهونه کوي. آخر دده د زړه نه ددې ګناه بَديت او وځي، بيا ورته دسره دا ګناه نه معلوميږي. چې په نتيجه کې ددې انسان نه د توبې توفيق هم سَلب شي.

مثلا يو سړې خپل نظر غلط استعمال کړي، پردې ښځې ته اوګوري، نو ده يو ګناه وکړه. په دې سره دده په زړه کې نورې وسوسې هم پيدا شي، بيا ورسره خبرې وکړي...... آخر دا چې دا سړی په زِنا کې مبتلاء شي.

او چې بار بار يې کوي، نو دې سره دده د زړه نه د زِنا بديت هم ختم شي، او دا ورته بيا د سره ګناه نه معلوميږي، بلکه يو عادت يې اوګرځي. چې په دې سره دا انسان نه د توبې توفيق هم سَلب شي، آخر د دنيا نه بې توبې لاړ شي.

ډير داسې واقعات پيښ شوي چې په آخيري وخت کې انسان ته د کلمې تلقين وركړې شوې، ليکن د هغه په خُله کلمه نه جاري کيده، بلکه په دُنيا کې به چې په کومه ګناه کې مبتلاء وُ، د مرګ په وخت يې هم هغه الفاظ د خُلې نه وتلي:

د ډيرو خلقو د خُلې نه د مرګ په وخت سندرې وتلي، او ډيرو صراحةً د کلمې نه انکار کړې. دا ټول د ګناهونو اثر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ . د الله ﷻ د حفاظت نه وتل ،او شيطان پرې مسلط کېدل :

د ګناهونو دولسم نقصان دادی چې ددې په وجه انسان د الله ﷻ د حفاظت نه اووځي او شيطان ورباندې مسلط کيږي . ځکه نيک اعمال د انسان د پاره حفاظتي قلعه ده . اوس چې يو سړې ددې قلعې نه اووت ، او په ګناهونو کې مبتلاء شو ، نو خامخا په ده باندې د شيطان غلبه او تسلط راځي . بيا چې د شيطان څه خوښه وي هغه ورسره کوي .

۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبويه کېدل :

د ګناهونو ديارلسم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان هغه اندامونه چې په کوم ګناه کوي باطني نجس کيږي او بدبوئي ترې ځي . ځکه په ګناه کې دننه نجاست پروت دی . مثلاً په لاس ګناه کوي نو لاس حکمًا نجس شي ، په سترګو ګناه کوي دا حکمًا نجسې شي .

ځکه خو حديث کې راغلي : چې کله يو انسان اودس کوي ، نو کوم اندام چې وينځي نو هغه د نجاست نه پاکيږي .

د اندامونو د نجس کيدو او بدبويه کيدو باره کې درته څو نمونې پيش کوم :

۱ . د دروغو باره کې نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكْذِبُ الْكِذْبَةَ لَيَتَبَاعَدُ الْمَلَكُ عَنْهُ مَسِيْرَةَ مِيْلٍ مِنْ نَتْنِ مَا جَاءَ بِهِ)) . (۱)

کله چې يو بنده دروغ وايي نو فرشتې ددې دروغو د بدبويې د وجې يو ميل لرې ولاړې وي .

۲. د ګناه بدبويي د انسان نه د مرګ په وخت هم ځي :

حديث کې راځي : چې کله د يو بنده د وفات وخت رانزدې شي ، نو د ملک الموت سره چې نورې کومې فرښتې راغلې وي ، نو دوی ددې انسان اندامونه بُويوي .

نو په کومو اندامونو چې انسان ګناه کړې وي ، د هغې نه بدبويي ځي ، نو فرشتې په دې سړي باندې راباندې کړي ، او ښه يې اووهي .

او کوم کس چې نيک وي ، توبه يې ويستې وي ، نو د هغه د اندامونو نه بدبويي نه ځي (نو بيا ده ته وهل نه ورکوي) . (۲)

---

(۱) اخرجه الترمذي وقال حسن غريب ، احياء العلوم ج۳ ص ۱۸۳ کتاب آفات اللسان .

(۲) خطبات فقير ج۱۰ ص ۱۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د ګناهونو دا بدبوئي به د انسان نه د قيامت په ورځ هم ځي :

نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ النَّاسَ تُرْسَلُ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رِيْحٌ مُنْتِنَةٌ حَتَّى يَتَأَذَّى مِنْهَا كُلُّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ)).

د قيامت په ورځ به په خلقو باندې ډيره بدبويه هوا راشي ، ترديچې نيک او بد ټولو ته به ددې نه تکليف اورسيږي ، او هر ځاى ته به دا هوا اورسي .

بيا به يو آواز کوونکې آواز وکړي :

هَلْ تَدْرُوْنَ هٰذِهِ الرِّيْحُ الَّتِيْ قَدْ آذَتْكُمْ ؟

آيا تاسو ته پته ده چې دا بدبويه هوا د څه شي ده کومې چې تاسو ته تکليف اورسول؟

دوى به ورته جواب ورکړي :

لَا نَدْرِيْ وَاللهِ .

په الله قسم ، مونږ ته خو هيڅ پته نشته . بلکه هر کس ته ددينه تکليف اورسيده .

نو دوى ته به ووېلې شي :

اَلَا اِنَّهَا رِيْحُ فُرُوْجِ الزُّنَاةِ الَّذِيْنَ لَقُوا اللهَ بِزِنَاهُمْ وَلَمْ يَتُوْبُوْا مِنْهُ . (۱)

خبردار ! دا خو د هغه زناکارو د فرجونو (شرمګاهو) بدبويه هوا ده ، کومو چې په دنيا کې زنا کړې وه ، د هغې نه يې توبه نه وه ايستې ، او س د الله ﷻ د وړاندې پيش شو .

په يو بل حديث کې داسې هم راغلي چې کله زِنا کارې ښځې په جهنم کې واچولې شي ، نو دا چولو نه روستو به هم ددويې د شرمګاه نه داسې بدبوئي ځي چې ټول جهنميان به ورنه تنګ شي

يُؤْذِيْ اَهْلَ النَّارِ رِيْحُ فُرُوْجِهِمْ . (۲)

جهنميانو ته به د زِناکارو ښځو د شرمګاهونو د بدبويې د وجې سخت تکليف وي .

او ددې ګناه احساس بعضو نيکانو خلقو ته هم کيږي . ځکه دوى په خپل فراست او نورِايماني سره معلوموي ، چې دا انسان په ګناهونو کې مبتلاء دى لکه :

---

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۱۹۰ الترهيب من الزنا ...

(۲) رواه احمد المسند ۴/۱٦۰ ، الترغيب والترهيب الترهيب من الزنا ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د حضرت عثمان رضی الله عنه مجلس ته یو کس راغې، چې په لاره کې یې خپل نظر غلط استعمال کړې وُ، نو حضرت عثمان رضی الله عنه او فرمايل:

مَا بَالُ اَقْوَامٍ يَتَرَشَّحُ الزِّنَا مِنْ اَعْيُنِهِمْ. (۱)

څه شوي په دې خلقو باندې چې زمونږ مجلس ته راځي او د هغوی د سترګو نه د زِنا آثار څوريږي.

۱۴. د بعضو ګناهونو اثر الټه پده او دده په کورنۍ راځي:

د ګناهونو څوارلسم نقصان دا دی چې بعض وخت د دې اثرات دده په خپل کور واله پريوځي. لکه یو کس د پردۍ زَنانه حیاء او عزت ته نقصان اورسوي، نو د دې اثر دا را اوځي چې دده کور واله ته به هم دغه شان نقصان رسولې شي.

نبي علیه السلام فرمائي:

که چیرته تاسو د نورو د ښځو سره د پرهیزګارۍ معامله کوئ، نو ستاسو ښځو سره به هم د پرهیزګارۍ معالمه کولې شي.

د زَرګر د ښځې واقعه:

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب [اَلتِّبرُ الْمَسْبُوک] کې یو واقعه رانقل کړې: چې په بخارا کې یو مُشکي وُ، ډیر نیک سړې وو، دده یو زَرګر کره د دیرشو (۳۰) کالو نه اُوبه راوړې، دا زَرګر هم ډیر نیک سړې وُ، او دده دا بي بي هم ډیره نیکه ښځه وه.

دې مُشکي به د دروازې پورې اُوبه راوړې، او بیا به واپس لاړ. په دې دیرش کاله کې دده نه څه غلط حرکت نه وُ شوې.

یو ورځ ده اُوبه راوړې، چې وې کتل نو د زَرګر ښځه په اَنګړ کې اُوده وه، دې ورغی او دهغې په لاس یې خپل لاس راښکلو، او زُور یې پرې وکړو، نور واپس لاړو.

دا ښځه چې راپاڅیده، نو ډیره زیاته خفه شوه، چې څنګه دیرش کاله پس د دې سړي نیت خراب شو؟ آخر څه وجه خو خامخا شته.

(۱) وعظ غض البصر للتهانوي رحمه الله ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله يې چې، دا خاوند کور ته راغې، او وې ليده چې دا ښځه ژاړي او خفه ده. ده ورته پوښتنه وکړه : چې ولې ژاړې؟ دې ورته وويل : چې تا نن په بازار کې څه خراب کار کړې، چې د هغې اثر ماته هم رارسيدلې. دې زَرګر انکار وکړو چې ما هيڅ ندي کړي. دې ښځې ورته وويل: چې دا هيڅ کله کيدې نشي، تا خامخا څه کړي. که صفا حال راته نه وايي نو زه د تاسره هيڅکله پاتې کيږم نه.

آخر زَرګر مجبور شو، او ورته وې ويل : چې نن زما دُکان ته يوه ښائسته ښځه راغله، بنګړي يې اخيستل، چې کله يې بنګړي واخيستل، او په لاس کې يې واچول، نو لاسونه يې ډير ښکلي وو، زه په ځان پوهه نه شوم، دهغې لاس مې اونيوه، او لږ زور مې ورکړو، بيا هغه ښځه واپس لاړه.

دې ښځې افسوس وکړو چې تا ولې داسې کول؟ د هغې اثر ماته ورسيد. هغه مشکي چې مونږ له يې د ډيرشو کالو نه راپه ديخوا اُوبه راوړې، او نيک سړی ؤ خو نن يې زما لاس له زُور ورکړو، او واپس لاړو.

نو زَرګر ورته وويل : چې په خدای قسم، د مانه غلطي شوې، زما توبه ده، بيا به هيڅکله داسې نه کوم.

صبا له چې مشکي راغې، اُوبه يې راوړې، نو ددې ښځې نه يې معافي اوغوښته، او ډير پښيمانه ؤ، چې زه په ځان پوهه نشوم، شيطان دهوکه کړم، بيا به هيڅکله داسې کار نه کوم. دې ښځې ورته وويل : چې دا ستا غلطي نه ده، بلکه اول غلطي زما د خاوند نه شوې وه چې د هغې اثر ماته را اُورسيده، او الله ﷻ د هغه نه بدل واخيست.[1]

دا وو د ګناهونو دُنيوي نقصانات چې ما درته يو څو بيان کړل، ددينه علاوه نور دُنيوي نقصانات هم شته چې د وخت د کمي د وجې نشي ذکر کولې.

(۱) الغبر المسبوک باب ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهونو اُخروي نقصانات :

عزتمندو ! په قرآن کريم او نبوي احاديثو کې د ګناهونو اُخروي نقصانات خو ډير زيات ذکر شوي ، چيرته زه هغه درته تفصيلي بيانوم ، نو خبره بيا ډيره اوږديږي .

بلکه زه به درته اجمالا يو څو ذکر کړم :

کله چې يو کس د الله ﷻ نافرماني کوي ، نو اول خو دده نه د مرګ په وخت فرشتې ډير په سختۍ سره روح اخلي ،

بيا په قبر کې دده دپاره مختلف قسمه عذابونه وي ، قبر ورباندې دومره راتنګ شي چې يو پُختۍ يې په بله کې ننوځي ، ماران وي ، لړمان وي ، د فرشتو وهل وي ، او د جهنم د طرفه ورته يوه کړکۍ راخلاصه شي چې په هغې کې ورته د جهنم ګرمائش راځي .

بيا د قيامت په هغه سخته ورځ کې (چې يوه ورځ به يې د پنځوس زره کالو په مقدار اوږده وي ، هر انسان به په خپلو خُولو کې ډوب وي په دې ورځ کې) به هم په ده باندې د الله ﷻ قهر ، غضب او نور قسمه عذابونه وي .

بيا به د پُلِ صراط عذاب وي (چې د جهنم د پاسه لږيدلې دی ، او هر کس به په دې تيريږي) .

دلته هم د کافرانو او ګناهګارانو دپاره ډير سخت عذابونه دي .

بيا د هغې نه روستو د جهنم خوفناکې مرحلې دي : چې د اُور جامې به ده ته ور واغوستلې شي ، په زنځيرونو کې به تړلې وي ، د جهنميانو ويني او زَوې به ورباندې څښکلې شي ، د زقوم بدبوداره اُونه به دده خوراک وي ، داسې جوشيدلې اُوبه به په ده څښکلې شي چې خُولې ته يې رااوچتې کړي نو د ډير ګرمائش نه به دده د مخ څرمن په دې اُوبو کې را اُوغورځي ، او چې کله يې اوڅکي ، نو دننه په خيټه کې به يې کولمې ټولې ويلې شي ، د پاسه طرف نه به يې فرشتې په ګرزُونو وهي ، لاندې به ورته د اُور څپلۍ واچولې شي چې د هغې په وجه به يې پاس دماغ خوټکيږي .

په جهنم کې د اُوښانو په مقدار غټ غټ زهريله لړمان به په ده باندې مسلط کړې شي ، چې يو ټک ورکړي نو تر څلويښتو کالو پورې به هغه درد نه ختميږي .

ددينه علاوه به نور مختلف قسمه عذابونه وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نوټ : دا د کومو عذابونو ذکر چې اوشو ، نو دا ځنې په قرآن کريم او ځنې په صحيح احاديثو کې پوره په تفصيل سره ذکر دي ، خو د وخت د کمي په وجه مې تفصيلا بيان نه کړه).

د هرې ګناه نقصان شته :

محترمو مسلمانانو ! د هرې ګناه نقصان شته ، ده ته به د دې جزاء ورکولې شي .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾ . (۱)

ترجمه: څوک چې بد کار وکړي (او دې توبه اونه باسي) نو ده ته به د دې جزاء ورکولې شي.

افسوس : ډيره د افسوس خبره داده چې که چيرته په يو کور کې يو ماشوم پياله يا څه بل شی مات کړي ، نو دې پرې رټلې او وهلې شي .

ليکن که يو عاقل و بالغ کس د الله ﷻ او د رسول ﷺ احکامات مات کړي ، ګناهونه کوي ، نو ده ته هيڅوک هم څه نه وايي ، حالانکه پلار او مشران يې ښه ګوري ، ليکن بيا هم ورته څه نه وايي .

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي . ځکه کوم کس چې د الله ﷻ د ويرې نه يو ګناه پريږدي ، نو الله ﷻ د دې انسان ډيره قدرداني کوي ، او ډير لوي اجر ورته ورکوي .

الله تعالى فرمائي :

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى . فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ . (۲)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د پيشۍ نه ويريدلې وي ، او خپل نفس يې د خواهشاتو نه منع کړې وي نو جنت د هغه د پاره ځاي د اوسيدو دی .

---

(۱) النساء آيت ۱۲۳ .

(۲) النازعات آيت ۴۰ ، ۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ (۱)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د اودریدلو نه ویرېږي ، د هغه د پاره دوه (۲) باغونه دي .

واقعه : د ګناه نه د بچ کیدو په وجه د بدن نه د مُشکو خُوشبوئي تلل :

په انډیاکې یو بزرګ تیر شوی ، خپل نوم یې بل څه وو ، خو مشهور ؤ په خواجه مُشکي رحمه الله باندې . هر وخت به یې د جسم نه د مشکو په شان خوشبوئي تلله ، خلق حیران وو ، پوښتنه به یې و... کړو ، خو ده ورته حال نه ویلو . آخر خلقو مجبور کړو چې د دې څه وجه ده چې ستا د جسم نه هر وخت د مشکو په شان خوشبوئي ځي ؟

نو ده ورته خپله واقعه بیان کړه :

چې زه یو ورځې په یو کوڅه تیریدم ، نو یوه بوډۍ ښځه د یو کور دروازې سره ولاړه وه ، ما ته یې وویل : چې ته داسې نیک سړې معلومیږې ، په دې کور کې دننه یو مریض دی ، سخت تکلیف دی ورته ، نو که ته راسره لاړ شې ، او په هغه څه دَم واچوې نو ډیره به ښه وي ، الله ﷻ به درله اَجر درکړي .

ما وړباندې اعتماد وکړو چې ګني رېښتیا وایي . کله چې کور ته ورننوتم ، نو دې بوډۍ دروازه تاله (قلف) کړه ، او د دې کور خپله مالکه ماته راغله ، چې ډیره ښکلې هم وه ، ما ته یې وویل : چې زه روزانه تا ګورم چې ته په دې لاره تیریږې ، نو زما د رسره ډیره مینه پیدا شوې ، او س به زما حاجت پوره کوې .

دې وایي : چې ما ورته ډیر عذرونه پیش کړه چې دا یو ناجائز کار دی ، زه دا نشم کولې ، خو دې راته وویل : چې دوه خبرې دي : یا خو به زما حاجت پوره کوې ، یا به تهمت درباندې اولږوم او سنګسار به دې کړم .

دا بزرګ وایي چې زه هم حیران شوم . آخر مې زړه ته یو تدبیر راغې ، دې ته مې ... بل : چې ماته د قضائ حاجت (اودس ماتي) ضرورت دی ، بیت الخلا راته اوښایه . چې واپس راشم نو بیا به ګورو .

---

(۱) الرحمن آیت ۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم خوشحاله شوه چې څه . څه نا څه خو راضي شو ، نو بیت الخلا یې راته او خوده ، هلته چې لاړم ، نو په بیت الخلاکې چې څه اودس ماتې وو ، هغه مې په خپلو جامو او بدن پورې او مږل .

کله چې د بیت الخلا نه را اووتم ، نو د مانه سخته بدبوئي تلله ، دې ښځې چې زه په دې حالت کې اولیدم ، نو نفرت یې رانه پیدا شو ، او بوډۍ ته یې حکم وکړو : چې زر یې اوباسه ، دا دې څه پاګل رانه نویستی .

نو زه یې د دروازې نه را اوویستم ، او د زنا نه بچ شوم . اوس ما سره دا غم پیدا شو چې خلقو ته به زما د بدن او جامې نه بدبوئي ورځي ، نو زر لاړم ، او په یو غسل خانه کې مې کپړې او بدن او وینځل .

کله چې د غسل خانې نه بهر را اووتم ، لمدې جامې مې اغوستې وې ، نو د هغه وخت نه مې د جسم او جامو نه د مشکو په شان خوشبوئي تلل شروع شو . (۱)

سبحان الله . الله رب العزت د انسان څومره قدرداني کوونکې دی ، چې دې کس د ګناه نه د بچ کیدو د پاره په خپل بدن ګندګي مګلې وه ، نو الله ﷻ یې د جسم نه د مشکو خوشبوئي تلل شروع کړه ، او په خواجه مشکي رحمه الله مشهور شو .

معلومه شوه چې په نیکۍ کولو سره د جسم نه خوشبوئي ځي او د ګناه کولو په وجه سره د جسم نه بدبوئي ځي .

قدرمنو ! انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د اګناهونه کوم ، نو دا خو د هغه ذات نافرماني کوم چا چې زه پیدا کړې یم ، هغه رزق راکوي ، د هغه په ملک کې اوسیږم ، د هغه را باندې قدرت شته ، او هغه عذاب راکولې شي . نو بیا ولې د داسې عظیم ذات نافرماني اوکړم ؟

د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د یو ځوان توبه :

علامه فریدالدین عطار رحمه الله په تذکرة الاولیاء کې ذکر کړې دي : چې یو ځوان ابراهیم بن ادهم رحمه الله ته راغې ، او ورته وې ویل چې جناب ! په ګناهونو کې مبتلاء یم ، پرېښودې یې نه شم ، خو بل طرفته د الله ﷻ د عذاب نه هم ویرېږم .

نو ته داسې څه طریقه راته اوښایه چې زه ګناهونه هم کوم ، او د الله ﷻ د عذاب نه هم بچ یم .

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۱۴۶ ، خطبات فقیر ج ۱۰ ص ۱۷۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بن ادهم رحمه الله چې دا خبره واوریده، نو په ځای د دې چې دې دا کس اورټې، او ورټې شړي، چې دا څنګه خبره کوی ؟ (چې هم ګناه کوې او هم د الله ﷻ د عذاب نه بچ شې. دا خو کیدې نشي).

نو ده ورته ډیر په نرمۍ او محبت سره وویل: چې صحیح ده، طریقه درته ښایم، خو ته یو څو کارونه وکړه، د هغې نه روستو بیا ګناه کوه، نو د عذاب نه به بچ ئې.

هغه ځوان خوشحاله شو او رامتوجه شو، چې جناب! هغه طریقه راته اوښایه.

نو ده ورته وویل: چې یو شپږ خبرې عملي کړه، بیا خیر دی ګناه کوه:

۱. چې کله ګناه کوی نو داسې ځای کې یې کوه چې الله ﷻ دې نه ګوري.

هغه ځوان په سوچ کې شو او وې ویل: چې داسې ځای خو نشته چې هلته زه د الله ﷻ نه پټ شم او الله ﷻ ما اونه ګوري؟ دا خو د سره ممکن نده.

۲. چې کله ته ګناه کوی نو د الله ﷻ رزق مه خوره. او الله ﷻ ته ووایه: چې اې الله! نه خو ستا رزق خورم، او نه ستا خبره منم.

هغه ځوان ورته وویل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده، چې زه د الله ﷻ رزق پریږدم. څکه بیا به ژوندې څنګه پاتې کیږم؟

۳. چې کله ته ګناه کوی نو بیا د دې زمکې او آسمان نه اووځه. څکه دا خو د الله ﷻ په ملکیت کې دي، نو چې ته د الله ﷻ په ملک کې اوسیږې، او د هغه نافرماني کوی نو دا خو ښه خبره نده.

هغه ځوان وویل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده چې زه دې د دې زمکې او آسمان د حدودو نه اووځم.

۴. چې کله درته ملک الموت فرښته د روح قبض کولو دپاره راشي، نو ته ورته ووایه: چې لږ انتظار وکړه، زه توبه اوباسم او نیک اعمال کوم، نو بیا به مې روح واخلې.

هغه ورته وویل: جناب! دا خو هم ممکن نده. څکه الله ﷻ فرمائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ . (۱)

هر کله چې د دوی نیټه (مرګ) راشي ، نو بیا خو نه یو ساعت روستو کیږي او نه مخکې کیږي .

۵. چې کله وفات شې ، او په قبر کې دې کیدي ، منکر و نکیر فرښتې درته راشي ، نو ته ورته او وایه : چې دا تاسو بغیر د اجازت نه څنګه راغلې یئ ؟ د چانه مو اجازت اخیستې وو ؟

هغه ځوان ورته وویل : چې جناب ! دا خو هم ممکن ندد . ځکه هغه فرښتې څوک منع کولې شي ؟

٦. چې کله د قیامت په ورځ د الله ﷻ دربار ته پیش شې او ستا اعمال او تللې شي ، ګناهونه دې ډیر وي ، او الله ﷻ فرښتو ته حکم وکړي : چې دا جهنم ته بوځئ ، او الته یې جهنم ته اوغورځوئ . نو هغه ځای کې ته خپلې خپې ټینګې کړه ، او ضد شروع کړه ، چې زه خو جهنم ته نه ځم ، ما هیڅوک هم جهنم ته نشي بوتللې .

هغه ځوان وویل : چې جناب ! دا خو هم نشي کیدې . ځکه د فرښتو د وړاندې زما څه حیثیت دی چې زه انکار وکړم .

نو ابراهیم بن ادهم رحمه الله ورته او فرمایل :

چې کله ته د الله ﷻ نه پټیدې هم نه شې ، د هغه رزق هم خورې ، د هغه حکومت نه هم نه شې وتې ، د مرګ فرښته هم نشې منع کولې ، منکر او نکیر هم نه شې منع کولې ، د قیامت په ورځ انکار هم نشې کولې ، نو بیا ستا څه حیثیت دی چې ته د دومره لوي ذات نافرماني کوې ؟

هغه ځوان ورته وویل : چې جناب ! زما د ماغو ته خبره کوزه شوه ، د دینه پس به هیڅکله د الله ﷻ نافرماني اونکړم ، هم هلته یې توبه اوویسته ، او لاړ . (۲)

محترمو مسلمانانو ورونو ! دا خو یقیني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د عذاب مستحق ګرځي ، نو انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم ، نو آیا زه د الله ﷻ عذاب برداشت کولې شم او که نه ؟ آیا زه د جهنم اور برداشت کولې شم او که نه ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه : د جهنم د ويرې نه د يو غر ژړا :

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله يو واقعه رانقل کړې :

چې يو ځل حضرت عيسى عليه السلام په يو کلي تيريده ، په د غه کلي کې يو غر ؤ ، او د هغې نه د ژړا او سُورو آوازونه راوتل . نو حضرت عيسى عليه السلام د غه کلي د خلکو نه پوښتنه وکړه : چې په دې غر کې دا چغې او ژړا د څه شي ده ؟ هغوي ورته وويل :

چې اى عيسى عليه السلام ! د کوم وخت نه چې مونږ په دې کلي کې اوسيږو ، د هغه وخت نه را په ديخوا مونږ دغه ژړا او چغې اورو .

حضرت عيسى عليه السلام د الله جل جلاله نه سوال وکړو :

يَارَبِّ ! اِئْذَنْ لِهٰذَا الْجَبَلِ اَنْ يُكَلِّمَنِيْ .

اى ربه ! دې غر ته اجازت وکړه چې د ماسره خبرې وکړي (چې زه ورنه پوښتنه وکړم) .

الله رب العزت ورته غر ګويا کړو . غر ورته وايي :

اى عيسى عليه السلام ووايه ، د مانه څه پوښتنه کوې ؟

حضرت عيسى عليه السلام ورته اوفرمايل : چې ما ته دا ووايه چې ته ولې دومره ژاړې او چغې سورې وهې ؟ غر ورته وويل :

أَنَا الْجَبَلُ الَّذِيْ كَانَتْ تُنْحَتُ مِنِّيَ الْأَصْنَامُ الَّتِيْ يَعْبُدُوْنَهَا مِنْ دُوْنِ اللهِ فَأَخَافُ أَنْ يُلْقِيَنِيَ اللهُ تَعَالٰى فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ . فَإِنِّيْ سَمِعْتُ اللهَ يَقُوْلُ :

﴿ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ . (۱)

اى عيسى ! زه خو هغه غر يم ، چې د ما نه خلق بُتان جوړوي ، او بيا د هغې عبادت کوي ، زه ويريږم د دينه چې هسې نه ما الله جل جلاله په اُور کې اوغورځوي . ځکه ما د الله جل جلاله دا ارشاد اوريدلې دى ، چې الله جل جلاله فرمائي :

تاسو د هغه اُور نه اويريږئ چې د هغې خشاک خلق (کافران او ګناهګاران) ، او کاڼي دي (يعنى د کاڼو نه جوړ شوي بُتان دي) .

(۱) البقرة آيت ۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

غَر وويل : چې د ما نه خو هم بتان جوړ شوي دي نو هسې نه چې ما جهنم ته او غورځوي .

الله ﷻ حضرت عيسى عليه السلام ته وحي وکړه : چې ته دې غر ته تسلي ورکړه ، ما ده ته د جهنم نه پناه ورکړه . (۱)

قدرمنو ! غَر چې څومره سخت شی دی ، خو بيا هم د جهنم د أور نه ويرېږي ، نو انسان ته خو په کار دي چې په طريقِ اولی سره د الله ﷻ نه اوويرېږي .

د بعضو شبهو جوابونه :

په آخر کې ... د عوامو بعضې شُبهې او د هغې جوابونه بيانوم . ځکه بعضې خلقو ته چې څوک نصيحت کوي :

چې د ګناهونو نه ځان او ساتئ ، او نيک اعمال کوئ .

نو هغوی څه شُبهې پيش کوي ، چې د دې په وجه په خپله هم په ګمراهۍ او دهوکه کې پراته دي ، او نور خلق هم ګمراه کوي .

اوس دا شُبهې په دوه قسمه دي :

۱ . اول قسم هغه شُبهې ، چې د هغې په کولو سره انسان کافر کيږي . لکه :

دنيا نقده ده ، او آخرت قرض دی . او نقد د قرض نه بنه وي .

يا : د دُنيا لذت يقيني دی ، او د آخرت لذت شکي دی . او يقيني شی د شکي په نسبت بنه وي .

دا دواړه شُبهې داسې دي چې په دې سره د انسان د اسلام نه د وتلو خطره ده . ځکه د ده د آخرت متعلق عقيده کمزوری شوه ، او شک يې پکې پيدا شو ، چې د مسلمان د شان سره نه بنائي .

(بل دا چې آخرت هم يقيني دی چې په ډيرو دلائلو سره ثابت دی) .

(نوټ : چونکه دا قسم شُبهې کمې وي ، نو ځکه يې ډير تفصيل نه بيانوم) .

۲ . دويم قسم هغه شُبهې دي چې د هغې سبب غفلت او جهالت دی .

نو زه به درته د داسې قسم شُبهو جوابونه ذکر کړم .

---

(۱) تنبيه الغافلين ص

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. الله ﷻ غفور رحيم دی ، توبه به اوباسم :

اوله شبهه دا کيږي : چې ځان څه له سترې کوم ، هيڅ پروا نشته ، الله ﷻ غفور رحيم دی ، توبه به اوباسم ، ټول ګناهونه به راته معاف کړي . (دا خبره ډير زيات خلق کوي) .

جواب دادی : چې دا خبره صحيح ده چې الله ﷻ غفور رحيم دی . خو ورسره الله ﷻ خو قهّار ، منتقم (غضبناک او بدله اخيستونکې) هم دی . تا ته څه پته ده چې خامخا به تا ته بخښنه کوي ؟

کيدې شي جزاء درکړي ، يا تاته د توبې توفيق د سره حاصل نه شي . يا داچې بعضې ګناهونه خو تَش په توبه نه معاف کيږي (لکه حقوق العباد) بلکه دې کې به د حق خاوند ته خپل حق سپارل هم لازمي وي .

او که کوم کس په دې نيت ګناه کوي چې زه بيا به توبه اوباسم ، نو داسې کس ته ويل په کار دي چې ته خپل لاس لږ په اُور کې وردننه کړه ، که اُوسوزيده ، نو خير دی څه پروا نشته . ځکه مَلهم به پرې اولږوې ، واپس به ښه شي .

دا خو هيڅوک هم نه خوښوي . نو بيا څنګه دا خوښوي : چې خير دی ګناه به اوکړم ، بيا به توبه اوباسم ؟

۲ . اوس لا ځوان يم ، چې بوډا شم بيا به توبه اوباسم :

دويمه شبهه دا کيږي : چې زه تر اوسه پورې ځوان يم ، اوس خير دی که ګناهونه کوم ، کله چې بوډا شم ، نو توبه به اوباسم ، د جُمات په يو ګُنج (ګُټ) کې به کينم ، او بيا به نيک اعمال شروع کړم .

جواب : چا ته دا يقين شته چې زه به لس يا شل کاله نور هم ژوندې پاتی کيږم ؟ کيدې شي زَر مړ شې ، يا د توبې توفيق درته د سره حاصل نشي . ځکه د ډيرو ګناهونو په وجه د انسان زړه توريږي ، او اکثر بې توبې مړ شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغْلَفَ بِهَا قَلْبُهُ. فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۱)﴾. (۲)

مؤمن چې کله يو ګناه وکړي، نو ددې په وجه دده په زړه يو تور داغ اولږي. نو که دې توبه اوباسي، ګناه پريږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي.

او که دې (توبه او نه باسي او) نور ګناهونه هم کوي، نو هغه تور داغ زياتيږي، تردې چې دده ټول زړه راګير کړي. او دا هم هغه زنګ دی چې دديته نه الله ﷻ تعبير کړی په:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ....﴾

ترجمه: داسې نده، بلکه د دوی بدو اعمالو ددوی په زړونو زنګ لږولی.

۴. دا ګناه زما په تقدير کې ليکلې وه:

دريمه شبهه: اکثر خلق چې يو ګناه وکړي، او ته يې پرې ملامته کوی نو دې به درته زر ووايي: زه څه او کړم، دا به راسره همداسې په تقدير کې ليکلې وه، نو ځکه مې وکړه.

جواب: هيڅوک هم اول په دې نيت دا ګناه نه کوي چې ګڼي دا د ماسره په تقدير کې ليکلې ده، دا خو بيا روستو هسې بانې جوړوي.

بل دا چې که ديو سړي په تقدير باندې دومره پخه عقيده برابره وي، نو بيا په دُنياوي معاملاتو کې هم په تقدير عقيده ساتل په کار دي، نو که يو کس درته مالي يا جاني تاوان اورسوي نو بيا ولې غصه کيږې؟ او د هغه نه ولې خپل بدل اخلې؟ دلته دې بيا ولې په تقدير عقيده نشته؟ دا نقصان به هم تا سره په تقدير کې ليکل شوې وو. دلته خو د تقدير نه منکريې. عجيبه ده. صرف د ګناه په ځای کې درته تقدير راياد شي؟

---

(۱) المطففين آيت ۱۴.

(۲) اخرجه الترمذي في التفسير. تفسير سورة ۸۳ باب ۱، والنسائي وابن ماجه، وابن حبان في صحيحه، والحاكم، الترغيب والترهيب ج۴ ص۴۷ كتاب التوبة والزهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم :

بعضې خلق دا شُبهه کوي : چې په ځان څه له سختي تیروم ، اعمالو ته هیڅ ضرورت نشته ، خیر دی که ګناهونه کوم . ځکه که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که په قسمت کې مې جهنم وي نو جهنم ته به لاړ شم .

جواب : داسې خلقو ته ویل په کار دي ، چې که یقیني ستا دومره پخه عقیده وي ، نو بیا په دُنیاوي معاملاتو کې ولې دومره تکلیفونه برداشت کوی ؟

نوکري کوې ، مزدوري کوې ، زمینداري کوې ، فصل اوکرې ، بیا یې أوریبې ، بیا یې میده کړې ، بیا یې پخه کړې ، بیا یې خُوله کې واچوې ، بیا وربانديې شُخَوند اووهې .

دې تکلیفونو ته هم هیڅ ضرورت نشته . که په قسمت کې دې خوراک وي نو پخپله به درله راشي ، او ستا خیټې ته به لاړ شي . دلته خو دې دا عقیده ده چې ظاهري اسباب هم ضروري دي .

نو دغه شان د جنت ګټلو او جهنم نه د بچ کیدلو د پاره هم اعمالِ صالحه ضروري دي ، او د ګناهونو نه بچ کیدل ضروري دي .

٥ . الله ﷻ مستغني دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هیڅ ضرورت نشته :

پنځمه شُبهه عوام دا کوي چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ داعمالو هیڅ ضرورت نشته (که مونږ نیک اعمال کوو نو د هغه په خدائي کې څه زیاتې نه راځي ، او که ګناهونه کوو نو د هغه په خدائي کې څه کمې نه راځي) نو بیا ولې ځان سترې کوو ؟

جواب : دا خبره صحیح ده چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، زمونږ اعمالو ته هیڅ ضرورت نه لري ، خو د دې نیکو اعمالو فائده خو د انسان د پاره ده ، دې خو مستغني نه دی (یعنی دا نیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعمال چې مقرر شوي، نو دا خو د انسان د فائدې د پاره مقرر شوي، چې ددې په عوض کې به ورته الله ﷻ جنت ورکوي).

ددې خو بعینه داسې مثال دی: لکه یو مهربانه حکیم یا ډاکټر په یو مریض رحم وکړي، دوائي ورته اوښائي، چې دا خوره، په دې کې ستا فائده ده، صحت به دې روغ شي. او د فلاني فلاني شي نه پرهیز کوه. ځکه دا ستا د صحت د پاره نقصاني دی.

او بس دا مریض ووایي: چې زه خو دوائي نه خورم، پرهیز نه کوم. ځکه زما په دوائي خوړلو کې د ډاکټر څه فائده ده؟

نو دا خو د ددې مریض بې وقوفتیا ده چې دا خبره کوي. ځکه که د ډاکټر فائده پکې نشته، نو ددې مریض فائده خو پکې شته.

دغه شان الله رب العزت په بندګانو باندې مهربانه دی، نیک اعمال یې ورته خودلي، چې دا کوئ. په دې کې ستاسو فائده ده، ددې په عوض کې به جنت درکوم، خپله رضا به درکوم. او فلاني فلاني ګناهونو نه ځان ساتئ، ګني جهنم به مو ځای وي.

او س چې انسان نیک اعمال نه کوي او ګناهونه کوي نو دا خو دده خپل نقصان دی.

۶. مونږ د فلاني بزرګ اولاد یو، یا دهغه مریدان یو:

شپږمه شبهه عوام ته دا کیږي: چې مونږ خو د فلاني بزرګ اولاد یو، یا دهغه مریدان یو، د هغه سره مو محبت دی. نو که مونږ نیک اعمال نه کوو نو خیر دی.

دغه شان که مونږ ګناهونه کوو نو هم هیڅ پرواه نشته. بلکه زمونږ ذمه وار هم هغه دی.

جواب: که چیرته نیک اعمال کول، او د ګناهونو نه ځان ساتل ضروري نه وی، او تش نسبتونه کافي وی، نو بیا به هیڅ کله رسول الله ﷺ خپلې لور حضرت فاطمې رضی الله عنها ته نه فرمایل:

ای فاطمې ته خپل ځان د جهنم نه بچ کړه، ځکه زه د الله ﷻ څخه هیڅ کفایت (کافي کیدل) ستا د پاره نه شم کولې. (۱)

---

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوکله چې دانسان سره د ایمان او نیکو اعمالو سرمایه نوي نو بیا تَش په نسبتونو نه خلاصیږي.

(اوګوره د حضرت نوح علیه السلام ځوي ، د حضرت لوط علیه السلام بي بي ، د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار ، او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم تره ابو طالب .

د دوی نسبتونه اګر چې د پیغمبرانو سره وو خو چې خپل ایمان او عمل صالح ورسره نه وو ، نو نسبتونه یې په کار رانغلل) .

البته که د یوانسان سره ایمان او عمل صالح وي ، دګناهونو نه ځان ساتي ، او دده نسب هم شریف وي ، د نېو خلقو سره یې نسبت هم وي ، نو بیا دده د پاره دا په کار راځي .

۷ . موږ نورو ته نصیحت کوو، یا موږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي :

اوومه شبهه داده کومه چې بعضې خُشکه علماؤ ته کیږي : چې زموږ نیکو اعمالو ته هیڅ ضرورت نشته . ځکه موږ دومره ډیرو خلقو ته وعظ ونصیحت کړې چې د هغوی د عملونو کوم ثواب موږ ته رسیږي ، دا هم زموږ د پاره کافي دی ، په دې سره به زموږ ټول ګناهونه معاف شوي وي .

یا دا شبهه : چې موږ که څومره ګناهونه کوو نو څه پرواه نشته . ځکه موږ ته داسې اعمال معلوم دي چې د هغې په کولو سره د کلونو ګناهونه معاف کیږي :

لکه د عرفې په ورځ روژې سره د دوه (۲) کالو ګناهونو معاف کیږي، د عاشورې روژې سره د یو کال ګناهونه معاف کیږي ، یا نور اذکار شو .

جواب : کوم عالم چې نورو ته نصیحت کوي ، او خپله پرې عمل نه کوي نو دده د پاره خو په احادیثو کې ډیرې سختې سزاګانې ذکر شوي .

یو حدیث کې راځي نبي علیه السلام فرمائي : چې د معراج په شپه زما تیریدل په داسې یو ډله اوشو تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيْضَ مِنْ نَارٍ . چې د هغوی شونډې د اُور په قینچې پریکولې شوې . ما د حضرت جبریل علیه السلام نه تپوس وکړو : مَنْ هٰؤُلَاءِ ؟ دا څوک دي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو حضرت جبريل عليه السلام راته او فرمايل :

خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ .

دا ستا د امت هغه خطيبان دي چې نورو ته به يې نصيحت كولو خو په خپله به يې هغه كارونه كولو (يعنى عمل به يې پرې نه كولو) . (۱)

ددې بلې شبهې **جواب** دادی : چې دا خبره صحيح ده چې بعضی اعمال داسې شته چې انسان د كلونو ګناهونو ورباندې معاف كيږي ، خو ددې د پاره دا ضروري ده چې :

إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ . دا اعمال به هلته فائده وركوي چې سړې د غټو ګناهونو نه هم ځان ساتي

بل دا چې كه صرف دا يو څو اعمال كافي وی ، نو ددې نورو احكامو او اَوامرو او نواهيو بيا څه ضرورت وو ؟ بس په كال كې به مو صرف يوه يا دوه روژې نيوې ، دا به كافي وی ؟ حالانكه داسې نده ، بلكه په نورو اوَامرو عمل كول ، او د نواهي ؤ نه ځان ساتل هم ضروري دی .

۸ . د ډيرو چلو او مجاهدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

اتمه شبهه داده : كومه چې بې علمه او جاهل پيرانو ته كيږي چې مونږ دومره چلې ايستلي ، او دومره مجاهَدې مو كړي چې اوس مونږ رسيدلي يو ، مونږ ته د لمونځ ، روژو او نيكو اعمالو هيڅ ضرورت نشته ، اوس زمونږ خوښه ده چې هر څه كوو .

كله وايي : چې مقصود د الله جل جلاله ذكر دی ، هغه مونږ كوو ، او دې ظاهري مونځونو او نيكو اعمالو ته زمونږ هيڅ ضرورت نشته .

ددينه نه علاوه نوری داسې كفري خبرې كوي چې سړی پرې د ايمان نه خلاصيږي .

جواب : دوی ته دا ويل په كار دي ، چې د پيغمبرانو عليهم السلام نه خو څوک زيات الله جل جلاله ته نزدې نه وو الله تعالى پيغمبرانو ته فرمايلي :

---

(۱) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۱۰ ، ومسلم في الزهد حديث ۵۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ .[1]

ترجمه : اې رسولانو ! تاسو ټول پاکيزه څيزونه خورئ ، او نيک عمل کوئ .

الله تعالى خپل نزدې بندګان پيغمبران هم د نيکو اعمالو د کولو څخه نه دي مستثنى کړي .

دغه شان د صحابه کرامو نه هم څوک زيات بزرګان او اولياء الله نه وو .

ليکن د دې باوجود هغوى د اذکارو سره سره نورو اعمالو د شريعت هم په پابندۍ سره کول .

اګر چې دوى ته په دنيا کې د جنت خوشخبري رسيدلې وه ، ليکن بيا به ئې هم مونځ ، روژه ، زکوة ، حج ، جهاد او نور اعمال په پوره پابندۍ سره کول ، هر وخت به يې په زړه کې د الله ﷻ خوف وو ، په ژبه به يې استغفار او توبه ويسته [2]

نو د صحابه وُ نه روستو خو بيا داسې ګجَابُودي نشته چې هغه ووايي چې ماته د نيکو اعمالو او عباداتو هيڅ ضرورت نشته ، او زه رسيدلې يم .

او که بالفرض پيدا شي نو دا به غټ ګمراه ، مُلحد او لعنتي وي ، چې په خپله به هم ګمراه وي او نور خلق به هم ګمراه کوي .

خلاصه دا چې په ګناهونو کولو کې د انسان د دنيا او آخرت نقصانات دي ، انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي . د فرشتو د لعنت مستحق ګرځي . او نور بې شماره نقصانات دي پکې .

نو انسان ته په کار دي چې د هر قسمه ګناه نه ځان اوساتي ، که هغه وړه ګناه وي او که لويه .

او که دده نه کوم ګناهونه شوي وي نو په کار دې چې د هغې نه په صدقِ دِل سره توبه اوباسي نو الله ﷻ به يې ګناهونه معاف کړي ، او که حقوق العباد يې ضائع کړي وي نو د توبې سره سره دې هغه ته خپل حق هم اوسپاري ، يا دې ورنه معافي اوغواړي ، نو الله ﷻ به دده مخکې ټول ګناهونه معاف کړي . څکه حديث کې راځي ، نبي عليه السلام فرمائي :

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ)).[3]

---

(1) سورة المؤمنون آيت ٥١ .

(2) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .

(3) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ٣٠ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعًا ، الترغيب والترهيب ج٤ ص ٤٨ كتاب التوبة والزهد ، مشكوة ج١ ص٢٢٣ باب الاستغفار والتوبة ، كنز العمال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناه نه توبه کوونکي داسې دی لکه دسره يې چې ګناه نه وي کړي.

الله رب العزت دې مونږ ټول د هر قسم ګناهونو نه محفوظ کړي، الله ﷻ دې مونږ ته تورد ګناه کولو توفيق نه راکوي، او که کوم ګناهونه چې رانه شوي نو اې الله ﷻ ته ډير غفورورحيم ذات يې، ته په خپل فضل وکرم سره زمونږ په ګناهونو قلم د عفوې راکاږه، او مونږ ته آئنده د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړه، د داسې اعمالو توفيق راکړه په کومو چې ته راضي کيږې.

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ګناهګارانو باندې د عذاب د نزول نور معتمد او زړه پورې واقعات:

دا یقیني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي. او کله چې انسان د حَد نه تجاوز او سرکشي وکړي، نو الله ﷻ ورته بیا سخته سزا هم ورکوي:

لکه مخکینې قومونو چې کله هم د الله ﷻ نافرماني کړې او د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نه وه منلې نو الله ﷻ په مختلف قسمه عذابونو باندې هلاک کړي. الله تعالی فرمائي:

﴿ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴾. (۱)

ترجمه: بیشکه دروغ ګڼلي وو هغه خلقو چې د دوی نه وړاندې وو، پس څنګه شو زما عذاب (په دوی باندې)؟

الله ﷻ د فرعون او د هغه د قوم باره کې فرمائي:

﴿ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ، وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ، وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴾. (۲)

ترجمه: دوی څومره باغونه او چینې پریښودې؟ څومره فصلونه او ښائسته محلونه یې پریښوده؟ او څومره نعمتونه یې پریښوده په کومو کې به چې دوی مزې اخیستونکي وو. (یعنې دې خلقو چې دالله ﷻ نافرماني وکړه نو الله ﷻ غرق کړه او دا هر څه ورنه پاتې شو).

نو انسان ته په کار دي چې د ددې واقعاتو نه عبرت واخلي او د الله ﷻ د عذاب نه په اَمن نه شي. ځکه الله ﷻ په دې قادر دی چې د نافرمانۍ په وجه په مونږ هم عذاب راولي.

الله تعالی فرمائي:

﴿ أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ، أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴾. (۳)

(۱) الملک آیت ۱۸.

(۲) الدخان آیت ۲۵ تا ۲۷.

(۳) الملک آیت ۱۶، ۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : آيا تاسو بې ويرې يئ ؟ د هغه الله ﷻ نه کوم چې په اسمان کې دی چې هغه تاسو په زمکه ننباسي . بيا به ناڅاپه دا زمکه په لړزيدو شي . آيا تاسو بې ويرې ئي ، د هغه ذات نه کوم چې په اسمان کې دی ، چې دا را اُووروي په تاسو د کاڼو باران ؟ پس تاسو ته به زر معلومه شي چې زما ويرول څنګه دي ؟

دغه وجه ده چې د قرآن څه حصه د مخکيني امتونو په واقعاتو مشتمله ده ، چې په کې د انسانانو د پاره غټ عبرت او نصيحت پروت دی.

الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ﴾ . (١)

ترجمه : آيا هغوی په زمکه کې ندي ګرځيدلي چې کتلې يې وی چې د هغوی نه د مخکې خلقو انجام څنګه شو ؟

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ﴾ . (٢)

ترجمه : (اې پيغمبره !) همدغه شان مونږ بيانوو تاته د تيرو شوو امتونو (خاص) واقعات .

بل ځای الله تعالی فرمائي :

﴿ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾ . (٣)

ترجمه : يقينا د هغوی په واقعاتو کې د خاوندانو دعقل د پاره لوی عبرت دی .

---

(١) يوسف آيت ١٠٩ .

(٢) طه آيت ٩٩ .

(٣) يوسف آيت ١١١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مخکينيو امتونو د عذاب بيان:

که چيرته مونږ په قرآن کريم نظر واچوو نو ځای په ځای به راته پکښې د هلاک شوو قومونو تذکره او واقعات په نظر راشي.

دې واقعاتو باندې علماو مستقل کتابونه ليکلي. لکه د مولانا حفظ الرحمن سيوهاروي رحمه الله کتاب (قصص القرآن) چې په پوره تفصيل سره په کې دا واقعات ذکر دي.
زه به درته مختصرو څو نمونې پيش کړم.

د حضرت نوح ﷺ د قوم انجام:

د حضرت نوح عليه السلام واقعه په قرآن کريم کې درې څلويښت (۴۳) ځايه ذکر شوې ده (۱) ده خپل قوم ته ډير تبليغ وکړو، ليکن دې بدبخته قوم دده خبره اونه منله، نو الله ﷻ ورباندې يو لوي طوفان راوست چې بغير د يو څو کسانو نه (کوم چې د حضرت نوح ﷺ سره په کشتۍ کې وو) نور ټول قوم په اوبو کې غرق شو، تر دې چې د حضرت نوح ﷺ خپل ځوي کنعان او خپله بي بي واهله (کومو چې دده خبره نه منله) دوی هم په دې طوفان کې هلاک شو.
الله ﷻ فرمائي:

﴿ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ، وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴾. (۲)

ترجمه: پس مونږ پرانيستلې دروازې د آسمان په داسې اوبو سره چې ډيرې راتويدونکې وې، او د زمکې نه مو چينې رواني کړې، بيا ټولې اوبه په هغه کار پسې راجمع شوې کوم چې مقدر (تجويز) شوی وو. (يعنی ټول مو په اوبو کې هلاک کړل).

ورپسې روستو الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ، فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴾. (۳)

---

(۱) خو ډير تفصيل يې په سورة اعراف، هود، مومنون، شعراء او سورة نوح کې ذکر شوی.
(۲) القمر آيت ۱۱، ۱۲.
(۳) القمر آيت ۱۵، ۱۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : او بيشکه مونږ پريښنوده دا واقعه يوه نخښه د عبرت دپاره ، پس آيا څوک نصيحت اخيستونکي شته؟(چې د دې واقعې نه عبرت واخلي ؟) پس څنګه وو زما عذاب او زما ويرول؟

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام :

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) ذکر په قرآن کريم کې په نهه سورتونو کې شوی.(۱)

ده هم خپل قوم (ثموديانو) ته ډير نصيحت وکړو خو دوی هم د ده خبره اونه منله . آخر قوم ورنه مطالبه وکړه چې که ته يقيني پيغمبر يې نو د دې غر نه دلسو (۱۰) مياشتو بلاربه اُوښه رااُوباسه . حضرت صالح عليه السلام دُعا وکړه ، په غره کې حرکت راپيدا شو ، يو غټ کاڼی اوشليده ، او د هغې نه د لسو (۱۰) مياشتو بلاربه اوښه را اوتله .

ليکن دې بدبخته قوم بيا هم خبره اونه منله . بيا ورته حضرت صالح عليه السلام وويل : چې دې اُوښې ته نقصان مه رسوئ .

آخر په دې قوم کې يو بدبخته کس دا اُوښه قتل کړه . کله چې حضرت صالح عليه السلام خبر شو نو قوم ته يې اوفرمايل :

﴿ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴾ . (۲)

تاسو په خپلو کورونو کې د ژوند نه درې (۳) ورځې فائده واخلئ (درې ورځې روستو به دربانديې د الله جل جلاله عذاب راځي ،خو ياد ساتئ) دا داسې وعده ده چې بالکل دروغ پکې نشته .

دې بدبخته قوم په ځای د دې چې توبه يې ايستې وی اَلبته يې د حضرت صالح عليه السلام د قتل کولو کوشش کولو .

حضرت صالح عليه السلام ورته د عذاب علامه هم خودلې وه : چې صبا د زيارت (جمعرات) په ورځ به ستاسو د ټولو مخونه ژيړ شي ، د جُمعې په ورځ به د ټولو مخونه سره شي ، او د خالي (هفتې) په ورځ به د ټولو مخونه تک تور شي او همدا ورځ به ستاسو د ژوند آخيري ورځ وي . (۳)

---

(۱) په سورة اعراف ، هود ، حجر ، نمل ، فصلت ، النجم ، القمر الحاقة ، او الشمس کې .

(۲) هود آيت ٦٥ .

(۳) معارف القرآن .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدا شان بیا او شو چې د زیارت په ورځ د ټولو مخونه ژیړ شو ، خو بیا هم دوی الله ﷻ ته متوجه نه شو او ال ته ټول قوم د حضرت صالح علیه السلام د قتلولو په فکر کې وو ، په دویمه ورځ د ټولو مخونه سره شو ، او په دریمه ورځ د ټولو مخونه تک تور شو ، دوی د خپل ژوند نه مایوسه شو او د عذاب په انتظار وو چې په دې حالت کې په زمکه باندې یوه تیزه زلزله راغله ، او ورسره یو ویروونکې تیز اواز اوشو (حضرت جبریل علیه السلام ورباندې د الله ﷻ په حکم یوه تیزه چغه اووهله) . چې د هغې په نتیجه کې ټول قوم ځای په ځای هلاک شو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ، كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ... ﴾ .(۱)

ترجمه : ظالمان یوې تیزې غیبي چغې اونیوه ، نو د سحر په وخت په خپلو کورونو کې داسې پړمخې پریوتل ګویا چې دوی دغلته د سره اوسیدلي نه وو .

د حضرت هود علیه السلام دقوم (عادیانو) انجام :

په قرآن کریم کې د حضرت هود علیه السلام دقوم تذکره په نهه (۹) سورتونو کې شوې .(۲)

ده هم خپل قوم ته ډیر نصیحتونه وکړه ، دده قوم بُت پرست او ظالمان وو . الله ﷻ دوی ته ډیر قوت ورکړی وو ، خو دوی د خپل طاقت په نشه کې ډیر مست وو ، او د حضرت هود علیه السلام خبره یې اونه منله ، ایمان یې رانه وړو ، او د ظلم نه وانه اوخت .

الله ﷻ په دوی دا عذاب راواست چې اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرې مسلسل داسې سخته تیزه هوا اوچلیده چې انسانان او څاروي به په هوا کې الوتل او په زمکه به واپس راغورځیده ، او ورسره حضرت جبریل علیه السلام ورباندې تیزه چغه هم اووهله چې په نتیجه کې (د حضرت هود علیه السلام او دده د څو ملګرو نه علاوه نور) ټول قوم تباه شو .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ، سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا

(۱) هود آیت ۶۷ ، ۶۸ .
(۲) په سورة اعراف ، هود ، مومنون ، شعراء ، فصلت ، احقاف ، الزاريات ، القمر او الحاقه کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۔ فَهَلْ تَرَى لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ ﴾ . (١)

ترجمه : او هر چې عاديان وو نو دوی په داسې تيز باد هلاک کړې شو چې دا باد ډير تُند وو . الله تعالى په دوی باندې دغه تيز باد اووه (٧) شپې او اته (٨) ورځې پرله پسې مقرر کړی وو پس تا به دغه قوم کتلو چې په دې باد کې په زمکه پرمخې داسې راپريوتلي وو ګويا چې د غورځيدلو قجورو ډډی تنې دي .

آيا ته په دوی کې څوک باقي پاتې وينې ؟ (يعنی داسې تباه شو چې يو کس هم په دې ظالمانو کې بچ پاتی نه شو) .

د حضرت لوط عليه السلام د قوم انجام :

د حضرت لوط عليه السلام واقعه هم په قرآن کريم کې په څو سورتونو کې ذکر ده . (٢)

دا د حضرت ابراهيم عليه السلام وراره وو ، دې د سَدُوم علاقې ته تللې وو ، او هلته يې خلقو ته د دين دعوت ورکولو ، خو دده قوم ډير سَرکشه ، متکبِره او بداخلاقه وو ، چې په کې ډيره خطرناکه بيماري هم وه : چې د هلکانو سره به يې لواطت کولو ، او دا به يې شرم نه ګڼړله ، بلکه په ښکاره او فخر سره به يې دا کار کولو .

حضرت لوط عليه السلام ډير نصيحت ورته وکړو خو دوی منع نه شو .

(دا واقعه په تفصيل په سورة حِجر پنځمه رکوع او سورة هود کې الله جل جلاله بيان کړی) .

چې کله فرښتې حضرت لوط عليه السلام ته په انساني (د ځوانانو په) شکل کې راغلې ، او دده ميلمنې شوې . حضرت لوط عليه السلام چې دا اُوليدې نو وې نه پيژندې چې ګني دا فرښتې دي ، نو ويره ورسره پيدا شوه چې هسې نه زما قوم ددې ميلمنو بې عزتي وکړي .

قوم يې چې خبر شو نو په منډه راغلې او د حضرت لوط عليه السلام نه يې دا مطالبه کوله چې دا هلکان مونږ ته حواله کړه . ده ورته ډير نصيحت وکړو چې دا زما ميلمانه دي ، تاسو ما مه رَسوا کوئ . تاسو ولې په داسې قبيح عمل کې مبتلاء يئ .

---

(١) الحاقة آيت ٦ تا ٨ .

(٢) لکه په سورة حجر ، اعراف ، هود ، عنکبوت ، او الشعراء کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ورته وويل : چې تا ته بنه پته ده چې مونږ د دې شوقيان يو ، مونږ ته نصيحت مه کوه ، خو دا هلکان مونږ ته حواله کړه .

حضرت لوط ﷺ ډير خفه شو ، فرښتو ورته وويل :

چې ته ويرېږه مه ، مونږ فرښتې يو ، دا خلق تا ته هيڅ نقصان نشي در رسولې ، خو ته دا سې وکړه چې کله د شپې څه حصه تيره شي نو د خپل کور خلقو سره د دې ځای نه او وځه ، او شا ته مه راګورځ . باقي ټول قوم به تباه کيږي چې ورسره به ستا بي بي هم وي ، دا به هم په عذاب کې هلاکيږي .

حضرت لوط ﷺ د شپې ورنه اووت ، دده بي بي د نيمائي لار نه واپس راغله ، او د قوم سره په سدُوم کې پاتې شوه .

چې کله سهر شو نو اول ورباندې يوه تيزه چغه اووهل شوه ، بيا حضرت جبريل ﷺ دا ټول قوم سره د آبادۍ پورته کړو ، او اُلټه يې را اُوغورځول ، او د پاسه نه پرې الله ﷻ د کانړو باران هم رااُوورُول . چې په نتيجه کې ټول قوم تباه شو .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ . فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴾ . (۱)

ترجمه : پس د نمر ختو په وخت دوی يو هيبت ناکې چغې اونيوه ، بيا مو د دې کلي پاسنۍ برخه لاندې کړه (يعنې اُلټه مو راګوزار کړه) ، او د بَره نه مو پرې ګټ کاڼي (د پخې خاورې کاڼي) اُووَرول ، بيشکه په دې واقعه کې نخې د عبرت دي فکر کوونکو دپاره .

(۱) الحجر آيت ۷۳ تا ۷۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت شعيب عليه السلام د قوم انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت شعيب عليه السلام او دهغه د قوم واقعه په تفصيل سره په سورة اعراف، هود او شعراء کې ذکر ده، ددينه علاوه په نورو سورتونو کې هم دا واقعه ذکر ده. (۱)

حضرت شعيب عليه السلام چې کوم قوم ته ليږل شوی وو قرآن کريم په بعضو ځايونو کې هغه په اصحابِ مدين سره ذکر کړي، او بعض ځايونو کې يې د اصحاب الايکة (د بڼ خلق) په نوم سره ذکر کړي.

دې قوم په حضرت شعيب عليه السلام ايمان رانه وړو، حقوق الله او حقوق العباد يې ضائع کول، لوټ مار به يې کولو، او غټه بيماري په کې دا وه چې په ناپ تول کې به يې تګي کوله.

حضرت شعيب عليه السلام ورته ډير نصيحت وکړو خو دوی او نه منل.

تفسيرِ بحرِمحيط ليکلي چې آخر کې الله تعالى په دوی دا عذاب راوست چې په دوی يې دومره سخته ګرمي راغله ګويا چې د جهنم نه دروازه ورته راکلاو شوې، په هيڅ ځای کې ورته آرام نه ملاويده، نو دا خلق ټول ځنګل ته او تختيده. الله جل جلاله هلته يوه وريځ را اوليږله چې د هغې لاندې يخه هوا چليده.

د حضرت شعيب عليه السلام او دده د ملګرو نه علاوه نور ټول قوم هلته په دې نيت راجمع شو چې ددې نه به باران را اوورېږي، الله تعالى په دوی باندې د وريځې نه اُور را اُووړول، او ورسره زلزله هم پرې راغله. چې په نتيجه کې ټول قوم تباه شو.

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً .... ﴾ . (۲)

ترجمه : پس اونيوه دوی لره عذاب د ورځې د سُوري، بيشکه چې دغه د عذاب ډيره سخته ورځ وه. بيشکه په دې واقعه کې (د خلقو د پاره) نښه د قدرت ده (چې سوچ په کې وکړي نو عبرت ورنه حاصلولی شي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرعون او دده د ملګرو انجام :

د حضرت موسی علیه السلام واقعه په قرآن کریم کې په مختلفو سورتونو کې ذکر ده . کله چې ده ته نبوت ملاؤ شو ، نو الله ﷻ ورته حکم وکړو : چې فرعون ته لاړ شه ، هغه سرکشي کړې ده (د خدائي دعوه يې کړې ، ته ورته د توحيد تبليغ وکړه . تفصيل يې په سورة طه کې دی)

حضرت موسی ﷺ فرعون ته ډير دعوت ورکړو ، معجزې يې هم ورته اوخودې خو ده خبره او نه منله .

اول خو ورباندې الله ﷻ مختلف قسمه عذابونه راوست لکه : قحط سالي ، طوفان ، د ملوخانو عذاب ، د سپږو عذاب او د چينډخانو عذاب . دا عذابونه به يو محدود وخت پورې وو بيا به ختم شو ، څه مهلت به ورکړې شو خو دوی به بيا هم خبره او نه منله ....

د ډيرو مقابلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ته حکم وکړو چې بني اسرائيل د ځان سره کړه ، او د مصر نه هجرت وکړه ، شام ته لاړ شه .

(تفسير روح المعاني پوره په تفصيل سره دا خبره ذکر کړې) .

نو حضرت موسی علیه السلام خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه ، تقريبًا شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) خلق وو ، او د شپې په اوله حصه کې شام طرفته روان شو . فرعون ته چې پته اولږيده چې حضرت موسی ﷺ اووت ، او ورسره بني اسرائيل هم لاړه ، نو خپل ټول فوج يې راجمع کړو تقريبًا اووه لکه (۷۰۰۰۰۰) سواره وو ، او اويا زره (۷۰۰۰۰) اسونو واله وو ، دوی د حضرت موسی ﷺ پسې روان شو .

کله چې بني اسرائيلو اوليده چې د شاته نه يو لوی فوج راپسې راغې او مخې ته بحرِ قلزم دی نو يره ورسره پيدا شوه ، حضرت موسی ﷺ ته يې ووئيل :

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : مونږ خو ګير شو .

---

(۱) الشعراء آيت ۶۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسی علیه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ . (۱)

ترجمه : هرګز داسې نده ، د ماسره خپل رب دی ، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات څه صورت به رااُوباسي) .

الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته حکم وکړو :

﴿ اِضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته په خپله اَمسا درياب اووهه .

نو چې حضرت موسی ﷺ په اَمساباندې درياب اووهلو نو دولس (۱۲) لارې په کې جوړې شوې . (ځکه بني اسرائيل دولس قبيلې وې) .

ټول په حفاظت سره په دې اُوبو کې پورې وتل . کله چې فرعون او د ده لښکر دلته رااُورسيده او د دوی دا حيرانوونکې نظاره يې اوليده (چې اُوبه ولاړې دي او لارې په کې جوړې شوې دي) نو فرعون زَر خپل لښکر ته وويل :

دا اُوبه چې ولاړې دي نو دا زما د هيبت او يَرې د وجې ولاړې دي . دا يې وويل او په درياب کې ورګډ شو ، په دې لارو کې دوی هم روان وو ، خو چې کله ټول لښکر په درياب کې داخل شو نو الله جل جلاله اُوبو ته د روانيدو حکم وکړو ، اُوبه روانې شوې ، فرعون او ټول لښکر يې په اُوبو کې غرق شو . (۳)

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَغَشِيَهُم مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴾ . (۴)

ترجمه : پس پټ کړل دوی د سمندر هغه چې پټ يې کړل دوی (يعنی د سمندر غټ غټ مَوجونه او څپې په دوی راغلې او ټول يې ډوب کړل) .

---

(۱) الشعراء آيت ۶۲ .

(۲) الشعراء آيت ۶۳ .

(۳) روح المعاني .

(۴) طه آيت ۷۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابرهه او دده د ملګرو انجام :

په قرآن کريم ، سورة فيل کې الله ﷻ د اصحاب الفيل واقعه ذکر کړی .

دا واقعه تفسير ابن کثير او نورو مفسرينو پوره په تفصيل سره ذکر کړی ، خو زه به يې درته مختصر بيان کړم :

آبرهه چې د يمن ګورنر وو ، ډير ظالم سړی وو ، ده په يمن کې يوه ګرجه جوړه کړې وه او خلقو ته يې حکم کړی وو چې اوس به څوک د يمن نه خانه کعبې ته د حج د پاره نه ځي ، بلکه دلته به راځي ، او ددې ګرجې نه به طواف کوي .

عرب اګر چې بُت پَرست وو ، خو په زړونو کې يې د خانه کعبې او حضرت ابراهيم عليه السلام سره ډيره مينه وه . نو د عربو يو کس يمن ته لاړ ، او په هغه ګرجه کې يې اودس ماتې (قضای حاجت) وکړو .

په بعضو رواياتو کې راځي : چې ځنې عربو مسافرو هلته د ګرجې سره په څنګ کې اُور بَل کړې وو چې د هغې په وجه ګرجې ته هم نقصان اورسيده .

ابرهه چې خبر شو نو قَسم يې وکړو چې زه به خامخا خانه کعبه لوټې لوټې کوم ، او يو لوی فوج يې د ځان سره تيار کړو .

د حبشې بادشاه ورته هاتيان هم راأوليږل ، چې په کې يو غټ هاتي وو خاص د آبرهه دپاره .

چې په دې هاتيانو سره به د خانه کعبې چَت او ديوالونه په زنځيرونو اُوتړي ، او د هاتيانو په زور به يې راکاږي او ختمه به يې کړي .

اَبرهه غټ فوج او ډير هاتيان د ځان سره روان کړه (اوږده واقعه ده) ، په لاره کې اګر چې بعضو خلقو يې مقابله هم وکړه ، خو کامياب نه شو . ځکه دوی ډير زيات وو .....

آخر دا چې ځانونه يې خانه کعبې ته اورسول .

الله ﷻ د خپل قدرت کرشمه اوخوده او دا عذاب يې پرې راوستو چې د سمندر له طرفه ډلې ډلې مرغان راغله چې د ګونټرې نه په جسم کې واړه وو ، پنځې يې سرې وی . د غه شان مرغان مخکې چيرته نه وو ليدل شوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر مرغه سره درې (۳) کاڼي وو: يو کاڼي په يو پنجه کې، دويم کاڼي په دويمه پنجه کې، او دريم په ځُله کې. دا ټول مرغان د ابرهه په لښکر راخواره شو، او په هغوی يې کاڼي وروَل شروع کړه. هر يو کاڼي به داسې کار کولو چې ټوپک هم هغه شان کار نشي کولې.

په چا به يې چې وَرګوزار کړو نو د بدن نه به يې اووت، او په زمکه کې به ورننوت. چې په نتيجه کې ټول لښکر ځای په ځای تباه شو.

اَبرهه چونکه ډير ظالم وو، نو الله ﷻ ورته داسې سزا ورکړه چې هم هلته هلاک نه شو خو په بدن يې داسې زهر ورننوت چې د بدن هر هر اندام يې رژيدو او غورځيدو. يمن ته په داسې حالت کې راوړی شو چې ټول بدن يې ټوټې ټوټې، رژيدلی او مردار وو. (۱)

الله جل جلاله فرمائي:

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ . أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ . وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ . تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ . فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴾ . (۲)

ترجمه: آيا تا اونه ليده چې ستا رب د هاتيانو واله سره څنګه معامله وکړه؟ آيا د هغوی تدبيرونه يې ناکامه نه کړل؟

او الله تعالی په هغوی باندې ټولي ټولي مرغان را اوليږل، چې ويشتل به يې دوی په داسې کاڼو باندې چې د پخې خټې نه جوړ شوي وو. نو الله ﷻ دوی د خوړل شوو بُوسو په شان اوګرځول (يعني ټول يې تباه کړه).

د قومِ سبا د هلاکت واقعه:

قومِ سبا ته الله ﷻ ډير غټ غټ باغونه او نور بې شماره نعمتونه ورکړي وو، خو چې کله دوی د نعمتونو شکريه اداء نکړه، او د الله ﷻ نافرماني يې وکړه. نو الله ﷻ فرمايي:

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ ﴾ . (۳)

ترجمه: مونږ ورباندې زُوردار سيلاب رااوليږه.

(۱) تفسير ابن کثير و معارف القرآن سورة فيل.

(۲) سورة الفيل.

(۳) سورة سبا آيت ۱٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ ټول قوم، کورونه او باغونه د اُوبو په طوفان هلاک کړه.

وروسته الله ﷻ فرمائي:

﴿ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴾ . (۱)

ترجمه: دا سزا مونږ دوی ته د ناشکری په وجه ورکړه، او مونږ داسې سزاګانې صرف ناشکره خلقو ته ورکوو. (۲)

ددې نه علاوه په قرآن کریم کې نور د عبرت واقعات هم ذکر شوي لکه:

د قارون په زمکه کې دننوتلو واقعه.

د اصحاب السبت واله واقعه چې د الله ﷻ حکم يې او نه منلو نو الله ﷻ ورته بيزوګان او خنزيران جوړ کړه.

(۱) سورة سبا آيت ۱۷.

(۲) مظهري، ابن کثير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾. طه ۱۱۴.

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾. المجادلة ۱۱.

دعِلم فضیلت او اَهمیت

تالیف :

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علم فضيلت او اهميت:

نَحْمَدُهٗ وَنُصَلِّيْ عَلٰى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْمِ .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِى الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾ . (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللهُ لَهٗ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهٖ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِى الدِّيْنِ . (۳)

رَضِيْنَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِيْنَا ❁ لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالٌ

فَإِنَّ الْمَالَ يَفْنِيْ عَنْ قَرِيْبٍ ❁ وَإِنَّ الْعِلْمَ يَبْقٰى لَا يَزَالُ

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! د انسان د پاره د ايمان نه روستو په ټولو نعمتونو کې لوي نعمت عِلم دی ، د دينه بل لوي نعمت نشته . نو ځاته چې الله ﷻ دا نعمت ورکړي يا يې د دې نعمت د حصول د پاره قبول کړي نو په کار ده چې دا کس په دې باندې د الله ﷻ

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) اخرجه البخاري فى العلم ۱۰ ، والترمذي فى القرآن ۱۰ وفى العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه فى المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) . مشكوة كتاب العلم .

(۳) رواه البخاري فى العلم ۱۰ ، ومسلم فى الامارة ۱۷۵ ، والترمذي فى العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸ ؛ مشكوة كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيره شکريه اداء کړي. (۱)

د همدې مناسبت په وجه غواړم چې په نن مجلس کې درته د علم په اهميت او فضيلت باندې رڼا واچوم، چې د الله ﷻ په نزد د علم څومره لوړه مرتبه او مقام دی.

د حضرت آدم عليه السلام د خلافت او تعظيم وجه علم ؤ

د همدې علم په وجه الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام ته خلافت ربّاني ورکړو، او مسجود الملائکة يې او ګرځول، ددې نه هم معلوميږي چې علم بهترين شئ دی.

قدرمنو! انسان ته دا سوچ په کار دی چې فرشتې اګرچې د نُور نه پيدا شوي، هر وخت د الله ﷻ په عبادت کې مشغوله وي، د الله ﷻ نافرماني نه کوي (۲) او حضرت آدم عليه السلام د خټې نه پيدا شوی، خو بيا هم الله ﷻ فرشتو ته دا حکم کوي چې تاسو حضرت آدم عليه السلام ته سجده د تعظيم وکړئ. آخر ددې څه وجه وه؟

نو ددې وجه صرف دا وه چې حضرت آدم عليه السلام عليه السلام ته عِلمُ الأَسْمَاء (يعنی د شيانو نومونه، د هغې صفات او خواص علم) حاصل ؤ، او فرشتو ته دا علم حاصل نه ؤ.

---

(۱) امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ليکلي: چې کله حضرت يوسف عليه السلام د خوبونو د تعبير د علم په وجه په خپل ځان باندې د الله ﷻ لوي احسان ګڼل (او فرمايل يې: وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الأَحَادِيثِ. يوسف آيت ۱۰۱) فأنت يا عالمُ! أمَا تذكرُ منّةَ الله على نفسك حيث علّمك تفسيرَ كتابه. فأيّ نعمةٍ أجلّ ممّا أعطاك الله حيث جعلك مفسّراً لكلامه وسميًّا لنفسه وَوارِثًا لنبيّه و داعِيًا لخَلْقه و واعِظًا لعِبَاده وسِراجًا لِأهل بلاده وقائدًا للخلق إلى جنّته وثوابه و زاجِرًا لهم عن نَارِه وعقابه كما جَاء في الحديث: اَلعُلَمَاءُ سَادَةٌ وَالفقهاءُ قادةٌ ومجالِسُهم زيادةٌ. تفسير كبير ج۱ ص۴۰۲ آيت ۳۱.

(۲) ﴿ وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ. يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴾. الانبياء آيت ۲۰، ۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(علمي نُکته : حضرت آدم علیه السلام ته چې د کومو شیانو علم خودل شوی ؤ په هغې کې مفسرینو مختلف اقوال ذکر کړي . [۱])

د امام رازي رحمه الله وينا :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ډيره عجيبه خبره ليکلې : چې کله آدم عليه السلام ته د مخلوقاتو د نومونو د علم په وجه دومره عزت حاصل شو چې فرشتو ده ته د تعظيم سجده وکړه ، نو اوس چې کوم سړي ته د خالقِ کائنات د ذات او صفاتو علم وي نو آيا هغه به د فرشتو د تعظيم مستحق نه ګرځي ؟ (خامخا به ګرځي) بلکه دې خو به د الله ﷻ د طرفه هم د اعزاز و اکرام مستحق ګرځي .

او حضرت يوسف عليه السلام چې د خوبونو د تعبير د علم په وجه د جيل (قيد خانې) نه نجات اوموندو ، نو اوس چې يو سړي ته د الله ﷻ د کتاب (قرآن کريم) عِلم وي نو آيا هغه به د شهواتو د جيل نه نجات نه مومي ؟ (بلکه مومي به يې) . [۲]

بل ځای امام رازي رحمه الله د آيت : ﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ﴾ لاندې ليکلي : چې کله الله ﷻ د حضرت آدم عليه السلام شرافت د علم په وجه ښکاره کړو نو که چيرته په کائناتو کې د

---

(۱) وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاء كُلَّهَا .(البقرة ۳۱ .) اي علّمه صفاتَ الأشياءِ ونعوتَها وخواصَها . تفسير كبير ج۱ ص ۲۹۷ آيت ۳. قال ابن عباس وعكرمة وقتادة ومجاهد وابن جُبير : عَلَّمه أَسماءَ جميعِ الأشياء كلَّها جليلها وحقيرها . قرطبي ج۱ ص ۲۳۳ آيت ۳، په تفسير ابن کثير کې دي: علّمه اسماء جميع المخلوقات . ابن كثير ج۱ ص ۷۳ ،

په تفسير کشاف کې دي : اى أَسماء المسمّيات وعلّمه احوالها ومايتعلّق بها من المنافع الدينيّة والدُنيويّة . ج۱ ص۲۷۲ ، په تفسير بيضاوي کې دي : ألهمه معرفة ذوات الاشياء وخواصها وأسماءها وأصول العلم وقوانين الصناعات وكيفية آلاتها. ج۱ ص ۶۱ ،

په احکام القرآن کې دي : علّمه ايّاها بمعانيها اذ لافضيلة للاسماء دون المعاني ، وهي دلالة على شرف العلم وفضيلته . احكام القرآن ج۱ ص۳۱ .

(۲) مَن علم اسماء المخلوقات وَجَدَ التحيّة من الملائكة فمَن علم ذات الخالق وصفاته أمَا يَجِدُ تحيّة الملائكة ؟ بل يَجِد تحيّةَ الربّ ﴿ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ . يس ۵۸ ﴾ . كبير ج۱ ص ۲۰۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ په نزد د علم نه بل شی اشرف وې نو بیا به یې د حضرت آدم علیه السلام شرافت د هغې په وجه ښکاره کړې وې. (۱)

اولنۍ وحي :

د علم د اهمیت اندازه د دینه هم کیدې شي چې د الله ﷻ په نزد علم د ومره محبوب عمل دی چې دې امت ته چې د الله ﷻ د طرفه اولنې کوم پیغام (وحي) راغلې د هغې اولنې لفظ هم " إِقْرَءْ " دی، چې د دې مطلب دی " اولوله ".

یعنی دې امت ته د الله ﷻ د طرفه اولنې پیغام د " لوستلو " تلقین دی.

که په ظاهره باندې او کتې شي نو د حضرت عیسی علیه السلام او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مینځ کې تقریبًا پنځه سوه او یواویا (۵۷۱) کاله زمانه تیره شوې وه.

په عربو کې بُت پرستي او شرک عام وُ، جهالت دومره عام وُ چې ژوندۍ لوراني به یې خښولې، په یو بل به یې ظلمونه کول، د یو بل حقوق به یې ضائع کول.

لیکن د دې ټولو خبرو باوجود بیا هم اوله وحي د توحید متعلق رانغله، د حقوق العباد متعلق رانغله، د آخرت متعلق رانغله بلکه اوله وحي " إِقْرَءْ " یعنی د لوستلو متعلق راغله، چې په دې سره د علم اهمیت او عظمت ته غټه اشاره ده. (۲)

ځکه علم خو داسې یو صفت دی چې د دې په وجه انسان د حیواناتو نه ممتاز کرځي، او د جهالت د تیارو نه رڼا طرفته راکرځي. دغه وجه ده چې اسلام د علم په حصول باندې ډیر زور اچولې، او د دې یې ډیر فضیلتونه بیان کړي دي.

(۱) هذه الاية دالةٌ على فضلِ العِلم فانّه سبحانه ما أَظهر كمال حكمته في خلقة آدم عليه السلام إلّا بأن أظهر علمه، فلوكانَ فى الامكان وجود شيء من العلم أشرف لكان من الواجب اظهار فضله بذلك الشيء لابالعلم : تفسير كبير ج۱ ص ۳۹۹ آيت ۳۱.

(۲) ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي ﷺ ته هم د عِلم د زياتوالي طلب کولو حکم شوی وُ :

د الله ﷻ په نزد د عِلم مقام او مرتبه دد ينه هم معلوميږي چې رسول الله ﷺ ته يې د علم د زياتوالي طلب کولو حکم کړی وُ . الله تعالی فرمايي :

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾ . (۱)

ترجمه : او وايه (اې پيغمبره !) چې اې ربه ! زما علم زيات کړه .

نو که چيرته د الله ﷻ په نزد د عِلم نه اوچت او محبوب بل شی وی نو بيا به يې خپل پيغمبر ته د هغې د زياتوالي حکم کړی وی (معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د علم ډيره لويه مرتبه) . (۲)

د علم د اهمت په باره کې واقعه :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسر (تفسير کبير) کې يوه واقعه ذکر کړې : چې يو ځل نبي کريم صلی الله عليه وسلم د يو کس سره د مازيگر د لمانځه نه روستو خبرې کولې ، نو الله ﷻ ورته وحي وکړه : چې د تا سره دا کوم کس ناست دی دده په عُمر کې صرف يو ساعت وخت پاتې دی (بيا به دې وفات کيږي) ، نو نبي عليه السلام ده ته ددې خبر ورکړو ، دې کس سره ډير فکر پيدا شو ، نبي ﷺ ته يې وفرمايل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! دُلَّنِيْ عَلٰى اَوْفَقِ عَمَلٍ لِيْ فِيْ هٰذِهِ السَّاعَةِ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زما د پاره چې په دې وخت کې کوم بهترين عمل وي هغه راته او ښايه (يعنی داسې عمل راته او ښايه چې په دې لږ وخت کې ماته ډيره فائده راکړي او د آخرت خوشحالي راته نصيب شي) .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : إِشْتَغِلْ بِالتَّعَلُّمِ . د علم په زده کړه کې مشغول شه .

نو هغه د علم په زده کړه کې مشغول شو ، او د ماښام نه مخکې وفات شو .

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) امام رازي رحمه الله فرمائي : وفيه أدلّ دليل على نفاسة العلم وعلوّ مرتبته وفرط محبة الله تعالى اياه ، حيث أمر نبيّه بالازدياد منه خاصةً دون غيره . تفسير کبير ج ۱ ص ۴۰۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوي وائي :

فَلَوْكَانَ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنَ الْعِلْمِ لَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ فِي ذٰلِكَ الْوَقْتِ .

که چیرته د علم نه بهترین شئ وې نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم به ده ته په دې لږ وخت کې د هغې د کولو حکم کړې وې . (۱)

نبي عليه السلام د تعليم اوتدريس مجلس غوره کړو

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِمَجْلِسَيْنِ فِيْ مَسْجِدِهٖ فَقَالَ كِلَاهُمَا عَلٰى خَيْرٍ وَاَحَدُهُمَا اَفْضَلُ مِنْ صَاحِبِهٖ اَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَدْعُوْنَ اللهَ وَيَرْغَبُوْنَ اِلَيْهِ فَاِنْ شَاءَ اَعْطَاهُمْ وَاِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَ اَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَتَعَلَّمُوْنَ الْفِقْهَ اَوِ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمُوْنَ الْجَاهِلَ فَهُمْ اَفْضَلُ وَاِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا ثُمَّ جَلَسَ فِيْهِمْ . (۲)

حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمايي : چې يو ځل نبي ﷺ په مسجد نبوي کې په دوه (۲) مجلسونو تيرشو (يو ډلې خلقو د الله ﷻ عبادت کولو او د الله ﷻ نه يې دُعاګانې غوښتې، او دې دويمې ډلې علم زده کولو) پيغمبر عليه السلام اوفرمايل : دواړه ډلې د خير او فضيلت والا دي ، خو په دې کې دا يوه ډله خلق د دې نورو نه ډير بهتر دي .

ځکه دا اوله ډله خلق د الله ﷻ عبادت کوي ، د الله ﷻ نه دُعاګانې غواړي او د الله تعالی سره چې څه اجرونه او ثوابونه دي د هغې رغبت او اميد لري ، نو اوس که الله ﷻ اوغواړي نو دغه اجرونه او ثوابونه به ورته ورکړي ، او که يې وغواړي نو ورنه منع به يې کړي .

او هر چې دا دويمه ډله ده نو دوی خو (اول) فِقه يا علم زده کوي ، بيا يې ناپوهه او جاهل خلقو ته ښايي، نو دوی افضل دي (ځکه دوی دوه عبادتونه کوي : ۱. د علم زده کړه هم عبادت دی ، او بل ته خودل هم عبادت دی . مرقات شرح مشکوة)

---

(۱) انه عليه السلام كان يحدث انسانًا فاوحى الله اليه انه لم يبق من عُمر هذا الرجل الذي تحدثه الاساعةً ، وكان هذا وقت العصر فاخبره الرسول بذلك فاضطرب الرجل وقال : يارسول الله ادلني على اوفق عمل لي في هذه الساعة . قال إشتغل بالتعلّم . فاشتغل بالتعلم وقبض قبل المغرب . تفسير كبير ج۱ ص ۲۱۰ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم ص۳٦ ط قديمي كتب خانه كراچي ، تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ ط بيروت لبنان .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا نبي عليه السلام او فرمايل :

إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا . بيشکه زه چې دُنيا ته مبعوث شوې يم نو هم د مُعلِم په حيثيت سره .

بيا نبي کريم ﷺ د دغه (علم حاصلوونکو او خودونکو) ډلې سره کيناست . (۱)

فائده: د دې واقعې نه د عِلم د مجلس څومره زيات فضيلت ښکاره شو چې نبي عليه السلام صراحةً او فرمايل چې دا د عِلم والـه مجلس ډير بهتر دی او بيا يې د عابدينو مجلس پريښود او په خپله د دې علماو په مجلس کې کيناست .

دا ځکه چې د عابد عبادت خو صرف د خپل ځان د فائدې دپاره وي او د عالِم نه ټول امت ته فائده رسي .

د علمي مجلس فضيلت :

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِيْ بَيْتٍ مِّنْ بُيُوْتِ اللهِ يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُوْنَهٗ بَيْنَهُمْ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِيْنَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيْمَنْ عِنْدَهٗ . (۲)

هر کله چې يو قوم د الله ﷻ د کورونو نه په يو کور (جومات يا مدرسه) کې راجمع شي او د الله ﷻ کتاب (قرآن کريم) لولي او خپل مينځ کې يې يو بل ته ښايي ، نو فرښتې (د دوی د عزت او د دوی سره د محبت په وجه) ترې چاپيره کيږي ، سکينه (اطمينان او سکون قلبي) وربانديې نازليږي ، رحمتِ خداوندي وربانديې راوريږي ، او الله تعالی د دغو خلکو ذِکر د هغه (مقربو کريينو) فرښتو د وړاندې کوي کومې چې د الله ﷻ سره دي .

(۱) دلته ملاعلي قاري رحمه الله په مرقات شرحه د مشکوة کې ليکلي دي : اشعارٌ بأنهم منه وهو منهم ومن ثَمّ جَلَسَ فيهم . كذا قاله الطيبي . مرقات شرح مشكوة ج۱ ص ۳۰۷ كتاب العلم .

(۲) اخرجه مسلم في الذكر حديث ۳۸ ، وابوداود في الادب باب ۶۰ ، والترمذي في البرّ باب ۹۱ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده: د علم دا فضيلت کافي دی چې فرشتې دوی ته وزرې غوړوي، په دوی اطمینان او سکون نازليږي او الله جَلَّ جَلالُهُ د دوی تذکره په ملاء اعلیٰ کې د مقربو فرښتو وړاندې کوي.(۱)

د حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوی ته نصیحت

نبي کريم صلی الله علیه وسلم فرمايي: چې حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته دا نصيحت کړې وُ:

يَا بُنَيَّ عَلَيْكَ بِمَجَالِسَةِ الْعُلَمَاءِ وَاسْمَعْ كَلَامَ الْحُكَمَاءِ فَإِنَّ اللهَ لَيُحْيِي الْقَلْبَ الْمَيِّتَ بِنُورِ الْحِكْمَةِ كَمَا يُحْيِي الْأَرْضَ الْمَيْتَةَ بِوَابِلِ الْمَطَرِ.(۲)

اې بچوړيه! ته په ځان باندې د علماو مجلس لازم کړه (يعنی د هغوی سره کينه) او د حکماؤ خبرې اوره، ځکه الله جَلَّ جَلالُهُ د حکمت په رڼا سره مړ زړه داسې ژوندی کوي لکه څرنګ چې د باران په اُوبو باندې مړه (غير آباده) زمکه راژوندۍ کوي.

حَيَاةُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَاغْتَنِمْهُ ✽ وَمَوْتُ الْقَلْبِ جَهْلٌ فَاجْتَنِبْهُ

علم د انبياو ميراث دی

يو ورځ حضرت ابوهريرة رضي الله عنه د مديني منورې په بازار تيريده، هلته اودريده، او خلقو ته يې وويل: چې اې د بازار خلقو! په تاسو څه شوي چې تاسو دلته يئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ميراث تقسيميږي، آيا ورځئ نه؟ چې تاسو هم ورنه خپله حصه واخلئ؟

هغوی ورنه پوښتنه وکړه چې دا ميراث چيرته تقسيميږي؟ ده ورته وويل: په جُمات کې.

نو خلق په منډه جُمات ته لاړه، او حضرت ابوهريرة رضي الله عنه هم هلته ولاړ وُ. څه وخت پس خلق واپس راغلل، ده ورنه پوښتنه وکړه چې څه مو وکړه؟

هغوی ورته وويل: چې اې ابوهريرة رضي الله عنه مونږ خو جُمات ته ننوتو، په هغې کې خو مونږ او نه ليده چې څه شی تقسيميږي.

---

(۱) الرسول والمعلم ص ۱۰.

(۲) رواه الطبراني في الكبير، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۳، الترغيب في مجالسة العلماء، احياء العلوم ج۱ ص ۲۰ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ورنه پوښتنه وکړه :

وَمَا رَأَيْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ أَحَدًا ؟ تاسو په جُمات کې هیڅوک اونه لیده ؟

هغوی ورته وویل :

بَلْ رَأَيْنَا قَوْمًا يُصَلُّوْنَ وَقَوْمًا يَقْرَؤُوْنَ الْقُرْآنَ ، وَقَوْمًا يَتَذَاكَرُوْنَ الْحَلَالَ وَالْحَرَامَ .

آو ، مونږ څه خلق اولیده چې لمونځونه یې کول ، او څه خلقو د قرآن مجید تلاوت کولو او څه خلقو د حلال او حرام تذکره کوله (یعني علم یې حاصلول او د حلالو او حرامو متعلق تذکره یې کوله) .

حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ورته او فرمایل :

وَيْحَكُمْ فَذَالِكَ مِيْرَاثُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

تعجب دی په تاسو ، همدا د رسول الله صلی الله علیه وسلم میراث دی .

فائده : معلومه شوه چې علم د انبیاو میراث دی او علماء د انبیاو وارثان دي .

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَّثُوْا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ . (۲)

عُلماء د انبیاو وارثان دي ، او انبیاء کرامو په میراث کې درهم او دینار نه دي پریښي ، بلکه هغوی علم په میراث کې پریښی ، پس چاچې دا حاصل کړو هغه ډیره لویه حصه حاصله کړه .

---

(۱) رواه الطبراني في الاوسط باسناد حسن ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم ، تنبيه الغافلين ص ۲۰۶ .

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

په یو روایت کې داسې الفاظ دي : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ أَلَا إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا وَلٰكِنَّهُمْ وَرَّثُوْا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَهُ بِحَقِّهِ . اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم يو باب زده كول د زرو (۱۰۰۰) ركعتو قبول شوو نفلو نه ډير بهتر دي

نبي كريم صلى الله عليه وسلم حضرت ابوذر رضي الله عنه ته فرمايي :

يَا اَبَا ذَرٍّ لَأَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ آيَةً مِّنْ كِتَابِ اللهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ وَلَأَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ بَابًا مِّنَ الْعِلْمِ عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ خَيْرٌ مِّنْ أَنْ تُصَلِّيَ أَلْفَ رَكْعَةٍ . (۱)

اې ابوذره ! (ﷺ) كه ته چيرته د سهر په وخت لاړشې او د قرآن كريم يو آيت زده كړې، نو دا ستا دپاره د سلو (۱۰۰) ركعتونو نفلو نه ډير بهتر دي، او كه ته لاړشې او د علم يو باب زده كړې، كه په دې عمل شوې وي او كه نه، خو دا ستا د پاره د زرو (۱۰۰۰) ركعتو نفلو نه ډير بهتر دي .

فائده : په دې حديث كې هم د علم ډير فضيلت بيان شوې ، چې يو باب د علم زده كول د زرو ركعتونو قبول شوو نفلو سره برابر نه دي ، بلكه د هغې نه ډير بهتر دي .

او ورسره دويمه خبره دا هم واضحه شوه چې بعض خلق وايي چې په كوم علم عمل نه وي نو د داسې عِلم په زده كولو كې هيڅ فائده نشته ، نو د دوی دا خبره غلطه ده .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په " حيوة المسلمين " كې د دې حديث په تشريح كې ليكلي : چې په دې حديث كې نبي كريم صلى الله عليه وسلم په واضحه طريقې سره او فرمايل:

عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ . كه په دې علم دده عمل وي او كه نه ، خو يو باب د علم زده كول د زرو ركعتونو نفلو نه ډير بهتر دي . او ددې د پاره تهانوي صاحب درې (۳) وجوهات ذكر كړي :

۱. د دين د خبرې په زده كولو سره خودې د جهالت او ناپوهۍ نه اووت . نو دا هم لوي نعمت دی .

۲ . چې كله ورته د دين دا خبره معلومه شوه نو كه او س يې پرې عمل نشته نو آينده وخت كې خو به چيرته پرې عمل وكړي .

(۱) رواه ابن ماجه في سننه باسناد حسن الحديث ۲۱۹ ، وابن عبدالبر في جامع البيان ۱/ ۲۵ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. بل کس ته خو به يې اوښايي، او دا هم د ثواب کار دی. (۱)

لږ علم د ډير عمل نه بهتر دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

قَلِيْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيْرِ الْعِبَادَةِ. (۲)

لږ علم د ډير عبادت نه بهتر دی.

ضروري علم په هر مسلمان باندې فرض عين دی

دومره علم زده کول چې په هغې باندې انسان خپل ژوند د الله ﷻ او د رسول ﷺ د احکاماتو مطابق تيروي، دا په هر مسلمان نارينه او ښځينه باندې فرض دی.

پيغمبر عليه السلام فرمايي:

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. (۳)

د علم طلب کول (يعنی د هغې د حاصلولو کوشش کول) په هر مسلمان فرض دی.

په يو روايت کې ورسره د "مُسْلِمَة" لفظ هم شته. (۴)

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِيْ قَوْلِهِ: ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ... (۵) ﴾ قَالَ: عَلِّمُوْا أَهْلِيْكُمُ الْخَيْرَ. (٦)

حضرت علي رضي الله عنه د دې آيت ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ﴾ په تفسير کې فرمايي: چې تاسو خپل کور والو ته د خير (يعنی د دين) خبرې اوښايئ.

---

(۱) حيوة المسلمين ص ۳۲ الروح الثاني في تحصيل علم الدين وتعليمه.

(۲) رواه الهيثمي فى المجمع ۱/۱۲۰ والسيوطي فى الدرالمنثور ۱/۳۵۰، والمنذري فى الترغيب والترهيب ۱/۱۳.

(۳) رواه ابن ماجه، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله: مسلم. وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا. مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴.

(۴) مرقاة شرح مشكوة.

(۵) التحريم آيت ٦.

(٦) رواه الحاكم موقوفا وقال صحيح على شرطهما، الترغيب والترهيب ص ۷۰ الترهيب في نشر العلم والدلالة على الخير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري تنبيه

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل خطبات کې دا خبره ډېره په تفصيل سره ذکر کړې چې بعضې خلق د علم فضائل بيانوي، د قرآن کريم آيتونه او احاديث ذکر کوي خو بيا غلطي دا کوي چې دا ټول فضايل په انګريزي تعليم تطبيقوي او خلقو ته د انګريزي زده کولو ترغيب ورکوي.

نو خبردار! دا سخته دهوکه ده، ځکه د علم چې څومره فضايل په قرآن کريم او احاديثو کې بيان شوي نو د دينه د شريعت علم مراد دی، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصلېږي او په آخرت کې د انسان د پاره فائده مند وي، انګريزي تعليم مراد نه دی (۱)

(البته که چا معتمد عالم په انګريزي کې د قرآن کريم يا احاديثو ترجمه وکړه او يو کس هغه لولي نو بيا په دې کې ثواب شته). (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي علم نه دی، بلکه په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي. البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وو نو بيا د هغې حصول نا جائز دی. (۳)

د علم حقيقت

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله وايي: انسان ته چې انسان وايي دا هلته چې په ده کې داسې علم نافِع راشي چې د هغې په وجه دې د حلالو او حرامو، جائز او ناجائز په مينځ کې تميز کولې شي، يعنې په ده کې تقوی، پرهيزګاري او په شريعت باندې عمل راشي.

---

(۱) د کوم علم فضايل او تاکيد چې په احاديثو کې راغلي د هغې نه علم د شريعت مراد دی: په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي: والمرادُ بالعلمِ اَلعِلمُ الشرعيّ الذي يفيد معرفة مايجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته. والعلم بالله وصفاته ومايجب له من القيام بامره وتنزيهه عن النقائص، ومدار ذلك على التفسير والحديث والفقه. (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين، فتاوى محموديه ج٦ ص ۳۲ باب اول: علم كا بيان).

(۲) خطباتِ حكيم الامت ج۲ ص ۱۹۲ موضوع تعميم العلم.

(۳) كشف الباري ج۳ ص ۴۲ كتاب العلم باب فضل العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه که صرف د يو څو لږو معلوماتو نوم علم وي نو بيا خو په کار ده چې حيوانات هم علماء وي، ځکه بعضو حيواناتو ته هم څه نا څه معلومات وي. الله ﷻ په قرآن مجيد کې فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا ﴾. (۱)

ترجمه: اې مومنانو! که چيرته تاسو د الله ﷻ نه او ويريږئ او متقيان جوړ شئ نو الله ﷻ به په تاسو کې فُرقان پيدا کړي.

(فُرْقَان: دا هغه داخلي قوت دی چې د دې په وجه انسان د حق او باطل په مينځ کې تميز کولې شي). (۲)

په علم او معلوماتو کې فرق دې

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي چې علم ځانله شی دی، او معلومات ځانله شی دی، علم د زياتو معلوماتو نوم نه دی، بلکه علم هغه دی چې د هغې په وجه د انسان نه انسان جوړيږي، سړی پرې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پيژندګلي کولې شي، او د دغه معلوماتو په وجه انسان صحيح نتيجې ته رسيدې شي، يعنی په ده کې تقوی، پرهيز ګاري او د سنتو تابعداري پيدا شي، او په خپل علم يې عمل وي نو بيا دا علم دی.

ځکه که صرف په معقولاتو معلومولو سره سړی عالِم کيدې نو بيا خو په کار وه چې اَرسطو او جالينوس لوي لوي علماء وې، که صرف په ادب او عربي ويلو سره سړی عالم کيدې نو په کار دا وه چې ابوجهل او ابولهب لوي لوي علماء وې ځکه دوی په عربي ښه پوهيده او ډير فصاحت او بلاغت يې لرل. لهذا معلومه شوه چې علم فقط د ډيرو معلوماتو نوم نه دی.

مثال: د مثال په ذريعه دا خبره ښه واضح کيدې شي چې دوه کسان د سيل د پاره ووت، يو پکې ډير زيات اوګرځيده او ډيرې علاقې يې اوکتې، خو دده د سترګو نظر کمزوری دی، او دويم کس لږ اوګرځيده، لږې علاقې يې اوکتې خو دده د سترګو نظر ښه تيز دی.

نو دا اول کس اګر چې ډير ګرځيدلی، ځايونه يې ډير ليدلي خو چونکه د نظر د کمزورتيا په وجه د يو شي په حقيقت هم پوره نه دی پوهه شوی، او دا دويم کس اګر چې د لږو علاقو په باره

---

(۱) الانفال آيت ۲۹.

(۲) جواهر حکمت، ـ ـ ـ المدارس ج۱ ص ۳۹۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې معلومات لري خو د نظر د تیز والي په وجه د هرشي په حقیقت پوره پوهه شوي او د هري علاقي پوره معلومات ورته شته.

دغه شان چې د کوم سړي سره معلومات وي خو بصیرتِ قلبي، تقوی او للّهیت ورسره نوي نو دې د اَشیاؤ په حقیقت پوره نه پوهیږي او د دې معلوماتو نه کما حقهٗ فایده نشي اخیستي، ځکه د ده بصیرتِ قلبي نشته.

او د چا سره چې بصیرتِ قلبي وي، زړه کې یې تقوی او پرهیزګاري وي او علم نافع ورسره وي نو بیا دې د دغه معلوماتو نه پوره فایده اخیستې شي، ځکه دې د اشیاؤ په حقیقت باندې ښه پوهیږي. (۱)

دغه وجه ده چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د علمِ نافع سوال کولو (اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا ....) یا الله! زه تا نه د علمِ نافع سوال کوم (۲).

او د علمِ غیر نافع نه به یې پناه غوښته. حکماء وایي:

علمے که راه حق ننماید جهالت است:

کوم علم چې انسان ته حق لاره نه ښایي هغه جهالت دی.

علم لوی نعمت دی

حضرت سلیمان علیه السلام سره د ټولې دُنیا بادشاهي وه (ځکه هغه دُعا کړې وه:

﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِيْ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾ (۳)

---

(۱) التبلیغ، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۰.

(۲) **د علمِ نافع تعریف**: امام غزالي رحمه الله د علمِ نافع تشریح داسې کړې: اَلْعِلْمُ النَّافِعُ مَا يَزِيْدُ فِيْ خَوْفِكَ مِنَ اللّٰهِ... علمِ نافع هغه دی چې په هغې سره ستا په زړه کې د الله ﷻ خوف او ویره زیاته شي. او د دې په وجه تا ته په خپلو عیبونو باندې بصیرت حاصل شي، د الله ﷻ معرفت درته نصیب شي، په عباداتو درته توفیق ملاؤ شي، د دُنیا سره دې مینه کمه شي، او آخرت طرف ته دې رغبت پیدا شي، د کومو کارونو په وجه چې ستا نیک اعمال ختمیږي په هغې باندې ستا د بصیرت سترګې کلاؤ شي او د شیطان په مکرونو باندې خبردار شې. (تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۴).

(۳) سورة ص آیت ۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : اې ربه ! ماته بخښنه وکړه او داسې بادشاهي راله راکړه چې (په دې زمانه کې) د مانه روستو بل هيچاته حاصله نه شي ، بيشکه ته ډير هبه کوونکې ذات يې .)

ليکن ددې دومره لوي حکومت باوجود هغه بيا هم په حکومت باندې فخر نه کولو بلکه په خپل علم يې فخر کولو (ځکه هغه ويلي وو :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴾. (۱)

ترجمه : اې خلقو ! مونږ ته د مرغانو ژبه ښودل شوې ، او مونږ ته هر قسم څيزونه راکړل شوي، بيشکه همدا ښکاره فضل دې).

نو چې کله حضرت سليمان ﷺ د مرغانو په ژبه پوهيدلو عِلم باندې فخر کولو ، نو اوس که يو مسلمان سره د الله ﷻ د کتاب او احاديثو علم وي نو بيا خو په طريق اولی باندې دده دپاره د خوشحالۍ ذريعه ده او لوي نعمت دی. (۲)

نو چاته چې الله ﷻ دا لوي نعمت ورکړې وي نو ده ته په دې باندې د الله ﷻ ډيره شکريه په کار ده . د عِلم په فضيلت کې حضرت علي رضی الله عنه څه اشعار ويلي :

۱ . رَضِينَا قِسمَةَ الجَبَّارِ فِينَا ❁ لَنَا عِلمٌ وَلِلجُهَّالِ مَالٌ

۲ . فَإِنَّ المَالَ يَفنِيْ عَنْ قَرِيبٍ ❁ وَإِنَّ العِلمَ يَبقىٰ لَايَزَالُ . (۳)

۱ . مونږ د الله ﷻ په تقسيم راضي يو ، چې هغه مونږ ته علم راکړې او جاهلو ته يې مال ورکړې.

۲ . ځکه مال به عنقريب فناء شي ، او علم به همشه باقي وي .

د الله ﷻ په نزد د علم مقام

د الله ﷻ په نزد د علم ، علماء او طلباو ډير لوي مقام دی نو که دُنيادار خلق د علم اهميت نه

(۱) النمل آيت ۱٦ .

(۲) فَافْتَخَرَ (سليمان ﷺ) بكونه عالمًا بمنطق الطير . فإذا حَسن من سليمان أَنْ يفتخرَ بذلک العلم . فلان يحسن بالمؤمن أن يَفتخِرَ بمعرفة ربِّ العالمين كان أحسن . تفسير كبير ج۱ ص ۲۵۷ آيت ۳۱ .

(۳) تعليم المتعلم فصل في الجدّ والمواظبة والهمّة ، کامياب طالب علم ص ۱۸ ، طلباء کے لے مثالي تحفه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيژني ، عالم يا طالب العلم ته په ښه سترګه نه ګوري نو هيڅ پروا نشته ، ځکه مونږ چې د قيامت په ورځ د کوم پروردګار د وړاندې پيش کيږو هغه خو د دې اهميت پيژني .

د يو طالب العلم واقعه :

يو طالب مدرسې ته د سبق د پاره روان ؤ ، په لاره کې ورسره د يو دُنيادار ، انګريزي خوان ملاقات وشو ، ورته وې ويل : چې طالبه ! هسې ځان مه ستړې کوه که مُلا شې نو نه خو تا ته څوک نوکري درکوي ، او نه به درسره څه سهولتونه وي ، او نورې ډيرې خبرې يې ورته وکړې .

طالب چې دا خبرې واوريدې نو زړه يې مات شو ، حوصله يې د لاسه ورکړه . بيا به سبق ته نه تللو ، په کور کې به ناست ؤ .

استاذ يې خبر شو چې دې طالب د انګريزي خوان د غلطو خبرو په وجه علم پريښې ، نو ځکه سبق ته نه راځي . نو دا استاذ يې ډير هوښيار ؤ ، راغې ، او دې طالب ته يې يو کاڼړې ورکړو او ورته وې ويل چې لاړ شه او هغه مخامخ د سبزۍ دُکان ته ورشه ، د هغه نه دوه کلو ګازرې راوړه ، که روپۍ يې غوښتې نو دا کاڼړې ورکړه .

دې چې هلته ورغې او هغه دُکاندار ګازرې او تللې ، نو د روپو په عوض کې ده ورته دا کاڼړې ورکړو ، هغه دُکاندار ورته وويل : چې يا خو روپۍ راکړه اويا دا ګازرې واپس کېده ، زه په دې کاڼړي څه شی کوم .

دې واپس راغې ، کاڼړې يې راوړو ، استاذ ته يې خبره وکړه ، استاذ ورته وويل چې ته لاړ شه او د فلاني مَنياري والا دُکاندار ته ورشه چې هغه درله په دې کاڼړي څومره شيان درکوي .

دې چې هلته ورغې ، نو هغه ورته وويل چې زه به دې کاڼړي په عوض کې د زرو (۱۰۰۰) روپو شيان درکړم . دې حيران شو ، واپس راغې او استاذ ته يې دا خبره وکړه .

استاذ ورته وويل : چې ته اوس لاړ شه ، او د فلاني زَرګر دُکان ته ورشه چې هغه درله په دې کاڼړي څومره روپۍ درکوي ، دې چې هغه ته ورغې نو هغه ورته وويل چې زه به درله د دې کاڼړي په عوض کې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکړم . دې نور هم حيران شو .

استاذ ته راغې ، او ورته وې ويل چې جناب ! زه خو په دې راز پوهه نه شوم چې د همدې کاڼړي په عوض کې د سبزۍ والا دُکاندار دوه (۲) کلو ګازرې نه راکولې ، د مَنيارۍ والا راله پرې د زرو روپو شيان راکول ، او زرګر راله پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ راکولې . دا ولې ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ ورته وویل : چې طالبه ! دا عام کانړې نه دی ، بلکه دا قیمتي کانړې (هیره) دی. د سبزۍ واله دُکاندار نه پیژندو نو ځکه یې پرې درله دوه کلو ګازرې هم نه درکولې ، د منیارۍ واله دُکاندار څه لږ پیژندو نو ځکه یې پرې د زرو روپو شیان درکول ، او زرګر پوره پیژندلو نو ځکه یې پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکولې .

اې طالبه ! دغه شان عِلم هم دی ، دُنیا دار او انګریزي خوان ته ددې د قدر څه پته ده چې د علم څومره لوي اهمیت دی ؟

د طالب په پوهه کې خبره راغله ، او دوباره یې د علم زده کړه شروع کړه .

د خدای شان ګوره چې یو څو ورځې پس د وخت بادشاه ته یوه مسئله پیښه شوه : هغه خپلې ښځې ته ویلي وو : چې که ته د سپوږمۍ نه زیاته ښائسته نه یې نو ته دې په ماباندې په درې (۳) کانو طلاقه یې .

دا مسئله هیچاته معلومه نه وه ، بادشاه همدې اُستاذ ته کس راولیږل ، استاذ همدغه شاګرد ته وویل : چې ته ورشه ، او بادشاه ته دا مسئله بیان کړه چې دا ښځه په تاباندې نده طلاقه ، ځکه انسان د سپوږمۍ نه ښکلې دی . الله تعالی فرمایي :

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِيْ أَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ﴾ .(۱)

ترجمه : بیشکه مونږ انسان په ډیر ښه صورت پیدا کړې .

دې ورغې ، او د بادشاه د وړاندې یې دا مسئله بیان کړه ، بادشاه خوشحاله شو او ډیر لوي انعام یې ورکړو ، سورلي یې ورکړه ، او خلقو ته یې وویل چې دا ډیر په عزت سره کور ته ورسوئ شاګرد حیران شو چې بادشاه دومره ډیر انعامات راکړه ، او زما یې ډیر قدر وکړو .

فایده : بادشاه دده دا دومره عزت ځکه وکړو چې بادشاه ته د علم د قدر پته وه . نو که نن صبا جاهل خلق عِلم ، علماؤ او طلباؤ ته په ښه سترګه نه ګوري ، نو هیڅ پرواه نشته ، ځکه دوی ته د علم قدر څه معلوم دی ؟ قدرِ زَر زَرګر شناسد ، قدرِ جوهَر جوهري

لهذا هر طالب او عالم له دا شکریه پکار ده چې الله جل جلاله په دومره ډیرو مخلوقاتو کې دې د خپل دین د خدمت د پاره وقف کړو .(۲)

---

(۱) التین آیت ۴ .

(۲) خطبات فقیر ج ۳۲ ص ۱۱۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم باوجود په احساسِ کمترۍ کې مبتلاء کېدل نه دي په کار

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي چې اهلِ علمو ته دا سوچ نه دی په کار چې که زه علم حاصل کړم نو بيا به خوراک د کوم ځای نه خورم، او روپۍ به څنګه پيدا کوم؟ ځکه دا ډير کمزوري او نامناسبه سوچ دی.

وجه داده چې کله يو کس ته الله ﷻ دا عظيم نعمت (علم) ورکړي او دې بيا هم په هغې باندې خوشحاله نه وي، هر وخت د دُنيا پيدا کولو په فکر کې ډوب وي او زړه يې د دُنيا د محبت نه ډک وي نو دا کس خو د قرآن مجيد د آيت:

﴿ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾ مصداق ګرځي. ځکه چې کله دده سره د علم غوندې اشرف شی شته نو دې بيا د ادنیٰ شی (دُنيا) په حاصلولو کې ولې دومره فکرمند دی؟

دې خو بيا ډير ناقدره انسان دی، چې د عظيم شئ په مقابله کې اَرزل او کمزورې شی غواړي. دا خو بيا د يهودو غوندې قصه ده چې الله ﷻ ورته د "مَنّ" او "سَلْویٰ" غوندې ښکلي نعمتونه ورکول، ليکن هغوی سَابه (ساګ)، مسور او پيا ز غوښته. (۱)

لهذا څوک چې الله ﷻ د دې کار د زده کړې يا خورَولو پاره منتخب کړي نو ده ته په دې باندې د الله ﷻ ډيره شکريه په کار ده، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی.

علم د الله صفت دی

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي: چې اهلِ علمو ته الله ﷻ ډير لوي عزت او مقام ورکړی، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی نو په چا کې چې علم راشي ګويا دې الله ﷻ خپل نماينده مقرر کړې چې ته زما دا صفت په دُنيا کې ځور کړه.

او مال خو بد ليدونکې او زائله کيدونکې شی دی، او دا د معدې صفت دی.

بل دا چې عِلم انسان د الله ﷻ طرفته بوځي، او مال انسان طُغيان او سرکشۍ طرفته بوځي.

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج۱ ص۲۵۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اوس چاته چې الله ﷻ دا لوي نعمت ورکړې وي او دې بيا هم په دې باندې د الله ﷻ شکريه نه اداء کوي او هر وخت يې زړه د دُنيا د محبت نه ډک کړې وي نو يقيني چې دا انسان ډير بې قدره، ناشکره او کم عقل دی. (۱)

د علم په برکت زړه ور کيدل

د علم په برکت سره په انسان کې داسې قوت پيدا کيږي چې اګر چې دې ښه کمزوري وي خو بيا هم په ده کې دومره زړه ورتيا راځي چې دې بيا خپله خبره په هر ميدان کې پوره داډه طريقې سره کولې شي.

لکه د حضرت سليمان عليه السلام په باره کې راځي چې کله هُدهُد مارغه غائب و نو حضرت سليمان عليه السلام او فرمايل:

﴿ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴾. (۲)

ترجمه: زه به خامخا ده ته سخته سزا ورکړم، يا به يې ذبح کړم، او يا به ماته (د غير حاضري) څه ښکاره دليل پيش کوي.

نو چې کله هُدهُد مارغه راغې، دا اګر چې کمزورې مرغه و خو چونکه دده سره د قوم سبا متعلق علم او معلومات ؤ، نو د حضرت سليمان عليه السلام په وړاندې يې په ډير زړه ورتيا سره خبره وکړه، او وې ويل:

﴿ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ ﴾. (۳)

ترجمه: ما احاطه کړې په داسې خبره باندې چې تا احاطه نده کړې په هغې باندې (يعنې ماته داسې يوه خبره معلومه ده چې تاته د سره معلومه نده).

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج ۱، تحفة المدارس ج۱ ص ۴۵۶.
(۲) النمل ۲۱.
(۳) النمل ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

فايده: اوګوره ! هُدهُد چې د لږو معلوماتو په وجه يې د حضرت سليمان د وړاندې په کوم انداز کې خبره وکړه ؟ نو که چيرته دده سره د قوم سبا متعلق معلومات نه وې ، نو چيرته هُدهُد ، او چيرته د حضرت سليمان عليه السلام د وړاندې داسې زړه وره خبره کول؟ (۱)

علم يو قوت دى

علم يو طاقت او يو قوت دى ، چاته چې الله ﷻ دا قوت ورکړې نو هغه بيا الله ﷻ په دُنيا کې سَرلوړې او کاميابه ګرځولې .

حضرت سليمان ﷺ ته چې د بلقيس راتلو پته اولږيده نو خپلو درباريانو ته يې وويل:

﴿ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې سردارانو ! څوک به له تاسو نه ماته د هغې (مَلکې) تخت راوړي ، وړاندې ددې نه چې دوى ماته تابعدار راشي ؟

نو په جِنّاتو کې يو مضبوط جِن (عفريت) وويل :

﴿ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ ﴾ . (۳)

ترجمه : زه به تاته د هغې تخت راوړم ، وړاندې ددې نه چې ته د خپل ځاى نه پاځې .

(حضرت سليمان عليه السلام اوفرمايل دا خو ډير وخت دى)

﴿ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ . (۴)

ترجمه : وويل هغه کس چې د هغه سره علم د کتاب ؤ ، زه به تاته دا تخت ستا د سترګو د رَپ نه هم وړاندې راوړم .

(اکثر مفسرين لکه قرطبي او ابن جرير وايي : چې داد حضرت سليمان عليه السلام دوست ؤ ، يا د هغه د تره ځوي ؤ ، اسم اعظم ورته ياد و) .

---

(۱) فلولا ان العلمَ أشرف الاشياء والّا فمن أين [illegible] هُد أنْ يتكلّمَ في مجلس سليمان بمثل هذا الكلام . ولذلك يَرى الرجلُ الساقِطُ اذا تَعَلّم العلمَ صارَ نافذَ القولِ عندَ السلاطينِ وما ذلك الابِبركةِ العلم . تفسير كبير ج۱ ص۲۰۷ .

(۲) النمل آيت ۳۸ .

(۳) النمل آيت ۳۹ .

(۴) النمل آيت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د علم په برکت سره الله تعالی ده ته دومره لوي قوت ورکړی وُ چې د سترګو په رَپ کې یې د بلقیس تخت راأورسول . (۱)

د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې د علم په طلب کې په یوه لاره باندې ځي نو الله تعالی به دده د پاره د جنت لاره آسانه کړي .

په یو بل حدیث کې نبي علیه الصلوة والسلام فرمايي :

مَنْ غَدَا يُرِيْدُ الْعِلْمَ يَتَعَلَّمُهُ لِلّٰهِ فَتَحَ اللهُ لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۳)

څوک چې د علم د زده کړې په اراده باندې أووځي او خالص د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصلوي نو الله ﷻ به ده ته د جنت دروازه خلاصه کړي .

ابونعیم په رياضة المتعلّمين کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو حدیث مبارکه رانقل کړې نبي علیه السلام فرمايي :

مَامِنْ رَجُلٍ تَعَلَّمَ كَلِمَةً أَوْ كَلِمَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا مِمَّا فَرَضَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَتَعَلَّمُهُنَّ وَيُعَلِّمُهُنَّ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ .

څوک چې د الله تعالی د فرائضو نه یوه خبره ، یا دوه ، یا درې ، یا څلور ، یا پنځه خبرې زده کړي ، او بیا یې بل ته هم اوښايي ، نو دا کس به ضرور جنت ته داخلیږي .

راوي د حدیث حضرت ابو هریرة رضی الله عنه فرمايي :

---

(۱) معارف القرآن .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ . ۳۲۵ . ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) ، مشكوة ص ۳۲ كتاب العلم ، الترغيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ والترمذي في العلم باب ۱۹ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ كتاب العلم الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَمَا نَسِيتُ حَدِيثًا بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)
دي نه پس چې ما د نبي كريم صلى الله نه كومه خبره اوريدلې ، هغه مې هيڅكله نه ده هيره كړې.

د علم زده كړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده

حضرت ابن عباس رضى الله تعالى عنهما فرمايي :

تَدَارُسُ الْعِلْمِ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنْ إِحْيَاءِهَا. (۲)

د شپې لږ ساعت د علم دَرس كول د ټولې شپې د عبادت نه بهتر دی.
يعنی د شپې په لږه حصه كې تعليم او تعلّم د ټولې شپې د عبادت نه ډير بهتر دی.

حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه فرمايي :

لَأَنْ أَتَعَلَّمَ مَسْأَلَةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ. (۳)

زه چې د علم يوه مسئله زده كړم دا ماته د ټولې شپې د عبادت ډيره خوښه ده.

حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه فرمايي :

مَنْ رَأَى أَنَّ الْغُدُوَّ إِلَى الْعِلْمِ لَيْسَ بِجِهَادٍ فَقَدْ نَقَصَ فِي رَأْيِهِ وَعَقْلِهِ.

څوک چې دا ګمان كوي چې د علم د پاره سفر كول جهاد نه دی نو دده په رايه او عقل كې نقصان دی.

حضرت ابو هريرة ﷺ فرمايي :

لَأَنْ أَجْلِسَ سَاعَةً فَأَفْقَهَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُحْيِيَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ. (۴)

زه چې د لږ ساعت د پاره كينم او علم زده كړم ، نو دا ماته د ليلة القدر د ټولې شپې د عبادت نه ډيره خوښه ده.

---

(۱) رواه ابونعيم واسناده حسن والهندي في الكنز ۲۸۸۵۸ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص۵۴ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه.

(۲) رواه الدارمي مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث ، احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم.

(۳) تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ باب فضل طلب العلم ، احياء العلوم ج۱ ص ۲۱.

(۴) رواه الدارقطني والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام شافعي رحمه الله وايي: طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنَ النَّافِلَةِ. (۱)
د علم زده کول د نفلي عبادت نه ډير بهتر دي.

ځکه د نفلي عبادت نفع صرف ده ته رسي او د علم زده کولو او خورولو نفع ده ته په دې ژوندکې هم رسي او دده دوفات کيدو نه پس هم ده ته رسي، او چاته چې يې خودلې وي او هغوی پرې عمل کوي نو د هغې اجر هم ده ته رسي.

حديث کې راځي:

مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا فَلَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ. (۲)

چاچې بل چا ته علم اوخوده، او په دې علم څوک هم عمل کوي نو دا معلم به هم د هغه سره په ثواب کې شريک وي او د عمل کوونکي په اجر کې به څه کمې هم نه راځي.

په يو بل حديث کې دا شان الفاظ ذکر دي:

مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا. (۳)

چاچې د نيکۍ کار ته بلنه وکړه، نو چاچې دده تابعداري وکړه ده ته به د هغوی د ثواب هومره ثواب حاصليږي، او دهغوی په ثوابونو کې به څه کمې نه کيږي.

د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده

نبي عليه السلام فرمايي:

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ. (۴)

---

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم.

(۲) رواه ابن ماجه في المقدمة ۲۰، واحمد ۵/۲۶۹

(۳) هذا الحديث اخرجه ابوداود في السنة باب لزوم السنة ۴۶۰۹، ومسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ومن دعا الى هدى او ضلالة، والترمذي في العلم ۲۶۷۶، وابن ماجه في المقدمة باب من سنّ سنة حسنة او سيئة ۱۹۴.

ځکه نبي عليه السلام فرمايي: مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ. مسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۶۷۵۶ / ۱۵، نسائي باب التحريض على الصدقة ۲۵۵۴، ابن ماجه باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۱۹۱.

(۴) رواه ابن ماجه الحديث ۲۴۳، والمنذري في الترغيب ۹۸۸ والسيوطي في الدر المنثور ۱/ ۳۳۸، والهندي في الكنز ۶۳۵۷.

بهترينه صدقه داده چې يو مسلمان بنده علم زده کړي او بيايې بل ورور مسلمان ته اوښايي.
نبي کريم صلی الله عليه وسلم حضرت علي رضی الله عنه ته اوفرمايل :

لَأَنْ يَهْدِيَ اللهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ . (۱)

که چيرته ستا په وجه الله ﷻ يو کس ته هدايت وکړي ، نو دا ستاد پاره د سرو اوښانو (خيرات کولو) نه ډير بهتر دی .

علمي مجالس د جنت باغيچې دي

يو پيره رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته اوفرمايل :

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا .

چې کله تاسو د جنت په باغيچو باندې تيرېږئ نو ښه اوخرېږئ (يعنی ښه فائده ورنه واخلئ)
صحابه کرامو پوښتنه وکړو :

مَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ ؟

رياض الجنة څه شی دی ؟
نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

مَجَالِسُ الْعِلْمِ . (۲)

د علم مجلسونه دي .

د علم خوړولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي

نبي کريم ﷺ فرمايي :

إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ : صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ . (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري (۲۷۸۳) ومسلم (۲۳۰۲)، وابوداود في العلم ۱۰ ، نزهة الناظرين .
(۲) رواه الترمذي كتاب الدعوات باب ۸۲ ، الحديث ۳۵۰۹ ، ۳۵۱۰ ، واحمد في مسنده ۳/ ۱۵۰ ، والبيهقي ۱/ ۳۲۲ ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲٦۲ الترغيب في حضور مجالس الذكر والاجتماع على ذكر الله .
(۳) رواه مسلم في الوصية ۱۴ و ابوداود في الوصايا ۱۴ والترمذي في الاحكام ۳٦ ، واحمد ۲/ ۳۷۲ ، والنسائي في الوصايا ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو انسان مړ شي نو د عمل د ثواب سلسله دده نه منقطع شي، مګر د درې (۳) شيانو د ثواب سلسله بيا هم باقي وي (يعنی دده د مرګ نه روستو هم دده پسې د هغې ثواب وررسي): اول صدقه جاريه، دويم هغه عِلم چې د هغې نه نفعه حاصلولې شي، او دريم هغه نيک اولاد چې ده ته دُعاګانې کوي.

په يو بل حديث کې څه نور تفصيل هم ذکر دې، نبي کريم ﷺ فرمايي:

إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ. وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ أَوْ مُصْحَفًا وَرَّثَهُ. أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ. أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيْلِ بَنَاهُ. أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ. أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِيْ صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ تَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ. (۱)

بيشکه مؤمن ته چې د مرګ نه پس هم د کوم عمل يا د نيکيو ثواب رسيږي، په هغې کې اول هغه عِلم دی چې دې يې زده کړي او بيا يې نورو ته هم اورسوي،

دويم: هغه نيک اولاد دی چې دده د خپل ځان نه روستو پريښې وي (او هغه دده د پاره دُعاګانې کوي)، دريم: هغه قرآن مجيد دی چې دده د وارثانو د پاره يې پريښې وي (او هغوی په دې کې تلاوت کوي)،

څلورم: هغه جُمات (مسجد) دی چې ده په خپل ژوند کې جوړ کړې وي، پنځم: هغه کور دی چې د مسافرو د پاره يې جوړ کړې وي، شپږم: هغه نهر دی چې ده جاري کړې وي (يعنی ده کِنستې وي)، اووم: هغه صدقه ده چې ده د تندرستی په حالت کې په خپل ژوند کې د خپل مال نه ويستې وي، نو د دې ټولو شيانو اَجر او ثواب به انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي.

د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کيدل

نبي کريم ﷺ فرمايي:

مَا مِنْ عَبْدٍ يَطْلُبُ الْعِلْمَ إِلَّا كَانَ كَفَّارَةً مَا تَقَدَّمَ. (۲)

کوم بنده چې علم طلب کوي نو دا دده د پاره د مخکيني ګناهونو کفاره ګرځي.

(۱) رواه ابن ماجه باسناد حسن المقدمة باب ۲۰ والبيهقي و رواه ابن خزيمة في صحيحه، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۵ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه، مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث.

(۲) رواه الترمذي في كتاب العلم باب ٦ والطبراني في الكبير، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۳ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عطاء رحمه الله وايي :

مَجْلِسُ عِلْمٍ يُكَفِّرُ سَبْعِيْنَ مَجْلِسًا مِنْ مَجَالِسِ اللَّهْوِ . (۱)

د علم يو مجلس د اوياو (۷۰) لهوه مجالسو کفاره ګرځي .

د علم زده کړه بهترين عمل دی

يو کس د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه :

. أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ ؟

په عملونو کې کوم يو عمل ډير افضل دی ؟

نبي کريم ﷺ ورته اوفرمايل : اَلْعِلْمُ . يعنی علم بهترين عمل دی .

هغه کس په دويمه پيره او په دريمه پيره همدغه پوښتنه وکړه ، نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته همدغه جواب ورکړو . بيا هغه سړي عرض وکړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! عَلَيْكَ السَّلَامُ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ عَنِ الْعَمَلِ .

ای د الله رسوله ! په تاسو دې سلامتيا وي زه خو پوښتنه درنه د عمل کوم (او تاسو راته جواب کې علم يادوئ) .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

هَلْ يَقْبَلُ اللهُ الْأَعْمَالَ إِلَّا بِالْعِلْمِ . (۲)

الله ﷻ خو صرف هغه عمل قبلوي چې کوم د علم په رڼا کې شوې وي .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي :

إِنَّ الْعِلْمَ يَنْفَعُكَ مَعَهُ قَلِيْلُ الْعَمَلِ ، وَإِنَّ الْجَهْلَ لَا يَنْفَعُكَ مَعَهُ كَثِيْرُ الْعَمَلِ . (۳)

بيشکه علم به تاته نفعه درکوي اګر چې د دې سره لږ عمل وي (يعنی که لږ عمل هم د علم په رڼا کې اوکړې نو دا به تاته نفعه درکوي) ، او جهل به تاته هيڅ نفعه نه درکوي اګر چې د دې سره ډير عمل وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم .

(۲) بستان العارفين لابي الليث لسمرقندي ۳۰۲ .

(۳) المستطرف في كل فن مستظرف ص ۲۶ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله د مرګ په حالت کې په بستره پروت ؤ، او يو کس ور سره ناست ؤ، هغه د ده د پاره علمي مضمونونه ليکل، چا ورنه پوښتنه وکړه چې په دې حالت کې هم تاسو په دې علمي مشغله کې ځان مصروفه کړې؟ ده ورته وويل: چې کيدې شي دا سې يو فايده منده خبره راته ملاؤ شي چې د دينه مخکې ما نوي اوريدلي.[1]

علم د مال نه په اووه(۷) وجوهاتو سره بهتر دی

حضرت علي رضی الله عنه فرمايي:

اَلْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْمَالِ بِسَبْعَةِ أَوْجُهٍ:

أَوَّلُهَا: اَلْعِلْمُ مِيْرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ، وَالْمَالُ مِيْرَاثُ الْفَرَاعِنَةِ.

اَلثَّانِي: اَلْعِلْمُ لَايَنْقُصُ بِالنَّفَقَةِ، وَالْمَالُ يَنْقُصُ.

وَالثَّالِثُ: يَحْتَاجُ الْمَالُ إِلَى الْحَافِظِ، وَالْعِلْمُ يَحْفَظُ صَاحِبَهُ.

وَالرَّابِعُ: إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ يَبْقَى مَالُهُ، وَالْعِلْمُ يَدْخُلُ مَعَ صَاحِبِهِ قَبْرَهُ.

وَالْخَامِسُ: اَلْمَالُ يَحْصِلُ لِلْمُؤْمِنِ وَالْكَافِرِ، وَالْعِلْمُ لَايَحْصِلُ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ.

وَالسَّادِسُ: جَمِيْعُ النَّاسِ يَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْعِلْمِ فِيْ أَمْرِ دِيْنِهِمْ وَلَايَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْمَالِ.

وَالسَّابِعُ: يَقْوِى الرَّجُلُ عَلَى الْمُرُوْرِ عَلَى الصِّرَاطِ، وَالْمَالُ يَمْنَعُهُ.[2]

علم د مال نه په اووه (۷) وجهو سره افضل دی:

اول: علم د انبياو ميراث دی، او مال د فرعونيانو ميراث دی.

دويم: علم خرچ کولو سره نه کميږي، او مال خرچ کولو سره کميږي.

---

(۱) نزهة الناظرين فی الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲، تنبيه الغافلين ص ۲۰۰ باب فضل طلب العلم.

(۲) تفسير کبير ج۱ ص۲۰۳ آيت ۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم : مال يو حفاظت کوونکي ته محتاج وي (چې د دې حفاظت وکړي) ، او علم د خپل صاحب (اهلِ علم) حفاظت په خپله کوي .

څلورم : چې کله انسان مړ شي نو د ده مال د ده نه پاتې شي ، او علم د خپل صاحِب (عالم) سره قبر ته هم داخليږي (او په قبر کې هم د ده حفاظت کوي) .

پنځم : مال مؤمن او کافر دواړو ته حاصليږي ، او علم صرف مؤمن ته حاصليږي .

شپږم : ټول خلق عالِم ته د دين په معامله کې محتاج دي ، او اهلِ علم مالدارانو ته محتاج نه دي .

اووم : د علم په وجه انسان په پُلِ صراط باندې په آسانه تيريږي ، او مال يې منعه کوي (ځکه د ده سره به حساب کتاب کولې شي) .

امام شافعي رحمه الله فرمايي :

لَيْسَ بَعْدَ الْفَرَائِضِ أَفْضَلُ مِنْ طَلَبِ الْعِلْمِ . (۱)

د فرائضو نه روستو د علم نه بهترين شی بل نشته .

علم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ورکوي

قدرمنو ! په دنيا کې يو څو شيان ډير مشهور دي : ډاکټري ، انجينري ، او عِلم . خو په دې کې ډاکټري او انجينري په حيواناتو کې هم شته . (۲) ځکه بعضې مرغۍ په اُونوکې داسې نااشنا ، محفوظې او مضبوطې جالې جوړوي چې يو ماهِر او هوښيار انسان يې په مشينرۍ سره هم نشي جوړولې .

دغه رنګې په اطرافو کې يو بوټې دی چې سُنبل ورته وايې او ددې جرړې ته چُوبِ چيني وايي ، دا د زخم د پاره ډير فائده مند دی ، کله چې ځنګلي مرغۍ زخمي شي (په خپه اولږي) نو دا مرغۍ دغه بوټې رااُوباسي او خپلې جالې ته يې راوړي ، دهغې سره خپل زخم لړوي ، چې په دې سره د هغې زخم بند کيږي .

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲ .

(۲) وشرفُ العلمِ لايَخفى على أحدٍ ،إذْ هو مختصٌّ بالانسانيّةِ ، لِأنّ جميعَ الخِصَالِ سِوَى العِلمِ يَشْتَرِكُ فِيهَا الإنسانُ وسائرُ الحيواناتِ : كالشجاعةِ ، وَالجرأةِ ، وَالقوّةِ وَالجُودِ ، والشَّفقةِ وغيرها سِوَى العِلمِ . وبه أَظْهَرَ اللهُ تعالى فَضْلَ آدمَ عليه السلام على الملائكةِ وَأَمَرَهم بالسجودِ لَهُ . تعليم المتعلم فصل في ماهية العلم والفقه وفضله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حيوة الحيوان کې ليکلي دي چې د ابابيل مرغۍ (په عربۍ کې ورته خطاف وايي، په ځوماتونو کې اکثره ځانله د ختو نه جاله جوړوي، ددې مرغۍ) بچو ته چې کله د يَرقان بيماري اولږي نو دا مرغۍ يو قسم کانې دې هغه راوړي او په خپله جاله کې يې کيدي، چې په دې سره دغه بيماري ختمه شي (ډير خلق دغه جالې لټوي او ددې نه دغه کانې راوباسي).

معلومه دا شوه چې انجينري او ډاکټري په حيواناتو کې هم شته.

البته صرف علم داسې يو شی دی چې داد الله ﷻ صفت دی، دا په حيواناتو کې نشته، بلکه په انسانانو کې هم هرچاته الله ﷻ دا نه ورکوي، صرف هغه بندګانو ته يې ورکوي څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي.

د علم د حصول جذبه فطري ده

د علم د حصول جذبه په هر انسان کې فطرتًا موجوده ده، مثلاً په يو ځای کې څه خلق را جمع وي، نو اوس چې هر څوک راځي نو دا پوښتنه ضرور کوي چې دلته څه شوي؟

نو دا پوښتنه کول دا هم د عِلم د حصول يوه جذبه ده. بلکه که يو سړی په څه کار کې مشغوله وي، نو ډير کرَت يو ماشوم راشي او هغه هم دا معلومول غواړي چې دې دا څه کوي؟ نو دا هم د علم د حصول يوه جذبه ده.

ددينه علاوه د عِلم نور ډير فضيلتونه هم په قرآن کريم او احاديثو کې راغلې دي. لهذا عقلمند کس هغه دی چې هغه د عِلم په زينت سره ځان مزيّن کړي، او خپل زړه د عِلم په رڼا سره منوّر کړي، او د علم د حصول د پاره همت او کوشش وکړي.

ځکه د استقامت، همت او کوشش په وجه انسان خپل منزلِ مقصود ته رسيدې شي او مشکلې مرحلې په آسانه پاس کولې شي.

د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی

الله تعالی فرمايي:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾.(۱)

---

(۱) العنکبوت آيت ٦٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : کوم خلق چې زمونږ په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به په هغوی د هدايت دروازې خلاصې کړو . (۱)

﴿إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ﴾ . (۲)

ترجمه : که چيرته تاسو د الله (د دين) مدد وکړئ نو الله ﷻ به ستاسو مدد وکړي . (۳)

د عربي مقوله ده : مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَّ وَجَدَ ، وَمَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَ . (۴)

څوک چې څه شی طلب کړي او کوشش (جدّو جهد) وکړي نو دې به دا شی بيامومي ، او څوک چې دروازه او ټکوي او په دې کې اقدام وکړي (يعنې ورورانديږي شي) نو دې به په دې (کور) کې داخل شي .

زمونږ علماو او اسلافو د دين د زده کړې د پاره دومره تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي چې د نيا د هغې مثال پيش کولو نه عاجزه ده .

امام ابويوسف رحمه الله فرمايي :

اَلْعِلْمُ عِزٌّ لَا ذُلَّ فِيْهِ ، يَحْصِلُ بِذُلٍّ لَا عِزَّ فِيْهِ .

په علم کې داسې عزت دی چې ذلت په کې نشته ، خو حاصليږي په ذلت سره چې عزت پکې نشته . (يعنې تواضع او عاجزي به په ځان کې پيدا کوې ، او تکليفونه برداشت کوې).

حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما فرمايي :

ذَلَلْتُ طَالِبًا فَعَزَزْتُ مَطْلُوبًا . (۵)

ما د طلب په وخت کې ذِلت اختيار کړو نو ماته د مطلوب په حاصليدو عزت حاصل شو .

---

(۱) حضرت فضيل بن عياض رحمه الله د دې آيت معنی داسې بيانوي : وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْ طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به . کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عمل کولو لارو طرفته راهنمايي وکړو . تفسير مظهري سورة عنكبوت آيت ۶۹ ، ومعارف القرآن .

(۲) سورة محمد آيت ۷ .

(۳) دعوات حق ج۱ ص ۶۱۱ .

(۴) تعليم المتعلم ص ۲۹ .

(۵) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت اصمعي رحمه الله وايي: چې څوک د علم حاصلولو ذلت نه برداشت کوي هغه به ټول عُمر د جهالت او ناپوهۍ ذِلت برداشت کوي. (۱)

د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول

د علم حصول چونکه يو عظيم مقصد دی او په دې مقصد کې د کاميابۍ او د دې د حصول د پاره د ډيرو قربانيو او کوششونو ضرورت دی.

د دنيا د خلقو په زړونو کې صدارت او وزارت يو لوی مقام لري، د دې د حصول د پاره شب و روز څومره کوششونه کوي، تکليفونه برداشت کوي، تردې چې جيلونو (محبسونو) ته هم په کې لاړ شي، خو بيا هم په سلو کې نهه نوي فيصده خلق دې مقصد ته او نه رسي، اکثر په کې پانسي (اِعْدَام) شي. حالانکه که حقيقت ته سوچ وکړې شي نو د الله ﷻ په نزد د دُنيا وَمَا فِيْهَا هيڅ حيثيت نشته، خو بيا هم دا خلق د دې د پاره څومره کوششونه کوي.

او بل طرفته د علم خو د الله ﷻ په نزد ډير لوی مقام دی: علماء د انبياؤ وارثان دي، او کوم خلق چې علم زده کوي اګر چې په شليدلو او کمزورو جامو (کپړو) کې وي خو بيا هم د الله ﷻ په نزد د ډير قدر او عزت خاوندان دي.

تردې پورې حديث کې راځي که چيرته دوی په الله ﷻ باندې د يو کار متعلق قسَم وکړي چې دا کار به کيږي نو الله ﷻ به هغه کار کوي د دې د پاره چې دې په دې قسَم کې دروغجن ثابت نه شي.

نبي عليه السلام فرمايي:

رُبَّ اَشْعَثَ اَغْبَرَ مَدْفُوْعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَاَبَرَّهُ. (۲)

ډير کرت خوَرو وَرو ويښتانو واله، ګرد آلود کس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنی داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډير غريب او کمزورې معلوميږي خو د الله ﷻ په نزد به دده دومره لوی مقام وي) که چيرته دې په الله ﷻ باندې قسَم اوکړي (چې دا کار به

---

(۱) اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۵۵ . نوټ: همدغه شان قول د امام شافعي رحمه الله نه هم نقل دی. کشکول ص ۱۷۴

(۲) رواه مسلم کتاب البر حديث ۱۳۸، والجنة حديث ۴۸. والبخاري ۷ / ۱۰. الترغيب والترهيب ج۴ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساكين ......

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي) نو الله ﷻ به د هغه قسم ضرور پوره کوي ، (ددې د پاره چې دې په دې قسم کې حانث نه شي) .

نو چې کله علم يو عظيم مقصد دی نو په کار ده چې انسان ددې د حصول د پاره هم ډير محنت او خواري وکړي ، او په دې لاره کې که ده ته څه مشکلات رامخې ته شي نو په کار داده چې دې د استقامت او همت نه کار واخلي او دا مشکلات په خوشحالۍ برداشت کړي .

علماؤ د علم د زده کړې په وخت داسې تکليفونه او مشقونه برداشت کړي چې نن صبا د هغې تصور هم نشي کيدې ، د نمونې د پاره درته د يو څو علماء کرامو واقعات ذکر کوم :

د امام بخاري رحمه الله تکليفونه برداشت کول

۱. خطيب بغدادي رحمه الله په تاريخ بغداد کې ليکلي چې عمر بن حفص اشقر وايي چې : يو وخت امام بخاري رحمه الله په بصره کې د احاديثو ليکلو په وخت کې څو ورځې مسلسل په سبق کې غير حاضر شو ، مونږ هغه د معلوماتو د پاره ورغلو ، چې او مو کتلو نو هغه په يوه کوټه کې بربنډ ناست ؤ ، معلومات مو چې وکړو نو پته ! ولږيده چې کله دې د کورنه راتلو نو اُوچه ډوډۍ (روټۍ) يې د ځان سره راوړې وه ، په هره ورځ به يې ورنه يوه يوه ډوډۍ خوړه ، او په دې يې گزاره کوله ، چې کله ډوډۍ ختمې شوې ، نو بيا ورسره نوره څه خرچه نوه ، نو خپلې جامې (کپړې) يې مجبوراً خرچ کړې ، او په هغې به يې ځان له خوراک اخيستو ، کله چې هغه جامې هم ختمې شوې ، او صرف د خپل وجود جامه يې پاتې شوه نو د ډيرې ولږې نه يې هغه هم خرڅه کړه ، نو بيا ورسره د اغوستلو کپړې نه وې نو ځکه په سبق کې غير حاضر و .

عمر بن حفص رحمه الله وايي : چې بيا مونږ ملگرو څه روپۍ راغونډې کړې او دده د پاره مو پرې جامې واخيستې ، د هغې نه پس به دې بيا سبق ته راتلو ، او احاديث به يې ليکل . (۱)

۲ . د امام بخاري رحمه الله په باره کې دا هم نقل دي چې تر شلو (۲۰) کالو پورې يې دا معمول و چې په شوا روز کې به يې صرف اووه (۷) دانې بادام خواره ، او صرف په همدې به يې گزاره کوله . او نوره ټوله توجه به يې د علم د زده کړې طرفته وه ، نو الله رب العزت بيا دومره لوی مقام ورکړو چې دده کتاب " صحيح البخاري " أَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ الله او گرځيده .

---

(۱) تاريخ بغداد ج۲ ص۱۳ ، دعوات حق ج۱ ص۶۱۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت کول

امام محمد رحمه الله په يوه علاقه کې درس کولو، نو ديو بل کلي واله خلق ورپسې راغلل، او ورته وې ويل چې: ته مونږ ته هم د درس د پاره راځه، ده ورته وويل چې هغه ځاى ډير لرې دى، او د ماسره دومره وخت نشته چې زه پياده هلته درځم او بيا واپس راځم، هغوى ورته وويل چې مونږ به درته د يو سورلۍ انتظام وکړو، تاسو په دې سورلۍ ځئ او راځئ، نو وخت به مو ډير نه بنديږي. ده ورته وويل چې: ډيره ښه ده. نو دې به په دې سورلۍ باندې هلته هم د درس د پاره تللو. په دې ورځو کې امام شافعي رحمه الله هم د ده خدمت کې حاضر شو او عرض يې وکړو چې جناب! که تاسو ماته فلانې کتاب ووايئ نو ډيره به ښه وي، ده ورته وويل چې زه خو دلته هم درس کوم، بيا هلته هم ځم، نو د ماسره خو نور وخت نشته، تا ته زه دا کتاب په کوم وخت کې ووايم؟

امام شافعي رحمه الله ورته وويل چې: کله تاسو په سورلۍ باندې سور يئ، او هغه کلي ته د درس د پاره ځئ، نو تاسو د سورلۍ د پاسه سبق وايئ، زه به درسره لاندې پياده منډه وهم، او تاسو سبق به اَورم، او يادوم به يې.(۱)

سبحان الله د دنيا په تاريخ کې هيڅوک هم د علم د طلب باره کې دومره اعلى مثال نه شي پيش کولې بلکه دا خو صرف د اسلام حُسن دې.

د شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله واقعه:

شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله وايي چې کله زه دارالعلوم ته د داخلې د پاره لاړم، نو داخلې بندې شوې وې، ناظمِ تعليمات انکار وکړو، او وى ويل چې مونږ تا ته داخله نه شو درکولې، ما ورنه پوښتنه وکړه چې آخر ولې داخله نه راکوئ؟

هغه راته وويل چې د مونږ سره دلته په مدرسه کې د مَطبخ او خوراک انتظام نشته، بلکه ددې خواؤ شاؤ کورونو واله چا ديو، چا د دوه طالبانو د خوراک ذمه واري اخيستې ده، نو چې څومره خوراک دلته راځي په هغومره مقدار کې طالبان مونږ داخل کړي دي. بل داسې څه کور نه دې پاتې چې هغه ستاسو د خوراک ذمه واري واخلي. لهذا د مونږ سره ستا د پاره د داخلې څه گنجائش نشته.

(۱) خطبات فقير ج ۱۱ ص ۱۹۲، اهل دل ج ۱ ص ۲۵۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه عبدالقادر راي پوري رحمه الله وايي چې ما ورته وويل : که چیرته د خوراک انتظام زه د خپل ځان د پاره پخپله وکړم ، نو آیا بیا به راته تاسو په درس کې د ناستې اجازت راکړئ ؟
هغوی وویل چې بیا خو صحیح ده . نو داخله یې راله راکړه .

دې وایي چې زه به تولو ورځ د طالبانو سره ناست ووم ، او سبق به مو وویل ، او د شپې ناوخته پورې به مو تکرار او مطالعه کوله ، خو چې کله به طالبان تول اُوده شو نو ما به د استاذ نه اجازت واخیسته او د مدرسې نه بهر به ووتم ، په دې کلي کې د سبزې یا فروټو دوه دُکانونه وو ، دا به هم بند شوي وو ، نو زه به هلته لاړم ، او د دُکانونو مخې ته به چې کوم د اُمونو ، خربوزو یا کیلو پوستکي پراته وو هغه به مې راواخیسته ، را به مې وړه ، په اُوبو به مې اووینځل ، او بیا به مې خوړل .

نو په شوا روز کې به زما ټول خوراک صرف همدا و ، ټول کال مې په دې پوستکو خوړلو تیر کړې ، خو لیکن خپل سبق مې نه دې قضاء کړې .[1]

دا هغه طلباء وو چې د دوی سینې د علم په رڼا سره منوّرې وې ، او د دوی په زړه کې د علم زده کړه د هر شي نه بهتره او قیمتي وه .

د تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا راووته چې علم یوه رڼا ده او داسې یو عظیم صفت دی چې د دې په وجه انسان ته د الله ﷻ معرفت نصیبه کیږي ، د حلالو او حرامو ، جائز او ناجائز تمیز پیدا کیږي ، انسان ته د دواړو جهانونو کامیابي ، خوشحالي او ترقي نصیبه کیږي او آخرت طرف ته یې توجه پیدا کیږي .

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټولو ته اول د عِلم حاصلولو توفیق راکړي ، او بیا دې راته په دې عِلم باندې د عمل کولو او په دې دین باندې د اِستقامت توفیق راکړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْن

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۰ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۲ .

فقهي مسائل

اوله مسئله : د فرضِ عين علم تعين

نبي کريم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱)

د علم طلب کول (يعنی د هغې د حاصلولو کوشش کول) په هر مسلمان باندې فرض دي .

په يو روايت کې ورسره د "مُسْلِمَةٌ" لفظ هم شته . (۲)

د رسول الله ﷺ د دې فرمان مطابق په هر مسلمان (نارينه او زنانه) باندې دومره عِلم فرضِ عين دی چې د دې پرې د دين د بُنيادي ضرورتونو نه خبردار شي ، لکه :

۱. د اهلِ سنت والجماعت بُنيادي عقايد پيژندل فرضِ عين دي .

۲. د طهارت ، لمونځ او روژې علم فرضِ عين دی . او په مالدار باندې د زکوة او حج علم هم فرضِ عين دی .

۳. په کومه معامله کې چې انسان د داخليدو اراده لري (لکه : تجارت ، زراعت ، تزوّج وغيره) د دې علم هم په ده باندې فرضِ عين دی . (د دې د پاره چې د ې د حرامو او شبهاتو نه ځان محفوظ کړي) .

۴. د آفاتِ نفساني (لکه رِيا ، جسد ، عجب او تکبر وغيره) پيژندګلي ، او د دې نه د بچ کيدلو طريقې معلومولو علم هم فرضِ عين دی (ځکه د رِياء په وجه خو انسان د عبادت د ثواب نه محرومه کيږي ، او حسد خو د انسان نيک اعمال داسې سوزوي لکه اُور چې خشاک سوزوي) ،

همدارنګې د اخلاص علم هم ضروري دی ، ځکه د عمل صحت په اخلاص باندې موقوف دی

(۱) رواه ابن ماجه ، مشکوة کتاب العلم ص ۳۴ ، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مُسلِم . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشکوة ص ۲۸۴ .

(۲) مرقاة شرح مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې د دې مذکوره شيانو علم په قدر د ضرورت په هر مسلمان نارينه او زنانه باندې فرض عين دی. البته په دې کې تَبَحُّر (يعنی پوره مهارت حاصلول) مستحب دي. (۱)

دويمه مسئله: که والدين بچې د علم نه منع کوي د شغې حکم

ضروري علم په هر مسلمان نارينه او زنانه باندې فرض عين دی (لکه حديث کې راځي:

---

(۱) قال ابن عابدين: وَاعلم اَنّ تعلّم العلمِ ... اى العِلمُ الموصِل اِلى الاخرة او الاعم منه قال العلامي في فصوله مِن فرائضِ الاسلام تعلّم ما يحتاج اليه العبد في اقامة دينه واخلاص عمله لله تعالى ومعاشرة عباده، وفرضٌ على كل مكلّفٍ ومكلّفة بعد تعلّمه علمِ الدّين والهداية تعلّم علمِ الوضوء والغُسل والصّلوةِ والصومِ وعلمِ الزكوة لمن له نصابٌ. والحجّ لمن وَجَبَ عليه. والبيوع على التجّار ليحترزوا عن الشبهات والمكروهات في سائرِ المعاملات، وكذا اهل الحرف وكلّ من اشتغل بشيءٍ يفرض عليه علمه وحكمه ليمتنعَ عن الحرام فيه. وفي تبيين المحارم لاشكّ في فرضية علم الفرائض الخمس وعلم الاخلاص لانّ صحةَ العمل موقوفة عليه. وعلم الحلال والحرام، وعلم الرّياء لانّ العابدَ محرومٌ من ثواب عمله بالرّياء، وعلم الحسد والعجب اِذْ هما يأكُلَانِ الْعَمَلَ كما تأكُلُ النارُ الحطبَ ...... قوله وهو التّبَحُّر فى الفقه (مندوب) اى التوسّع فيه، والاطلاع على غوامضه، وكذا غيره من العلوم الشرعية وآلاتها. (رد المحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۱، ۳۲ مقدمه، فتاوى فريديه ج۱ ص ۲۰۶ كتاب العلم.

اِعلم اَنّ تعلّم العلم يكونُ فرض عينٍ وهو بقدر ما يحتاج لدينه، وفرضُ كفايةٍ وهو ما زاد عليه ومندوبًا والتبحّر فى الفقه وعلم القلب (درمختار على هامش الشامي نعمانيه ص ۲۹، ۳۰ فى المقدمة، فتاوى محموديه ج۶ ص ۴۷ باب اول: علم كا بيان).

په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي:

والمراد بالعلم العلمُ الشرعي الّذي يفيدُ معرفة مايجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته والعلم بالله وصفاته ومايجب له من القيام بامره وتنزيهه عن النقائص ومدار ذلک على التفسير والحديث والفقه. (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين، فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۳ باب اول: علم كا بيان).

د فرضِ کفاية علم تعين: قال ابن عابدين قال في تبيين المحارم وأمّا فرضُ الكِفاية من العلم فهو كلّ علمٍ لايستغني عنه قِوَام امورِ الدّنيا كالطّبّ والحساب والنّحوِ واللغةِ والكلام .... والمعاني والبديع والبيان ...... وكل هذه آلة لعلم التفسير والحديث. (ردالمحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۲ مقدمه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰى كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱) د علم طلب کول په هر مسلمان باندې فرض دي)
لهذا که والدين خپل بچي د فرضِ عين حاصلولو نه منع کوي نو د دوی اطاعت ضروري نه دی (ځکه نبي عليه السلام فرمايي : لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِيْ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . (۲)
د الله ﷻ په نافرمانۍ کې د مخلوق اطاعت صحيح نه دی) .

البته تَبَحُّرِ علمي په ټولو علومو کې فرضِ کفايي دی . نو که والدين سړي منع کوي نو بيا ده ته د والدينو خبره منل ضروري ده . (۳)

دريمه مسئله : د دين تبليغ فرضِ کفايه دی

خلقو ته د اَوامرو حکم کول او د نَواهيو نه منع کول فرضِ کفايه دي چې د بعضو په کولو سره د نورو غاړه خلاصيږي . په هر کس باندې د فرضِ عين کيدلو رايه خطاء ده . البته د رزايلو او گناهونو نه ځان ساتل په هر کس باندې فرضِ عين دي . (۴)

څلورمه مسئله : دُنياوي فنون علم نه دی

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه وُ کې چې د کوم علم فضيلت بيان شوي د هغې نه د شريعت

---

(۱) رواه ابن ماجه ، مشکوة کتاب العلم ص ۳۴ ، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مُسلِمٍ . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴ .

(۲) رواه في شرح السنّة ، مشكوة ۳۲۱/ ۲ كتاب الامارة الفصل الثاني .

(۳) فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۶ باب اول : علم کا بيان)

(۴) لما قال حجةُ الاسلام ابوبكر احمد بن علي الرازي الجصاص رحمه الله : قال ابو بكر قد حَوَتْ هذه الاية معنيين : احدهما وجوب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والاخر اَنّه فرضٌ على الكفاية . ليس بفرضٍ على كلّ اَحدٍ في نفسه اذا قام به غيره لقوله تعالى (ولتكن منكم امة) وحقيقتُه تقتضي البعض دون البعض فدلّ على انّه فرضٌ على الكفاية اذا قام به بعضهم سقط عن الباقين . (احكام القرآن ج۲ ص ۳۱۵ باب فرض الامر بالمعروف ......
وقال العلامة شهاب الدين آلوسي رحمه الله : منشاءُ الخلاف في ذلك انّ العلماء اِتّفقُوا اَنّ الامر بالمعروف والنهي عن المنكر من فروض الكفاية . (روح المعاني ج۴ ص ۲۱ سورة آل عمران ومثله في الاكليل في استنباط التنزيل ص ۵۶ سورة آل عمران) . فتاوى حقانيه ج ۲ ص ۳۲۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصليږي او د الله ﷻ د راضي کولو طريقې پرې معلوميږي ، په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي

وَالْمُرَادُ بِالْعِلْمِ : اَلْعِلْمُ الشَّرْعِيُّ الَّذِيْ يُفِيْدُ مَعْرِفَةَ مَايَجِبُ عَلَى الْمُكَلَّفِ مِنْ أَمْرِ دِيْنِهٖ فِيْ عِبَادَاتِهٖ وَمُعَامَلَاتِهٖ، وَالْعِلْم بِاللّٰهِ وَصِفَاتِهٖ وَمَايَجِبُ لَهٗ مِنَ الْقِيَامِ بِأَمْرِهٖ وَتَنْزِيْهِهٖ عَنِ النَّقَائِصِ، وَمَدَارُ ذٰلِکَ عَلَى التَّفْسِيْرِ وَالْحَدِيْثِ وَالْفِقْهِ . (۱)

البته که چا معتمد عالم په انګريزي کې د قرآن کريم يا احاديثو ترجمه وکړه او يو کس هغه ولولي نو بيا په دې کې ثواب شته . (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي علم نه دی، بلکه دا د فنونو په مرتبه کې دي ، او س په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وو نو بيا د هغې حصول نا جائز دی . (۳)

نوټ : دُنياوي علوم فنون زده کول څه منعه نه دي بلکه دا هم د ژوند ضرورت دی ، ددې زده کول هم د ضرورت په درجه کې جائز دي . بلکه امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې د کوموډُنياوي علومو او فنونو د نه زده کولو په وجه چې اجتماعي خرابي لازميږي او د مسلمانانو د کمزورتيا سبب ګرځي نو دا زده کول هم فرضِ کفايي دي لکه علمِ طب، حساب، زمينداري . سياست او د کپړو جوړول وغيره . (۴)

البته دا د ژوند مقصد ګرځول نه دي په کار، ځکه مقصودي عِلم خو صرف د شريعت عِلم دی چې په دې سره انسان ته د دواړو جهانو کاميابي نصيبه کيږي.

---

(۱) فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ کتاب العلم، مقدمه شامي زکريا ۱/ ۱۲٦ قبيل مطلب في فرض الکفاية وفرض العين ، فتاوی محموديه ج٦ ص ۳۴ باب اول : علم کا بيان .

(۲) خطباتِ حکيم الامت ج۲ ص ۱۹۴ موضوع تعميم العلم .

(۳) کشف الباري ج۳ ص ۴۴ کتاب العلم باب فضل العلم .

(۴) احياء العلوم ص ۱٦ بحواله اسلام کي نشاة ثانيه قرآن کي نظر مين ، لداي ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

د علم د اهميت متعلق نور معتمد واقعات

نوټ: د علم د اهميت متعلق مې نور بهترين، د عبرت نه ډک او معتمد واقعات رانقل کړي، چې هره واقعه د سرو زرو په اوبو د ليکلو لائقه ده. اميد دی چې مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده وکړي، او د دې په بيانولو سره په خلقو کې علمي جذبه راپورته کړي او د خلقو په زړونو کې د علم اهميت او قدر پيدا کړي.

دا ټول واقعات مې د درې (۳) غټو عنوانونو په ضمن کې ذکر کړي دي، هغه عنوانات دا دي:

۱. د علم د حصول شوق. ۲. د علم د زده کړې د پاره سفرونه کول.

۳. د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول.

اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته.

د علم د حصول شوق

د امام ابويوسف رحمه الله د علم سره شوق

د امام ابويوسف رحمه الله په باره کې راځي چې کله د ده د امام ابوحنيفه رحمه الله نه د فقهې زده کړه کوله نو په دې زمانه کې د ده ځوی وفات شو، د ده سره فکر شو چې که زه په دې کې ځان مصروفه کړم نو بيا خو را نه سبق قضاء کيږي.

نو ده خپلو ورونو ته وويل چې: زه به يې جنازه وکړم، خو بيا به يې دفن تاسو کړئ، ځکه زه غواړم چې د مانه د خپل استاذ سبق قضاء نه شي.[1]

د زنکدن په حالت کې علمي مشغله

ابراهيم بن الجراح رحمه الله وايي چې کله امام ابويوسف رحمه الله بيمار و (په کومه بيمارۍ کې چې دې وفات شوی و) نو زه د هغه بيمار پُرسۍ ته ورغلم، ما اوکته چې په هغه باندې بې هوشي راغلې وه، څه وخت پس يې سترګې راوغړولې نو زه يې وليدم، د مانه يې پوښتنه وکړه

(۱) آداب المتعلمين ص ۶۲، طلبه کے لئے تربيتي واقعات ص ۱۲۲، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج ۳ ص ۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اې ابراهیم! د حاجي دپاره رَمْيُ الجِمَار (د شیطانانو ویشتل) د سورلۍ په حالت کې بهتر دي، او که پیاده حالت کې؟

ما ورته وویل: رَاكِبًا (یعنی د سورلۍ په حالت کې بهتر دي)، ده را ته وویل:

لَا. (داسې نده). ما ورته وویل: مَاشِيًا (یعنی پیاده حالت کې ویشتل افضل دي). هغه

راته وویل: لَا (داسې نده). بیا هغه په خپله وویل چې د کومې رَمْي (ویشتلو) نه روستو بله

رَمْي وي نو هغه پیدل کول بهتر دي، او د کومې رَمْي نه روستو چې بله رَمي نه وي هغه د

سورلۍ په حالت کې بهتره ده.

ابراهیم وایي چې: ما ته د مسئلې معلومیدو په نسبت ډیر تعجب په دې خبره پیدا شو چې امام ابویوسف رحمه الله د دې دومره سختې بیمارۍ باوجود هم د علمي مذاکرې سره څومره شوق لري.

د دې نه پس زه ورنه راروان شوم، چې څنګه دروازې ته را ورسیدم، نو د کور نه د ښځو د ژړا آواز راغې، معلومات مو چې وکړو نو امام ابویوسف رحمه الله وفات شوې و. (۱)

(د دلته علماو لیکلي چې ده په دې وخت کې دا مسئله ځکه چیړله چې ده ته پته وه چې شیطان انسان ته په آخري وخت کې راځي او د ګمراه کولو کوشش یې کوي، نو ده ځان دیو علمي مسئلې په معلومولو کې مصروفه کړې و (۲)).

د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق

امام محمد رحمه الله د امام شافعي رحمه الله استاذ دی، امام شافعي رحمه الله وایي چې یوه شپه زه د امام محمد رحمه الله سره میلمه شوم، نو ده د ماخوستن د لمانځه نه پس ډیوه بَله کړه، او کتاب یې خلاص کړو، مطالعه یې وکړه، بیا یې ډیوه مړه کړه، او څملاست.

څه وخت پس بیا راپاڅید، ډیوه یې بَله کړه او د کتاب څه حصه یې اوکته، بیا یې ډیوه مړه

(۱) تعلیم المتعلم فصل في التوکل، تحفة المدارس ج۳ ص ۴۸۳، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹.

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او څملاست. (۱)

امام شافعي رحمه الله وايي چې زه به تل شپه ويښ وم، ما وشمارل چې دې او ولس (۱۷) پيرې د شپې راپاڅيد، ډيوه به يې ولږوله، کتاب به يې اوکت، او بيا به يې ډيوه مړه کړه او څه به ملاستو.

کله چې سهر شو نو ما ورنه پوښتنه وکړه چې جناب! تاسو خو د شپې اوولس (۱۷) پيرې راپاڅيدلي وئ نو تاسو به خُوب څنګه کړي وي؟

ده راته وويل چې زه خو دشپې اوده شوې نه يم، بلکه ما به چې کتاب وکتلو او بيا به څملاستم نو په دې وخت کې به ما د مسائلو استنباط کولو، نو نن شپه ما د زرو (۱۰۰۰) مسائلو جوابونه تلاش کړه.

الله اکبر کبيراً. ديته د علم شوق وايي چې د خُوب په نسبت ورته په علمي مشغله کې مزه زياته معلوميږي، نو الله ﷻ خو څکه بيا دومره غټ مقام هم ورکړي وُ.

د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق

بقيع ابن مخلد رحمه الله چې کله د اندلس نه شپږ (٦) مياشتې په مشقت سره سفر وکړو او د احاديثو زده کولو دپاره د امام احمد بن حنبل رحمه الله ښار ته داخل شو، نو ورته معلومه شوه چې د وخت بادشاه په امام احمد رحمه الله باندې د احاديثو په بيانولو پابندي لږولې ده.

ابن مخلد رحمه الله د امام احمد رحمه الله د کور پوښتنه وکړه، کله چې هلته ورغې، هغه ورته وويل چې: په ما باندې خو دحديثو بيانولو پابندي لږيدلې ده.

ده ورته وويل چې: جناب! ما خو شپږ مياشتې په ډير تکليف سره سفر راکړې، صرف ددغې احاديثو د زده کړې د پاره، نو ته څه طريقه وکړه، او ماته احاديث ووايه.

امام احمد بن حنبل رحمه الله ورته وويل چې: ددې خو بل هيڅ صورت نشته، صرف داصورت دی چې ته دسوال ګري په شکل راځه، حديث اوره، او بيا واپس ځه.

(۱) نوټ: دا ډيوه يې ددې د وجې مړه کوله چې تيل عبث و نه سوزي، څکه چې ددې څملاستو په وخت کې به ده د مسائلو استنباط کولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن مخلد به په هره ورځ د سوال ګري په شکل راتلو او احاديث به يې اوريده ، ده په دغه طريقې سره دريو سوه (۳۰۰) احاديث ياد کړه ، بيا چې کله د امام احمد بن حنبل رحمه الله د پابندي ختمه شوه نو باقي احاديث يې ورنه بيا ياد کړل . (۱)

د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق

د امام مسلم رحمه الله متعلق مشهوره واقعه ده چې يو پيره دده نه چا د درس په دوران کې د يو حديث متعلق پوښتنه وکړه ، ده ته په هغه وخت کې دا حديث ياد نه ؤ ، کورته چې راغې ، نو د حديث د تلاش کولو دپاره کيناست ، او مطالعه يې کوله ، دې وخت کې دې اوړې هم ؤ ، په څنګ کې ورسره د کهجورو غټه ټوکرۍ پرته وه ، ده به د هغې نه يوه يوه کهجوره راخيسته او خوړه به يې ، په مطالعه کولو کې دومره مستغرق شوې ؤ چې ده ته د سره دا پته او نه لږيده چې ما څومره کهجورې وخوړې .

د ډيرو قجورو خوړلو په وجه بيمار شو ، آخر دا چې وفات شو .

سبحان الله ! د مطالعې کولو دومره شوقي ؤ چې د خوراک اندازه هم ورته نه لږيده چې ما څومره کهجورې او خوړې . (۲)

د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق

۱ . د علامه ابن جوزي رحمه الله هم د مطالعې سره ډير شوق ؤ ، دې وايي چې ما د مدرسه نظاميې د غونډې کُتب خانې مطالعه کړې ده ، حالانکه په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) کتابونه وو ، دغه شان ما کتب الحنفية ، کتب الحميدي ، کتب عبدالوهاب او کتب ابي محمد چې څومره کتب خانې زما په وَس کې وې ما د هغې ټولو مطالعه کړې ده . (۳)

۲ . ابن جوزي رحمه الله پخپله وايي چې د طالبۍ په زمانه کتابونو مطالعه کولو سره دومره شوق و که چيرته زه ووايم چې ما په طالبۍ کې شل زره (۲۰۰۰۰) کتابونه مطالعه کړي نو دا څه بعيده نه ده ، ما ته به په دې کتابونو کې د خپلو اسلافو حالات ، اخلاق ، عالي همت ، د

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۴۸۶ .

(۲) ظفر المحصلين، تحفة المدارس ج۱ ص ۴۱۳ ، خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۳ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۱ ص ۲۵۷ .

(۳) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادت ذوق او داسې نادِر علوم حاصلیده چې دا به بغیر د مطالعې کولو نه نشو حاصلیدې. (۱)

د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق

علامه جاحظ رحمه الله د لغت لوی امام او مشهور عالم ؤ، دده د علم او مطالعې سره دومره شوق و چې ټول عمر یې په مطالعه کولو کې تیر کړې ؤ، په آخیري عُمر کې چې کله فالج ووهلو، نو بیا یې هم د مطالعې کولو نه زړه نه صبریده. د ځان نه ګیر چاپیره به یې ډیر کتابونه د یو بل د پاسه ایښي وو، او د کتابونو لوی اَمباریې جوړ کړې ؤ، ده به د هغې نه یو یو کتاب راخیسته او د هغې مطالعه به یې کوله، یوه ورځ دا کتابونه په ده راوَلویده، او د هغې لاندې ګیر شو او هم هلته وفات شو. سبحان الله. د یته د علم او مطالعې شوق وایي. (۲)

د یو طالب العلم د مطالعې سره سخته مینه

په کتابونو کې د یو طالب واقعه لیکلې ده چې یوه شپه دده سره په کور کې د ډیوې تیل نه ؤ، دې ډیر خفه ؤ، اتفاقًا په دې لاره باندې د بادشاه جلوس (قافله) تیریده، د هغوی سره رڼاګانې او فانوسونه وو، ده کتاب راواخیست او د هغوی سره ملګرې شو، په لاره باندې یې کتاب کتلو، تردې پورې چې دا جلوس د بادشاه محل ته اورسیده، دې هم محل ته ورننوت، (ځکه په ځان پوهه نه و او مطالعه کولو کې مستغرق و)، بادشاه چې دې ولیده، نو خادمینو ته یې حکم وکړو، چې دې مه منعه کوئ، پرې یې دئ چې دې خپل کتاب وګوري.

تر دې پورې چې دا جلوس د بادشاه خاص خلوت خانې ته اورسیده، دې هم هلته وراورسیده او هماغه شان په خپله مطالعه کولو کې مصروف ؤ، بادشاه چې دده د مطالعې دا شوق وکتلو نو ډیر حیران شو.

کله چې دا طالب د مطالعې نه فارغ شو، کتاب یې بند کړو او اخوا دیخوا یې اوکته، نو خپل ځان یې د بادشاه په محل کې اولیده، دې ډیر وویریدو، بادشاه ورته تسلي ورکړه چې یریږه مه. ما چې ستا د مطالعې شوق او استغراق ولید، نو ستا سره مې ډیره مینه پیدا شوه او س زه غواړم چې ستا د پاره پوره وظیفه (تنخواه) مقرر کړم، ددې د پاره چې ته په فارغه زړه سره خپله زده کړه وکړې.

---

(۱) تذکرة الحفاظ. طلباء کے لیے مثالی تحفہ ص.

(۲) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالب ورته وويل چې زه د تنخواه په اخيستلو خپل ځان نه پابند کوم ، بلکه زه آزاد ژوند خوښوم ، البته که ته ما ته فائده رارسول غواړې او د ما سره احسان کول غواړې ، نو ما ته کلدنا کله دا تکليف وي چې د ماسره ډډيوې تيل ختم شي نو بيا د مانه مطالعه پاتې کيږي ، لهذا ته يو دُکاندار ته حکم وکړه چې ما ته د ډيوې تيل راکوي او هغه به بيا مياشت پس د روپو مطالبه د تا نه کوي ، بادشاه همداسې وکړه او طالب يې ډير په عزت رخصت کړو . (۱)

د شاه عبدالعزيز رحمه الله علمي شوق

د حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله آخيري عُمر وُ ، يوه ورځ د ده ځوي حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله د قرآن کريم دَرس ورکولو ، د دَرس په دوران کې ده د څکلو اُوبه وغوښتې ، يو طالب په منډه کورته راغې او وې ويل چې شاه عبدالعزيز صاحب د څکلو اوبه غواړي . شاه ولي الله مجدث دهلوي رحمه الله چې دا واوريده ، نو ډير خفه شو ، او ډير په خفګان يې وويل : افسوس ! زما د خاندان نه د علم نُور او ادب ختم شوې (ځکه د قرآن کريم د درس په وخت بلاضرورته اُوبه څکل د ادب خلاف دي) .

د کور والا (بي بي) ورته وويل چې جناب ! ته دومره زر فيصله مه کوه ، زه به اوس اندازه ولږوم ، نو په يو ګلاس کې يې اُوبه واچولې او په هغې کې يې سَرکه هم واچوله (سَرکه چونکه تُروشه وي او خوَند يې هم بدل وي) دا يې دې طالب ته ورکړې ، طالب چې کله دا اُوبه وَروړې او شاه صاحب ته يې ورکړې نو هغه وڅکلې .

کله چې د درس نه روستو کورته راغې نو مور ورنه پوښتنه وکړه : بچيه ! اُوبه دې وڅکلې ؟ ده ورته وويل چې آو . مور ورته وويل چې خوَند يې څنګه و ؟ ده ورته وويل چې موري زه خو يې په خوند نه يم پوهه شوې ، ځکه زه په درس کې مشغول وم .

نو دې مور يې شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله ته وويل چې : وګوره . ما درته نه ويل چې ده د بې ادبۍ د وجې نه اُوبه نه دي څکلي ، بلکه سخته تنده ورته لږيدلې وه ، او ضرورت يې ورته وُ ، او دا ورته جائزوې ، لهذا زمونږ د خاندان نه آدب نه دې ختم شوې ، شاه ولي الله چې دا واوريده نو ډير خوشحاله شو او دا دُعا يې وکړه :

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۴۰ ، ۵۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله! زما په خاندان کې علم او ادب هميشه باقي وساته .(۱)

د علامه ابن تيميه رحمه الله دسبق سره مينه

علامه ابن تيميه رحمه الله د طالب علمۍ په زمانه کې د علم د زده کړې سره دومره شوق ؤ چې کله به ده د خپلو ملګرو سره د سبق تکرار کولو ، او ده ته به د قضاء حاجت ضرورت پېښ شو ، نو ده به خپلو ملګرو ته وويل : چې زه بيت الخلاء ته ځم ، تاسو مهرباني وکړئ او تکرار په اوچت آواز سره کوئ ، ځکه په بيت الخلاء کې خو زه په ژبه سبق نه شم ويلې ، نو کم از کم په غوږونو خو به ستاسو سبق اورم ، نو تکرار به هم رانه ځي او وخت به مې هم نه ضائع کيږي .(۲)

د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله علمي حرص

علامه انورشاه کشميري رحمه الله په خپل مرضِ وفات کې دومره سخت بيمار او کمزورې شوې ؤ چې ډاکټرانو دې د ناستې نه منعه کړې ؤ (ځکه ډاکټرانو ورته ويلي وو چې په ناستې سره به ستا تکليف نور هم زياتيږي) .

خو ليکن ده به ددې تکليف باوجود بيا هم د ډيوې رڼا ته د کتاب مطالعه کوله ، کوم شاګردان چې ورسره ناست وو هغوی ورته وويل : جناب ! چې کله تاسو ډاکټرانو منعه کړي يۍ او تکليف هم دې درته ، نو بيا ولې دومره ځان سترې کوئ ؟ تاسو ته خو څه داسې دَرس هم نه دې درپه غاړه چې ګنې د هغې دپاره مطالعه کوئ ، او کومه عِلمي نُکته خو هم د تاسو نه پټه نه ده چې ګنې تاسو هغه ګورئ ؟ او که کومه مسئله تاسو خامخا ګورئ نو مونږ ته ووايئ ، مونږ به يې درله وګورو او تاسو ته به يې بيان کړو .

نو علامه انورشاه کشميري رحمه الله ورته په جواب کې وويل : ستاسو خبره صحيح ده چې څه خاص نُکته او مشکله مسئله نشته چې ګنې زه هغه ګورم ، خو دا خپله عِلمي تنده مې نه ماتيږي ، ددې سره څه وکړم ؟

نو د علم داسې تنده ده چې ټول عمر نه ختميږي ، حديث کې راځي :

---

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۴ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۱ .

(۲) ذيل طبقات الحنابلة ۱ / ۲۷۸ ، الترجمة الذهبية لاعلام آل تيميه ۱۵ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَنْهُوْمَانِ لَايَشْبَعَانِ مَنْهُوْمٌ فِي الْعِلْمِ لَايَشْبَعُ مِنْهُ ، وَمَنْهُوْمٌ فِي الدُّنْيَا لَايَشْبَعُ مِنْهَا .(۱)

دوه (۲) حرص کوونکي سړي داسې دي چې د هغوی خیټې نه ډکیږي : ۱ . په علم کې حرص کوونکي ، چې د هغه خیټه هیڅ کله نه ډکیږي . ۲ . د دُنیا حرص کوونکي ، چې د هغه خیټه هم هیڅ کله نه ډکیږي .

د علامه منذري رحمه الله د احادیثو سره مینه

د علامه حافظ منذري رحمه الله په باره کې راځي چې ده به د احادیثو درس ورکولو ، یو ورځ د ده ځوي وفات شو ، نو خلقو ته یې وویل چې : د ده جنازه به همدلته په مدرسه کې وکړو ، ځکه زه بیا د احادیثو درس کوم .

علماء لیکي چې د جنازې کولو نه روستو د سنتو په نیت باندې د مدرسې دروازې پورې ورسره لاړ ، ده په سترګو کې اوښکې راغلې او وې ویل چې : د احادیثو درس او شوق ما منعه کوي چې زه د دې سره مخکې لاړشم ، بیا راواپس شو او د احادیثو درس یې وکړو .(۲)

---

(۱) رواه البیهقي ، مشکوة کتاب العلم .

(۲) طبقات الشافعیة الکبری ۸ / ۲۶۰ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم د زده کړې د پاره علمي سفرونه کول

زمونږ اسلافو د علم د زده کړې د پاره اوږده اوږده سفرونه کړي او ډیر مشقتونه يې برداشت کړي، بلکه د يو يو حديث زده کولو د پاره يې په سوونو ميله لرې سفر کړي، کله به يې چې د هغه استاذ نه حديث واوريده، نو واپس به خپل ځای ته راغي.

د حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د يو حديث د پاره څلويښت ورځې سفر کول

د احاديثو په کتابونو کې ذکر دي چې کله حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ (کوم چې لس ۱۰ کاله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په خدمت کې هم پاتې شوي ؤ) ته دا پته ولږيده چې يو حديث فلاني صحابي ته معلوم دی او ما ته نه دی معلوم (دده په زړه کې دا شوق ؤ چې د هغه نه دا حديث واورم) هغه صحابي چونکه ډير لرې اوسيده، نو دده د ځان د پاره اوښه واخيسته، په هغې يې څلويښت (۴۰) ورځې مسلسل سفر وکړو، هلته چې ورورسيدو نو د هغه صحابي نه يې هغه يو حديث واوريده، او واپس د هغې ځای نه راروان شو، هغه حديث دادی:

اَللّٰهُ فِيْ عَوْنِ الْعَبْدِ مَادَامَ الْعَبْدُ فِيْ عَوْنِ أَخِيْهِ.(۱)

الله تعالى تر هغه وخته پورې د بنده مدد کوي، ترڅو پورې چې بنده د خپل ورور مسلمان مدد کوي.

همدا رنګې حضرت جابر رضى الله عنه جليل القدر صحابي دی، ده هم صرف د يو حديث معلومولو د پاره دمشق ته سفر کړې ؤ.(۲)

صرف د حديث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه ميله لرې سفر کول

يو محدث وايي چې د يو حديث په باره کې ما ته دا معلومه شوه چې دا حديث فلاني عالم ته معلوم دی، همدا حديث اګر چې ما ته هم معلوم ؤ خو چونکه د هغه سَند اوچت ؤ (يعنې د هغه او د نبي کريم ﷺ په مينځ کې واسطې کمې وې)، لهذا زه صرف د سَند اوچتولو د پاره د هغه

(۱) حواله د حديث داده: اخرجه مسلم فى الذكر حديث ۳۷، وابوداود فى الادب باب ۶۰، والترمذي فى الحدود باب ۳ وابن ماجه فى المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۶۲ الترغيب فى قضاء حوائج المسلمين.
دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(۲) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې روان شوم، تقريبًا نهه سوه (۹۰۰) ميله مزل مې وکړو، چې کله هغه ته وراورسيدم، د هغه نه مې حديث واوريده، او دوباره راروان شوم. (۱)

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه کول

امام ابوحاتم رازي رحمه الله په خپلو حالاتو کې ليکلي چې کله ما په اول ځل باندې د شلو (۲۰) کالو په عُمر د خپل کلي (رَيْ) نه عِلمي سفر شروع کړو، نو اووه (۷) کاله مسلسل مې عِلمي سفرونه کول، او دا سفرونه مې ټول پياده کړي.

اووه (۷) کاله پس چې کله خپل وطن (رَيْ) ته راغلم، څه وخت پس مې بيا دوباره علمي سفر شروع کړو، او درې (۳) کاله مې نور هم سفرونه وکړه.

تقريبًا شپږ زره (۶۰۰۰) کلوميټره پياده سفر ما شمار کړې دی، ددې نه روستو ما بيا د سفر شمار ل پريښوده.

څو څو پيرې د کوفې نه بغداد ته پياده تللې يم، دغه رنګې د مکې نه مدينې ته، او د مدينې نه مصر ته هم بار بار پياده تللې يم، همدغه شان د مصر نه رَمْلې ته، او د رَمْلې نه مختلفو علاقو لکه بيت المقدس، عسقلان، او طبريې ته پياده تللې يم.

همدارنګې د رملې نه دمشق ته، د دمشق نه حمص ته، د حمص نه انطاکيه ته، او د انطاکيه نه طرطوس ته پياده تللې يم.

بيا د طرطوس نه دوباره حمص ته صرف ددې د پاره راغلم چې په حمص کې د ابواليمان د حديث څه حصه د اوريدو نه رانه پاتې شوې وه، هغه مې چې واوريده نو د حمص نه دوباره بيستان ته راروان شوم، بيا د بيستان نه رَقې ته، او د رَقې نه بغداد ته راغلم.

او دا ټول سفرونه مې پياده کړي وو. (۲)

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۲.

(۲) سير اعلام النبلاء ۱۳/ ۲۵۵، صبر و استقامت کے پیکر، طالب کے لیے مثالي تحفه ص ۲۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول

علم چونکه یو عظیم نعمت دی او دا نعمت انسان ته هله حاصلیږي چې دې په دې کې ښه خواري او محنت وکړي. ځکه بغیر د خوارۍ او محنت نه انسان ته نه خو په دُنیا کې کامیابي ممکن ده، او نه په آخرت کې، الله تعالی فرمايي:

﴿لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾. (۱)

ترجمه: نشته د انسان دپاره مګر هغه څه چې ده یې کوشش وکړو.

بل ځای الله ﷻ فرمايي:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا...﴾. (۲)

ترجمه: څوک چې زمونږ د دين په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به ورته خپلې لارې وښايو.

امام مالک رحمه الله فرمايي:

اَلْعِلْمُ شَيْءٌ لَا يُعْطِيْكَ بَعْضَهُ حَتّٰى تُعْطِيَهُ كُلَّكَ.

علم داسې یو شی دی چې دې به تا ته بعضې حصه د هغه وخته پورې درنه کړي ترڅو چې تا د ده ته غونډ ځان نه وي وقف کړی.

د محنت په باره کې یو شاعر وايي:

۱. بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِيْ ❁ مَنْ طَلَبَ الْعُلٰى سَهِرَ اللَّيَالِيْ

۲. تَرُوْمُ الْعِزَّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا ❁ يَغُوْصُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّآلِيْ

۳. عُلُوُّ الْكَعْبِ بِالْهِمَمِ الْعَوَالِيْ ❁ وَعِزُّ الْمَرْءِ فِيْ سَهَرِ اللَّيَالِيْ

۴. وَمَنْ رَامَ الْعُلٰى مِنْ غَيْرِ كَدٍّ ❁ اَضَاعَ الْعُمْرَ فِيْ طَلَبِ الْمُحَالِ (۳)

---

(۱) النّجم آیت ۳۹.

(۲) العنکبوت آیت ۶۹. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله د دې آیت معنی داسې بیانوي: وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِي طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به. کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عمل کولو لارو طرفته راهنمايي وکړو. تفسیر مظهري سورة عنکبوت آیت ۶۹، ومعارف القرآن.

(۳) تعلیم المتعلم فصل فی الجدّ والمواظبة والهمّة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ . د محنت (او مشقت) په اندازه باندې اوچت مقام حاصلولې شي ، پس څوک چې اُوچته مرتبه طلب کوي نو هغه به شپې ويښې تيروي .

۲ . ته اراده د عزت (او اُوچتوالي) لرې ، خو (عجيبه داده چې) ته بيا اُوده کيږې ، (خُوبونه کوې ، داسې خو هيڅ کله نه شي کيدې چې انسان بغير د شَب بيدارۍ او محنت نه اُوچته مرتبه حاصله کړې) څکه کوم کس چې ملغلرې طلب کوي نو هغه په درياب کې غُوپې وهي .

۳ . اُوچتوالې د شرافت (او بزرګۍ) په اُوچتو همتونو سره وي ، او د انسان عزت په شب بيدارۍ (د شپې محنت کولو) کې دی .

۴ . کوم کس چې بغير د محنت (او خوارۍ) نه اراده د اوچتوالي لري ، نو دې انسان د ير محال شي په طلب کې خپل عُمر ضايع کړو .

امام شافعي رحمه الله فرمايي :

اَلْجِدُّ يُدْنِيْ كُلَّ اَمْرٍ شَاسِعٍ ✱ وَالْجِدُّ يَفْتَحُ كُلَّ بَابٍ مُغْلَقٍ (۱)

کوشش هر مشکل کار آسانوي ، او کوشش هره بنده دروازه خلاصوي .

د حضرت ابوهريرة ﷺ ولږه برداشت کول

د تعليم په دوران کې حضرت ابوهريرة رضی الله عنه د ډيرې ولږې د لاسه څو څو پيرې بې هوشه شوې وُ ، خلقو به ورباندې دا ګمان وکړو چې ګنې په ده باندې د مِرګو بيماري راغلې ده ، نو دوی به کوشش کولو چې دې په هوش کې راشي (حالانکه په ده باندې به د مِرګو بيماري نه وه ، بلکه د ډيرې ولږې د لاسه به بې هوشه شوې وُ) .

دامام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول

د امام بخاري رحمه الله کتاب (صحيح البخاري) ته چې د اَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ اللهِ شرف حاصل شوې دی ، نو ده هم د طالب علمی په دوران کې ډير تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي دي ، يو ځل په يو سفر کې ورباندې دومره غُربت راغې چې د خوراک ورته نور هيڅ نه

(۱) تعليم المتعلم فصل في الجد والمواظبة والهمة ، تحفة الطلباء والعلماء ص ۱۵۶ ، طلباء کيلئے مثالي تحفه ص ۷۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصليده ، درې (۳) ورځې مسلسل يې د ځنګل د اُونو په پاڼو او بوټو خوړلو باندې ګزاره کوله .(۱)

زمونږ اسلافو او مشائخو ته چې الله ﷻ دومره لوې مقام ورکړې وُ ، دوی هم د علم د حصول په وخت ډير محنت ، مشقتونه او تکاليف برداشت کړي دي ، د همدغه محنت په برکت سره دوی غټ غټ کتابونه ليکلي چې تر قيامته پورې خلق ورنه استفاده کوي .

د امام طبري رحمه الله محنت

د امام طبري رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه چې حضرت ! تاسو ته دا بې شماره علوم څنګه حاصل شو ؟ نو دهٔ ورته وويل :

كُنْتُ اَنَامُ عَلَى الْبَرَارِيْ ثَلَاثِيْنَ سَنَةً .

ديرش (۳۰) کاله چيرته زه په بستره نه يم اُوده شوې ، بلکه ما به د بسترې په ځای ځانته بوری اچوله ، او په هغې به اوده کيدم .

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول

۱. د فنّ حديث اوچت امام علامه ابوحاتم رازي رحمهٔ الله خپله واقعه بيانوي چې زه د طالب علمۍ په زمانه کې څوارلس (۱۴) کاله په بصره کې پاتې شوې يم ، يو ييره دومره غُربت راباندې راغې چې خپلې جامې (کپړې) مې خرڅې کړې ، او په هغې مې ګزاره کوله ، کله چې کپړې راسره ختمې شوې ، نو دوه ورځې راباندې مسلسل وَلږه تيره شوه ، آخر مجبور شوم او يو دوست ته مې خپل حال ښکاره کړو ، نو د خوش قسمتۍ نه د هغه سره يو درهم و ، هغه ماته نيم درهم راکړو نو ما بيا په هغې ګزاره وکړه . (۲)

۲. د امام ابوحاتم رازي رحمهٔ الله په حالاتو کې راځي ، دې په خپله د دې بيان کوي ، چې يو ځل مونږ درې (۳) ملګري په علمي سفر باندې ووتو ، د ځان سره مو د خوراک څه شيان راواخيستل ، مونږ سمندري سفر شروع کړو ، په کشتۍ کې کيناستو ، درې مياشتې مونږ سفر کولو ، د خوراک چې راسره څه وو هغه هم ختم شو ، دعاګانې مو کولې ، آخر دا چې يوې اُوچې

(۱) للاے ممبرومحراب ج۳ ص ۱۳۵ .

(۲) تذکرة الحفاظ ، للاے ممبرومحراب ج۱ ص ۱۲۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاقې ته ورسيدو ، مونږ د کشتۍ نه ښکته شو او پيدل سفر مو شروع کړو ، د خوراک هم راسره څه نه وو ، آخر د ډيرې ولږې او تندې د وجې زمونږ يو ملګرې بيهوشه شو ، او راپريوت ، مونږ چې هرڅومره هغه وخوزول خو هغه په هوش کې نه راتلو ، مونږ مجبوراً هغه په هماغه ځاى پريښود ، او مخکې روان شو ، (چې که چيرته څه کورونه په نظر راشي نو د هغوى نه به د دې کس د پاره څه خوراک او څکاک راوړو) .

مزل مو کولو ، آخر دا چې زه هم د ډيرې ولږې او تندې د لاسه راپريوتم ، په خپو کې مې هيڅ قوت د تللو نه و .

زمونږ هغه دريم ملګري زه هم پريښودم او په وړاندې يې سفر شروع کړو (د دې د پاره چې که چيرته څوک پيدا شي او د دوى د پاره ورنه خوراک او اُوبه راوړي) .

کله چې دا دريم ملګرې څه مخکې لاړو ، نو هغه ډير لرې څه کسان وليده چې هغوى د سمندري کشتۍ نه د لږ وخت د پاره راکوز شوي وو ، ده هغوى ته په څادر خوزولو سره اشاره وکړه ، هغوى چې ده ته راغله ، نو ده ورته خبره وکړه (چې زما دوه ملګري د ولږې او تندې نه بې هوشه دي) .

ابوحاتم رازي رحمه الله وايي چې ما وکتل چې خلق ماته په خوله کې اُوبه راچوي ، ما چې څه اُوبه وڅکلې ، نو په ماکې څه نا څه قوت راپيدا شو او راپورته شوم .

ما هغوى ته وويل چې: شاته د مونږ نه يو بل ملګرې هم د ولږې او تندې د لاسه بې هوشه پروت دى ، دوى هغه له هم ورغله ، هغه ته يې هم په خوله کې اُوبه واچولې او څه خوراک يې ورته ورکړو ، هغه هم چې کله په هوش کې راغې ، نو مونږ دري واړه د دې کشتۍ والاو سره لاړو ، دوى زمونږ ډير عزت وکړو ، او څه خوراک يې هم راله راکړو . (۱)

د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله مشقت برداشت کول

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله د خپلې طالبۍ واقعه بيانوي چې کله ما سبق ويل نو په بغداد کې دومره ګراني وه ، او په ما باندې دومره غُربت و چې څو څو ورځې به ما خوراک او نه کړو خو خپل سبق مې بيا هم نه دى قضاء کړې .

(۱) صبرو استقامت کے پیکر ، طلباء کے لئے مثالی تحفه ص ۲۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله به را باندې وَلږه زياته شوه نو بيا به مې په لاره کې کتل چې که چا څه شي خوړلي وي او د هغې پوستکي پراته وي نو زه به هغه را واخلم، او به يې وينځم، او په هغې به گوزاره وکړم، مابه دا پوستکي راواخيسته، هغه به مې اووينځل او د هغې په خوراک به مې خپله گوزاره کوله.

يوه ورځ چې کله ډير وږې شوم نو په دې نيت راووتم چې په لاره کې به څه پيدا کړم او راوابه يې خلم، خو چې هر څومره وگرځيدم هيڅ شی مې پيدا نه کړو، ماته پته ولږيده چې د مانه مخکې کوم بل غريب په دې لاره تير شوې او د شيانو پوستکي هغه راټول کړي دي.

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې کله زه په بغداد کې "عطر بازار" ته ورسيدم او هلته يو جُمات (مسجد ياسين) ته ورننوتم، نو د ډيرې ولږې د لاسه مې نور هيڅ حرکت نه شو کولی، زه د جُمات په يو گُنج (گَټ) کې کيناستم او د خپل مرگ انتظار مې کولو.

ناڅاپه دې جُمات ته يو ځوان راننوت چې په لاس کې ورسره تازه روټۍ او سَره کړې غوښه هم وه، دې هم په جُمات کې ماته مخامخ کيناست او خوراک يې شروع کړو.

کله به چې هغه خپلې خُولې ته نوړۍ او چتوله نو د ډيرې ولږې د لاسه به بې اختياره زما خُوله هم کلاويده، مابه ځان ښه کنټرول کړو او خپل ځان مې ښه ملامته کړو چې اې عبدالقادره! دا ته څه کوې؟

دا دُعا مې وکړه چې يا الله! يا خو زما د خوراک انتظام وکړې، او يا راته په حياء او پَرده کې مرگ راولې.

ناڅاپه د دې ځوان په ما باندې نظر اولږيده، او راته وې ويل چې وروره! راشه، ډوډۍ اُوخوره. ما اِنکار وکړو. هغه راته قَسَم راکړو چې راشه ډوډۍ اوخوره. زه ورغلم او په قلاره قلاره مې ورسره ډوډۍ خوړه.

هغه رانه پوښتنه وکړه چې ته د کوم ځای يې؟ ستا څه نوم دی؟ او دلته څه کوې؟

ما ورته وويل چې زه د "جيلان" يم، او دلته د علم حاصلولو د پاره راغلی يم.

هغه راته وويل چې زه خو هم د جيلان يم. او پوښتنه يې رانه وکړه: چې آيا ته خو د عبدالقادر په نوم يو کس نه پيژنې؟ چې د جيلان او سيدونکی دی، او د ابوعبدالله صومعي درويش نمسی دی؟ ما ورته وويل چې هغه کس زه په خپله يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې هغه دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو ، او وې ويل : په الله قسم ، ستا مور ماته ستا د پاره څلوېښت دينار راکړي وو ، خو زه چې بغداد ته راغلم نو ما ته ډير تلاش کړې خو ما هيڅرته هم ته پيدا نه کړې ، آخر دا چې د ماسره خپله خرچه هم ختمه شوه ، او نن دريمه ورځ ده چې ما هم څه نه دي خوړلي ، دومره وګړې راخيستې ووم چې ماته مرداره خوراک هم جائز وه ، خو نن مې ستا په دې ديناروکې په يو څو ديناره باندې ځان له خوراک راواخيستو ، نو زه د تا نه معذرت غوارم ، دا همدا ستا په روپو اخيستل شوې خوراک دی ، نو ته دا ډير په اطمينان او خوره ، او دا باقي مانده دينار درواخله .

عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې ما هغه ته تسلي ورکړه چې خفه کيږه مه ، تا ډير ښه کار کړې . کله چې مونږ دواړو دې او خوړه نو ما بيا هغه ته د خرچې د پاره څه ديناره هم ورکړه او هغه مې په ډير عزت سره رخصت کړو .[1]

د امام ابن جوزي رحمه الله محنت

امام ابن جوزي رحمه الله يو کرت په ممبر باندې وويل چې ما په دې خپلو ګوتو باندې دوه زره (۲۰۰۰) جلدونه کتابونه ليکلي دي .

ده به د احاديثو ليکلو په وخت کې چې کله د کرکي (لرګي) قلم ځان له جوړول نو هغه پوستکي به يې جمع کول ، ددې نه دومره ډير پوستکي جمعه شوي وو چې د مرګ په وخت يې وصيت وکړو چې ماته د غسل اوبه په دې پوستکو ګرمې کړئ . کله چې دې وفات شو نو ده له يې د غسل اوبه په دې پوستکو ګرمې کړې ، او پوستکي دومره ډير وو چې بيا هم زياتي شو .[2]

په درې ديرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول

امام غزالي رحمه الله په خپل مشهور کتاب " احياء العلوم " کې د حاتم اصم رحمه الله واقعه ذکر کړې ، چې يوه ورځ دده نه خپل استاذ شقيق بلخي رحمه الله پوښتنه وکړه ، چې اې حاتمه ! تا د ماسره څومره وخت د علم په زده کړه کې تير کړو ؟

(۱) صبر واستقامت کے پیکر ص ۱۰۷ .

(۲) علمائے سلف بلدائے ممبرومحراب ج ۳ ص ۱۳۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وويل چې درې ديرش (۳۳) کاله. استاذ ورته پوښتنه وکړه چې په دې درې ديرش کاله کې تا د مانه څه زده کړه؟ ده ورته وويل: اته (۸) مسئلې.

استاذ ويل: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. زما خو دتا سره غونډ عمر تير شو، او تا صرف د مانه اته (۸) مسئلې زده کړي؟

ده ورته وويل چې استاذ صاحب! دروغ درته نه شم ويلې، په دې دومره زمانه کې مې صرف همدغه اته مسايل زده کړي دي نور مې هيڅ نه دي زده کړي.

استاذ ورته وويل چې ته هغه اته (۸) مسايل بيان کړه چې زه يې واورم.

نو حاتم اصم رحمه الله ورته شروع شو:

۱. ما چې کله دې مخلوقاتو ته او کته، نو هر چا د يو شي سره محبت کول، خو چې کله به دې مړ شو نو هغه شئ به ورنه پاتې شو، نو ما د نيکو اعمالو سره محبت شروع کړو (او نيک اعمال مې کول)، ځکه که زه وفات شم نو دا نيک اعمال به د ما سره قبر ته هم ځي. (د ما نه به نه جدا کيږي).

استاذ ورته وويل چې دا خو دې ډيره ښه مسئله زده کړې. خو نورې دې کومې مسئلې زده کړي؟ هغه هم راته ووايه. ده ورته وويل:

۲. کله چې ما چې د الله ﷻ دې قول ته نظر وکړو چې الله تعالى فرمايي:

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى. فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ (۱)

ترجمه: پس څوک چې د خپل رب د وړاندې د اودريدلو نه ويريدلې وي، او خپل نفس يې د خواهشاتو نه منعه کړې وي نو يقيناً دده دپاره جنت ځای د اوسيدو دی.

نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې د الله جل جلاله په کلام کې هيڅ شک وشبه نشته، لهذا ما هم په زړه کې د الله ﷻ نه ويره پيدا کړه، د خواهشاتو نه مې ځان منعه کړو، او نيک اعمال مې شروع کړه. (چې الله ﷻ ماله هم جنت راکړي).

۳. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو، نو ما وليده چې د هر چا سره څه قيمتي شی وي نو دې د هغې ډير حفاظت کوي او په يو محفوظ ځای کې د ځان دپاره ږدي، خو ما چې د قرآن کريم دې آيت ته وکته چې الله تعالى فرمايي:

(۱) النازعات آيت ۴۰، ۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : څه چې د تاسو سره دي نو هغه به ختم (فناء) شي ، او څه چې د الله ﷻ سره دي هغه باقي پاتې کیدونکي دي .

لهذا د ما سره چې څه قیمتي شی ؤ ، ما هغه الله ﷻ ته حواله کړو (یعنی خیرات مې کړو) د دې د پاره چې دا زما د پاره محفوظ شي .

۴ . ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو چا په مال سره فخر کولو ، چا په حسَب و نسَب سره فخر کول او دا يې د ځان د پاره د عزت شی ګڼلو چې ګني په دې سره به زه معزز شم ، خو ما چې د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ . (۲)

ترجمه : بیشکه په تاسو کې د الله ﷻ په نزد زیات عزت مند هغه کس دی ، چې هغه په تاسو کې زیات پرهیزګار وي .

نو ما هم تقوی په ځان کې پیدا کړه چې زه هم د الله ﷻ په نزد عزت مند شم .

۵ . ما چې په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې لعنت وايي ، د يو بل سره عداوت کوي ، او د بل مسلمان سره چې څه نعمت اوګوري نو دې دا نه برداشت کوي . ددې ټولو خبرو جرړه حسَد دی ، نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ (۳)

ترجمه : هم مونږ د دوی روزي په دُنیا کې د دوی په مینځ کې تقسیم کړې ده .

نو زه پوهه شوم چې کله تقسیم د الله ﷻ د طرفه دی نو بیا زه د خلقو سره حسَد او عداوت ولې وکړم ، لهذا ما حسَد او عداوت پرېښود .

(۱) النحل آیت ۹۶ .
(۲) الحجرات آیت ۱۳ .
(۳) الزخرف آیت ۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو په دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې ظلم و زياتې کوي، يو بل په ناحقه قتلوي، او د يو بل سره سخته دشمني کوي. نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکتل چې الله تعالى فرمايي:

﴿ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ﴾ .(۱)

ترجمه: بيشکه شيطان ستاسو د پاره دُشمن دی، نو تاسو دې په دُښمنۍ ونيسئ (يعنی د شيطان سره دښمني کوئ).

نو زه پوهه شوم چې زما اصلي دُښمن شيطان دی، ځکه الله تعالیٰ فرمايي چې دې ستاسو ښکاره دشمن دی نو ما د خلقو سره دښمني پرېښوده، او صرف دا شيطان مې په دُښمنۍ ونيوه.

۷. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو نو ما وليده چې هر کس د رزق په تلاش کې د ومره ځان مشغوله کړې چې د حلال و حرام، جائز او ناجائز تميز نه کوي، بلکه شپه او ورځ يې په ځان يوه کړې وي، خو صرف ځان له څه راپيدا کوي. نو ما د الله تعالیٰ دې قول ته اوکته چې الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا ﴾(۲)

ترجمه: او د زمکې په مخ هيڅ تلونکې جاندار (ذي روح) داسې نشته چې د هغه روزي د الله ﷻ په ذمه نه وي. (يعنی د هر جاندار روزي د الله ﷻ په ذمه ده).

نو زه پوهه شوم چې زه خو هم د هغه ذي روح (سادار) نه يم چې د هغوی د روزی ذمه داري الله ﷻ په خپله ذمه اخيستې ده.

لهذا په ما باندې چې د الله تعالیٰ کوم فرائض او احکام وو نو ما ځان هغې طرف ته متوجه کړو، او چې زما کوم شی د الله ﷻ په ذمه و نو ما د هغې ډير فکر پرېښود.

۸. ما چې په مخلوقاتو کې نظر وکړو نو ټولو خلقو په مختلفو شيانو توکّل کولو: چا په خپل اولاد توکّل کولو، چا په تجارت توکّل کولو، او چا په زراعت توکل کولو، يعنی هر مخلوق په يو بل مخلوق باندې توکّل کولو.

---

(۱) سورة فاطر آيت ۶.

(۲) سورة هود آيت ۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ما د الله ﷻ دې قول ته وكته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾ . (۱)

ترجمه : او څوک چې په الله ﷻ باندې توكّل (بهروسه) كوي ، نو الله تعالى يواځې هغه لره كافي دی .

لهذا ما يواځې په الله ﷻ باندې توكّل او اعتماد وكړو ، او الله ﷻ زما د پاره كافي هم دی.

شقيق بلخي رحمه الله چې كله د خپل شاګرد (حاتم اصم رحمه الله) دا اته (۸) خبرې واوريدې كومې چې ده په درې ديرش (۳۳) كاله كې زده كړې وې ، نو ورته وې ويل :

اې حاتمه ! تاته دې الله تعالى په دې باندې د عمل كولو توفيق دركړي ، ما د تورات ، انجيل، زبور او د قرآن مجيد په ټولو علومو باندې نظر اچولی نو دا اته خبرې (د عمل په اعتبار سره) د ټولو كتابونو نچوړ او خلاصه ده ، چا چې په دې باندې عمل وكړو ګويا ده په ټولو كتابونو باندې عمل وكړو. (ځكه دا اته خبرې د ټولو نيكو كارونو د پاره اساس دی) . (۲)

نو په كار ده چې هر طالب العلم د حاتم اصم رحمه الله غوندې په خپل علم باندې عمل وكړي او د خپل ژوند د پاره دغه شان قيمتي خبرې مشعلِ راه او ګرځي .

د طالب علمی په دوران كې اكثر تكليفونه وي

د طالب علمی په دَوران كې اكثر په طالب باندې ډير تكليفونه او مصيبتونه راځي ، كله مالي تكليفونه وي ، او كله بدني . بعض وخت خو ديته خبره اورسي چې انسان ته قُوت لَا يَمُوْت رزق هم نه ملاويږي . وَلږه ، تنده او د خلقو خبرې طالب ديته مجبور كړي چې دده زړه مات شي او همت يې كمزورې شي .

خبردار ! په داسې موقعو كې انسان ته صبر ، استقامت ، استقلال او كلک همت په كار دی ، ځكه چې كله د انسان حوصله اوچته وي نو كه اوس په ده باندې هر څومره تكليفونه راځي په دې سر دده په عَزم او اراده كې نور هم مضبوطتيا راځي ، او نور هم مقصود طرف ته متوجه كيږي .

---

(۱) الطلاق آيت ۳ .

(۲) احياء العلوم ج ۱ ص ۹۶ كتاب العلم الباب السادس .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرمنو ! که چیرته زمونږ اسلافو دغه محنتونه او مشقتونه نه وې برداشت کړي نو اهلِ اسلام ته به څنګه د امام بخاري ، امام ابوحنیفه او تهانوي رحمهم الله غوندې کسان نصیبه شوي وو ؟ دا خو د هغوی د محنت برکت دی چې د هغوی د کتابونو نه نن هم خلق استفاده کوي.

علماء فرمايي :

لَايُسْتَطَاعُ الْعِلْمُ بِرَاحَةِ الْجِسْمِ . (۱)

د جسم په راحت سره علم نه حاصلیږي .

د نابینا کسانو علمي کارنامې

د همدغه علمي جذبې او عالي همت په برکت باندې د اُمت هغه خلقو هم غتې کارنامې کړې کوم چې په سترګو باندې معذوره وو .

ابوالعباس رازي رحمه الله نابینا ؤ ، ځان سره یې سوچ وکړو چې که ستا سترګې نشته نو خپې خو دې شته ، راشه د علم پسې ووځه ، او علم حاصل کړه ، نو د خپل وطن نه د علم زده کولو پسې اووت او د دوه زرو (۲۰۰۰) میله نه زیات علمي سفرونه یې وکړه .(الله ﷻ ورنه ډیر لوي عالم جوړ کړو) . (۲)

همدارنګې یو بل نابینا مشهور شاعر ابوالعلاء معرّی کوم چې د څلورو کالو په عمر کېړوند شوې ؤ ، ده هم ډیر علمي سفرونه کړي وو ، او ډیر کتابونه یې هم لیکلي . صرف په فنِ ادب کې یې یو کتاب " الایا والغصون " په سلو (۱۰۰) جلدونو کې لیکلې . (۳)

همدارنګې حمّاد بن زید نابینا عالم ؤ ، څلور زره (۴۰۰۰) احادیث ورته داسې یاد وو چې یو روایت کې به هم نه خطاء کیده . (۴)

(۱) تحفة العلماء والطلباء ، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۷۴.

(۲) نابینا علماء ص ۲۹ ، نداے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۳) نابینا علماء ص ۲۳ ، نداے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۴) نابینا علماء ص ۱۷ ، نداے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾. الزمر آیت ۹.

﴿ يَرْفَعِ اللهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾. المجادلة ۱۱.

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾. فاطر ۲۸.

د عُلماو او طلباو مقام

تالیف :

ابوالشّمس مولانا نُورُالهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القُرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علماو او طلباو مقام :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيْكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُه،

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِى الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾. (۱)

وقال تعالى : ﴿ يَرْفَعِ اللهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾. (۲)

وقال تعالى : ﴿ اِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ. ﴾. (۳)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِى الدِّيْنِ. (۴)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ وَاِنَّ الْاَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ اَخَذَهُ اَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ (۵)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ.

---

(۱) الزمر آیت ۹.

(۲) المجادلة ۱۱.

(۳) سورة فاطر ۲۸.

(۴) رواه البخاري في العلم ۱۰، ومسلم في الامارة ۱۷۵، والترمذي في العلم ۴، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱ ۱۲۸، مشكوة كتاب العلم.

(۵) اخرجه البخاري في العلم ۱۰، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹، ۳۵، وابن ماجه في المقدمة ۱۷، واحمد ۲، ۲۵۲، ۳۲۵، ۴۰۷. ابوداود (۳۶۴۱)، (۳۶۴۲)، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۴) مشكوة كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو وروڼو ! علم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان په ټولو مخلوقاتو کې معزز او مشرّف ګرځي، زړه يې د معرفتِ الهي په مقدّسه رڼا باندې منوّر ګرځي او انسان ته په دُنيا او آخرت کې خوشحالي، ترقي او کاميابي نصيب کيږي.

لهذا د دې علم سره چې د چا هم، او د څه شي هم واسطه راغلې نو الله تعالى هغه ته ډېر لوی مقام او لويه مرتبه ورکړې. د دې د وجې نه په قرآن کريم او احاديثو کې د علماو او طلباو ډېر زيات فضيلت بيان شوی:

د علماو مقام

الله ﷻ د علماؤ درجې اوچتوي

الله تبارک وتعالى فرمايي:

﴿ يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾. (۱)

ترجمه: الله تعالى به په تاسو کې د مومنانو او اهل علمو درجې اوچتې کړي.

په دې آيت مبارکه کې د علماو فضيلت بيان شوی، ځکه په دې کې الله ﷻ اول د عامو مومنانو د درجو اوچتوالې ذکر کړې چې پکې علماء هم داخل دي، بيا يې د تعميم نه روستو په خصوصيت سره د اهلِ علمو د درجو اوچتوالې ذکر کړې، چې دا د اهلِ علمو دپاره لوي فضيلت دی.(۲)

دلته امام رازي رحمه الله فرمايي:

فَوَجَبَ أَنْ يَكُونَ الْعُلَمَاءُ أَفْضَلُ النَّاسِ. (۳)

دا خبره واجب (او ثابته) ده چې علماء دې په ټولو خلقو کې افضل وي.

د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي:

لِلْعُلَمَاءِ دَرَجَاتٌ فَوْقَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِسَبْعِ مِائَةِ دَرَجَةٍ مَابَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ مَسِيْرَةُ خَمْس مِائَةِ عَامٍ(۴)

(۱) المجادلة آيت ۱۱.

(۲) کشف الباري ج۳ ص۴۳ کتاب العلم باب فضل العلم.

(۳) تفسير کبير ج۱ ص۴۰۰ آيت ۳۱.

(۴) احياء العلوم ج۱ ص۱۵ الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علماو فضيلت په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زيات دی ، او د هرو دوه درجو په مينځ کې د پنځه سوه (۵۰۰) کاله په مقدار مسافت دی .

د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دی

نبي کريم ﷺ فرمائي:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ سَبْعُوْنَ دَرَجَةً بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْفَرَسِ سَبْعِيْنَ عَامًا . (۱)

د عالم فضيلت په عابد باندې اويا (۷۰) درجې زيات دی ، او د هرې دوه درجو په مينځ کې د آس د اَويا (۷۰) کاله منډې په اندازه مسافت دی .

ددې وجه داده چې په معاشره کې کله بدعات او رسومات پيدا شي نو په هغې باندې صرف عالم پوهيږي نو خلق به ورنه منع کړي ، او د عابد توجّه خو صرف خپل عبادت ته وي ، او دې په دې بدعاتو او رسوماتو پوهيږي هم نه . لهذا د عالم مرتبه د عابد نه اوچته ده . (۲)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِيْ عَلَى أَدْنَاكُمْ . (۳)

دعالم فضيلت په عابد باندې دومره دی لکه زما فضيلت په تاسو کې په يو ادنٰی کس باندې.

بل حديث کې راځي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ . (۴)

د عالم فضيلت په عابد باندې داسې دی لکه د څوارلسمې شپې سپوږمۍ فضيلت په باقي ستورو باندې .

---

(۱) رواه الهيثمي فی المجمع ۱ ۱ ۱۲۲ ، والزبيدي فی الاتحاف ۲۸۳۱۱ ، ۲۵۷۱۷ ، والتبريزي في مشكاة المصابيح ۲۱، ۲۱۲ ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۷ كتاب العلم ، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۱ ايت ۳۱ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۸ ابواب العلم ، ثواب العلم والعلماء وفضلهم .

(۲) الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم .

(۳) رواه الترمذي كتاب العلم باب ۱۹ وقال حديث حسن صحيح ، ورواه البزار من حديث عائشة ، الترغيب والترهيب ج۱ ص۵٦ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم الفصل الثالث .

(۴) اخرجه البخاري فی العلم ۱۰ ، والترمذي فی القرآن ۱۰ وفی العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه فی المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳٦۴۱) ، (۳٦۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲٦۸۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

يو ځل د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه د بني اسرائيلو د يو دوه (۲) كسانو متعلق پوښتنه اوشوه چې په دې كې يو كس عالم ؤ ، ده به چې فرض مونځ وكړو نو بيا به كيناست او خلقو ته به يې د دين تعليم وركولو ، او دې دويم كس به د ورځې هميشه روژه نيوه او د شپې به يې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت كولو . نو آيا په دې دواړو كې كوم كس بهتر و ؟ نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَضْلُ هٰذَا الْعَالِمِ الَّذِيْ يُصَلِّي الْمَكْتُوْبَةَ ثُمَّ يَجْلِسُ فَيُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ عَلَى الْعَابِدِ الَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ كَفَضْلِيْ عَلٰى أَدْنَاكُمْ . (۱)

د دغه عالم فضيلت كوم چې صرف فرض مونځ وكړي او بيا كيني خلقو ته علم ښائي د دې فضيلت په هغه عابد باندې چې د ورځې روژه نيسي او د شپې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت كوي دومره زيات دى لكه زما فضيلت په تاسو كې په يو ادنى كس باندې .

عالم او غير عالم سره برابر نه دي

الله تعالى فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لاَ يَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره!) چې كوم خلق پوهيږي او كوم نه پوهيږي آيا دوى برابر دي؟

په آيت كې ''هَلْ'' د پاره د استفهام انكاري دى . يعنى پوه خلق او ناپوهه خلق دواړه برابر نه دي. (۳)

امام رازي رحمه الله فرمايي :

فِيْهِ تَنْبِيْهٌ عَظِيْمٌ عَلٰى فَضِيْلَةِ الْعِلْمِ . (۴)

---

(۱) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) الزمر آيت ۹ .

(۳) تفسير مظهري الزمر آيت ۹ ، اعراب القرآن ج۵ ص ۱۴۴ الزمر آيت ۹ .

(۴) تفسير كبير ج۱ ص ۴۲۹ الزمر آيت ۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې آيت کې د علم په فضيلت باندې لويه تنبيه ده .

يعنى لکه څرنګ چې رڼا او تياره ، ړوند او بينا برابر نه دي دغه شان عالم او غير عالم هم برابر نه دي ، بلکه عالِم ته الله ﷻ ډير لوي مقام ورکړې .

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ مَثَلَ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ النُّجُومِ يُهْتَدَىٰ بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فَإِذَا انْطَمَسَتِ النُّجُومُ أَوْشَكَ أَنْ تَضِلَّ الْهُدَاةُ . (۱)

يقينًا د علماو مثال د آسمان د ستورو په شان دی ، د ستورو په وجه خلق په اُوچه او لمده کې لارې معلوموي ، نو که چيرته ستوري بې نُوره شي (يعنى د ستورو رڼا ختمه شي) نو قريبه ده چې د مسافرو نه به لاره ورکه شي . دغه شان که علماء نه وي نو خلق به د هدايت لاره پريږدي او ګمراه به شي .

وجه داده چې علم نُور دی ، حديث کې راځي : اَلْعِلْمُ نُوْرٌ . علم رڼا ده . او جهالت تياره ده . نو رڼا او تياره څنګه برابريدې شي ؟

الله ﷻ د خپلې او د فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم يو ځاې ذکر کړې

الله تبارک وتعالى فرمايي :

﴿ شَهِدَ اللّٰهُ أَنَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ ...﴾ . (۲)

ترجمه : الله ﷻ په دې ګواهي ورکړې ده چې د هغه نه سِوا بل هيڅوک معبود نشته او فرشتې او د علم والا هم په دې ګواه دي .

په دې آيت کې هم د علماو ډير فضيلت بيان شوې ځکه الله ﷻ د خپلې ګواهۍ سره په دويمه مرتبه کې د فرښتو د ګواهۍ ذکر کړې ، او په دريمه مرتبه کې يې د علماؤ د ګواهۍ ذکر کړې .

(۱) رواه احمد المسند ۳ / ۱۲٦ الترغيب والترهيب ج۱ ص ٥٦ کتاب العلم ، کنزالعمال ج۱۰ ص ۱۵۱ .

(۲) آل عمران آيت ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حافظ ابن كثير رحمه الله وينا

حافظ ابن کثير رحمه الله وايي :

وَهذِهِ خُصُوْصِيَّةٌ عَظِيْمَةٌ لِلْعُلَمَاءِ فِيْ هذَا الْمَقَامِ. (۱)

په دې آيت کې د علماؤ ډير لوي خصوصيت بيان شوی. (چې الله ﷻ د خپلې او فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم ذکر کړې). (۲)

د عالم ذکر په دويمه مرتبه کې

په يو بل آيت کې الله ﷻ علماء په دويمه مرتبه کې ذکر کړې، الله تعالی فرمايي :

﴿ قُلْ كَفَى بِاللهِ شَهِيْدًا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ .. ﴾. (۳)

ترجمه : ورته ووايه اې پيغمبره ! چې الله تعالی زما او ستاسو په مينځ کې کافي ګواه دی، او هغه کس ګواه دی چې د هغه سره د کتاب علم وي (يعنی علماء).

د علماؤ مغفرت

نبي عليه السلام فرمايي : چې الله رب العزت به د قيامت په ورځ علماو ته او فرمايي :

إِنِّيْ لَمْ أَجْعَلْ عِلْمِيْ وَحِلْمِيْ فِيْكُمْ إِلاَّ وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أَغْفِرَ لَكُمْ عَلَى مَاكَانَ مِنْكُمْ وَلاَ أُبَالِيْ. رواه الطبراني باسناد جيد. (۴)

ما چې تاسو په خپل علم او حِلم سره مشرف کړي وئ نو دا صرف د دې دپاره چې زه ستاسو مخکيني ګناهونه معاف کړم، او زه د دې هيڅ پرواه نه لرم. (ځکه زه مستغني او بې نيازه يم).

(۱) تفسير ابن كثير ج۲ ص ۲۲ آل عمران آيت ۱۱۸.

(۲) معارف القرآن آل عمران آيت ۱۸.

(۳) الرعد آيت ۴۳.

(۴) قال في المجمع (۱/ ۱۲۶) : " رواه الطبراني في الكبير ورجاله مؤثقون "، رواه ابن كثير في التفسير ۵/ ۲٦٧ والسيوطي في الدار ۱/ ۲٦٧ والسيوطي في الدر ۱/ ۳۵۰ ومثل هذا الحديث في احياء العلوم ج۱ ص ۱۸ كتاب العلم الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم ..... الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يوه واقعه ذکر کړې چې کله امام محمد رحمه الله وفات شو، نو د وفات نه روستو چا په خوب کې اوليده، پوښتنه يې ترې وکړه: چې څه حال دی؟

هغه ورته وويل چې: کله زه د الله ﷻ دوړاندې پيش شوم، نو الله رب العزت راته اوفرمايل: اې محمد! اوغواړه، څه چې غواړې. ما ورته وويل چې اې الله! زما مغفرت وکړه.

الله ﷻ راته اوفرمايل: که چيرته مونږ تاته عذاب درکول غوښتې نو مونږ به تاته علم نه و درکړې، مونږ خو تاته علم ددې د پاره درکړې و چې مونږ ستا مغفرت کول غوښتل. لهذا مغفرت خودې شوې، نور څه رانه اوغواړه. (۱)

د سيبويه د مغفرت واقعه

امام سيبويه رحمه الله په عقايدو کې معتزلي وُ، خو چې کله دې وفات شو، نو يو عالِم دې په خوب کې اوليده، پوښتنه يې ورنه وکړه چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه؟

ده ورته وويل چې الله ﷻ راته اوفرمايل: چې اې سيبويه! د مغفرت مستحِق نه يې، خو صرف د يوې خبرې په وجه مې مغفرت درته وکړو، هغه دا چې تا زما نوم (الله) ته اَعْرَفُ الْمَعَارِفْ ويلې و.

نو تا زما د نوم عزت کړې و (چې ديته دې اَعرفُ الْمَعَارِفْ ويلې و) نو مونږ ستا عزت وکړو او مغفرت مو درته وکړو.

حالانکه سيبويه دا خبره د نحوي تحقيق په بناء کړې وه، خو ليکن الله ﷻ دومره قدردان ذات دی چې په دې وړه خبره يې هم دده مغفرت وکړو.

رينښتيا ده چې: رحمتِ حَق بهانه مي جُويد. (د الله ﷻ رحمت بهانې ګوري). (۲)

---

(۱) خطبات حکيم الامت ج۲ ص ۱۷۷ موضوع تعميم العلم.

(۲) خطبات حکيم الامت ج۲ ص ۳۶۶ موضوع: اکبرالاعمال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علماء د الله ﷻ نه ويريږي

الله تعالی فرمايي :

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه د الله ﷻ په بندګانو کې د الله ﷻ نه علماء ويريږي .

په دې آيت کې هم د علماؤ فضيلت بيان شوې ، چې دوی د الله ﷻ نه ويريږي .

او ورسره دا خبره هم ددې آيت نه معلوميږي : چې علماء جنتيان دي .

ځکه په دې آيت کې په طريقې د حصر سره دا خبره بيان شوې چې علماء د الله ﷻ نه ويريږي (۲)

په يو بل آيت کې الله ﷻ اول د جنت تذکره کړې ، بيا ورپسې فرمايي :

﴿ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ . (۳)

ترجمه : دا جنت د هغه چا د پاره دی چې د خپل رب نه ويريږي .

بل ځای الله تعالی فرمايي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ . (۴)

ترجمه : څوک چې د خپل رب په وړاندې د اودريدلو نه ويريږي د هغه د پاره دوه باغونه دي .

نو د اول آيت نه معلومه شوه چې علماء د الله ﷻ ويريږي ، د دويم او دريم آيت نه معلومه شوه چې د چا په زړه کې د الله ﷻ ويره وي هغه د جنت مستحق دی .

---

(۱) فاطر ۲۸ .

(۲) ځکه په آيت کې إِنَّمَا استعمال شوې ، او إِنَّمَا د حصر د پاره راځي . تفسير کبير ج۱ ص ۲۰۲ .

(۳) البينة آيت ۸ .

(۴) الرحمن آيت ۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو معلومه شوه چې علماء د جنت مستحقين دي . (۱)

اهل علمو ته دُعا

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ اللهَ وَمَلٰئِكَتَهُ وَأَهْلُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ حَتَّى النَّمْلَةَ فِيْ جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوْتَ فِي الْبَحْرِ لَيُصَلُّوْنَ عَلٰى مُعَلِّمِي النَّاسِ الْخَيْرَ . (۲)

بيشکه الله تعالى ، د هغه فرښتې ، او د آسمانونو او زمکې ټول مخلوقات ، تر دې چې ميږې په خپلې سوړې کې ، او مَيَان (کبان) په سمندر کې د هغه کس د پاره د خير دُعا کوي کوم چې خلقو ته د خير (علم) ښودنه کوي .

په يو روايت کې دي :

وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ حَتَّى الْحِيْتَانِ فِي الْمَاءِ . (۳)

---

(۱) دا خبره امام رازي رحمه الله په خپل انداز کې داسې بيان کړې چې : علماء جنتيان دي . لانّ العلماءَ مِن اَهلِ الخشيةِ ، ومَنْ كَانَ مِن اَهلِ الخَشْيَةِ كَانَ مِنْ اَهلِ الجنةِ . فَالعُلَمَاءُ مِنْ اَهلِ الجَنَةِ . فَبَيَانُ اَنّ العلماء مِنْ اَهل الخشيةِ قوله تعالى ﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِن عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾ . وَبَيَانُ اَنّ اهلَ الخَشْيَةِ مِنْ اهلِ الجنةِ قولُهُ تعالى : ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ وقوله تعالى : ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ ، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۶ آيت ۳۱ ،

وروسته بيا امام رازي رحمه الله فرمايي : اَنّ ظاهرَ الايةِ يَدُلُّ على اَنّه ليس لِلجنةِ اهلٌ اِلّا العلماءُ . وذلك لِاَنّ كلمةَ اِنّما لِلحصر فهذا يَدلُّ على اَنّ خشيةَ اللهِ لاتحصلُ اِلّا لِلعلماءِ . وَالايةُ الثّانيةُ وهي قوله : ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ دالةٌ على اَنّ الجَنّةَ لِاَهلِ الخَشْيَةِ . وَكَوْنُهَا لِاَهلِ الخَشْيَةِ يُنافي كَوْنَهَا لِغيرِهِمْ . فَدَلّ مجموعُ الايتَيْنِ على اَنّه ليس لِلجَنّة اهلٌ الّا العُلَمَاءُ . تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۷ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الترمذي ۲۶۸۶ ، وقال حسن صحيح ، ورواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۲۷۸ ، والدارمي ۱/ ۷۷ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والبيهقي في الشعب ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيشكه دعالم د پاره د مغفرت دُعاغوارِي هغه (مخلوقات) كوم چې اسمانونو كې دي (يعني فرشتې) ، او هغه (مخلوقات) كوم چې په زمكه كې دي ، تردې چې كوم مَيان (كبان) په اُوبو كې دي (هغوى هم دده دپاره د مغفرت دُعا غوارِي) .

رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا كړي

نبي كريم صلى الله عليه وسلم اهلِ علمو ته دا دُعا كړي :

نَضَّرَ اللّٰهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ . (۱)

الله تعالى دې تروتازه (يعني خوشحاله او باعزته) لري هغه كس چاچې زما څه خبره واوريده ، او څنګه يې چې اوريدلې وه هم هغه شان يې بل ته اورسوله ، ځكه اكثر هغه خلق چې چاته دا خبره رسولې شي هغه د اوريدونكي نه زيات ياد لرونكې وي .

په يو بل حديث كې داسې دُعا راغلې :

نَضَّرَ اللّٰهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِيْ فَحَفِظَهَا وَ وَعَاهَا وَ أَدَّاهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيْهٍ وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَىٰ مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ . (۲)

الله ﷻ دې هغه بنده تروتازه لري چاچې زما څه خبره واوريده ، بيا يې هغه ياده كړه او محفوظه يې اوساتله ، او چې څنګه يې اوريدلې وه ، هم هغه شان يې نورو خلقو ته اورسوله ، ځكه ډير كرَت اوچتوونكې د علِم فقيه نه وي (يعني پوهه نه وي) ، او ډير كرَت اوچتوونكې د علم دا حديث هغه چاته ورا ورسوي چې هغه دده نه زيات فقيه (پوهه) وي .

حضرت عبد الله بن عباس ﷺ فرمايي چې په يو موقع نبي كريم ﷺ داسې دُعا وكړه :

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِيْ . اې الله ! زما په خلفاوُ رحم وكړې .

مونږ ورته پوښتنه وكړه : يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! وَمَنْ خُلَفَاءُكَ ؟

اې د الله ﷻ رسوله ! ستا خليفه ګان څوک دي ؟

(۱) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱۰ ، والترمذي في العلم باب ۷ وقال الترمذي حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ٦١ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ، ورواه ابن حبان وابن ماجه والدارمي عن ابي الدرداء ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(۲) رواه احمد والترمذي وابوداود وابن ماجه والدارمي عن زيد بن ثابت ورواه الشافعي والبيهقي في المدخل ، مشكوة ص۳۵ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نبي عليه السلام اوفرمايل :

اَلَّذِيْنَ يَأْتُوْنَ مِنْ بَعْدِيْ يَرْوُوْنَ اَحَادِيْثِيْ وَيُعَلِّمُوْنَهَا النَّاسَ .(١)

(زما خلفاء هغه خلق دي) كوم چې زما نه روستو راځي ، زما احاديث (او زما سنت) روايت كوي ، او بيا يې نورو ته ښايي .

د قيامت په ورځ به د علماؤ سياهي د شهيدانو په وينې دَرنه وي

نبي عليه السلام فرمايي :

يُوْزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ فَيَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلٰى دَمِ الشُّهَدَاءِ .(٢)

د قيامت په ورځ به د علماؤ (د قلم) سياهي او د شهيدانو وينې تَلِلې (تول كولې) شي ، نو د علماو سياهي به د شهيدانو په وينو دَرنه شي .

ددې وجه يو عالم دا ذكر كړې چې دا سياهي به ځكه دَرنه وي چې يو خو د جهاد فضيلت په عِلم معلوميږي ، دويم دا چې د جهاد شروط او حدود هم د علم په وجه معلوميږي ، دريم دا چې په جهادِ شرعي او د بل چا سره په جګړه كولو كې فرق هم د علم په وجه معلوميږي ، څلورم دا چې د جهاد فرضِ عين او فرضِ كفايي په مينځ كې فرق هم صرف د علم په وجه معلوميږي .(٣)

په معاشره كې د علماؤ مقام

حضرت ابن عباس رضى الله عنه فرمايي :

لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ كَالْبَهَائِمِ .(٢)

كه چيرته علماء نه وې نو خلق به د چارپيانو غوندې ګرځيدلي وې .

ځكه د دوی د تعليم په وجه خلق د حيوانيت د حَد نه اوځي او انسانيت په كې راځي .

---

(١) رواه الطبراني فى الاوسط ، الترغيب والترهيب ج١ ص ٦٢ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ... كنزالعمّال ج١ ص ٢٢١ .

(٢) رواه مسلم ٢٢٨٢ ،واحمد ٢/ ٣٩٩ والسيوطي فى الدر المنثور ٣ ١ ٢ ٧٢ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص .

(٣) الرسول والعلم ص ٢٩ دكتور يوسف لدهيانوي) .

(٢) قزويني مفيدالعلوم ومفيدالهموم ص ٢١٦ الباب الثاني في فضيلة السلطان . همدغه رنګې قول د حضرت حسن رحمه الله نه نقل دي : لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ مِثْلَ الْبَهَائِمِ . احياء العلوم ج١ ص ٢٢ فضيلة التعليم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې علماء فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ سُرُجُ الْاَزْمِنَةِ ، كُلُّ وَاحِدٍ مِصْبَاحُ زَمَانِهِ يَسْتَضِيْءُ بِهِ اَهْلُ عَصْرِهِ . (۱)

علماء د خپلې زمانې ډيوې دي ، هر عالم د خپلې زمانې د پاره (روښانه) ډيوه ده چې د ده نه د دغه زمانې خلق رڼايي حاصلوي (يعنی د ده د هدايت په وجه خلق په اسلامي احکاماتو منوّر او روښانه وي) .

يحی بن معاذ رضی الله عنه فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ اَرْحَمُ بِاُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ آبَائِهِمْ وَاُمَّهَاتِهِمْ .

علماء د رسول الله ﷺ په امت باندې د دوی د پلارانو او مورانو نه هم زيات مهربانه دي .

چا ورته پوښتنه وکړو چې دا څنګه ؟ نو ده ورته وويل :

لِاَنَّ آبَاءَهُمْ وَاُمَّهَاتِهِمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الدُّنْيَا ، وَهُمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الْاٰخِرَةِ . (۲)

ځکه د دوی پلاران او موراني دوی د دُنيا د اُور نه بچ کوي ، او علماء دوی د آخرت د اُور نه بچ کوي . (يعنی د علماو په وجه دوی د جهنم د اُور نه محفوظ پاتې کيږي) .

حضرت موسی عليه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو :

اَلٰهِيْ مَنْ اَحَبُّ النَّاسِ اِلَيْكَ ؟

اې الله ! تا ته په خلقو کې ډير محبوب څوک دی ؟

الله ﷻ ورته او فرمايل : عَالِمٌ يَطْلُبُ الْعِلْمَ . (۳)

هغه عالم چې علم طلب کوي .

د علماو ضرورت

دا دُنيا د اَضدادو مجموعه ده : که دلته ګرمي شته نو يخني هم شته ، که دلته خزان شته نو بهار هم شته ، که دلته اَزغي شته نو ګل هم شته ، که دلته کافر شته نو مؤمن هم شته .

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم ، تنبيه الغافلين .

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم .

(۳) المستطرف في كلّ فنّ مستظرف ص ۲۵ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا که دلته جاهل شته نو د عالِم وجود هم ضروري دي، که دلته گمراهۍ طرفته رابلونکي خلق شته نو حق طرفته د رابلونکو علماو وجود هم ضروري دي، که دلته د فرعون او قارون وارثان شته نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وارثانو (علماؤ) وجود هم ضروري دی.

بلکه که زه دا ووایم چې د دُنیا دبقاء دپاره هم د علماو وجود ضروري دې نو دا به څه بې دلیله خبره نه وي.

ځکه دا دُنیا چې آباده ده نو دا د الله ﷻ د عبادت په وجه آباده ده، (لکه څرنگ چې په حدیث کې راځي: لَاتَقُوْمُ السَّاعَةُ حَتّٰى يُقَالَ اَللّٰه اَللّٰه).

او عبادت بغیر د عِلم نه نشي کیدې، او علم بغیر د علماو نه نشي حاصلیدې.

معلومه شوه چې د دُنیا او آخرت د کامیابۍ دپاره د علماو وجود ډیر ضروري دی.

عالم به د قیامت په ورځ شفاعت کوونکې وي

نبي کریم ﷺ فرمايي:

يُجَاءُ بِالْعَالِمِ وَالْعَابِدِ فَيُقَالُ لِلْعَابِدِ اُدْخُلِ الْجَنَّةَ وَيُقَالُ لِلْعَالِمِ قِفْ حَتّٰى تَشْفَعَ لِلنَّاسِ.(۱)

د قیامت په ورځ به عالم او عابد راوستې شي، عابد ته به وویل شي چې جنت ته داخل شه، او عالم ته به وویل شي چې ته او دریږه، او د خلقو دپاره شفاعت وکړه.

په یو بل حدیث کې ورسره دا هم شته چې عالم ته به وویل شي:

اُثْبُتْ حَتّٰى تَشْفَعَ بِمَا اَحْسَنْتَ اَدَبَهُمْ.(۲)

ته په خپل ځای اوسه او د خلکو سفارش کوه، ځکه چې تا په دُنیا کې د دوی ښه اصلاح کړې وه

د فقیه درجه

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي:

فَقِيْهٌ وَاحِدٌ اَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ اَلْفِ عَابِدٍ.(۳)

(۱) رواه الاصبهاني وغيره، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ الترغيب فى العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه.

(۲) رواه الاصبهاني وغيره، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ الترغيب فى العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه.

(۳) اخرجه الترمذي فى العلم باب ۱۹، وابن ماجه فى المقدمة الحديث ۲۲۲ والطبراني فى المعجم الكبير ۷۸/۱۱، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو فقيه (عالمِ دين) په شيطان باندې د زرو (۱۰۰۰) عابدانو نه زيات سخت او دروند دى.

يعني كه يو طرفته زر (۱۰۰۰) عبادت ګزاروي او بل طرفته يو عالم وي نو بيا هم ددې يو عالم مرتبه په دوى اوچته ده.

ځکه د عالم زړه د نورِ الهي په مقدسه رڼا سره منوّر وي، دده ذهن د علم او معرفت د طاقت نه ډک وي، نو که چيرته شيطان په خلقو باندې د خپل مکرو فريب جال خور کړي، خلق په خواهشاتِ نفسانيو کې مبتلاء کړي او د خلقو د ګمراه کولو کوشش اوکړي، نو چې عالمِ د شيطان په دې مکرو فريب باندې خبر شي نو دې خلق د شيطان د دې ګمراهۍ نه خبردار کړي، او داسې تدبيرونه ورته اوښايي چې په هغې سره خلق د شيطان د هرې حملې نه محفوظ شي.

ددې برخلاف هغه عابد چې صرف عبادت کوي او د علم او معرفت نه په ميلونو لرې وي، نو ده ته دا پته نه وي چې شيطان انسان په څه طريقې سره ګمراه کوي؟ نو دې خو په ظاهره عبادت کوي خو د لاعلمۍ په وجه د شيطان په مکرو فريب کې نښتې وي او دده ټول کوشش اکثر د شيطان د ګمراهۍ په وجه ضايع شي. (۱) نو ځکه د يو عالم مرتبه په زرو عبادت کوونکو باندې اوچته ده.

بل دا چې علم د الله ﷻ صفت دى، او الله ﷻ خو بادشاه حقيقي دى نو په چا کې چې علم راغې نو په ده کې د بادشاه صفت راغې، او عبادت خو د غلامانو صفت دى.

اوس که يو طرفته زر (۱۰۰۰) غلامان وي او بل طرفته يو بادشاه وي نو دا زر واړه غلامان د بادشاه مرتبې ته نه شي رسيدې. (۲)

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهٖ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ. (۳)

(۱) مظاهر حق شرح مشكوة ج۱ كتاب العلم.

(۲) خطبات فقير ج۸ ص ۷۱.

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰، ومسلم في الامارة ۱۷۵، والترمذي في العلم ۴، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸، مشكوة كتاب العلم.

علامه سندهي رحمه الله فرمايي چې په " خَيْرًا " کې تنوين د تعظيم دپاره دې، يعنى: من يرد الله به خيرًا عظيمًا يفقهه في الدين. حاشية السندي على صحيح البخاري ج۱ ص ۴۴، ۴۵، وحاشية السندي على ابن ماجه ج۱ ص ۱۴۳ المقدمة باب فضل العلماء والحث على طلب العلم رقم الحديث ۲۲۰، كشف الباري ج۳ ص ۲۹۰ باب من يرد الله به خيرًا يفقهه في الدين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاته چې الله ﷻ د خير (او نيکۍ) اراده وکړي نو ده ته په دين کې پوهه ورکړي.

ددې حديث نه هم د علم او علماو ډير فضيلت معلوميږي، چې الله تعالى کوم سړي ته د خير او ښيګړې اراده وکړي نو هغه ته د علم او په دين کې د پوهې دا لوي نعمت ورپه بَرخه کړي.

په مخ د زمکه فقهاء او علماء اولياء الله دي

د امام ابوحنيفه او امام شافعي رحمهما الله نه دا سې نقل دي:

إِنْ لَمْ يَكُنِ الْعُلَمَاءُ أَوْلِيَاءَ اللهِ تَعَالَى فَلَيْسَ لِلهِ وَلِيٌّ. (۱)

که چيرته علماء د الله ﷻ وليان او دوستان نه شي نو بيا خو د الله ﷻ څوک ولي نشته. (بلکه د الله ﷻ وليان يقيني علماء دي).

انسان صرف هغه دی چې علم ورسره وي

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه:

مَنِ النَّاسُ؟ انسانان څوک دي؟

ده ورته ووېل: اَلْعُلَمَاءُ. (انسانان) علماء دي. (۲)

ددې قول د لاندې امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې څه عجيبه خبره ذکر کړې: چې حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله غيرِ عالم (جاهل) د انسانانو نه اونه ګرځول، ځکه انسان چې د نورو حيواناتو نه ممتاز او اشرف ګرځي نو دا صرف د علم په وجه اشرف ګرځي.

ځکه که د جسم د قوت په اعتبار سره اوګورې نو بيا خو اوښ د انسان نه قوي دی، که د هډوکو مضبوطتيا په اعتبار سره اوګورې نو بيا خو د هاتي هډوکي دده نه مضبوط دي، که د زړه وَرتيا په اعتبار سره اوګورې نو زمرې خو دده نه ډير زړه وَر دې، که د خوراک په اعتبار سره اوګورې نو ليوه (ثور) خو دده نه ډير خوراک کوي. (۳)

معلومه دا شوه چې انسان د نورو حيواناتو نه ممتاز دی نو هغه صرف د علم په وجه سره ممتاز دی

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۳.

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص۱۹ ابواب العلم.

(۳) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي عليه السلام فرمايي :

اَلنَّاسُ كُلُّهُمْ مَوْتَىٰ اِلَّا الْعَالِمُوْنَ . (۱)

خلق ټول مړه دي مګر علماء ژوندي دي (يعنی د کومو خلقو سره چې علم نه وي هغوی په منزله د مړو دي او علماء په منزله د ژوندو دی) .

د علماؤ تعظيم په کار دي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

تَعَلَّمُوْا الْعِلْمَ وَتَعَلَّمُوْا لِلْعِلْمِ السَّكِيْنَةَ وَالْوَقَارَ وَتَوَاضَعُوْا لِمَنْ تَعَلَّمُوْنَ مِنْهُ . (۲)

علم زده کړئ ، او د علم دپاره سکينه او وقار زده کړئ ، او د چا نه چې علم زده کوئ د هغه د وړاندې عاجزي او ادب کوئ .

په دې حديث شريف کې د علم د زده کولو او د استاذانو د ادب کولو امر دی . (۳)

قدرمنو ! دا خبره په تجربې سره ثابته ده چې څومره د انسان په زړه کې د استاذ ادب زيات وي او استاذ دده نه خوشحاله وي نو دومره دې انسان ته ډير علم نصيبه کيږي او دده په علم کې به برکت وي . (۴)

نو د علماؤ ادب ډير ضروري دی ، حديث کې راځي :

لَيْسَ مِنْ اُمَّتِيْ مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيْرَنَا ، وَيَرْحَمْ صَغِيْرَنَا ، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا . (۵)

څوک چې زمونږ د مشرانو تعظيم نه کوي ، زمونږ په کشرانو رحم نه کوي او زمونږ د عالمانو قدر نه کوي نو هغه زما اُمتي نه دې (يعنی کامل امتي نه دی) .

د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د حقوقو په باره کې الله ﷻ مومنانو ته حکم کړې :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُوْلِهِ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ .

(۱) تفسير کبير ج۱ ص ۴۱۰ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۵ الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .

(۳) اصلاح القلاب ص ۲۸۲ .

(۴) اصلاح القلاب ص ۲۸۲ ، اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۲۳ .

(۵) رواه احمد في البر باب ۱۵ باسناد حسن ، والطبراني والحاكم الا انه قال : " لَيْسَ مِنَّا "

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې مومنانو ! تاسو د الله (ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) نه (په هيڅ کار کې) څان مه وړاندې کوئ ، او د الله ﷻ نه اوويريږئ ، بيشکه الله ﷻ ډير اوريدونکې ، ښه پوهه دی .

اې مومنانو ! تاسو خپل آوازونه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د آواز د پاسه مه اوچتوئ ، او مه د هغه سره (داسې) په زوره خبرې کوئ ، لکه (څرنګ) چې تاسو د يو بل سره په زوره خبرې کوئ ، هسې نه چې ستاسو ټول عملونه ضايع شي او تاسو پرې خبر هم نه يئ .

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ . (۲)

بشکه مؤمنان هغه خلق دي چې د الله او د هغه په رسول يې ايمان راوړې ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راجمع شوي وي نو تر څو يې چې د نبي عليه السلام نه اجازت نه وي اخيستې تر هغې وخته پورې دوی نه ځي .

﴿ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ﴾ . (۳)

(اې مومنانو !) تاسو د رسول الله ﷺ بلنه داسې (معمولي) مه ګڼئ ، لکه څرنګ چې تاسو په خپل مينځ کې يو بل رابلئ .

په دې پاس آيتونو کې د نبي کريم صلی الله عليه حقوق بيان شوي ، او علماء خو هم د نبي کريم ﷺ وارثان دي ، د دې د وجې د علماو هم ادب په کار دی . (۴)

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير قرطبي) کې د آيت : ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ .... د لاندې ليکلي چې په دې آيتونو کې مسلمانانو ته د

---

(۱) الحجرات آيت ۱ ، ۲ .

(۲) النور آيت ۶۲ .

(۳) النور آيت ۶۳ .

(۴) التبليغ کولر العلوم ج۱۲ ص ۱۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر علیه السلام د تعظیم امر دی .... او د نبي علیه السلام د وړاندې آواز ښکته ساتلو امر دې ، بیا روستو فرمایي :

وَكَرِهَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ رَفْعَ الصَّوْتِ فِيْ مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ تَشْرِيفًا لَهُمْ إِذْ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ .(١)

بعضې علماء وايي : چې علماء چونکه د انبیاؤ وارثان دي لهذا د ددې علماو د شرافت د وجې نه ددوی په مجلس کې هم آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروهه دي .

صحابه کرامؓ او د استاذ ادب

صحابه کرامو او تابعینو هم د خپلو عالمانو او استاذانو ډیر ادب کړې .

لکه په بخاري شریف کې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دي چې کله به ما د یو عالم صحابي نه څه حدیث معلومول غوښتل نو چې د هغه کورته به ورغلم ، نو هغه ته د دروازې ټکولو نه به مې ځان ساتلو ، آواز به مې هم ورته نه کولو ، د دروازې نه بهر به مې ورته انتظار کولو ، کله به چې هغه پخپله بهر تشریف راوړو ، هغه وخت به مې ترې حدیث معلوم کړو ، هغه به چې زه په داسې حالت کې اولیدم نو راته به یې اوفرمایل : اې د نبي کریم ﷺ د تره ځویه ! دروازه دې راته ولې نه ټکوله ؟

نو ما به ورته اوفرمایل : عالم په خپل قوم کې داسې وي لکه نبي په خپل امت کې ، او الله تعالی د نبي علیه السلام په شان کې دا هدایت فرمایلي دي :

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴾ (٢)، (٣)

ترجمه : که چیرته دوی صبر کړې وې ، تردې پورې چې (اې پیغمبره !) ته دوی ته راوتلې وې نو دا به د دوی په حق کې ډیره بهتره وه .

وَذَكَرَ أَبُوْ حَيَّانَ كَرَاهَةَ الرَّفْعِ أَيْضًا بِحَضْرَةِ الْعَالِمِ .(٤)

---

(١) قرطبي ج١٦ ص ٢٦٠ الحجرات آیت ٢ .

(٢) پوره آیت داسې دې ، الله تعالی فرمایي :﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ . الحجرات آیت ۴ ، ۵ .

(٣) معارف القرآن بحواله قرطبي الحجرات آیت ۴ ، ۵ .

(۴) روح المعاني ج١٣ ص٢٠٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو حيان هم دا خبره ذکر کړې چې د علماو په مجلس کې آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروهه دي.

د پاس آيت : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ نه دا خبره هم معلومه شوه چې طالب العلم به د استاذ د خدمت نه د هغه د اجازت نه بغير نه ځي. (۱)

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله هم دا خبره واضحه کړې چې د اهلِ علمو سره هم دد ې آدابو لحاظ په کار دی. (۲)

په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دي

الله جل جلاله مومنانو ته فرمايي :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا ﴾. (۳)

ترجمه : اې مومنانو تاسو (د پيغمبر ﷺ خپل ځان طرفته ته رامتوجه کولو دپاره) د " رَاعِنَا " لفظ مه وايئ، بلکه (ددې په ځای) د " وَانظُرْنَا " لفظ وايئ.

اګرچې د " رَاعِنَا " او " انظُرْنَا " دواړو معنی په عربۍ کې يو ده، خو چونکه يهودو دا لفظ د غلط مطلب دپاره استعمالول، ځکه په عبراني ژبه کې ددې معنی خيرې دي.

يا به دې يهودیانو ورسره " ي " پيدا کړه نو " رَاعِينَا " به يې ورنه جوړ کړو، بيا به هم معنی غلطه راوته، د مسلمانانو خو دا مطلب نه وُ، خو بيا هم الله ﷻ د ظاهري ادب لحاظ ساتلو د وجې مسلمانان د " رَاعِنَا " لفظ ويلو نه منع کړه. (۴)

معلومه شوه چې په شريعت کې د ادب ډير لحاظ ساتل شوي.

---

(۱) اصلاح الانقلاب ص ۲۷۷، اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۲۹.

(۲) بيان القرآن سورة حجرات.

(۳) البقرة آيت ۱۰۴.

(۴) معارف القرآن البقرة آيت ۱۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسی علیه السلام ته تنبیه

حضرت موسی علیه السلام يو پيره خپل قوم ته تقرير کولو ، ډير فصيح وبليغ او معجزانه انداز کې تقرير يې وکړو او خلق هم ډير متأثره شو ، په دې کې يو کس دده نه پوښتنه وکړه :

مَنْ أَعْلَمُ النَّاسِ الْيَوْمَ . نن صبا په مخ د زمکه د ټولو نه لوي عالم څوک دی ؟

(حضرت موسی علیه السلام سوچ وکړو که زه او وايم چې د مانه ښه عالم بل کس شته ، نو بني اسرائيل خو هسې هم بهانه ګر قوم دی ، نو بيا به دوی وايي چې کله د تانه لوي عالم شته نو مونږ به د هغه نه راهنمايي حاصلوو ، نو بيا به دا خلق د عِلم او وحي نه محرومه شي)

نو حضرت موسی علیه السلام جواب ورکړو : أَنَا أَعْلَمُ . زه د ټولو نه لوي عالم يم .

او دا خبره د حضرت موسی علیه السلام صحيح هم وه ، ځکه د حضرت موسی علیه السلام مقصد دا ؤ چې په علمِ شريعت او احکامو کې زه لوي عالم يم ، او دا خبره صحيح هم وه ، ځکه دې پيغمبر ؤ ، او په هغه وخت کې دده نه لوي پيغمبر بل نه ؤ ، او د حضرت خضر علیه السلام مرتبه په علمِ باطن کې هم دده نه زياته نه وه .

ځکه د حضرت خضر علیه السلام سره علمِ باطن او علم لدُني ؤ ، او د حضرت موسی علیه السلام سره د شريعت علم ؤ ، او علم باطن خو د شريعت يو جزء دی ، ځکه شريعت خو د احکامِ ظاهره ؤ او احکامِ باطنه و دواړو د مجموعې نوم دی .

نو چې حضرت موسی علیه السلام په علمِ شريعت کې د ټولو نه لوي عالم ؤ ، نو په علمِ باطن کې به هم د حضرت خضر علیه السلام نه لوي عالم و .

بل دا چې د حضرت موسی عليه السلام په زړه کې خو د تکبر او لويي هيڅ احتمال نه و ، او نه يې دا خبره د تکبر د وجې کړې وه بلکه حقيقت و .

خو ليکن الله جل جلاله ته دغه خبره خوښه نه شوه ، ځکه د ادب تقاضا داوه چې دا يې د الله جل جلاله په عِلم حواله کړې وې ، او داسې يې ويلي وې :

الله جل جلاله په دې ښه پوهيږي چې په ټول مخلوق کې زيات عالِم څوک دی .

نو حضرت موسی علیه السلام ته په دې زورَنه ورکړې شوه [۱] (پوره تفصیل په معارف القرآن سورة کهف کې موجود دی). معلومه شوه چې په شریعت کې دادب ډېر لحاظ ساتل شوې دی.

د علمي اختلاف باوجود د يو بل ډېر ادب كول

د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه او د حضرت زيد رضي الله عنه په مينځ کې اګر چې څه علمي اختلاف هم وُ، خو بيا به يې هم د يو بل د ادب ډېر لحاظ ساتل.

يو کرَت حضرت زيد رضی الله عنه راروان و، نو حضرت ابن عباس رضی الله عنه د هغه د سورلۍ مهار ونيوه او پَيَاده ورسره لاندې روان وُ، حضرت زيد رضي الله عنه ورته وويل چې اې د نبي کريم صلی الله علیه وسلم د تره ځويه! تاسو مهار پرېږدئ، او داسې مه کوئ (ځکه دا خوبې ادبي ده).

حضرت ابن عباس رضی الله عنه ورته وويل: چې مونږ ته همدا خودلې شوي دي چې د علماؤ او مشرانو تعظيم کوئ.

حضرت زيد رضي الله عنه ورته وويل چې تاسو خپل لاس رانزدې کړئ، ده چې لاس ورنزدې کړو نو هغه ښکل (چَپ) کړو، او وې ويل چې مونږ ته هم دا حکم شوې چې د پيغمبر عليه السلام اهلِ بَيتو سره به همداسې سلوک کوئ. [۲]

د حضرت علي رضي الله عنه وينا

حضرت علي رضي الله عنه فرمايي:

أَنَاعَبْدُ مَنْ عَلَّمَنِيْ حَرْفًا وَاحِدًا اِنْ شَاءَ بَاعَ، وَاِنْ شَاءَ أَعْتَقَ، وَاِنْ شَاءَ اِسْتَرَقَّ. [۳]

(۱) عن ابي بن كعب رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: قَامَ موسى خطيبًا في بني اسرائيل فَسُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِيْ بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ .... الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم، الترهيب من الدعوى في العلم والقرآن. ومثل هذا الحديث اخرجه البخاري في العلم باب ۴۴، والانبياء باب ۲۶، والتفسير سورة ۱۸. ومسلم في الفضائل حديث ۱۸۰.

(۲) كنزالعمال ۷ / ۳۷، عيون الاخبار ۱ / ۱۱۴ مختصر تاريخ دمشق ۲۲۷۱۴، البداية والنهاية ۸ / ۳۳۱.

(۳) تعليم المتعلم ص ۳۱ فصل في تعظيم العلم واهله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هغه چا غلام يم چا چې ماته يو حرف ښودلى ، او س د هغه خوښه ده كه هغه ما خرڅوي يا ما آزاده وي يا ما همداسې (د خدمت دپاره) غلام ساتي (دا اختيار هغه ته حاصل دى) .

حديث د جبريل

د حديث د جبريل نه هم دا څلوميږي چې حضرت جبريل عليه السلام هم د صحابه كرامو د وړاندې نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته د اَلتَّحِيّات په شكل كې په ادب سره ناست ؤ ، او صحابه كرامو ته يې دا اوخوده چې د استاذ د وړاندې دغه شان كيناستل په كار دي .

د صحابه كرامو په باره كې راځي : چې دوى به هم د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د وړاندې داسې په ادب ناست وو گويا چې د دوى په سَرونو باندې مرغۍ ناستې دي .

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په زړه كې د خپل استاذ (حماد رحمه الله) دومره قدر او احترام و چې ترڅو پورې امام صاحب ژوندې و تر هغې وخته پورې يې د خپل استاذ كور ته خپې نۀ وې غزولې . حالانكه د امام صاحب او حماد رحمه الله د كور په مينځ كې ډيره فاصله وه (تقريبًا اووه كوڅې په مينځ كې وې) خو بيا به هم ده د هغه د ادب لحاظ ساتلو . (۱)

د امام صاحب د استاذ (حماد بن سلمه رحمه الله) بي بي (عاتكه) وايي چې امام ابوحنيفه رحمه الله به مونږ له د بازار نه سبزي راوړه ، مالوچ به يې راله صفا كول ، او نور ډير خدمتونه به يې كول . (۲)

مولانا عبدالقدوس گنگوهي رحمه الله او د استاذ ادب

حضرت مولانا شاه عبدالقدوس گنگوهي رحمه الله چې وړوكې ؤ ، تو د وړوكوالي نه يې په زړه كې د خپل استاذ ډير زيات ادب ؤ ، استاذ هم ده ته د خپل ځوي په سترگه كتل ، دې به كور ته دننه تلو راتلو .

---

(۱) امام ابوحنيفه كے حيرت انگيز واقعات ص ۱۳۱ بحواله عقود الجمان ص ۲۹۳ ، اساتذه كرام كے آداب وحقوق ص ۷۵

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه شپه كورته شپې پيشو راغله ، ټوله ډوډۍ (روټۍ) يې اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول . سهر د استاذ بي بي استاذ ته وويل : چې د كوم طرف نه بيګاه د شپې پيشو راغلې وه او ټوله ډوډۍ يې خوړلې .

استاذ صاحب عبدالقدوس ته وويل : بچيه ! ته اوګوره ، چې په كوم ځاى دا پيشو راننوځي هغه ځاى بند كړه ، ده چې اوكتل نو د دروازې سره يو سورې ؤ ، ده داګمان وكړو چې ګني پيشو په دې ځاى راننوځي ، نو ده هغه سورې بند كړو .

په دويمه شپه بيا پيشو راغله او بيا يې هم ټوله ډوډۍ اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول ، سهر د استاذ بي بي بيا استاذ ته شكايت وكړو چې بيګاه خو بيا پيشو راغلې وه .

نو استاذ صاحب بيا عبدالقدوس ته وويل چې بچيه ! ته يو نظر واچوه چې دا پيشو په كوم ځاى راننوځي ؟ ځكه دا خو بيګاه بيا راغلې وه او نقصان يې كړې دى .

عبدالقدوس ډير خفه شو او تلاش يې شروع كړو چې ګني ځاى معلوم كړي ، بل ځاى چيرته سورې نه ؤ ، خو صرف يو ځاى كې يو سورې و چې په هغې به د كورنه د باران اُوبه وتلې .

ده چې دا اوليده نو پوهه شو چې پيشو په همدې سوري كورته ننوځي . ماسخوتن چې خلق اوده شو (دې چونكه بهر جُمات كې څملاستو) ، نو ده ته دا خبره وریاده شوه ، دې راغې او څه شي يې كتلو ، چې په دې سوري كې يې كيدي ، خو هيڅ شئ پيدا نه شو .

آخر دا چې ده د بهر طرفنه دې سوري ته خپل سَر كيښود ، او همدلته اوده شو ، ځكه ده ده په زړه كې د خپل استاذ دومره ادب و چې ده دا نه غوښتل چې نن شپه دې بيا پيشو دننه كورته لاړه شي او ده ته دې نقصان اورسوي .

د خداى شان ګوره چې په دغه شپه ډير باران اوشو ، په كوم سوري چې به د كور اُوبه وتلې هغه سورې خو ده بند كړې و (ځكه ده ورته د بهر طرفنه خپل سَر ايښې و) نو د كور اُوبه دننه جمعه شوې ..

د استاذ بي بي چې اوكته چې اُوبه جَمعه دي ، او سورې د بهر طرف نه بند دې ، نو دې دا ګمان وكړو چې ګني بهر دې سوري ته څه كاڼې يا بل شئ ايښې دې ، نو د بانړس يو لرګې يې رااوخيست ، او په دې سوري كې يې اووهلو ، خو بيا هم اُوبه رواني نه شوې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته دې طالب دا سوچ وکړو چې ګني پيشو دننه کورته ننوتې ، اوس دوباره د وتلو تيختې کوشش کوي ، نو ځکه په خپلو پنجو باندې زما سَر وهي . نو ده خپل سَر ته نور هم زُور ورکړو چې پيشو او نه تختي .

دې طرفته د استاذ بي بي دا ګمان وکړو چې ګني دې سوري ته د آخوا طرفنه غټ کانړې دی ځکه نه لرې کيږي .

آخر دا چې دې بي بي په زوره سره دا بانړس په دې سوري کې ور اووهل ، چې په دې سره د عبدالقدوس سَر زخمي شو او وينه ورنه روانه شوه ، د سَر د زخمي کيدو په وجه ده خپل سَر راديخوا کړو ، او د سخت زخم د وجې نه په ژړا شو ، سلګۍ يې وهلې او د دروازې سره ولاړ ؤ ، استاذ يې چې دا سلګۍ واوريدې نو په منډه ورته راغې ، او آواز يې ورته وکړو :

عبدالقدوس بچيه ! څه اوشو ؟ ولې ژاړې ؟

عبدالقدوس په تياره کې ولاړ ؤ ، استاذ ته رانزدې شو ، استاذ چې اوکته چې په تياره کې يخنۍ ته ولاړ دې اوسختې سلګۍ وهي ، نو حيران شو چې آخر څه وجه ده چې دومره سختې سلګۍ وهي ؟

نو په سَر يې ورله لاس رابنکود ، چې وې کته نو سَر يې سخت زخمي ؤ ، پوښتنه يې ورنه وکړه چې دا ولې ؟ هغه ورته خپله خبره وکړه .

استاذ پوهه شو چې ددې وړوکي طالب په زړه کې د خپل استاذ د خدمت دومره غټه جذبه ده چې خپل سَر يې سوري ته اينبې ؤ ، چې ګني ييا چيرته پيشو کورته داخله نه شي او استاذ ته تکليف اُونه رسوي ، تردې چې دده سَر هم په کې زخمي شو .

نو استاذ دې طالب ته د زړه د اخلاصه څه دُعاګانې وکړې ، يوه په کې دا هم وه چې :

اې الله ! زما دې رُوحاني بچي ته داسې عزت او عظمت ورکړې چې په ټوله دُنيا کې دده مِثل نه وي .

نو الله ﷻ دغه دُعا داسې قبوله کړه ، چې روستو ددې عبدالقدوس نه داسې يو لوي عالم ، متّقي ، پرهيزګار او ولي الله جوړ شو چې مِثال يې هم نه ؤ ، چې هر کس يې د حضرت مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله په نوم سره پيژني . (۱)

---

(۱) اهلِ علم کي زندګي ص ۳۷۰ ، اهلِ دل کے تڑپادینے واقعات ج ص ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۸۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاذ د ځوي ادب کول

صاحب د هدايې امام برهان الدين رحمه الله يو واقعه بيان کړې چې د بخارى په علماؤ کې يو لوي عالم ؤ ، طالبانو ته يې درس ورکول ، خو د درس په دوران کې به ناګهانه پاڅيده ، بيا به کيناست ، څو پيرې يې داسې وکړه .

شاګردانو ورنه پوښتنه وکړه چې تاسو ولې د درس په دوران کې پاځئ او کينئ ؟

هغه ورته وويل چې زما د استاذ وړوکې ځوي دی هغه بهر د هلکانو سره په کوڅه کې لوبې کوي ، خو چې کله هغه دروازې ته را اورسي ، ماته رامخامخ شي ، او زه يې اوګورم ، نو زه د خپل استاذ د تعظيم په وجه د هغه ځوي ته اودريږم . (۱)

يو شاعر وايي :

کن ابن من شئت واکتسب ادبًا ✦ يغنيک محموده من النسب

إنّ الفتی من يقول ها أنا ذا ✦ ليس الفتی من يقول کان ابي .(۲)

د عالم سره د ناستې فضيلت

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله فرمايي چې څوک د يو عالم مجلس ته لاړشي او دې د هغه نه څه زده هم نه کړي ، خو بيا هم ده ته اووه (۷) عزتونه حاصليږي :

۱. د طالب علمانو درجه ورته حاصليږي .(دا هم لوي سعادت دی) .

۲. تر څو پورې چې دې په دې مجلس کې ناست وي تر هغه وخته پورې دې د ګناهونو نه بچ وي .

۳. کله چې دې د کورنه را اووځي نو په ده باندې د الله ﷻ رحمتونه راوريږي .

۴. کله چې دې په دې مجلس کې کيني نو په علماو چې کوم رحمتونه راوريږي د هغوی په برکت ده ته هم دا رحمت رسيږي .

---

(۱) تعليم المتعلم ص ۲۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۸۰ .

(۲) المستطرف في کل فن مستظرف ص ۲۹ .

۵. ترڅو پورې چې ده غوږ نيولې وي تر هغې وخته پورې دده د پاره نيکۍ ليکلې کيږي.

۶. فرښتې د خوشحالۍ نه په دې مجلس واله باندې خپلې وزرې خورَوي نو دې هم په هغوی کې شامل وي.

۷. دې چې کوم قدم اوچتوي او ږدي، هغه دده د پاره د ګناهونو کفاره ګرځي، درجې يې پورې اوچتيږي، او په نيکيو کې يې اضافه کيږي. (۱)

د عالم مخ ته کتل عبادت دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

اَلنَّظَرُ فِيْ وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْكَعْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ. (۲)

د عالم مخ ته کتل عبادت دې، کعبې ته کتل عبادت دی، او قرآن کريم ته کتل عبادت دی.

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله دده حديث نه روستو ليکلي: که چيرته د علم په مجلس کې د عالم د ملاقات نه علاوه بله هيڅ فايده نه وي نو بيا هم هر عقلمند د پاره لازم دي چې ددې حرص وکړي (او د عالم په مجلس کې حاضر شي) ځکه د عالم مخ ته کتل ځانله مستقل عبادت دی.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي: چې ما د حضرت جبريل عليه السلام نه پوښتنه وکړه:

أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ لِأُمَّتِيْ؟ زما د امت د پاره بهترين عمل کوم يو دی؟

نو هغه راته اوفرمايل: اَلْعِلْمُ. علم بهترين علم دې. ما بيا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ أَيٌّ؟ بيا ورپسې کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته اوفرمايل:

اَلنَّظَرُ إِلَى الْعَالِمِ. عالم ته کتل. ما بيا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ أَيٌّ؟ بيا ددې پسې بل کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته اوفرمايل:

(۱) قال الفقيه رحمه الله: مَنْ انْتَهى الى العالم وجلس معه ولا يقدرُ على أنْ يحفظَ العِلْمَ فله سبع كراماتٍ: اوّلها ينال فَضْلَ المتعلّمين. والثاني: مادام جالسًا كان محبوسًا عن الذنوب والخطايا. والثالث: اذا خَرَجَ من منزله تَنْزِلُ عليه الرحمة. والرابع: اذا جلس عنده فتنزلُ عليهم الرّحمةُ فتصيبه ببركتهم. والخامس مادام مستمعًا تُكتَبُ له الحسنةُ. والسادس: تحفّ عليهم الملائكةُ باجنحتها رضًا وهو فيهم. والسابع: كلُّ قدمٍ يَرفعُه ويَضَعُه يكونُ كفارةً للذنوب ورفعًا للدرجات له وزيادة فى الحسنات. (تنبيه الغافلين ص ۲۰۵ باب فضل مجالس العلم).

(۲) تنبيه الغافلين ص ۷۰۷ باب فضل مجالس العلم، المقاصد الحسنة ص ۲۵۱،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زِيَارَةُ الْعَالِمِ . دعالم ملاقات كول.

بيا يې او فرمايل :

وَمَنْ كَسَبَ الْعِلْمَ لِلّٰهِ وَأَرَادَ بِهِ صَلَاحَ نَفْسِهِ وَصَلَاحَ الْمُسْلِمِيْنَ وَلَمْ يُرِدْ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا فَأَنَا كَفِيْلُهُ بِالْجَنَّةِ . (۱)

كوم كس چې د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصل كړي ، او دده اراده په دې علم سره د خپل ځان او د مسلمانانو اصلاح وي ، او څه دُنيوي عرض يې نه وي نو زه دداسې كس د پاره د جنت ضامن يم

د علماؤ سره دمحبت فائده

كوم كس چې د اهلِ علمو سره محبت او تعلق ساتي نو اګر چې دده اعمال به د هغوی په شان نه وي خو بيا به هم د قيامت په ورځ ددې انسان حشر ددې علماو سره كيږي . دا خبره زه د ځان نه نه كوم بلكه دا سردارِ دوجهان محمّدٌ رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: چې د انسان حشر به د قيامت په ورځ د هغه چا سره وي چې د چاسره يې محبت وي .

حضرت انس بن مالک ﷺ فرمايي چې يو كس رسول الله ﷺ ته راغې او ورته وې ويل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! مَتَى السَّاعَةُ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ! قيامت كله دی ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : مَا أَعْدَدْتَ لِلسَّاعَةِ ؟ تا قيامت ته څه تيار كړي دي ؟

ده ورته وويل : حُبُّ اللهِ وَرَسُوْلِهِ . (نور مې څه خاص نه دي تيار كړي خو) په زړه كې مې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره محبت شته .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ . ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې په دُنيا كې محبت وي .

حضرت انس رضی الله عنه فرمايي :

فَمَا فَرِحْنَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَرَحًا أَشَدَّ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ "

(۱) تفسير كبير ج۱ ص ۳۰۹ آيت ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راوړو نه روستو مونږ په بل هيڅ شئ دومره نه وو خوشحاله شوي څومره چې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په دې وينا خوشحاله شو چې "ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې محبت وي". بيا حضرت انس رضي الله عنه او فرمايل:

فَأَنَا أُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ، وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ. فَأَرْجُوْا أَنْ أَكُوْنَ مَعَهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِأَعْمَالِهِمْ.(۱)

زه د الله جل جلاله او د هغه رسول صلی الله عليه وسلم سره محبت کوم، او د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه سره هم محبت کوم، نو زه دا اميد لرم چې د قيامت په ورځ به زه هم د دوی سره يم اګر چې ما د دوی په شان اعمال نه دي کړي.

د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَوْتُ الْعَالِمِ مُصِيْبَةٌ لَا تُجْبَرُ. وَثُلْمَةٌ لَا تُسَدُّ وَهُوَ نَجْمٌ طُمِسَ. مَوْتُ قَبِيْلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ(۲)

د عالم مرګ داسې مصيبت دی چې د هغې تدارک نه شي کيدې، او داسې نقصان دی چې نه شي پوره کيدې، او هغه داسې ستورې دی چې رڼا يې ختمه شي. د غونډې قبيلې مرګ د يو عالم د مرګ نه آسان دی (يعنی د پوره قبيلې مرګ دومره غټ نقصان او خفګان نه دی لکه د يو عالم مرګ).

نبي عليه السلام فرمايي:

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلٰكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِمَوْتِ الْعُلَمَاءِ حَتّٰى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ. اِتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوْسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوْا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوْا وَأَضَلُّوْا. (۳)

---

(۱) مسلم كتاب البر والصلة والآداب، باب المرء مع من احب ۶۶۷۲ / ۱۶۳. په بخاري شريف کې دا رنګې حديث ذکر دی: عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (بن مسعود رضي الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صلی الله عليه وسلم فَقَالَ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ كَيْفَ تَرٰى فِيْ رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ؟ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صلی الله عليه وسلم "اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ". اخرجه البخاري في الادب باب علامة الحب في الله عزوجل ۶۱۶۸، و ۶۱۶۹، مسلم باب المرء مع من احب ۶۶۷۵ / ۱۶۵.

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱، والترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ الترغيب في الرحلة في طلب العلم.

(۳) اخرجه البخاري في العلم باب كيف يقبض العلم؟ (۱۰۰) ومسلم باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن في آخر الزمان ۶۷۵۲، (۲۶۷۳)، والترمذي في العلم باب ماجاء في ذهاب العلم ۲۶۵۴، وابن ماجه في المقدمة باب اجتناب الرای والقياس ۴۰، مشكوة كتاب العلم، نزهة الناظرين ص ۱۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی به په (آخيري زمانه کې) علم داسې نه اُوچتوي چې کني د خلقو (د زړه او دماغو) نديې اُوباسي، بلکه علم به د علماو په ختميدلو اوچت کړي، تردې چې هيڅوک عالم به (په مخ د زمکه) پاتې نه شي، نو خلق به جاهلان خپل پيشوايان جوړ کړي، د هغوی نه به د مسئلو پوښتنې کوي، هغوی به په غير د علم نه فتوی ورکوي، نو په خپله به هم ګمراه شي او نور خلق به هم ګمراه کړي.

حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي:

مَوْتُ اَلْفِ عَابِدٍ قَائِمِ اللَّيْلِ صَائِمِ النَّهَارِ اَهْوَنُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ بَصِيْرٍ بِحَلَالِ اللهِ وَحَرَامِهِ.(۱)

زر (۱۰۰۰) هغه عابدان چې هغوی ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کوي او د ورځې روژې نيسي، د دوی ټولو مرګ د هغه يو عالم په نسبت آسان دی کوم چې حلال او حرام پيژني. (يعنی د دې زرو عبادت کوونکو مرګ دومره غټ نقصان او غم نه دی څومره چې د دې يو عالم مرګ نقصاني او لوي غم دی).

ځکه د عابد عبادت د خپل ځان دپاره وي او د عالم ژوند د ټولو انسانانو د دُنيا او آخرت د کاميابۍ دپاره وي.

د حضرت سعيد بن جبير رحمه الله نه پوښتنه اوشوه:

مَا عَلَامَةُ هَلَاكِ النَّاسِ؟ د خلقو د هلاکت نښه څه ده؟

ده ورته وويل: هَلَاكُ عُلَمَائِهِمْ. چې کله د دوی علماء وفات شي، (او خلق په ګمراهۍ کې مبتلاء شي، نو دا غټه نښه د دوی د هلاکت ده). (۲)

د علماو پورې ټوقې کوونکې کس منافق دی

په مخ د زمکه داسې بدبخته خلق هم شته چې علماو ته په سپک نظر ګوري، نو خبردار! کوم کس چې عالم ته د علم په وجه يا حافظ ته د حفظ په وجه سپک ګوري نو دا خو کُفر دی، د ده ته د ايمان تازه کول په کار دي، ځکه علم او قرآن کريم ته سپک کتل خو کفر دی.(۳)

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم؛ نزهة الناظرين في الاخبار والاثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۴۱.

(۲) نزهة الناظرين ص ۱۴.

(۳) **نوټ**: د دې خبرې پوره تفصيل روستو په "فقهي مسايلو" کې اوګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

ثَلَاثٌ لَايَسْتَخِفُّ بِهِمْ اِلَّا مُنَافِقٌ : ذُوالشَّيْبِ فِي الْإِسْلَامِ وَذُوالْعِلْمِ وَاِمَامٌ مُقْسِطٌ . (۱)

درې (۳) كسان داسې دي چې د دوى سپكاوى صرف منافق سړى كوي (يعنى دا دې درې كسانو پورې چې څوک ټوقې او مسخرې كوي هغه منافق دې) هغه درې كسان دا دي :

(اول) هغه كس چې په اسلام كې سپين ګيرې شي . (دويم) : عالم . او (دريم) عادل بادشاه .

كوم كس چې په دُنيا كې علماؤ ته نقصان رسوي ، نو الله ﷻ داسې كس ته په دُنيا كې هم سخته سزا وركوي ، ځكه علماء خو د انبياؤ وارثان دي (اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَآءِ).

علماء د الله ﷻ وليان او بزرګان دي . او د الله ﷻ ولي ته نقصان رسول د انسان د اخيرې خاتمې د خرابيدو خطره لري ، حديث قدسي دى الله تعالى فرمايي :

مَنْ عَادَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . (۱)

څوک چې زما د يو دوست سره دشمني كوي زه داسې كس ته اعلانِ جنګ كوم .

لهذا علماؤ ته د نقصان رسوونكو خلقو انجام به درته د يو څو واقعاتو په رڼا كې بيان كړم :

علماؤ ته د تكليف رسوونكو خلقو سزا

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله ذكر كړي دي چې حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه فرمايي :

ما يو ځل خوب وليده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم راغي او زه يې د لاس نه اونيوم او راته وې فرمايل : خپل نظر اوچت كړه او دوزخ ته اوګوره . ما چې پورته اوكته ، نو ما اوليده چې د ګناهګارانو يو جماعت په عذاب كې مبتلاء دى ، مخونه يې د خنځير په شكل كې وو ، د جهنميانو وينې او زوې يې څكلې او په اُور كې سوزيدل .

(۱) رواه الطبراني في الكبير وقد حسنها الترمذي لغير هذاالمتن ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ٦٥ .

(۲) بخاري شريف . په يو حديث كې داسې الفاظ دي : مَنْ آذَى لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . اخرجه البخاري ٦١٣٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه چې اې د الله رسوله ! دا څوک دي چې په دومره لوي عذاب کې گرفتار دي ؟ نبي عليه السلام راته اوفرمايل : چې دا هغه خلق دي چې دوی به علماؤ ته تکليف رسول ، او په غير د توبې نه مړه شوي دي ، نو ځکه يې اوس دا انجام دی .

د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام

د دهلي د بادشاه يو وزير ؤ ، چې رافضي المذهب ؤ ، هغه د قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله پير او مرشد مرزا مظهر جانِ جانان په ناحقه باندې په تمانچه اوويشتو ، مرزا صاحب په هماغه ځای شهيد شو ، د هغه د وفات نه پس د دهلي بادشاه د شپې خوب اوليده چې زه په يو ځنګل کې ولاړ يم ، او د ماسره دا وزير هم دی ، مونږ کته چې ناڅاپه د ځنګل د يو طرف نه دُوړې او ګرد را پورته شو ، کله چې دا ګرد ختم شو نو ما اوليده چې په يوه سورلۍ باندې يو کس سور دې او ددې سورلۍ واګې مرزا صاحب نيولي دي ، کله چې دوی ماته رااورسيده ، او ما معلومات وکړو چې دا د سورلۍ واله کس څوک دی ؟ نو راته ووېل شو چې دا خو حضرت حسين رضی الله عنه دی .

حضرت حسين ﷺ د مرزا صاحب نه پوښتنه وکړه چې ستا قاتِل څوک دی ؟ ده وزير طرفته اشاره وکړه چې زما قاتِل دا وزير دی ، حضرت حسين ﷺ يو غشې رااوويست ، او دا وزير يې په دې غشي باندې په ځيګرا وويشت .

بادشاه د شپې د خوب نه راپاڅيده ، حيران ؤ ، په تادۍ يې يو کس اوليږل چې ته لاړ شه ، او وزير په جلتۍ را اوله چې زه ورنه معلومات وکړم ، چې دا څه تماشه ده ؟

هغه کس چې هلته ورغې ، نو خلقو ورته ووېل چې د وزير په ځيګر کې ناڅاپه درد پيدا شوې ، نشي تللې ، کله چې سهر شو نو وزير مړ شوې .

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رد ويلو سزا

د يو کس په باره کې راځي چې ده تقرير کولو ، او د استهزاء په شکل يې ووېل چې د امام صاحب نه خو زه هم ښه يم ، هغه په څه پوهيده ، هغه ته خو صرف اويا (۷۰) احاديث ياد وو ، ماته خو د هغه نه ډير ياد دي .

یو چا بل نیک عالم ته دا خبره وکړه ، هغه فورًا وویل چې ددې کس آخیري انجام به دا وي چې دې به مرتد کیږي ، یوه جُمعه روستو دغه کس مرزایي شو ، د خلقو د وړاندې ذلیل و رسوا شو او خلقو اوشړل .

ددې نه پس خلق دې نیک عالم ته راغلهٔ او پوښتنه یې ورنه وکړه چې تاته څنګه معلومه شوې وه چې دا سړې به کافر کیږي ؟ هغه ورته وویل چې کله تاسو ماته وویل چې دې سړي د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله ډیره ګستاخي کړې ، نو زما په نزد خو امام صاحب د الله ﷻ ولي دې ، او حدیث قدسي دې ، الله رب العزت فرمایي :

مَنْ عَادَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ. (۱)

څوک چې زما د یو ولي سره دشمني کوي نو زه هغه ته اعلانِ جنګ کوم .

نو چې کله دې سړي ته د الله ﷻ د طرفه اعلانِ جنګ اوشو ، او په جنګ کې هر فریق دا غواړي چې د مقابِل نه اعلی شی قبض کړي ، او د الله ﷻ په نزد خو د ایمان نه بل اعلی شی نشته ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې اوس ددې کس سره ایمان نشي پیدا کیدې . نو ځکه مې تاسو ته ویلي وو چې دا سړې به آخر مرتد کیږي . (۲)

د عالم د توهین سخته سزا

د دارالعلوم دیوبند مهتمِم حضرتِ مولانا قاري محمد طیب رحمه الله وایي : چې یو کرت حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله شاه جهان پور ته تشریف وړې وړو ، او د اسلام د حقانیت په باره کې یې خلقو ته ډیر ښه وعظ او نصیحت وکړو .

کله چې د هغه ځای بې دینه خلقو ته پته اولږیده چې د خلقو په زړونو کې د مولانا نانوتوي رحمه الله ډیر قدر وعزت پروت دی ، نو دده د بدنامولو د پاره یې مختلف طریقې وکړې خو کامیاب نه شو .

آخر دوی داسې پروګرام جوړ کړو چې په خپلو ملګرو کې یې یو کس ته کفن ورواغوست ، او هغه کس ته یې وویل چې کله د جنازې دوه تکبیرونه اوشي نو ته به زَر راپاځې ، نو د نانوتوي

(۱) بخاري شریف .

(۲) کتاب مولوي داؤد غزنوي ص ۱۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمه الله پورې به خلق اوخاندي ، او دې به اوشرميږي چې د ژوندي سړي جنازه يې وکړه .

کله چې دوی داسې ترتيب برابر کړو نو دا کس يې په کټ کې واچول ، رايې وړو ، او نانوتوي رحمه الله ته يې وويل چې جناب ! تاسو په دې مړي باندې جنازه وکړئ .

ده ورته ډير عُذر پيش کړو چې ما دپاره دا جنازه مناسب نه ده ، زه يې نه کوم . خو هغوی د ځولې چالاکي وکړه او ورته وې ويل چې تاسو به يې خامخا کوئ .

د هغه ځای ګواه خلق وايي چې مولانا صاحب يو طرفته ولاړ ؤ ، مونږ د هغه مخ ته کتل . نو مخ يې د غصې نه تک سور ؤ ، او په مخ يې د خفګان اثرات ښکاريده .

کله چې هغوی ډير اصرار وکړو نو دې جنازې ته ورمخکې شو ، کله چې ده دوه (۲) تکبيره وکړه ، نو د شاته نه خپلو ملګرو دې کس ته توخي کول چې راپاځه ، خو دې نه راپاځيدو .

کله چې جنازه ختمه شوه نو مولانا صاحب په غصه کې وويل چې دا اُوس نه شي راپاځيدې . او نور ورنه روان شو .

کله چې خلقو هغه اوکتلو نو واقعي مړشوی ؤ ، زَر تولو رامنده کړه ، او د مولانا صاحب نه يې معافي اوغوښته ، او ډيرو خلقو په هماغه ځای توبه وويسته . (۱)

نو د علماو او نيکانو د بې عزتۍ نه ځان ساتل په کار دي . نبي کريم ﷺ فرمايي :

رُبَّ اَشْعَثَ اَغْبَرَ مَدْفُوْعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللّٰهِ لَاَبَرَّهٗ . (۲)

ډير کرت خوَرو وَرو ويښتانو واله ، ګرد آلود کس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنې داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډير غريب او کمزورې معلوميږي خو د الله ﷻ په نزد به دده دومره لوي مقام وي) که چيرته دې په الله ﷻ باندې قسَم اوکړي (چې دا کار به کيږي) نو الله ﷻ به د هغه قسَم ضرور پوره کوي ، او دې به قسَم کې د حانِث کيدلو نه بچ کوي . (۳)

---

(۱) سوانح قاسمي ۲/ ۷۰ ، عبرت الكيز واقعات ص ۱۵۲ .

(۲) رواه مسلم كتاب البر حديث ۱۳۸ ، والجنّة حديث ۴۸ . والبخاري ۷ / ۱۰ . الترغيب والترهيب ج ۴ الترغيب فى الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساكين ......

(۳) دعوات حق لمولانا عبدالحق ج ۱ ص ۵۹۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شاعر وایي :

هر بیشه گمان مبر که خالیست ✽ شاید که پلنگ خفته باشد

په هر ځنګل دا ګمان مه کوه چې ګڼي دا خالي دی، کیدی شي په دې کې زمری اوده وي.

نو دغه رنګې دې غریب علماؤ او طلباؤ ته هم په غلط نظر مه ګوره، ځکه په دوی کې لوی لوي بزرګان او اولیاء الله شته، دوی ته په نقصان رسولو سره به خپل آخرت برباد کړې.

د بزرګانو او نیکانو نه د مخ اړوونکي کس انجام

د هند مشهور عالم مولانا خواجه غریب نواز رحمه الله فرمایي چې یو کس ؤ، کله به یې چې څوک بزرګ یا نیک سړی اولیده نو خپل مخ به یې ورنه واړول. ځکه د ده د نیکانو او علماو سره سخت عداوت ؤ، هغوی ته یې کتل هم نه خوښول.

کله چې دی مړ شو او قبر ته یې کوز کړو، نو خلقو په قبر کې د ده مخ قبلې طرف ته واړول، خو د ده مخ به واپس د قبلې نه رااوګرځیده، خلقو ډیر کوشش وکړو خو قبلې ته به یې مخ نه برابریده، خلق ډیر خفه وو، په دې کې یو هاتفي آواز ورباندې اوشو :

اې خلقو! تاسو هسې ځان مه ستړې کوئ، دې په همدې حالت کې پریږدئ. ځکه ده به په دُنیا کې زما د محبوب بندګانو (نیکانو خلقو) نه مخ اړولو او د هغوی سره به یې بُغض کولو، نن د ده همدا سزا ده چې زما د رحمت نه به لرې وي، او د قیامت په ورځ چې راپاڅي نو په داسې شکل کې به راپاڅي چې د ده صورت به د خَر وي.

فائده: معلومه شوه چې علماو ته سپک کتل یا د دوی توهین کول غټه بختي ده.

محترمو! که چیرته دغه اهلِ حق علماء نه وې نو بیا به خلق د حلال او حرام، جائز او ناجائز مسائلو نه چا خبرول؟

که دغه علماء نه وې نو بیا د ملحدینو او باطلو ډلو مقابله چا کوله؟

که دغه علماء نه وې نو بیا به دغه ظالم بادشاهان د دین د تحریف نه چا منعه کول؟

دا خو د علماو برکت دی چې په هر دور کې دوی د باطل مقابله کړې، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښائسته تعلیماتو یې دُنیا منوّره او روښانه کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو سره د احسان کولو فایده

په شریعت کې د د اهلِ علمو سره د احسان کولو ډېر زیات فضایل راغلي، هم دُنیوي فایدې، او هم اُخروي فایدې.

دُنیوي یوه فایده یې داده چې کوم کس د اهلِ علمو سره احسان کوي نو الله ﷻ به ددې کس ځوي یا نمسي عالِم کوي.

امام سدید الدین شیرازي رحمه الله فرمایي چې زمونږ مشائخو ویلي دي:

مَنْ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ إِبْنُهُ عَالِمًا فَيَنْبَغِيْ أَنْ يُرَاعِيَ الْغُرَبَاءَ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَيُكْرِمَهُمْ وَيُطْعِمَهُمْ وَيُعَظِّمَهُمْ وَيُعْطِيَهُمْ شَيْئًا. فَإِنْ لَمْ يَكُنْ إِبْنُهُ عَالِمًا كَانَ حَفِيْدُهُ عَالِمًا. (۱)

څوک چې دا اراده لري چې دده ځوي دې عالم شي نو ده له په کار دي چې د غریبانانو فقهاؤ او علماؤ خیال او ساتي، د دوی عزت او تعظیم وکړي او دوی ته (د خوراک د پاره) څه ورکړي. نو که په څه وجه دده ځوي عالِم نه شي نو دده نمسي به عالِم کیږي.

---

(۱) تعلیم المتعلم فصل في تعظیم العلم واهله ص ۳۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طالب العلم مقام

محترمو مسلمانانو ! زمونږ په شريعت کې د علم زده کوونکي (طالب العلم) هم ډير غټ مقام دي :

فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَصْنَعُ . (۱)

بيشکه فرښتې د طالب العلم د پاره خپلې وزرې غوړوي (يعنى دده دوړاندې عاجزي او تواضع کوي (۲)) ځکه دوی د طالب دده کار نه راضي او خوشحاله وي .

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې د آيت ﴿ قَالَ يَا آدَمُ أَنبِئْهُم بِأَسْمَائِهِمْ ﴾ د لاندې ليکي : چې د حضرت آدم عليه السلام د علم په وجه چې کله الله ﷻ فرښتو ته د سجدې کولو حکم وکړو نو فرښتو هغه ادب اخيستې ، نو اوس هم چې فرښتې په يو انسان کې علم او ګوري نو دوی د هغه د وړاندې عاجزي کوي ، او خپلې وزرې ورته غوړوي ، ځکه دوی د طالب العلم دده کار نه راضي او خوشحاله وي . (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲ ، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) .

(۲) لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا : اي تخضع وتتواضع . قرطبي ج ۱ ص ۳۳۰ .

قال الخطابي في معنى " وضعها أجنحتها " ثلاثة اقوال : احدها : انه بسط الاجنحة . الثاني : انه بمعنى التواضع تعظيمًا لطالب العلم . الثالث : أنّ المرادَ به النزول عند مجالس العلم وترک الطيران . نزهة الناظرين في الاخبار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۸ .

(۳) امام قرطبي رحمه الله فرمايي : وانما تفعلُ ذلک لاهلِ العلمِ خاصةً مِن بين سائر عيال الله . لانّ الله تعالى ألزمها ذلک في آدم فتأدّبت بذلک الادب . فلمّا ظهرَ له علم في بشرٍ خضَعَتْ له وتَوَاضَعَتْ وتذلّلت إعظامًا لِلعلم واهله ورضًى منهم بالطلب له والشغل به . قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړسې امام قرطبي رحمه الله فرمايي :

هذا في الطّلّاب مِنْهُمْ فَكَيْفَ بِالْأَحْبَارِ مِنْهُمْ وَالرَّبَّانِيِّيْنَ مِنْهُمْ . (۱)

دا د فرښتو وزرې غوړول او عاجزي کول خو د طالب العلم د عزت او تعظيم دپاره دي نو اوس د علماو او خداپرستو اهل علمو به څومره لوی شان وي ؟

حضرت صفوان بن عسّال المراديّ رضی الله عنه فرمايي چې يو ورځ زه نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته راغلم ، دی په جُمات کې ناست ؤ . او يو سُور څادر ته يې تکيه وهلې وه ، ما ورته وويل :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّيْ جِئْتُ أَطْلُبُ الْعِلْمَ . اې د الله رسوله ! زه راغلی يم د علم د زده کړې دپاره .

نو نبي عليه السلام راته اوفرمايل :

مَرْحَبًا بِطَالِبِ الْعِلْمِ إِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ لَتَحُفُّهُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا ثُمَّ يَرْكَبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتّٰى يَبْلُغُوْا السَّمَاءَ الدُّنْيَا مِنْ مَحَبَّتِهِمْ لِمَا يَطْلُبُ . (۲)

د طالب العلم د پاره مبارکي ده ، بيشکه طالب العلم فرښتې په خپلو وزرو کې راګيروي ، بيا دا فرښتې دومره ډيرې راشي چې يو بل د پاسه تر آسمانه پورې اورسيږي ، دا ځکه چې دا طالب کوم شئ (علم) طلب کوي فرښتې د هغې سره محبت کوي .

فائده : سبحان الله . د علم څومره لوی مقام دی چې ددې په وجه د طالب العلم د تعظيم دپاره فرښتې خپلې وزرې غوړوي .

تنبيه : په مذکوره احاديثوکې هيڅ شک وشُبه نشته ،ځکه چاچې په داسې معتمدو احاديثوکې شک وشُبهه کړې هغوی ته الله ﷻ په دُنياکې هم سخته سزا ورکړې . ددې په باره کې درته يو دوه (۲) واقعې بيانوم :

(۱) قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(۲) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۶۴ ، والهيثمي في المجمع ۱ / ۱۳۱ ، والهندي في الكنز ۲۸۸۲۷ ، وابن ماجه الحديث ۲۲۶ ، واحمد في مسنده ۴ /۲۴۰ والبيهقي ۲۸۲/۱ والدارقطني ۱۹۷/۱ وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حديث پورې د مسخره کوونکي سړي سزا

يو عالم د پيغمبر عليه السلام دا حديث مبارکه بيانول چې نبي ﷺ فرمايي :

مَا مِنْ خَارِجٍ مِنْ بَيْتِهِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا بِمَا يَصْنَعُ .(۱)

کوم کس چې د علم په طلب کې د کور نه اوځي نو دده ددې کار نه فرښتې دومره خوشحاله وي چې ده ته خپلې وزرې غوړي .

نو يو زنديق کس چې دا حديث واوريده نو هغه د ريشخند او استهزاء په شکل وويل چې زه به نن په خپلو څپلو کې ميخونه لږوم ، او په زوره به خپې په زمکه راپريدم ، ددې دپاره چې د فرښتو وزرې ماتې شي .

کله چې ده دغسې کار وکړو او په زوره يې زمکه په خپو اووهله ، نو ناڅاپه په زمکه رااوغورځيده ، او ځای په ځای يې خپې شَلې (ګډې) شوې ، او يو څو ورځې روستو يې په خپو باندې خوړونکې خطرناکه بيماري اولږيده .

چاچې دا واقعه نقل کړې هغه وايي چې ما اوليده چې دغه کس د ذلت په حالت کې په يو ځای کې پروت ؤ ، او په همدغه حالت کې مړ شو .(۲)

لهذا په دې احاديثو کې هيڅ شک و شبه په کار نه ده .

په حديث کې د شک کوونکي کس انجام

ابن منده اصفهاني رحمه الله چې د علمِ حديث لوي امام دی او بې شميره کتابونه يې ليکلي دي ، دې وايي چې زه يو ځل شام کې يو محدث (د احاديثو استاذ) ته د علم حاصلولو دپاره لاړم، کله چې هغه ته ورغلم نو ما اوليده چې هغه په خپل مخ باندې يوه پَرده اچولې وه ، او احاديث يې بيانول .

ابن منده رحمه الله وايي چې کله ما دا اوليده نو زه حيران شوم چې په دې مخ يې دا پَرده ولې اچولې ده ؟ کله چې هغه د احاديثو درس ختم کړو ، او هغه ته پته اولږيده چې ابن منده راغلې

(۱) اخرجه الترمذي فى العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه فى المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد.
الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب فى الرحلة في طلب العلم .

(۲) عبرت الكيز والعات ص ۱۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ، نو زه يې را اوغوښتم ، او راته وې ويل چې اې ابن منده ! تاته پته شته چې ما په دې خپل مخ باندې دا پرده ولې اچولې ده ؟

ما ورته وويل چې ماته هيڅ پته نشته . هغه راته وويل : چې يوه ورځ زه د يو مشر استاذ (شيخ الحديث) په درس کې ناست ووم ، هغه د پيغمبر عليه السلام احاديث بيانول ، کله چې هغه دې حديث ته را اورسيده چې نبي عليه السلام فرمايي :

أَمَا يَخْشَىٰ أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ رُكُوعٍ أَوْ سُجُودٍ قَبْلَ الإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ . (۱)

کوم کس چې په تاسو کې د امام نه مخکې سَر را اوچتوي نو آيا هغه د الله ﷻ نه نه ويريږي چې الله ﷻ دده سَر د خره او ګرځوي ، يا دده صورت په شان د صورت د خره او ګرځوي ؟

دې محدث وويل : چې کله ما دا حديث واوريد ، نو زما په زړه کې شک پيدا شو : چې دا څنګه کيدې شي چې د يو انسان سَر د خره او ګرځي ؟

نو چې د شپې اوده شوم ، او سَهر راپاځيدم نو زما سَر د خره ګرځيدلې و .

د هغې نه روستو ما هيچاته خپل سَر نه دې ښکاره کړې ، اګر چې طالبانو ته احاديث بيانوم خو هر وخت مې په خپل سَر باندې پرده اچولې وي .

خو اې ابن منده ! ته راته لوي عالم معلوميږې ، زه تاته قَسَم درکوم چې تر څو پورې زه ژوندې يم ته به هيچاته دا حال نه وائې ، او چې کله زه وفات شم نو بيا خلقو ته دا ووايه چې : خبردار ! د احاديثو اوريدو په وخت په ډير ادب کينئ ، او په احاديثو کې هيڅ قسمه شک و شبه مه کوئ (ګني الله ﷻ به ډيره سخته سزا درکړي) .

ابن منده وايي چې ما ورسره دا کلکه وعده وکړه چې ستا تر ژوند پورې به هيچاته دا حال نه وايم ، نو هغه د خپل مخ نه پرده لرې کړه ، ما اوليده چې لاندې بدن يې د انسان وُ ، او سَر يې د خره وُ . (۲)

(۱) اخرجه البخاري فی الاذان باب ۵۳ ، ومسلم فی الصلاة حديث ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۱۹ ، وابوداود فی الصلاة باب ۷۵ ، والترمذي فی الجمعة باب ۵۶ ، والنسائي فی الامامة باب ۳۸ ، وابن ماجه فی الامامة باب ۴۱ . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۱۹۷ الترهيب من رفع المأموم رأسه قبل الامام فی الركوع والسجود .

(۲) عبرت الكيز والعات ص ۱۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فایده: قدرمنو! تاسو واوریده چې د پیغمبر ﷺ په یو حدیث کې یې شک او کړو نو الله رب العزت ورته په دُنیا کې د عبرت د پاره سزا ورکړه.

بهر حال خبره دا شروع وه چې د علم حصول دومره عظیم مقصد دې او دومره زیات فضیلت لري چې طالب العلم ته فرشتې خپلې وزرې غوړوي.

طالب العلم ته د حج ثواب ملاویدل

نبي علیه السلام فرمايي:

مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ يُعَلِّمَهُ كَانَ كَأَجْرِ حَاجٍّ تَامًّا حَجَّتُهُ.(۱)

څوک چې جُمات ته صرف د دې د پاره لاړ شي چې دې په جُمات کې د خیر خبره (یعنی علم) زده کړي، یا یې بل ته او ښايي، نو ده ته به د یو کامل حج ثواب حاصلیږي.

د علم د زده کړې په وخت د وفات کیدونکي کس مرتبه

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي:

مَنْ جَاءَ أَجَلُهُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لَقِيَ اللهَ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّيْنَ إِلَّا دَرَجَةُ النُّبُوَّةِ.(۲).

چاته چې مرګ په داسې حالت کې راشي چې دې علم طلب کوي نو دې به الله تعالی ته په داسې حال کې مخامخ کیږي چې دده او د پیغمبرانو په مینځ کې به صرف یوه درجه فرق وي، هغه درجه د نبوت ده.

---

(۱) رواه الطبراني فی المعجم الکبیر ۸ / ۱۱۲ والبیهقي في المجمع ۱ / ۱۲۲، ۱۲۳ والهندي في الکنز ۲۸۸۵۹ / قال في المجمع ۱ /۱۲۳ : رواه الطبراني في الکبیر ورجاله کلّه موثقون. الترغیب والترهیب ج ۱ ص ۵۹ الترغیب في الرحلة في طلب العلم.

(۲) رواه الطبراني في الاوسط، والهیثمي في المجمع ۱ / ۱۲۳، والزبیدي في الاتحاف ۱ / ۱۰۰. مشکوة ص ۳۶ کتاب العلم الفصل الثالث، الترغیب والترهیب ج ۱ ص ۵۳ کتاب العلم، هکذا في احیاء العلوم ج ۱ ص ۲۱ کتاب العلم.

په یو روایت کې داسې الفاظ دي: فَبَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّيْنَ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ. دده او د نبیانو په مینځ کې به صرف د یوې درجې فرق وي او هغه فرق مرتبه د نبوت ده. مشکوة کتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يو بل حديث کې راځي ، نبي ﷺ فرمايي :

إِذَا جَاءَ الْمَوْتُ لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَهُوَ عَلَى هٰذِهِ الْحَالَةِ مَاتَ وَهُوَ شَهِيْدٌ .(۱)

کله چې طالب العلم ته مرګ راشي او دی د علم په طلب کې وي نو دی شهيد دی، او د ده مرګ د شهادت دی .

نو کله چې د علم د زده کولو دومره ډير فضيلت دی نو په کار ده چې هر کس د علم د زده کولو سره مينه پيدا کړي او دی کې ښه خواري او محنت وکړي .

د علم حاصلولو شوق

د علامه ابن تيميه رحمه الله د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې د وخت بادشاه ده ته څه فتوی اوغوښته ، خو ده ورنه کړه ، نو بادشاه دی په جيل کې واچول . درې (۳) ورځې پس يو ځوان د بادشاه دربار ته راغي ، بادشاه د خپلو وزيرانو سره ناست ؤ ، دې ځوان ډير په سلګو ژړل ، چاچې به هم ده ده مخ ته اوکتل ، نو ده ده په مخ کې د علم رڼا ښکاريده ، په دربار کې چې څومره خلق ناست وو د ټولو دا خواهش و چې بادشاه دې ده ده تمنّی او آرزو پوره کړي ، او د بادشاه زړه هم دا غوښته چې ده ده مقصود دې پوره کړې شي .

نو بادشاه ورنه پوښتنه وکړه : چې اې ځوانه ! ولې دومره زيات ژاړې ؟ که تا ته څه تکليف وي چې زه يې لرې کړم ، او که ستا څه ضرورت وي چې زه يې پوره کړم .

نو دې ځوان ورته په ژړا کې وويل : چې ما يو درخواست راوړې دی ، که تاسو دا کار وکړو نو ډيره به ښه وي : هغه دا چې ته ما جيل (محبَس) ته اوليږه .

کله چې بادشاه دا خبره واوريده نو ډير حيران شو ، او پوښتنه يې ورنه وکړه : چې ته جيل ته ولې ځې ؟ په جيل کې خو ډير تکليفونه او سختۍ دي .

ده ورته وويل چې جناب ! تاسو زما استاذ (علامه ابن تيميه رحمه الله) په جيل کې اچولې دی ، او نن دريمه (۳) ورځ ده چې زما سبقونه قضاء شوي دي . نو که ته ما جيل ته اوليږې نو خير دی زه خو به د جيل تکليفونه برداشت کړم ، خو د خپل استاذ نه به هلته سبق وايم .

---

(۱) رواه البزار والطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۴ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! ديته د علم شوق وايي چې د جيل تکليفونو برداشت کولو ته تيار دې خو سبق قضاء کيدل نه خوښوي . (۱)

د طالب العلم مقام

د الله ﷻ په نزد باندې د طالب العلم ډير لوي مقام دې ، ځکه کوم کس چې په دې پُرفتن دَور کې خپل ځان د علم د حصول د پاره وقف کړي نو يقينًا دغه کس ډير زيات خوش نصيبه دی ، او د الله ﷻ په نزد غوره کس دی .

الله رب العزت فرمايي :

﴿ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ... ﴾ . (۲)

ترجمه : بيا مونږ د کتاب وارثان هغه خلق جوړ کړه کوم چې مونږ په خپلو بندګانو کې غوره کړي وو .

نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ خَرَجَ فِيْ طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ حَتّٰى يَرْجِعَ . (۳)

کوم کس چې د (کور نه د) علم حاصلولو د پاره اووځي ، نو ترڅو پورې چې هغه کورته راواپس شوې نه وي تر هغې وخته پورې دې د الله ﷻ په لاره کې دې .

يعنی کوم ثواب چې يو مجاهِد ته د الله ﷻ په لار (يعنی جهاد) کې حاصليږي ، نو دغه ثواب د دين طالب العلم ته هم حاصليږي .

ځکه لکه څرنګ چې يو مجاهِد د اِعلاءِ کلمةُ الله او د دين د سَربُلندی د پاره ميدان جهاد ته را اوځي ، نو دغه رنګې طالب العلم هم ددې مقصد د پاره علم حاصلوي چې د عِلم د رڼا په وجه د

(۱) اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۰ ، وخطبات فقير ج۱۰ ص ۸۶ .

(۲) سورة فاطر آيت ۳۲ .

(۳) رواه الترمذي كتاب العلم باب ۲ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ الترغيب في الرحله في طلب العلم، مشكوة ص ۳۳ كتاب العلم .

عالم نه د جهالت تیارې ختمې کړي، د الله ﷻ دین په ټوله دُنیا کې خور کړي، او خلق د شیطان د مکرو فریب نه خبردار کړي. (۱)

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي:

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. (۲)

په تاسو کې بهترین هغه کس دې چې قرآن کریم زده کړي او بیا یې بل ته اوښايي.

سفیان ثوري رحمه الله فرمايي:

که چیرته نیت صفا وي نو د طالب العلم نه بهترین بل څوک نشته. (۳)

معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د طالب العلم ډیر لوي مقام دی، تردې چې که دې د الله ﷻ نه څه دُعا او غواړي نو الله ﷻ دده دُعاء هم نه رَد کوي، بلکه قبلوي يې.

د طالب العلم د دُعا قبلیدو واقعه:

سلطان محمود غزنوي رحمه الله یو عادل بادشاه تیرشوی دی، دده په زړه کې د یو درې (۳) خبرو معلومولو باره کې ډیر شوق ؤ:

۱. اوله خبره دا چې زه خو د سبکتګین ځوی یم، سبکتګین خو مخکې بادشاه نه ؤ، بلکه یو فوجي ؤ، بیا روستو بادشاه شو. نو آیا زه یقیني د هغه ځوی یم او که نه؟

---

(۱) مظاهرِحق شرح مشکوة ج۱ کتاب العلم.

(۲) رواه البخاري في فضايل القرآن باب ۲۱، وابو داود في الوتر باب ۱۴، ۱۵، ۱۹، والترمذي في ثواب القرآن باب ۱۵، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۶، ومسلم، واحمد ۱/ ۸۵، ۹۶، الترغيب والترهيب ج۲ كتاب قراءة القرآن الترغيب في قراءة القرآن ....

علمي نکته: په دې حدیث شریف کې د زده کوونکي (طالب) ذکر مخکې شوی، او د ښوونکي (معلِم) ذکر روستو شوی، ددې یو څو وجوهات دي: ۱. ظاهري ترتیب دادې چې اول یو شئ زده کولې شي او بیا روستو ښودلې شي، نو ددې ترتیب په وجه دلته هم د متعلم تذکره مخکې شوې. ۲. طالب تکلیفونه ډیر برداشت کوي، ځکه استاذ ته څه نا څه تنخواه یا سهولت وي، او طالب ته خو په زده کړې یوه روپۍ هم نه ملاویږي. ۳. متعلِم د زده کړې د پاره سفرونه کوي، کله یو ځای ته او کله بل ځای ځي. نو طالب د سفر تکلیفونه برداشت کوي، او استاذ خو ډیر سفرونه نه کوي. نو ځکه په حدیث کې د طالب ذکر مخکې اوشو او د معلّم ذکر روستو اوشو. (خطبات فقیر ج۳۲ ص ۸۳).

(۳) خطبات فقیر ج۱۱ ص ۱۸۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. دويمه خبره دا چې د دين مختلفې شعبې دي په دې کې د ټولو نه بهترينه شعبه کومه يوه ده؟ او په امت کې د ټولو نه بهترين خلق څوک دي؟

۳. دريمه خبره دا چې د ډير وخت نه ماته د نبي کريم صلى الله عليه وسلم زيارت په خوب کې نه دې نصيبه شوې، نو که دا راته حاصل شي نو ډيره به ښه وي.

يو ورځ دې په يوه کوڅه کې ګرځيده، نو يو طالب العلم يې اوليده چې ديو کور مخې ته څه رڼا ده، هغې ته ناست دی، او خپل کتاب ګوري. ده ورنه پوښتنه وکړه چې اې طالبه! ته په جُمات کې ولې کتاب نه ګورې؟

هغه ورته وويل چې په جُمات کې د رڼا څه انتظام نشته، او دلته د دې کور مخې ته رڼا ده نو ځکه دلته کتاب ګورم.

ده ورته وويل چې بچيه! ته لاړ شه، او د نن نه پس به زه تا له د رڼا مستقل انتظام وکړم. طالب العلم چې دا خبره واوريده نو دُعا يې ورته وکړه چې:

يا الله! د دې کس د زړه مرادُونه او آرزو ګانې پوره کړې.

سلطان محمود غزنوي رحمه الله چې کور ته راغې او اُوده شو، نو په خوب کې يې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات او شو، پيغمبر ﷺ ورته او فرمايل:

اې د سبکتګين ځويه! تا زما د يو وارِث عزت وکړو، الله تعالى دې تا په دُنيا او آخرت کې عزت مند کړي.

سبحان الله! د دې طالب العلم د دُعاؤ په برکت دده درې (۳) واړه مرادونه پوره شو، او درې واړه خبرې يې حَل شوې.

ځکه يو خو يې په خوب کې د نبي کريم ﷺ سره ملاقات هم او شو، دويم: دده د خپل نسب باره کې شک و چې زه د سبکتګين ځوي يم او که نه؟ هغه شک يې هم ختم شو، ځکه نبي ﷺ ده ته فرمايلي وو: اې د سبکتګين ځويه!

او دريمه خبره هم ورته معلومه شوه چې د دين بهترينه شُعبه تعليم او تَعلُم ده، او په مخ د زمکه بهترين خلق علماء او طلباء دي، ځکه علماء د انبياء وارثان دي. (۱)

معلومه شوه چې د دين زده کوونکو طالبانو د الله ﷻ په نزد ډير لوي مقام دی.

---

(۱) خطبات فقير ج ۱۰ ص ۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست

خواجه باقي بالله رحمه الله چې د مجدد الف ثاني رحمه الله پير او مُرشد دی ، او ډير لوي بزرګ تيرشوي دی ، يو ورځ دده مريد دده د وړاندې ووېل : چې زمونږه شيخ خو دومره لوي بزرګ دی چې بې شميره مريدان يې دي او ډير كرامتونه يې دي .

دې هلته چپ ولاړ ؤ ، او هغه مريد يې د دې تعريف كولو نه منع نه كړو .

ددې نه منع كولو په وجه الله ﷻ په ده دا امتحان راوست چې په ده د قبض كيفيت راغې او ټول كيفيات يې ختم شو .

(ځكه چې د يو چا مرتبه څومره اوچته وي نو كه دده نه معمولي غلطي اوشي نو هم ده ته په هغې باندې تنبيه وركولې شي . ځكه حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّآتُ الْمُقَرَّبِيْنَ)

چونكه دده چپ پاتې كيدل او مريد د تعريف نه نه منع كول ظاهري خُود پَسندي معلوميږي اګر چې په حقيقت كې دده په زړه كې څه عُجب او لوي نه وه ، خو الله ﷻ پرې بيا هم امتحان راوست ، څو ورځې مسلسل ده الله ﷻ ته اوژړل ، او دُعا يې وكړه چې يا الله ! د مانه څه غلطي شوې ؟ چې د هغې په وجه په ما باندې دا حالت راغلې ؟

آخر دا چې په خُوب كې ورته اوخودې شو چې ددې خبرې په وجه در باندې دا حالت راغلې .

او اوس ددې حَل دا دی چې تاته نزدې يوه مدرسه ده ، په هغې كې واړه واړه طالبان دي ، د قرآن كريم حفظ كوي ، او په ديني زده كړه كې مشغول دي . ته ورشه ، او د هغوی نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه ، نو دوباره به درته هر څه نصيبه شي .

كله چې دې سهر راپاڅيد ، او مدرسې ته ورغې ، نو هلته ټول استاذان او شاګردان ده ته دعزت د وجې پاڅيده چې حضرت خواجه صاحب تشريف راوړو .

دې چې هلته كيناست ، نو په سترګو كې يو اُوښكې راغلې او وې ويل : تاسو ته خو زه ډير لوي بزرګ ښكارم او راته پاڅيدئ ، خو زما حالت دا دی چې ماته په خُوب كې دا حكم اوشو چې ته لاړشه او ددې طالبانو نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه .

نو اې طالبانو ! د الله ﷻ په نزد ستاسو ډير لوي مقام دی ، تاسو ماته دُعا وكړئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا دې وړو وړو طالبانو ټولو په شريکه خواجه صاحب ته دُعا وکړه ، او الله تعالى د، ته هغه مخکيني کيفيات ټول دوباره ورکړه . (۱)

د احاديثو په طالبانو د انوارانو راوريدل

۱ . شاه ولي الله محدِّث دهلوي رحمه الله فرمايي چې يو کرت زه د حج دپاره لاړم ، بيا د نبي کريم صلى الله عليه وسلم روضې مبارکې ته د سلام دپاره حاضر شوم ، هلته ما اوليده چې کوم د احاديثو طالب العلم به د سلام دپاره روضې مبارکې ته راغې ، نو دنبي کريم ﷺ د زړه مبارک نه به د نمرد شُعاؤ په شان رڼا ګانې راوتې او د دې طالب زړه به يې منوّر کولو . (۲)

۲ . ابراهيم بن ادهم رحمه الله يو ډير لوي صوفي او بزرګ تير شوې ، دې د کشَف خاوند وُ ، دې قسَم کوي چې زما دې په الله قسم وي چې کله د قرآن کريم يا احاديثو زده کوونکې وړوکې طالب هم په يوه لاره روان وي ، نو ماته د کشَف په ذريعه دا معلومه شوې چې د دې ديني طالب په وجه په دې ټوله علاقه باندې رحمتونه راوريږي . (۳)

د تقرير خلاصه

خلاصه دا چې عِلم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې سره د چا هم او د څه شئ هم واسطه راغلې ، الله تعالى هغه ته ډير لوي عزت و شرافت ورکړې او په مخلوقاتو کې يې معزز او اَفضل کرځولې : دغه وجه ده چې په شريعت کې د علماؤ او طلباؤ ډير لوي مقام بيان شوې .

الله تبارک وتعالى دې مونږ ټولو ته هم د عِلم حاصلولو او په علم باندې د عمل کولو توفيق راپه برخه کړي ، او الله تعالى دې زمونږ د ټولو په زړونو کې د اهلِ علمو او دين سره محبت پيدا کړي او ورسره دې د دين د خدمت توفيق هم رانصيبه کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص۲۰۷ .

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص۱۸۳ .

(۳) بحواله ډاکټر شير علي شاه صاحب دامت بركاتهم العالية.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل

اوله مسئله : علماؤ سره د بُغض لرونکي او دوی ته د کنځل کوونکي کس حکم :

د الله ﷻ په نزد د علماؤ ډېره لويه مرتبه او لوي مقام دې . الله رب العزت فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره !) چې کوم خلق پوهيږي او کوم نه پوهيږي آيا دوی برابر دي ؟ (يعنی عالم او غير عالم برابر نه دي) .

او نبي کريم صلی الله عليه وسلم علماء د انبياؤ وارثان ګرځولي ، نبي ﷺ فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ . (۲) علماء د انبياؤ وارثان دي .

لهذا ! بغير د څه دُنيوي سبب او جُرم نه د يو عالم اِهانت کول ، او هغه ته کنځل کول د کفر سبب دې . ملا علي قاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ دُنْيَوِيٍّ اَوْ اُخْرَوِيٍّ فَيَكُوْنُ بُغْضُهُ لِعِلْمِ الشَّرِيْعَةِ وَلَاشَكَّ فِيْ كُفْرِ مَنْ اَنْكَرَهُ فَضْلًا عَمَّنْ اَبْغَضَهُ . (۳)

کوم کس چې د يو عالم سره بغير د دُنيوي يا اُخروي سبب نه بُغض کوي نو دده دا بُغض په حقيقت کې د دې علمِ شريعت سره دی ، او کوم کس چې دا علمِ شريعت بَدګڼي نو د هغه په کُفر کې هيڅ شک نشته ، او س چې ورسره بُغض کوي نو هغه خو په طريقِ اولیٰ سره کافر دی .

علامه طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ ظَاهِرٍ خِيْفَ عَلَيْهِ الْكُفْر . (۴)

---

(۱) الزمر آيت ۹ .

(۲) اخرجه ابوداود فی العلم باب ۱ وابن ماجه فی المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي فی العلم باب ۱۹ ، مشکوة ص ۳۴ کتاب العلم .

(۳) شرح فقه اکبر ص ۱۷۳ .

(۴) عالمګيري ج ۲ ص ۲۷۰ ط مکتبه فريديه ، خلاصة الفتاوی ج ۴ ص ۳۸۸ کتاب الفاظ الکفر ، فتاوی حقانيه ج ۳ ص ۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

كوم كس چې د يو عالم سره په غير د څه ظاهري سبب نه بُغض كوي نو دا يَره ده چې په دې سره دا سړې كُفر ته اووځي .

البته كه د څه دنيوي وجوهاتو په بناء باندې يو كس دعالم سره بُغض وحسد كوي يا دهغه اهانت كوي نو دا كس گناهگار فاسق او فاجر دى .(۱)

دويمه مسئله : ديني كتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حكم

كه چيرته په يو كتاب كې قرآني آيتونه زيات وي نو بيا به دا كتاب بې اودسه نه شي راخيستې (ځكه قرآن كريم ته بې اودسه لاس وروړل صحيح نه دي ، الله تعالى فرمايي :

﴿ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴾ (۲) لاس نه شي وروړلې دې قرآن ته مگر پاكان .

او نبي عليه السلام فرمايي : لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ . (۳)

قرآن كريم ته به صرف پاك كس لاس وروړي) .

البته كه په دې كتاب كې قرآني آيتونه كم وي او نور عبارتونه په كې زيات وي نو بيا يې بې اودسه كس هم راخيستې شي ، په شامي كې ذكر دي :

اِنْ كَانَ التَّفْسِيْرُ اَكْثَرَ لَايُكْرَهُ ، وَاِنْ كَانَ الْقُرْآنُ اَكْثَرَ يُكْرَهُ . (۴)

كه چيرته په دې كتاب كې د قرآن كريم په نسبت تفسير زيات و نو بيا يې بې اودسه راخيستل مكروهه نه دي،او كه د قرآن كريم آيتونه په كې زيات وو نو بيا يې بې اودسه راخستل مكروهه دي .

(۱) فتاوى حقانيه ج۳ ص ۱۱۹ .

(۲) الواقعه آيت ۷۹ .

(۳) اعلاء السنن ج۲ ص ۲٦۸ ، تفسير معارف القرآن ج۸ ص ۲۸۷ ، فتاوى رشيديه ص ۲۲۱ .

(۴) شامي ج۱ ص ۱۷۷ ، فتاوى عثماني لمولانا محمد تقي عثماني دامت بركاتهم العالية ج۱ ص ۲۱۲ كتاب العلم والتاريخ والطب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمد واقعات

نوټ: د علماو او طلباو د پاره مې د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات هم ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره په انسان کې په دين باندې استقامت، تواضع، عاجزي، اِستغناء او اَدب پيدا کيږي او د علم د حصول سره نور هم شوق پيدا کيږي او ورسره په خپل عِلم باندې دعمل کولو توفيق هم نصيبه کيږي.

دا واقعات مې د پنځو (۵) غټو عنواناتو په ضمن کې ذکر کړي دي، هغه عنوانات دا دي:

۱. د اهلِ علمو دپاره استقامت په کار دی. ۲. داهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی.
۳. د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده. ۴. د علم سره ادب په کار دی.
۵. د علم سره استغناء په کار ده. اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته.

د اهلِ علمو دپاره استقامت په کار دی

د اهلِ علمو دپاره په کار دي چې که په دوی باندې ددين په لاره کې څه تکليفونه يا امتحانات راشي، ياد باطل سره مقابله راشي نو دوی ته په کار دي چې د استقامت نه کار واخلي، خپل همت اونه بايلي. ځکه که مونږ د خپلو اسلافو تاريخ ته اوګورو نو دوی ددې دين د حفاظت دپاره ډير تکليفونه او سختی برداشت کړي، خو بيا هم د حق خبرې نه ده دي اووختي، او هميشه د پاره د باطل په مقابله کې د غره غوندې مضبوط پاتې شوي.

دنمونې دپاره درته د يو څوعلماو د قربانيو تذکره کوم.

د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د دين دپاره ډيرې قربانۍ ورکړي دي، دده د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې کله دې وفات شو، او چاورته غُسل ورکولو، نو هغه دده په ملا باندې د زخمونو غټې نښې اوليدې، دده د خپلوانو او کوروالو نه يې ددې په باره کې پوښتنه وکړه چې دا زخمونه دده په ملا باندې د څه شي په وجه پيدا شوي وو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هيڅ ته دا معلومه نه وه، ټول حيران وو چې څنګه ده تر آخر وخته پورې خپل کورو الدته هم حال نه دې ويلې.

حضرت مولانا حسين احمد مدني رحمه الله چې کله د ده د وفات نه خبر شو، نو په جنازه کې د شرکت دپاره راغې، خلقو د ده نه پوښتنه وکړه چې د ده په مَلا باندې د زخمونو دا غټې غټې نښې د څه شئ وې؟ نو د حضرت مدني رحمه الله په سترګو کې اوښکې راغلې او وې ويل:

چې دا خو يو پټ راز ؤ، او حضرت زه منعه کړې وم چې زما په ژوند کې به ته هيچا ته دا نه وايې، نو ځکه ما هم تر اوسه پورې هيچا ته نه دي ويلي اوس خو چونکه هغه وفات شوې دی لهذا زه به درته د دې زخمونو وجه بيان کړم:

کله چې زه او مولانا صاحب د مالټا په جيل (محبَس) کې وو، نو فرنګيانو به مولانا صاحب ته دومره سختې سزاګانې ورکولې چې د هغې په وجه به يې په بدن باندې زخمونه جوړ شو، تردې چې فرنګيانو به دې په اَنګار (سکروټو) باندې د پاسه څملول او صرف دا يوه مطالبه به يې ورنه کوله چې ته صرف دومره ووايه چې زه د فرنګيانو مخالف نه يم.

ده به ورته ويل چې زه هيڅ کله داسې نه شم ويلې. نو دوی به نوره سزا هم ده ته ورکړه.

کله به چې دې د شپې خپل ځای ته دخوب د پاره راغې، نو د زخمونو د لاسه به نه شو اُوده کيدې، مونږ به چې د ده دا حالت اوليده نو ډير به خفه شو. مونږ يو ورځ ورته په ژړا کې وويل چې حضرت! امام محمد رحمه الله خو کِتَابُ الحِيَلْ ليکلې، نو آيا تاسو سره داسې يوه حيله نشته چې تاسو پرې د سزا نه بچ شی؟ حضرت اوفرمايل چې: نه.

څو ورځې مسلسل به دا سختې سزاګانې ورکولې شوې، آخر يوه ورځ يو فرنګي ورته وويل چې محمود! دا په تا څه شوي؟ ته صرف دومره ووايه چې زه د فرنګيانو مخالف نه يم، نو مونږ به تا پريږدو. ده ورته وويل چې زه دا ځکه نه وايم چې زه د الله جل جلاله د دفتر نه خپل نوم کټ کول، او ستاسو په دفتر کې نوم ليکل نه غواړم.

حضرت مدني رحمه الله وايي چې يو ورځ مونږ اوليده چې ده ته ډيره سخته سزا ورکړې شوې وه، نو مونږ يو څو د ده شاګردانو (کوم چې د ده سره په جيل کې وو) ده ته په شريکه دا وويل چې حضرت! تاسو څه حيله وکړئ او د دې سزا نه ځان بچ کړئ.

نو د حضرت شيخ الهند رحمه الله په مخ باندې د غصې آثار ښکاره شو او وې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې حسين احمد ! آيا تا ته زه څنګه ښکارم ؟ زه خو د حضرت بلال رضی الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت خبيب رضی الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت سميه رضي الله عنها روحاني ځوي يم ،

زه خو د امام مالک رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا مخ چې تور کړې شو او په مدينه منوره کې او ګرځولې شو ،

زه دخو د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا جنازه چې د جيل نه را اووته ،

زه خو د امام احمد بن حنبل رحمه الله روحاني ځوي يم ، چا ته چې دومره ډيرې کورې ورکړې شوې وې چې که چيرته دا کورې يو هاتي ته ورکړې شوې وې نو هغه به هم نه وې برداشت کړې ،

زه خو د مجدد الف ثاني رحمه الله روحاني ځوي يم ، څوک چې دوه کاله د ګواليار په قلعه کې بندي شوې ؤ ،

زه خو د شاه ولي الله رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا لاسونه چې د مړوند سره نزدې مات کړې شو او بيکاره شو .

اې حسين احمده ! آيا زه د دې فرنګيانو د وړاندې خپل شکست اومنم ؟ هرګز نه . زما د جسم نه به روح اووځي خو د زړه نه به مې ايمان هيڅکله اونه اوځي .

الله جل جلاله دې دغه شان استقامت هر عالم ته ورکړي چې په اخلاص باندې د دين خدمت وکړي ، او دهيچا د وړاندې حق خبره پټه نه کړي . (۱)

د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين د حفاظت دپاره قرباني

حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د مسئله ختم نبوت د پاره بې شميره قربانۍ ورکړي ، او بې انتهاء تکليفونه يې برداشت کړي :

يو پيره دده يو ځوان ځوي سخت بيمار شو (هسپتال کې يې ورله علاج کولو) ، آخر دا چې يوه ورځ ورته ډاکټرانو ووېل : مولانا ستا د دې ځوي نور د مونږ سره هيڅ علاج نشته ، دې به صرف د مابنامه پورې ژوندې وي ، بيا به وفات کيږي نو دې کورته بوځه .

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۸۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو چې خپل ځوي كورته راوست ، نو دهغه خدمت ته ولاړ ؤ ، په دې كې بهرنه چا د كور دروازه رااوټكوله ، مولانا چې وراووت ، نو بهريو بوډا سړې ولاړ ؤ ، د سلام نه روستو ده ورنه پوښتنه وكړه : بابا ! څنګه راغلې يې ؟ خير خو دى ؟

هغه ورته وويل چې خير چيرته دى ، زمونږ علاقې ته يو قادياني راغلې ، خلقو ته تقريرونه كوي ، ټول خلق يې ګمراه كړل او ته دادې په كور كې بې غمه ناست يې . مولانا صاحب چې دا خبره واوريده نو په ستر ګو كې يې اوښكې راغلې (چې څنګه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څه اُمّتيان د يو قادياني په خبرو ګمراه شو ؟) كورته راننوت او خپلې كوروالې ته يې وويل :

بي بي ! زما بيګ چيرته دى ؟ هغې ورله بيګ راواخيست ، ده بيګ په لاس كې راواخيست او روان شو .

بي بي چې دا اوليده نو رامنډه يې كړه او دې يې د شاطرف لمن نه ونيوه او ورته وې ويل: مولانا ! ستا د ځوان بچي د مرګ آخيري وخت دى ، ته دا په دې حالت كې چاته پريږدى او چيرته ځې؟ مولانا آسمان طرفته اوكتل ، په ستر ګو كې يې اوښكې راغلې او راروان شو .

دې بيمار ځوي ورته آواز وكړو : پلاره ! زه خو صرف د ماښامه پورې ستاسو ميلمه يم ، ته لږ انتظار وكړه چې زما روح اووځي ، ته ما په دې حالت كې چاته پريږدې ؟ او چيرته ځې ؟

مولانا ورغې او خپل ځوي يې په تندي ښكل (چَپ) كړو ، وې ژړل او ورته وې ويل :

بچيه ! زه خو د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د دين د حفاظت د پاره روان يم ، نور زما او ستا ملاقات به په قيامت كې په حوضِ كوثر باندې كيږي . دايې وويل او نور روان شو .

دې ځوي يې تر آخره پورې د مولانا صاحب پسې شاته كتل .

كله چې مولانا صاحب آدې ته اورسيده او په كاډي كې كيناست ، نو څه خلقو رامنډې وهلې او ويل يې چې مولانا ! ستاسو ځوي وفات شو ، د هغه جنازې ته راشه .

مولانا صاحب په دغه وخت كې آسمان طرفته اوكتل ، په ژړا شو او دې خلقو ته يې وويل چې جنازه كول فرضِ كفايه ده او د رسول الله صلى الله عليه وسلم اُمت د ګمراهۍ نه بچ كول فرضِ عين دي . نو زه څنګه فرضِ عين پريږدم او فرضِ كفايي ته لاړ شم ؟

بيا د دې ځاى نه روان شو ، كله چې هلته علاقې ته وراورسيده ، نو مولانا صاحب ته الله ﷻ كاميابي وركړه ، هغه قادياني اوتختيده او خلق د ګمراهۍ نه بچ شو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولانا صاحب چې کله درې (۳) ورځې پس خپل کورته راغې ، نو بي بي يې په ژړا کې ورته وويل چې کله ته روان وې نو ستا ځوي ترآخره پورې د تاپسې شاته کتل او ويل يې چې کله مې پلار راشي نو هغه ته زما سلام ووايه .

مولانا صاحب چې دا واوريده نو په سترګو کې يې اُوښکې راغلې ، فوراً پاڅيده ، قبرته يې ورغې او دا دُعا يې وکړه :

يا الله ! د ختمِ نبوت په وسيله زما ددې ځوي قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه اوګرځوې .

ددې دُعا کولو نه پس کورته راغې ، د شپې په خُوب کې يې د خپل ځوي سره ملاقات اوشو ، پوښتنه يې ورنه وکړه (چې په څه حال کې يې ؟) هغه ورته وويل :

په الله قسم چې د ختمِ نبوت په وسيلې سره الله رب العزت زما قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه ګرځولې ده . (۱)

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت

يو کرَت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله داسې يوې علاقې ته لاړو چې هلته بې دينه خلق زيات وو ، تهانوي صاحب د اِصلاح په غرض يوې جلسې ته تقرير کولو ، د تقرير په دوران کوم بې دينه کس د کاغذ يو چيټ (پَرچه) ورکړو ، چې په هغې کې درې (۳) خبرې ليکلې شوې وې : اوله دا چې ته کافر يې . دويمه دا چې ته ولدِ زنايې (يعنی د زِنا نه پيدا شوې يې) . دريم دا چې خبرې په سرې توب کوه .

تهانوي رحمه الله چې دا چيټ اوکتو ، نو د غونډې جلسې د وړاندې يې ووېل چې دا چيټ چا راليږلې او په دې کې يې درې(۳) خبرې ليکلې دي :

اوله دا چې ته کافر يې . نو تهانوي صاحب خلقو ته ووېل چې زه خو مسلمان يم ، خو که دده په کې شک وي نو زه ستاسو د وړاندې بيا کلمه طيبه وايم ، نو بنه په زوره يې کلمه طيبه ووېله او وې ويل چې اوس خو مسلمان شوم کنه ؟

دويمه خبره دې کس دا ليکلې چې ته د زِنا نه پيدا شوې يې . نو تهانوي صاحب ووېل چې جناب ! زما د مور او پلار نکاح خو شوې وه او هغه ګواهان خو اوس هم موجود دي ، که چاته ضرورت وي نو زه به ورته آدرس ورکړم ، هلته دې ورشي او د هغوی نه دې معلومات وکړي .

(۱) ياد ګار واقعات ص ۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دريمه خبره دې کس داليکلې چې ته خبرې په سرې توب کوه ، نو تهانوي صاحب وويل چې جناب ! زه خو څه چانده نه غواړم چې ګني په سرې توب خبرې وکړم ، بلکه زه خو دالله ﷻ د رضا دپاره د دين خبرې کوم او د شريعت مطابق خبرې کوم . نو په دې کې څه نقصان دى ؟

بيا تهانوي رحمه الله په غونډ وعظ کې د بې دينه خلقو د اصلاح خبرې وکړې. (۱)

لهذا د علماو د پاره داستقامت نه کار اخيستل په کار دي ، چې په دوی کې به د تحمّل او برداشت ماده وي، چې د خلقو اصلاح په ښه طريقې سره وکړې شي .

(۱) خطبات فقير ج۲۹ ص۱۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ډير د احتياط ژوند تيرول په کار دي ، ځکه دې خو د قوم دپاره مقتدا او راهنما وي نو که چيرته دده نه څه نازيبا حرکات اوشي نو په دې سره د اهلِ علمو په سپينه جامه باندې تور داغ لږي او د دين د نقصان سبب ګرځي .

حسن بصري رحمه الله ته د يوماشوم نصيحت

حضرت حسن بصري رحمه الله وايي چې يوه پيره ماته يو وړوکي ماشوم نصيحت کړې ؤ ، زه هغه تراوسه پورې نه شم هيرولې ، چا ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! څه نصيحت يې درته کړې ؤ ؟

ده ورته وويل : چې يوه ورځ زه جُمات ته د لمانځه دپاره روان ووم ، باران شوې ؤ ، په لاره کې خټې وې ، مخامخ يو ماشوم راروان ؤ ، ما ورته وويل چې بچيه ! احتياط کوه چې اونه خويږې هسې نه چې نقصان درته اورسي .

هغه راته وويل چې جناب ! خبره دې صحيح ده ، زه خو احتياط کوم ، خو ته هم احتياط کوه . ځکه که چيرته زه اوخويږم نو نقصان يې صرف ماته رسي ، او که ته اوخويږې نو نقصان يې غونډ امت ته رسي .(۱)

د امام بخاري رحمه الله احتياط

د امام بخاري رحمه الله مشهوره واقعه ده کومه چې علامه عجلوني رحمه الله رانقل کړې ، چې يو کرت ده په کشتۍ کې سفر کولو ، دده سره د روپو يوه تيلۍ وه چې په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره وو ، (ده د جيب نه دا تيلۍ د څه مقصد دپاره راويستې وه) نو يو غَل دده سره دا تيلۍ اوليده او د تيلۍ رنګ يې هم معلوم کړو ، کشتۍ چې څه اندازه مخکې لاړه نو دې غل په کشتۍ کې سخت شُور جوړ کړو ، چې د ماسره يوه تيلۍ وه ، دغه رنګ يې دی ، په هغې کې ډير شي ديناره وو ، هغه رانه چا پټه کړه .

د کشتۍ واله خلقو ورته وويل چې شور مه کوه ، د ټولو تالاشي واخله ، معلومه به شي چې هغه د چا سره ده .

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۱۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې غَل تالاشي شروع کړه، د نورو ټولو تالاشي يې اول وکړه او په آخر کې يې د امام بخاري رحمه الله تالاشي هم وکړه، خو تيلۍ يې د هيڅا سره پيدا نه کړه.

کله چې کشتۍ غاړې ته اورسيده، امام بخاري رحمه الله ورنه کوز شو او آخوا علاقې طرف ته روان شو، نو دا غل هم شاته ورپسې روان شو، په لاره کې يې اول خو ورنه معافي اوغوښته، بيا يې ورته وويل چې جناب! د تاسره خو هغه تيلۍ وه نو تا هغه څه کړه؟ ما خو د تاسره پيدا نه کړه.

امام بخاري رحمه الله ورته وويل چې کله تا اعلان وکړو چې د مانه چا تيلۍ پټه کړې او دا رنګ يې دی، نو زه پوهه شوم چې ته خو زما هغه تيلۍ يادوې او هغې ته دې چَل جوړ کړې، ما د ځان سره سوچ وکړو چې که چيرته دې د ماسره دا تيلۍ بيا موځې نو بيا به خلق په ما باندې د غَل ګمان کوي، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې به داغ اولږي او بيا به د مانه هيڅوک احاديث نه زده کوي.

زه چونکه د کشتۍ په غاړه ناست ووم، نو ما هغه تيلۍ درياب ته اوغورځوله، چې خير دی که دا شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره ضايع شي هيڅ پرواه نه کوي خو چې په ما باندې د غل تهمت اونه لږي او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې داغ اونه لږي.

غل چې دا خبرې واوريدې نو ډير حيران شو (او ځان سره يې سوچ وکړو چې دې کس د رسول الله ﷺ د احاديثو سره دومره مينه ده چې خپل دينار يې ضايع کړه خو خپل ځان يې د غلا د تهمت نه محفوظ کړو). (۱)

(۱) امداد الباري ج۱ ص ۴۶۱، تحفة المدارس ج ۱ ص ۴۱۲، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده

د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي هم ډيره ضروري ده ځکه چې په چاکې تواضع او عاجزي پيدا شي نو الله رب العزت ده ته ډير لوي مقام ورکوي ، نبي کريم ﷺ فرمايي :

مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه الله تعالى به هغه اوچت کړي .

(تواضع ديته وايي چې انسان ته خپل ځان وړوکې (کمزورې) معلوميږي او بل ورته د ځان نه بهتر معلوميږي ، يعني بل مسلمان ته سپک نه ګتل) .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله چه کوم کال د دارالعلوم ديوبند نه فارغيده ، نو د دارالعلوم ديوبند انتظاميې واله د دوره حديث طالبانو ته د دستاربندۍ دپاره د يوې جلسې جوړولو اراده وکړه .

تهانوي صاحب چې خبر شو ، نو دې او څه نور ملګري خپل استاذ شيخ الهند رحمه الله ته راغله ، هغه ورته پوښتنه وکړه : اشرف علي ! څنګه راغلي يئ ؟ ده ورته وويل چې حضرت ! مونږ خبرشوي يو چې د مدرسې واله زمونږ د دستاربندۍ دپاره د جلسې پروګرام جوړولو اراده لري ، نو که چيرته زمونږ غوندې د نالائقه طالبانو دستاربندي اوشي نو هسې نه چې د دارالعلوم ديوبند بدنامي اوشي .

لهذا تاسو دوی منعه کړئ چې دا پروګرام اونه کړي . کله چې شيخ الهند رحمه الله دا خبره واوريده نو په جَلال کې راغې او وې ويل :

اشرف علي ! تاسو خو اوس د خپلو استاذانو د وړاندې يئ نو ځکه تاسو ته خپل ځان نه معلوميږي ، خو چې کله مونږ نه يو ، نو بيا به صرف همدا تاسو يئ .

واقعي چې بيا داسې يو وخت راغې چې الله رب العزت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله او دده ملګري د ځلانده ستورو په شان په دُنيا روښانه کړه ، او لوي مقام يې ورته ورکړو .(۲)

---

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الكبر ....

(۲) اشرف السوانح ص ۳۱ ، خطبات فقير ج۱٦ ص ۱۵۲ . اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۴ ص ۲۰٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله تواضع

يو کرت حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله طالبانو ته د حديث درس ورکولو، په دې کې ناڅاپه باران شروع شو، طالبانو خپل خپل کتابونه راواخيستل، او کمرو ته يې منډې کړې، مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله خپل دَسمال (رومال) خور کړو، او په هغې کې يې د طالبانو څپلې واچولې، دسمال يې راغونډ کړو او په خپل سَر باندې يې کيښود، او کمرو طرفته راغې (د دې دپاره چې د طالبانو څپلې په اوبو لمدې نه شي).

طالبانو چې کله اوليده، چې حضرت تولې څپلې په سَر رااېښې، نو په جلتۍ سره راغله او ورته وې ويل: حضرت! دا بې ادبي ده، مونږ به يې په خپله راوړو، ده ورته وويل:

بچو! تاسو خو تول ورځ په قَالَ اللهُ او قَالَ الرَّسُوْل کې لگيا يئ، نو زه رشيد احمد چې ستاسو څپلې رانه وړم نو نور به زه څه اوکړم؟ (۱)

د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع

حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړې وُ، نو دا څکه چې دې خپله واقعه بيانوي چې يو پيره د دې ښار خلقو وويل: ډير وخت شوې چې باران نه دې شوې، داسې معلوميږي چې په دې ښار کې څوک گناهگار کس دی د هغه د گناهونو په وجه الله ﷻ د رحمت باران بَند کړې دی (نو په کار ده چې دغه گناهگار د دې ښار نه اووځي). دې وايي چې ما کله دا خبرې واوريدې نو ما په زړه کې سوچ وکړو چې اې بايزيده! اوس تاته په دې ښار کې د اوسيدو حق نشته، څکه دغه گناهگار خو همدا ته يې، چې ستا په وجه الله ﷻ په نورو خلقو باران نيولې.

نو ما خپل ځان د نورو په نسبت کمزورې او گناهگار اوگڼل، او د ښار نه اووتم، د دې عاجزۍ په وجه الله ﷻ راله دا دومره لوي مقام راکړې.

(۱) اکابر ديوبند کيا تهے ؟ ص ۸۹، طلباء کے لئے مثالی تحفه ص ۲۹۸ اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۲۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه نو الله ﷻ به هغه اوچت کړي).

د حاجي امداد الله مهاجر مکي رحمه الله تواضع .

حضرت مولانا حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله ته يو کس راغي او ورته وې ويل چې فلانکې بزرگ چې چاته بيعت ورکوي نو اول استخاره کوي ،بيا يې خپل مريد جوړوي او تاسو هر کس ته وظائف ورکوئ او هر کس خپل مريد جوړوئ ، دا ولې ؟

ده ورته وويل چې زه هر کس ته بيعت ددې د وجې ورکوم چې که چيرته صبا د قيامت په ورځ زما مريدان ما اوګوري ، چې زه جهنم طرفته روان يم ، نو کيدې شي په دې مريدانو کې داسې کس وي چې هغه الله ﷻ ته زما شفاعت اوکړي او د هغه د شفاعت په وجه جنت ته لاړ شم . (نو ځکه هر کس ته وظايف ورکوم) .

دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تواضع

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په وخت کې دوه علماء وو ، ديو نوم زرعه قاص ؤ ، او دبل نوم عمربن زر ؤ ، دوی چونکه مشران علماء وو ، ددې وجې نه دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله بودۍ مورته به چې څه مسئله پيښه شوه نو دې به چې ددې دوه مشرانو علماو نه پوښتنه وکړه نو بيا به يې زړه مطمئن شو .

دې به امام صاحب ته وويل چې ما فلانکي عالم ته بوځه چې زه ورنه د مسئلې پوښتنه وکړم ، نو امام صاحب به دا په اُوښ سوره کړه ، او په خپله به يې د اُوښ مهار اونيوه . او پيادل به ورسره روان ؤ ، خلقو به چې دا اوليده نو حيران به شو چې دا په اُوښ څوک دی چې امام صاحب پياده ورسره روان دې ؟ چونکه په دغه ورځو کې امام صاحب درس ورکولو ، نو په زرهاو شاګردان يې وو ، هغوی به په لاره کې ورته ادبًا ولاړ وو او امام صاحب به په خاموشۍ سره تيريده .

کله به چې امام صاحب د هغه عالم کورته اورسيده ، دروازه به يې ورته اوټکوله ، هغه به راووت ، ده به ورته وويل چې زما بودۍ مور راغلې ده او د تاسو نه ديوې مسئلې پوښتنه کوي ،

---

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الکبر ....

ډير کرت به داسې اوشو چې دې مور به يې ورنه د مسئلې پوښتنه وکړه ،هغوی ته به د دې مسئلې جواب نه و معلوم ، نو دوی به د امام صاحب نه پوښتنه وکړه ، امام صاحب به په قلاره ورته جواب وکړو (چې دده مور يې وانه وري) ، دې علماو به بيا په زوره باندې دده مورته جواب ورکړو ، کله به چې دې دا جواب د دوی د خُولې نه واوريده نو زړه به يې مطمئن شو .

په امام صاحب کې دومره تواضع او عاجزي وه چې ټول عُمر يې د مور سره د اتکليف برداشت کول ، خو هيڅ کله يې مورته دا نه دي ويلي چې : مورې ! ته چې کومو علماو ته د مسئلې معلوملو د پاره ورځې هغوی خو د مانه دې پوښتنه کوي . دا هغه تواضع ، عاجزي او ادب ؤ چې د دې به وجه دده نه امام اعظم (لوي امام) جوړ شوې ؤ ، [1]

(۱) القصاص المذكرين ۱ / ۳۱۰ ، تحلير الخواص ۱ / ۲۳۱ ، تاريخ بغداد ۱۳ / ۳۶۶ ، الاسرار المرفوعة ۱ / ۷۱ ، الطبقات السنية في تراجم الحنفية ۱ / ۳٦ ، اهل دل كے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۲۰۲ .

د علم سره ادب په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ضروري ده چې په دوی کې به ادب وي ، ځکه چې په کوم سړي کې ادب نه وي هغه ته خو اول د سره علم نه نصيبه کيږي او که بيا څه زده کړي نو دهغې نه كَمَا حَقَّهٗ فائده نشي حاصلولې ، او نه دده په علم کې برکت وي ، بل دا چې اَلدِّيْنُ كُلُّهٗ اَدَبٌ دين خو ټول ادب ادب دی .

حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د اُحد شهيدانو لره دوه دوه کسان په يو يو قبر کې دفن کول ، نبي عليه السلام به د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : أَيُّهُمَا أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ په دې دواړو کې چاته قرآن کريم ډير ياد دی ؟

نو چې چا طرفته به اشاره اوشوه (چې ده ته قرآن کريم ډير ياد دی) نو هغه به يې په لحد کې مخکې دفن کولو . (۱)

ددې حديث نه هم معلومه شوه چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم د اهلِ علمو د تعظيم لحاظ ساتلې دی .

دغه وجه ده چې په شريعت کې د ادب ډير لوي مقام دی ، زمونږ اسلافو ته چې الله ﷻ په علمي ميدان کې دومره غټ مهارت ورکړی ؤ د هغې غټه وجه ادب هم ؤ .

د علامه انورشاه کشميري رحمه الله ادب

حضرت مولانا مفتي کفايت الله رحمه الله يو پيره طالبانو ته درس ورکولو ، نو د طالبانو نه يې پوښتنه وکړه : چې دا راته ووايئ چې د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله نه علامه کشميري څنګه جوړ شو ؟ (يعنی دومره لوي علّامه او عالم ورنه څنګه جوړ شو ؟)

د کومو طالبانو چې د تفسير سره شوق و هغوی ووېل : جناب ! هغه غټ مفسرؤ نو ددې د وجې ورته علامه وېلې شي ، د چا چې د احاديثو سره شوق ؤ هغوی ووېل چې هغه ډير غټ

---

(۱) عن جابر رضی الله عنه انّ النبي صلى الله عليه وسلم كان يَجمعُ بين الرّجلَين من قَتْلَى اُحُدٍ (يعنى في قبر واحد) ثُمَّ يقول : أَيُّهُمَا أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ فَإِذَا أُشِيْرَ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهٗ فِي اللَّحْدِ. اخرجه البخاري في الجنائز باب ۷۳ ، ۷۶ ، ۷۹ ، والمغازي باب ۲۶ ، الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم ، الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .....

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدث ؤ ، د چاچې شاعرۍ سره شوق ؤ هغوی وویل چې هغه بنه شاعر ؤ ځکه په عربۍ کې یې هم اشعار شته .

په آخر کې مفتي کفایت الله رحمه الله وویل چې یو ځل ما پوښتنه د انورشاه کشمیري رحمه الله نه په خپله وکړه چې جناب ! تاسو نه دا دومره لوي علّامه څنګه جوړ شو ؟ ده ورته وویل:

چې دا ټول هر څه دادب په وجه دي . ځکه ما به داستاذانو ډیر زیات ادب کولو ، او همدارنګې د کتاب مې هم ډیر ادب کولو ، چې په ځان پوهه شوي یم چیرته مې هم کتاب بې اودسه نه دي راخیستې ، د بخاري شریف مطالعه چې به مې کوله او حاشیه به مې کتل غوښتل نو کتاب به مې خان ته نه راتاوول ، بلکه زه به د حاشیې کتلو دپاره تاویدم ، چیرته مې دقرآن کریم د پاسه داحادیثو کتاب نه دي ایخې او د احادیثو دپاسه مې د فقهې کتاب نه دي ایخې او دفقهې دپاسه مې د تاریخ کتاب نه دي ایخې .

نو چې کله دومره ادب سړي کې وي نو خامخا زړه یې منوّر ګرځي او د الله ﷻ په نزد مقبول ګرځي .

د شیخ الاسلام مولانا حسین احمد مدني رحمه الله ادب

د شیخ الاسلام مولانا حسین احمد مدني رحمه الله په حالاتو کې ذکر دي چې کله دې د خپل استاذ شیخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله سره د مالټا په جیل کې قید ؤ ، سخته یخني وه، شیخ الهند رحمه الله به چې کله شپې د تهجدو دپاره راپاڅیده نو اُوبه به سختې یخې وې .

نو مولانا حسین احمد مدني رحمه الله یو تدبیر وکړو چې د اُوده کیدو په وخت به یې په یو لوخي کې اُوبه راوړې او د سجدې په حالت کې به څملاست ، دا لوخې به یې د خپلې خیټې او دواړو څنګلو په مینځ کې کیښوده ، د تهجدو تر وخت پورې به اُوبه څه اندازه لږې ګرمې شوې وې (ځکه لوخې به د هر طرف نه بند ؤ ، دخیټې او لاسونو د ګرمائش په وجه به اُوبه لږې ترمې شوې وې) ، نو ده به دا اُوبه د تهجدو په وخت خپل استاذ ته وروړې ، هغه به پرې اودس وکړو .

یوه شپه حضرت مدني رحمه الله بیمار ؤ ، او ستړې ؤ ، اُوبه یې راوړې ، خو خُوب ورباندې غلبه وکړه ، اُوده شو ، اُوبه یې دخیټې او لاسونو مینځ کې نه وې ایښې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تهجدو په وخت چې شيخ الهند صاحب راپاڅيد او په دې اُوبو يې اودس وکړو نو سختې يخې وې، د حضرت مدني رحمه الله نه يې پوښتنه وکړه: دا اُوبه دې د هماغه ځاى نه راوړې وې د کوم ځاى نه به چې دې مخکې راوړې؟

ده ورته وويل جناب! نن د ما نه څه اندازه غفلت شوې ؤ ځکه اُوبه ګرمې نه دي.

نو شيخ الهند رحمه الله ته پته اولګېده چې د دترا وسه پورې دومره تکليف برداشت کولو چې ټوله شپه به دسجدې په حالت کې پروت و چې دا اُوبه ګرمې شي او بيا به يې ماته راوړې. (نو ډېر خوشحاله شو او دُعا يې ورته وکړه). (۱)

د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب

شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله له چې الله ﷻ دومره لوي علم او کمال ورکړې ؤ نو دا هم د خپل استاذ د اَدب او عزت په وجه ؤ.

د دارالعلوم ديوبند باني او مهتمم مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يوه شپه د خپلو شاګردانو (مولانا محمود الحسن ديوبندي، مولانا فخرالحسن ګنګوهي او مولانا احمد حسن امروهوي رحمهم الله) سره د ديوبند په مدرسه کې ناست ؤ.

حضرت نانوتوي رحمه الله خبرې کولې، د خبرو په دوران کې يې د خپل يو مريض ذکر وکړو چې پته نه لږي هغه مريض به څنګه شوې وي؟

دا مريض په نانوته کلي کې پروت ؤ (نانوته کلي د ديوبند نه ډېر لرې ؤ، او لاره هم ټوله په ځنګل کې تللې وه، او سخته تياره هم وه).

حضرت نانوتوي رحمه الله چې دا خبره وکړه، مجلس ختم شو او ټول خواره شو، نو د شيخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله عُمر په دغه وخت کې کم ؤ، دې د ډېرې مالدارې کورنۍ ؤ، ډېرو نعمتونو کې پالل شوې ؤ، خو دده په زړه کې د خپل استاذ دومره قدر ؤ چې د شپې پټ نانوته کلي ته پياده روان شو، د يخنۍ موسم و، سخته تياره وه، لاره هم ټوله په ځنګل کې تللې وه، د مارانو لړمانو او نورو ضررې شيانو خطره هم وه، خو چونکه دده په زړه کې د خپل استاذ ډېر قدر ؤ، نو دې په همدغه شپه کې نانوتې ته لاړ، هلته يې د مريض حال معلوم کړو او بيا په همدې شپه کې واپس ديوبند ته راغې، د سهر آذان سره ديوبند ته راورسيده.

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د سهر مانځه ته مولانا نانوتوي رحمه الله راغې نو ده ورته د هغه مريض حال ووېل. استاذ يې ډېر خوشحاله شو او ډېرې دُعاګانې يې ورته وکړې. (۱)

د استاذ ادب داسې په کار دی

هارون رشيد بادشاه خپل ځوي د تربيت د پاره حضرت اصمعي رحمه الله ته اولېږل، څه وخت پس هارون رشيد بادشاه د ځوي ليدلو ته راغې، نو وې کته چې حضرت اصمعي رحمه الله او دس کوي، خپې وينځي او دا شهزاده ورته اُوبه اچوي.

هارون رشيد حضرت اصمعي رحمه الله ته ووېل: جناب! ما خو دا خپل بچې د تربيت د پاره رالېږلې ؤ نو که چېرته تاسو ده ته تربيت او ادب خودې نو څومره به ښه وه. هغه ورته ووېل چې دا خو دادې ماته اُوبه را اچوي، دا ادب کافي دی.

هارون رشيد ورته ووېل چې جناب! که چېرته تاسو ده ته دا حکم کړې وې چې په يو لاس دې درته اُوبه اچوي او په بل لاس دې ستاسو خپه وينځي نو دا به ډېره ښه وه، (ځکه دا به پوره ادب ؤ). (۲)

د استاذ خپلې په سر اېښودل

دکوم استاذ نه چې سړې علم حاصلوي نو په کار ده چې دې د هغه ډېر قدر او عزت وکړي، د هغه نه دُعاګانې واخلي او د هغه وجود د خپل ځان د پاره يو لوي نعمت اوګڼي.

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د "تحريک ريشمي رومال" په وخت حرمينو شريفينو ته دتللو اراده وکړه، دې ورځوکې دده په ځاى باندې په دارالعلوم ديوبند کې بخاري شريف علامه انورشاه کشميري رحمه الله دَرس کوله.

يوه ورځ شيخ الهند صاحب ديوبند ته راغې، په کټ کې کيناست او په ګرمۍ کې يې د يو کتاب مطالعه کوله.

انورشاه کشميري رحمه الله په دَرس کې مشغول ؤ، هغه چې دې اوليده، نو طالبانو ته يې ووېل: تاسو لږ انتظار وکړئ، زه راځم، نو دې راغې او د شيخ الهند رحمه الله دوړاندې کيناست او وې وېل:

---

(۱) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۰۵.

(۲) تعليم المتعلم ص ۲۴، آداب المتعلمين ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جناب ! چې کله تاسو دلته وئ نو مونږ ته به چې څه ضرورت او مشکل رامخې ته شو نو تاسو ته به راغلو ، ستاسو د علم او دُعاؤ نه به مستفيد شو ، اوس چې تاسو د دې ځای نه د هجرت اراده لرئ ، نو زمونږ د سَر هغه سورې خو به ورک شي ، مونږ به بيا چاته رجوع کوو ؟

انورشاه کشميري رحمه الله دا الفاظ ووېل او په ژړا شو ، ډېر زيات يې اوژړل . شيخ الهند رحمه الله ورته تسلّي ورکړه او ورته وې ويل :

انورشاه ! چې کله دلته زه ووم نو تاسو او نورو خلقو به ماته رجوع کوله ، اوس چې زه نه يم نو بيا به خلق د علم د حصول او دُعاګانو دپاره تاسو ته رجوع کوي ، شيخ الهند رحمه الله ورته نورې ډېرې د تسلي خبرې هم وکړې .

کله چې شاه صاحب لاړ ، نو شيخ الهند رحمه الله د ځان سره سوچ وکړو چې دوی سره خو د خپل استاذ د دُعاؤ ډېر لوی قدر دی ، او زه نن د لوی کار دپاره ځم ، خو زما په سَر باندې په دې وخت کې د اُستاذ د دُعاؤ سورې نشته (ځکه په دې وخت کې د ده ټول استاذان وفات شوي وو)

دا سوچ يې کولو نو خپل استاذ حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله ورته راياد شو (کوم چې مخکې وفات شوې ؤ) په سترګو کې يې اُوښکې راغلې ، راپاڅيد او نيغ د نانوتوي رحمه الله کور ته راغې ، دروازه يې اووهله او آوازيې وکړو : اَمّا جي ! زه محمود الحسن يم ، که چيرته په کور کې د حضرت نانوتوي رحمه الله څپلۍ وي نو مهرباني وکړئ او ماته يې راوليږئ .

نو د کور نه يې ورته د نانوتوي رحمه الله څپلۍ رااوليږلې . شيخ الهند رحمه الله د استاذ څپلۍ په خپل سَر کېښودې او دا دُعا يې وکړه :

اې الله ! اوس په دې وخت کې خو زما سَر باندې د يو استاذ سورې هم نشته (ټول وفات شوي) خو اې الله ! ما د خپل استاذ څپلۍ په سَر باندې ايښې ، د دې نسبت په وجه زما حفاظت وکړې او ما په خپل مقصد کې کامياب کړې . دا دُعا يې وکړه او واپس رارawan شو .[1]

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب

مفتي اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله وايي چې مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله څو څو پيرې دا خبره کړې چې ما خو د علم د حصول په وخت نه څه ډېر محنت کړې او نه مې د خارجي کتابونو مطالعه ډېره کړې ، خو بيا هم چې الله ﷻ راته د دې دين

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدمت توفيق راكړي ، نو دا صرف د خپلو استاذانو د دُعاؤ او خدمت بركت دى چې تر آخره پورې مې يو استاذ هم د خپل ځان نه د لږ وخت دپاره هم نه دى خفه كړى .

او حضرت تهانوي رحمه الله به اكثر د يو شاعر دا شعر ويل :

نه كتابوں سے ،نه كالج سے ، نه زَر سے پيدا

علم هوتاهے بزرگوں كي نظر سے پيدا . (۱)

هر استاذته دقدر په نظر كتل په كار دي

د مدرسه مظاهر العلوم صدرِ مدرِس شاه عبد الرحمن محدث پاني پتي رحمه الله په باره كې راځي چې كله دې د طالب علمۍ په زمانه كې د پاني پت نه سهارنپور ته تللو نو د ټولو استاذانو نه يې رخصت راواخيستو ، خو صرف د يو استاذ نه يې رخصت راوانه خيستو د كوم نه چې ده ابتدايي واړه كتابونه ويلي وو .

كله چې دې سهارنپور ته لاړ او كتابونه يې شروع كړه ، نو سبقونه يې نه يادېده ، څو ورځې مسلسل دغه شان تيرې شوې . آخر يې ذهن ته خبره راغله ، چې كله زه د پاني پت نه راتلم ، نو د هغه يو استاذ نه مې رخصت نهٔ اخيستې ، كيدې شي دا د سبق نه يادېدل د هغې اثر وي .

نو هغه استاذ ته يې يو خط اوليكه او په هغې كې يې معذرت اوغوښتو .

استاذ ته چې خط اورسيده ، نو هغه ورته په جواب كې رااوليكل چې كله ته ددې ځاى نه تللې نو د نورو استاذانو نه دې رخصت واخيستو او د مانه دې وانه خيستو (نو زما زړه ته خفګان راغې) اوس چې تاسو معذرت بيان كړو نو زه هم درته د زړه نه دُعا كوم .

كله چې ده ته دا خط اورسيده ، نو د رسيدو سره ذهني سكون ورته ملاؤ شو او سبق به يې هم بيا ښه يادېده . (۲)

معلومه شوه چې يو كس كه د يو استاذ نه وړوكې كتاب هم ويلي وي خو بيا هم د هغه قدر او اَدب كول په كار دي او هغه ته سپَك كتل نه دي په كار .

---

(۱) اساتذه كرام كے آداب وحقوق ص ۵۴ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۲۳۷ .

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله رب العزت فرمايي :

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه مومنان هغه خلق دي چې په الله ﷻ او دده په رسول يې ايمان راوړو ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راټول شوي وي ، نو دوی تر هغه وخته پورې نه ځي ترڅو يې چې د پيغمبر ﷺ نه اجازت نه وي اخيستې .

د دې آيت نه بعضې علماؤ دا خبره هم معلومه کړې چې د استاذ د خدمت نه به هم بغير د هغه د اجازت نه نه ځي ، البته که هغه اجازت وکړي نو بيا خير دې تللې شي (که دا اجازت صراحتًا وي او که دلالةً) (۲)

امام مالک رحمه الله او د احاديثو ادب

امام مالک رحمه الله يو پيره د احاديثو دَرس کولو ، نو د درس په دوران کې يې د مخ رنګ څو پيرې بدل (سُور) شو ، د درس نه روستو يو شاګرد ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! د دَرس په دوران کې به ستاسو په رنګ کې تغير راتلو د دې څه وجه وه ؟ هغه ورته ووېل چې د دَرس په دوران کې زه لړم يوولس (۱۱) پيرې اوچيچلم ، خو د احاديثو د آدب په وجه پانه څيدم .

تاسو اوګورئ چې هغه لړم څه شو ؟ او مړيې کړئ ، هغوی چې تلاش وکړو نو غټ لړم يې پيدا کړو او مړيې کړو . (۳)

د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت

امام بخاري رحمه الله فرمايي چې ما داکتاب (صحيح البخاري) د شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) احاديثو نه منتخب کړې او په دې کې مې اووه زره دوه سوه او پنځه اويا (۷۲۷۵) احاديث

---

(۱) النور آيت ۶۲ .

(۲) اصلاح القلاب ص ۲۷۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۲۹ .

(۳) حضرت تهانوي رحمه الله کے پسنديده واقعات ص ۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجمع کړي. د هرحديث ليکلو په وخت مې تازه غسل کړې او دوه رکعته لمونځ مې کړې.(۱)
دا خو ددې احاديثو دادب برکت دی چې الله ﷻ ده ته او دده کتاب ته داسې مقبوليت ورکړو چې د قرآن کريم نه وروستو په دويمه مرتبه کې ددې کتاب مقام دی.

د بې ادبۍ په وجه انسان دعلمي فيض نه محرومه کيږي

حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي چې ډير داسې فضلاء راته معلوم دي چې هغوی سبقونه په دارالعلوم ديوبند کې ويلي او ښه د استعداد خاوندان وو، خو چونکه د خپلو استاذانو سره يې د بې ادبۍ معامله کوله، نو کله چې د دارالعلوم ديوبند نه فارغ شو نو د علم د خدمت نه محروم شو، محدِث يا مفسِّر ورنه جوړ نه شو بلکه څوک دُکانداري کوي، او څوک گاډي چلوي.

او ډير داسې کسان راته معلوم دي چې عِلمي استعداد به يې ډير کم ؤ، خو چونکه د ادب او خدمت ماده په کې دومره ډيره وه چې شپه او ورځ به يې د اُستاذانو خدمت کولو، اوس مونږ گورو چې د همدغه خلقو نه الله ﷻ د دين ډير لوي خدمت اخلي. دا مقبوليت دوی ته د ادب او خدمت په وجه حاصل شوې. (۲)

د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل

مولاناعبدالواحد رحمه الله د دارالعلوم ديوبند فاضل دی، دې وايي چې زما يو سبقي ملگرې ؤ، ډير زيات تکړه او ذهين ؤ، مونږ دواړو په دارالعلوم ديوبند کې په وړه دوره (درجه موقوف عليه) کې سبقونه ويل. يوه ورځ استاذ د هداية رابع درس ورکول، نو دې طالب په يوه مسئله کې په استاذ باندې اعتراض وکړو، استاذ ورته جواب ورکړو خو دده تسلي او نه شوه، نو ده هدايه راواخيسته، او استاذ طرفته يې ور اُوويشته، او وې ويل: چې دداسې تدريس څه فائده؟ دا شان هدايه خو زه هم درس کولې شم، بلکه ددې نه يې ښه درس کولې شم

---

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۰.

(۲) خطباتِ حکيم الاسلام ج۳ ص ۲۷۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دټولو طالبانو د وړاندي يې دې استاذ ته نورې ډيرې خبرې هم وکړې ، استاذ بالکل چُپ ناست و ، هيڅ يې اونه ويل ، دا طالب لاړ او سبق يې مکمل پريښود .

مولانا عبدالوحد رحمه الله وايي چې ډيره زمانه پس يوه ورځ زه په بناريه کې په يوه کوڅه کې تيريدم ، نو ناڅاپه مې يو کس اوليد ه چې غاړې ته يې د لرګې وړوکې صندوقچه اچولې وه ، په هغې کې سګرټ ، نَسوار او پَان پراته وو ، دې په کوڅو کې ګرځيده او دا يې خرڅول .

ما چې ورته په ژوَر نظر اوکته ، نو ما اوپيژنده چې دا خوزما هماغه درسي ملګرې دی ، چا چې د کتاب او دأستاذ بې عزتي کړې وه .

چونکه ګيره يې خريلې وه ، او شکل يې مکمل بَد رنګ شوې ؤ ، نو ځکه ما پوره او نه پيژنده ، د خبرو نه روستو ما ورته د هغه استاذ د بې ادبۍ واقعه رايادہ کړه ، نو هغه خپل سَر ښکته کړو او ډير په افسوس يې وويل :

مولانا صاحب ! ته چې نن ما په دې بَد حالت کې ګورې نو دا صرف او صرف د همغه بې ادبۍ نتيجه ده چې ما د کتاب او استاذ بې عزتي کړې وه . دا خبره يې وکړه ، او نور روان شو .[1]

علماء د انبياؤ وارثان دي

علامه توکل شاه انبالوي رحمه الله ډير لوي بزرګ تير شوې ، ده ته الله ﷻ ډير مال ودولت هم ورکړې ؤ ، دې ډير زيات سخي ؤ ، عام اعلان يې کړې ؤ چې څوک غريب وي ، مسافر وي او يا ضرورت مند وي هغه دې راځي او زما په دسترخوان دې مُفت د الله ﷻ د رضا د پاره خوراک کوي . نو په سوونو غريبانان به په هره ورځ دده خانقاه ته راتله او مفت خوراک به يې کولو .

يوه شپه ده په خُوب کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو ، دې ډير خوشحاله شو ، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل توکل شاه ! ته خو په هره ورځ د الله ﷻ دعوت کوې خو زما دعوت دې هيچرې او نه کړو .

کله دې چې راويښ شو ، نو په سوچ کې پريوت چې ددې خُوب څه تعبير دی ؟ ډيره ژړا او زاري يې الله ﷻ ته اوکړې ، او د الله ﷻ نه يې دا سوال کولو چې ددې خُوب په مطلب پوهه شم .

(۱) طلباء کے لے مثالي تحفه ص ۳۶۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آخر دا چې الله رب العزت ده ته په زړه کې دا خبره ورواچوله ، او د ځان سره يې سوچ وکړو چې زه کومو غريبانانو ته د الله ﷻ د رضا دپاره خوراک ورکوم نو ګويا دا خو د الله ﷻ د پاره شو .

او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم وارثان خو علماء ، طلباء او حفظان دي ، ما خو دوی ته هيڅ کله دعوت نه دې کړې ، نو ځکه ما ته نبي کريم صلی الله عليه وسلم او فرمايل چې تا خو زما (يعنی زما د وارثانو) دعوت نه دې کړې .

نو ده د غونډې بنار علماء ، طلباء او حافظان راجمع کړه او هغوی له يې هم غټ دعوت وکړو ، (ګويا داد دنبي عليه السلام دعوت شو) . (۱)

(۱) خطبات فقير ج ۵ ، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۹۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم سره استغناء په کار ده

حکيم الاسلام حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي :

اهلِ علمو ته په کار دي چې دوی د خپل عِلم عزت وکړي ، نو په دې سره به د دوی عزت هم پخپله پيداشي ، او چې دوی د خپل عِلم عزت په خپله نه کوي نو په دې سره خُود به خُود د دوی هم بې حُرمتي او عزتي راځي .

اوس د علم عزت په استغناء او توکّل علی الله کې دی ، نو څومره چې اهلِ علم خپل ځان دُنيا دارو ته محتاجه ګڼړي او د دوی نه طمعه ساتي ، هم دومره اندازه کې به دوی ذليله کيږي .

او که په اهلِ علمو کې استغناء پيداشي نو بيا به دُنيادار خلق په خپله د دوی د وړاندې عاجزي کوي او د دوی خدمت به کوي . (۱)

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمايي :

لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوا الْعِلْمَ وَ وَضَعُوْهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوْا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ وَلٰكِنَّهُمْ بَذَلُوْهُ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوْا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ فَهَانُوْا عَلَيْهِمْ . (۲)

که چيرته اهلِ علمو (علماؤ) د (خپل) علم حفاظت کولی او علم يې د هغې اهل (يعنی د علم قدرداني کوونکو خلقو) مخکې کيښودې ، نو بيشکه دوی به د دې علم په وجه د دُنيا والو سرداران جوړشوي وې ، خوليکن علماؤ داسې اونه کړل بلکه هغوی علم په دُنيادارو (يا حاکمانو د وخت) باندې د دُنيا د حصول دپاره خرڅ کړو چې د دې په وجه سره د غه علماء د دې دُنيا دارو په نظر کې سپک (او ذليله) شو .

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي : زه دا په يقين سره وايم چې که چيرته اهلِ علم په الله ﷻ باندې توکّل او اعتماد وکړي او خپل ځانونه د دُنيادارو نه مستغني او ګرځوي نو الله تعالی به د غيبو نه د دوی امداد کوي ، او هر کس به د دوی ته محتاج وي .

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج۱ ، تحفة المدارس ج۲ ص۳۳۶ ، ۳۲۰ .

(۲) رواه ابن ماجه و رواه البيهقي في شعب الايمان عن ابن عمر . مشکوة کتاب العلم حديث ۵۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه په دُنيا کې هر کس دين ته خامخا محتاج دی (او که څوک وايي چې زه دين ته محتاج نه يم نو دې خو بيا د سره مؤمن نه دی) او دين خو د اهلِ علمو نه زده کيږي.

معلومه شوه چې هر کس علماو ته خامخا په دين کې محتاج دی، لهذا علماو ته استغنی په کار ده. (۱)

بل دا چې د طمعې او لالچ سره د انسان د علم برکت هم ختميږي، حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت کعب الاحبار ﷺ نه پوښتنه وکړه:

مَا أَخْرَجَ الْعِلْمَ مِنْ قُلُوْبِ الْعُلَمَاءِ؟

کوم شئ د علماو د زړونو نه علم اُوباسي؟

حضرت کعب ﷺ ورته جواب ورکړو: اَلطَّمَعُ. طمعه او لالچ. (۲)

يعنی کله چې د علماو په زړونو کې طمعه، لالچ، او د جاه و جلال محبت پيدا شي، نو په دې سره به د دوی د زړونو نه د علم نُور، عظمت او برکت اوځي. او د دوی زړونه به بيا په حقيقي ربنا سره نه منوّر کيږي. (۳)

د حضرت سالم رحمه الله استغناء

که چيرته مونږ د خپلو اکابرينو ژوند ته نظر وکړو نو مونږ ته به معلومه شي چې په دوی کې څومره اندازه استغناء وه.

د حضرت عمر ﷺ نمسی حضرت سالم رحمه الله يوه کرت مکې معظمې ته لاړ، او هلته يې د خانه کعبې نه طواف کولو، په مطاف کې ورسره د وخت بادشاه هشام بن عبد الملک يوځای شو هشام ورته ووېل: جناب! که تاسو ته څه ضرورت وي نو ماته ووايه، زه به د رله هغه ضرورت پوره کړم. ده ورته ووېل:

هشامه! چې کله زه د بيت الله مخامخ ولاړ يم او په دې حال کې زه د غيرُالله نه مدد غواړم، نو دا زما دپاره ډېره د شرم خبره ده. په کار خو داده چې زه دلته صرف د الله ﷻ نه مدد اوغواړم.

(۱) دعوات عبديت، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۶.

(۲) رواه الدارمي، مشکوة کتاب العلم.

(۳) مظاهرِ حق شرح مشکوة کتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هشام چې دا خبره واوريده نو لاجوابه شو ، او روان شو .

کله چې حضرت سالم رحمه الله طواف پوره کړو ، او د حرم شريف نه بهر اووت ، نو هلته بهر ورته هشام ولاړ ؤ ، بيا ورته رامخې ته شو ، او ورته وې ويل : اې سالمه ! اوس خو ته بهر رااووتې ، نو اوس خو رانه څه اوغواړه چې زه يې درکړم . ده ورته وويل :

د تانه څه شئ اوغواړم ، دين ، که دُنيا ؟

(هشام ته خو پتَه وه چې دې ډير لوي عالِم او بزرگ دی ، علم خو ورسره شته) نو ده ورته وويل چې دُنيا رانه اوغواړه . حضرت سالم رحمه الله ورته وويل :

اې هشامه ! کوم ذات چې دا دُنيا پيدا کړې ده ما ترا وسه پورې د هغه نه دُنيا نه ده غوښتې ، نو د تانه يې څنګه اوغواړم ؟

هشام چې دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو او په مخه روان شو .

ديته استغناء وايي چې د وخت بادشاه ته هم ځان محتاجه نه ګڼړي . (۱)

د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء

د دارالعلوم ديوبند باني حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يو پيره رياست رام پور ته لاړو ، کله چې هلته نواب کلب علي خان د دده د راتګ نه خبر شو ، نو دده پسې يې خپل يو خاص کس را اوليږل ، او ورته وې ويل چې مولانا صاحب ته اووايه چې تاسو دلته راشئ .

مولانا صاحب ورته حيله جوړه کړه چې زه د باندې يو کس يم ، په شاهي آدابو نه پوهيږم ، کيدې شي څه بې ادبي رانه اوشي .(نو ځکه نه درځم) .

نواب صاحب ورته دوباره کس رااوليږل ، او ورته وې ويل چې خير دی تاسو د شاهي آدابو نه مستثنیٰ يئ ، خو تاسو صرف راشئ ، ځکه زما ستاسو د ليدلو ډير شوق دی .

مولانا صاحب ورته فورًا وويل : عجيبه ده ، د ليدلو شوق ستاسو دی او ملاقات ته زه درشم ؟ ستاسو په خپو باندې خو څه نکريزې نه دي ، تاسو راشئ کنه ؟ نو مولانا صاحب هلته ورنه رغې . (۲)

---

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۳۴۲ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۰۷ .

(۲) منقول از اشراف التنبيه ، حکايات اولياء للتهانوي رحمه الله ص ۲۱۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د درودِ شریف فضیلت او اهمیت:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ط، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ط، وَلَا رَسُوْلَ بَعْدَهٗ ط، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ط، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ط، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ط.

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ:

﴿إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا﴾ (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداود والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه). (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اَلْبَخِيْلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهٗ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. (رواه النسائي وابن حبان في صحيحه والحاكم وصححه الترمذي). (۳)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ.

زما خورږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! کوم آیتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړو په دې کې الله تعالی مسلمانانو ته دا حکم کړې چې تاسو په نبي کریم صلی الله علیه وسلم باندې درود و سلام لیږئ، خو ددې نه یې تعبیر په داسې انداز سره وکړو چې اول الله تعالی خپل او د فرښتو "صلاة" د نبي علیه السلام دپاره بیان کړو او بیا یې عامو مؤمنانو ته دا حکم وکړو چې تاسو هم په نبي علیه السلام باندې درود لیږئ.

---

(۱) الأحزاب آيت ٥٦.

(۲) اخرجه ابوداود فی الوتر باب ۲۶، والنسائي فی الاذان باب ۳۷ والسهو باب ٥٥، ومسلم فی الصلاة، الترغیب والترهیب ج۲ ص۳۲۳ الترغیب في اکثار الصلوة على النبي ﷺ ط. مکتبة الحرمین الشرفین کوئته.

(۳) اخرجه الترمذي فی الدعوات باب ۱۰۰، و البیهقي في الشعب ج۲ ص۲۱۳ رقم: ۱٥٦٦، واحمد في المسند ج۱ ص۲۰۱ رقم: ۱۷۳۸، والحاکم في المستدرک ج۱ ص۷۳۴ رقم: ۲۰۱٥، وقال عقبه هذاحدیث صحیح الاسناد ولم یخرجاه و وافقه الذهبي، کنزالعمال، الترغیب والترهیب ج۲ ص۳۳۲ الترغیب في اکثار الصلوة على النبي ﷺ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو كوم كار (په نبي ﷺ باندې درود) چې الله ﷻ او د هغه فرښتې كوي نو په كار داده چې عام مؤمنان خو يې په طريقِ اولىٰ سره وكړي، ځكه په دوى باندې خو د نبي كريم صلى الله عليه وسلم بې شميره احسانات دي.

بل دا چې په دې آيت كې د عامو مسلمانانو هم ډېر لوي فضيلت او غوره والې ثابت شو، ځكه چې الله تعالى دوى د ځان سره په هغه كار كې شريک كړل كوم چې دې پخپله او د هغه فرښتې كوي (چې هغه په نبي ﷺ باندې درود ليږل دي). (۱)

قدرمنو! په قرآن مجيد كې الله تعالى ډېر احكامات ذكر كړي لكه: لمونځ، روژه، زكوة، حج، جهاد وغيره. او د ډېرو پيغمبرانو تعريفونه يې هم بيان كړي، خو ليكن په هيڅ يو حكم او اعزاز كې يې دا ندي فرمايلي چې ګني دا كار زه هم كوم نو تاسو يې هم كوئ.

بلكه دا اعزاز صرف او صرف د سيّد الكونين، فخرِ دوجهان مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله صلى الله عليه وسلم د پاره ثابت دى چې الله تعالى اول د صلاة نسبت خپل ځان طرفته وكړو، بيا يې ملائكو طرفته وكړو او ددې نه روستو يې بيا عامو مؤمنانو ته دا حكم وكړو چې: اې مؤمنانو تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود وسلام وايئ. (۲)

د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق:

صاحب د روح البيان (علامه اسماعيل حقي رحمه الله) دلته ليكلي دي چې دغه شرافت او اعزاز كوم چې الله تعالى زمونږ پيغمبر عليه السلام ته وركړې، دا د هغه شرافت او اعزاز نه زيات دى كوم چې الله ﷻ حضرت آدم ﷺ ته وركړې وُ "چې فرښتو ته يې حكم كړې وُ چې تاسو حضرت آدم ﷺ ته سجده د تعظيم وكړئ".

ځكه په هغه سجده كولو كې الله تعالى په خپله شريک نه وُ، او په نبي عليه السلام باندې "صلاة" ليږلو كې الله تعالى او د هغه فرښتې هم شريكې دي.

(۱) معارف القرآن سورة احزاب آيت ۵۶.

(۲) قَالَ سَهْلُ بْنُ عَبْدِالله التستري قدس سرّه: اَلصَّلاةُ على محمّدٍ اَفضَلُ الْعِبَادَاتِ. لِاَنَّ اللهَ تعالى تولاها هو وملائِكَتَه ثُمَّ اَمَرَ بِهَا المؤمنينَ. وسائرُ العباداتِ ليس كذالك. يعنى انّ اللهَ تعالى اَمَرَ بسائرِ الْعِبَاداتِ ولم يَفْعَلْهُ بِنَفْسِه. (روح البيان ج۵ ص ۲۶۶ الاحزاب آيت ۵۶).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا شرافت او عزت زيات شو. (۱)

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق :

صاحب د رُوح المعاني علامه آلوسي رحمه الله ليکلي چې په دې آيت کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم داسې تعظيم او شرافت بيان شوې دی چې د دې هيڅ نظير نشته .

او بيا د دې نه تعبير په داسې انداز سره شوې چې که د آيت سَر (إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ) ته اوګورو نو دا جمله اسميه ده ، دلالت کوي په " دَوَامْ او إِسْتِمْرَارْ " باندې .

او که روستو (يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ) ته اوګورو نو دا جمله فعليه ده چې دلالت کوي په " حُدُوْث او تَجَدُّدْ " باندې .

نو اوس يې مطلب دا شو چې : الله ﷻ او د هغه فرښتې هميشه د پاره وَقْتًا فَوَقْتًا په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود ليږي نو اې مؤمنانو ! تاسو هم پرې هر وخت درود ليږئ . (۲)

---

(۱) وَهذا التَّشْرِيفُ الَّذِيْ شَرَّفَ اللهُ به نَبِيَّنَا عليه السلام أَتَمُّ مِن تَشْرِيْفِ آدمَ عليه السلام بِأَمرِ الملائكةِ بِالسُّجُوْدِ له. لِأَنَّهُ لَايَجُوْزُ أَنْ يَكُونَ اللهُ تعالى مع الملائكةِ فِي هذا التَّشْرِيفِ ، وَقَدْ أَخْبَرَ تعالى عن نَفْسِهِ بِالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ ثُمَّ عَنِ الملائكةِ . (تفسير روح البيان ج۵ ص ۲۶۵ الاحزاب آيت ۵۶).

(۲) وَالتَّعْبِيْرُ بِالْجُمْلَةِ الْإِسْمِيَّةِ لِلدَّلَالَةِ عَلَى الدَّوَامِ وَالْإِسْتِمْرَارِ . وَذَكَرَ اَنَّ الْجُمْلَةَ تُفِيْدُ الدَّوَامَ نَظَرًا الى صَدْرِهَا مِن حيثُ أَنَّهَا جُمْلَةٌ إِسمِيَّةٌ ، وَتُفِيْدُ التَّجَدُّدَ نَظَرًا إِلى عَجُزِهَا مِنْ حيثُ أَنَّهَا جُمْلَةٌ فِعْلِيَّةٌ ، فَيَكُونُ مَفَادُهَا إِسْتِمْرَار الصَّلَاةِ وَتَجَدُّدهَا وَقْتًا فَوَقْتًا . وَتَاكِيدُهَا بِإِنَّ لِلْإِعْتِنَاءِ بِشَانِ الْخَبَرِ . (روح المعاني ج ص ۲۴۲ الاحزاب آيت ۶۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف فضائل

محترمو ! لکه څرنګ چې د قرآن کريم تلاوت کول عبادت دی او انسان ته پرې د دواړو جهانو سعادت حاصليږي، نو دغه شان په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف ويل هم عظيم عبادت دی، په دې سره هم انسان ته د دواړو جهانو سعادت او نيک بختيا حاصليږي

دغه وجه ده چې په احاديثو مبارکه ؤ کې د درود شريف ډير زيات فضايل، فوائد، خصوصيات او برکات ذکر شوي دي، او علماء کرامو په دې باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي (۱)، خو زه به درته صرف يو څو عمده فضايل بيان کړم.

۱ . د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده :

د درود شريف يو فضيلت دا دې چې په يو ځل درود ويلو سره الله ﷻ په انسان باندې لس (۱۰) رحمتونه راورَوي.

۱. نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه) . (۲)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى په هغه باندې لس (۱۰) رحمتونه نازلوي.

ځکه الله تعالى فرمايي : ﴿ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ﴾. (۳)

څوک چې (د الله ﷻ دربار ته) يوه نيکي راوړي نو د هغه د پاره لس چنده بدله ده.

---

(۱) **نوټ**: د درود شريف په موضوع باندې زما والد صاحب (حضرت مولانا اول شاه صاحب) يوه جامع رساله ليکلې چې نوم يې دې " قُرَّةُ الْعَيْنَيْنِ بِفَضِيلَةِ الصَّلَاةِ عَلَى سَيِّدِ الْكَوْنَيْنِ ". دې رسالې ته ما يا بنه ترتيب ورکړو او د رود شريف متعلق فضايل، مسايل او احکامات ټول په کې جمع دي، (په مکتبو کې پيدا کيږي).

(۲) اخرجه ابوداود في الوتر باب ٦٢، والنسائي في الاذان باب ۳۷ والسهو باب ۵۵، ومسلم في الصلاة، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۲۳ الترغيب في اکثار الصلوة على النبي ﷺ ط. مکتبة الحرمين الشرفين کوئټه.

(۳) الأنعام آيت ۱٦۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کوم کس چې په نبي کريم صلی الله علیه وسلم باندې یوه پیره درود ووایي نو الله تعالی ددې په عوض کې په ده باندې لس رحمتونه راوروي . (۱)

۲ . په یو بل حدیث کې په یو ځل درود ویونکي باندې د اویا (۷۰) رحمتونو ذکر شوې ، حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ فرمایي :

مَنْ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَمَلٰئِكَتُهُ سَبْعِيْنَ صَلَاةً . (۲)

کوم کس په نبي کريم ﷺ باندې یو ځل درود ووايي نو الله تعالی او د هغه فرښتې په هغه باندې اویا (۷۰) ځله درود (رحمت او دعا) لیږي .

۳ . حضرت عبدالله بن طلحه د خپل پلار نه دا روایت نقل کوي چې یوه ورځ نبي کريم صلی الله علیه وسلم تشریف راوړو نو د دوی په مخ مبارک باندې خوشحالي ښکاریده ، صحابه کرامو عرض وکړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنَّا نَرَىٰ فِيْ وَجْهِكَ بِشْرًا لَمْ نَكُنْ نَرَاهُ .

اې دالله رسوله ! مونږ ستاسو په مخ مبارک کې داسې خوشحالي ګورو چې د دینه مخکې مو چیرته نه وه لیدلې ، نو حضور اکرم ﷺ وفرمایل :

أَجَلْ أَنَّهُ أَتَانِيْ مَلَكٌ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ رَبَّكَ يَقُوْلُ : أَمَا يُرْضِيْكَ أَلَّا يُصَلِّيَ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا ، وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا . (۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها .

(۲) رواه احمد باسناد حسن ، المسند ۴ / ۱۰۸ ، ورواه الهیثمي في المجمع ۱۰ / ۱۶۰ ، مشكوة ص ۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۲۵ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ القول البديع ص ۱۰۳ .

نوټ : دا حدیث موقوف دې (یعنی د حضرت عبدالله بن عمر ﷺ قول دې) خو حکمًا مرفوع دې ، ځکه یو صحابي هم د اعمالو ثواب د ځان نه نشي بیانولې ترڅو چې یې دا مضمون د نبي علیه السلام نه نوي اوریدلي . مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي وفضلها .

(۳) رواه الدارمي في سننه ج۲ ص۷۷۲ رقم : ۲۶۷۱ ، والإمام احمد في المسند ج۴ ص ۶۱۱ رقم : ۱۵۹۲۶ ، والنسائي في السنن الكبير ج۱ ص۳۸۰ رقم : ۱۲۰۵ ، والحاكم في المستدرک ج۲ ص ۴۲۰ رقم : ۳۵۷۵ ، وقال صحيح الاسناد ولم يخرجاه و والقه الذهبي ، هكذا في المشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آو، ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلې ؤ او راته وې ويل: چې اې محمده (ﷺ)! ستا رب فرمايي: چې آيا ته خوشحاله نه يې؟ (يعنې خوشحاله اوسه) په دې خبره چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل درود ووايي نو زه په هغه باندې لس (۱۰) رحمتونه نازلوم، او چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل سلام ووايي نو زه په هغه باندې لس (۱۰) ځله سلام وايم.

حضرت موسى عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحې وکړه، او ورته وې فرمايل چې: اې زما خوږه کليمه! که چيرته په دُنيا کې زما څوک حمد ويونکې نه وې نو ما به د باران يو څاڅکې هم د آسمان نه نه وې نازل کړې او نه به مې د ځمکې نه يوه دانه پيدا کړې وې او نور يې هم ډير شيان ذکر کړه، تردې چې الله تعالى او فرمايل:

يَا مُوسَىٰ أَتُرِيْدُ أَنْ أَكُوْنَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ كَلَامِكَ إِلَى لِسَانِكَ ، وَمِنْ وَسَاوِسِ قَلْبِكَ إِلَى قَلْبِكَ ، وَمِنْ رُوْحِكَ إِلَى بَدَنِكَ ، وَمِنْ نُوْرِ بَصَرِكَ إِلَى عَيْنِكَ ؟

اې موسىٰ! آيا ته دا غواړې چې زه تاته ډير درنزدې شم؟ څنګه چې ستا خبرې ستا د ژبې سره، ستا د زړه وسوسې ستا د زړه سره، ستا روح ستا د بدن سره او ستا د سترګو رڼا ستا د سترګو سره نزدې ده، نو آيا زه تاته ددې نه هم ډير درنزدې شم؟

حضرت موسى عليه السلام ورته عرض وکړو چې آو. يا الله زما دا خوښه ده چې تاسو ماته ډير رانزدې شئ. نو الله تعالى ورته او فرمايل:

فَأَكْثِرِ الصَّلَاةَ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

نو په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ډير درود وايه (ددې په عوض کې به تاته زما قُرب او نزديکت نصيبه شي). (۱)

۲. د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده:

د درود شريف دويم فضيلت دا دې چې درود ويونکي ته به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم شفاعت نصيب کيږي.

(۱) ذكره ابونعيم الحافظ فى الحلية عن كعب القول البديع ص۱۳۲، سعادة الدارين ص۸۷، معارج النبوة ص۳۰۸، مقاصد السالكين ص۵۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ حِيْنَ يُصْبِحُ عَشْرًا وَ حِيْنَ يُمْسِيْ عَشْرًا أَدْرَكَتْهُ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (۱)

څوک چې په ما باندې صبا او بيگاه لس (۱۰)، لس (۱۰) کرته درود شريف لولي، نو هغه ته به د قيامت په ورځ زما شفاعت نصيبه کيږي.

د فقيه ابوا لليث ثمرقندي رحمه الله وينا

فقيه ابو الليث ثمر قندي رحمه الله وايي چې که چيرته په درود شريف کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د شفاعت نه علاوه څه بله فائده نه وې نو بيا هم په عقل مند باندې دا واجب وه چې دې د دې درود شريف نه غافل نه شي، ځکه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم شفاعت خو يو عظيم سعادت دی. حالانکه په درود شريف کې خو نورې ډيرې فائدې هم شته چې د الله ﷻ د رحمت او د انسان د گناهونو د بخشش ذريعه گرځي (نو په انسان باندې درود شريف ويل لازمي دي). (۲)

۳. د نيکيو د زياتوالي، د گناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده :

د درود شريف دريم فضيلت دا دې چې د دې په وجه د انسان په عملنامه کې نيکۍ ليکلې کيږي، گناهونه يې ختميږي او مرتبې يې اوچتيږي. نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ مَرَّةً وَاحِدَةً كَتَبَ اللهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ. (۳)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالی به د دې په عوض کې د ده په عملنامه کې لس (۱۰) نيکۍ وليکي.

---

(۱) رواه الطبراني، الجامع الصغير رقم الحديث ۶۲۳۳، القول البديع .

(۲) تنبيه الغافلين ص ۱۶۱.

(۳) رواه الإمام الأحمد في المسند ج ۲ ص ۵۱۵ رقم : ۷۵۰۸، والبيهقي في مجمع الزوائد ج ۱۰ ص ۸۶۰، وكنز العمال ج ۱ ص ۲۴۹، القول البديع ص ۱۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګې نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ ، وَيَحُطُّ عَنْهُ بِهَا عَشْرَ سَيِّئَاتٍ ، وَرَفَعَهُ بِهَا عَشْرَ دَرَجَاتٍ . (۱)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى به ددې په عوض کې په ده باندې لس (۱۰) رحمتونه نازل کړي ، د ده لس (۱۰) ګناهونه به معاف کړي ، او لس (۱۰) درجې به يې اوچتې کړي .

د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت

په روضة الأحباب کې د امام اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله نه نقل دي (کوم چې د امام شافعي رحمه الله په لوي شاګردانو کې ؤ) چې ما امام شافعي رحمه الله د وفات نه روستو په خوب کې وليده ، نو پوښتنه مې ترې وکړه : چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟
هغوی وفرمايل : چې الله تعالى زما مغفرت وکړو ، اوفرښتو ته يې حکم وکړو چې ما په تعظيم او احترام سره جنت ته بوځي ، او دا ټول برکت د يو درود شريف دی کوم چې به ما لوستلو .
(اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله وايي چې) ما ترې پوښتنه وکړه چې هغه کوم درود دی ؟ نو وې ويل هغه دادې :

((اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ كُلَّمَا ذَكَرَهُ الذَّاكِرُوْنَ وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِكْرِهِ الْغَافِلُوْنَ)) (۲)

د درود شريف په وجه د يو کاتب مغفرت

د عبيد الله بن عمر قواريري رحمه الله نه نقل دي چې يو کاتِب زما ګاونډي ؤ ، هغه مړشو ، ما هغه په خوب کې وليد ، اوپوښتنه مې ترې وکړه چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟
هغه راته وويل : زه يې اُوبخلم . ماترې پوښتنه وکړه چې په څه وجه يې اوبخلې ؟
نو راته وی ويل زما دا عادت ؤ چه کله به مې د رسول الله ﷺ نوم مبارک په کتاب کې ليکلو نو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم به مې هم ورسره ليکل ، نو الله تعالى ما ته د دې په عوض کې دا سې

---

(۱) اخرجه النسائي في الاذان باب ۷۳ والسهو باب ۵۵ ، واحمد في المسند ۲ / ۱۶۸ ، ۳۷۲ ، ۳۷۵ ، ۴۸۵ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۲۳ .

(۲) حاشيه حصن ازفتح القدير بحواله زادالسعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله ، وسعادة الدارين ص۱۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمتونه راکړه چې نه خو د چا سترګو ليدلي دي، نه د چا غوږونو اوريدلي دي او نه د چا په زړه کې تير شوي دي . (۱)

د درود شريف په وجه د يو ګناهګار مغفرت

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب (القول البديع) کې يوه واقعه رانقل کړې چې په بني اسرائيلو کې يو کس ؤ، ډير سخت ګناهګار او مجرم ؤ، ټول عُمر يې په فِسق و فجور کې تيرکړې ؤ، د مرګ نه روستو خلکو دې (په ډيران) او غورځول.

نو الله ﷻ حضرت موسى عليه السلام ته وحي وکړه چې : اې زما خوږه کليمه! زما يو بنده مړ دی، او بني اسرائيلو غورځولې دی. نو ته خپل قوم ته ووايه چې هغه د هاغه ځاي نه راپورته کړي، جنازه ورباندې وکړي، او دفن يې کړي. ځکه ما د ده مغفرت کړې دی.

کله چې حضرت موسى عليه السلام هلته ورغې نو هغه سړي يې وپيژندو. د حکم د تعميل نه پس يې عرض وکړو : چې اې ربه! دا سړې خو مشهور مجرم ؤ، نو د سزا په ځاې د دې د ومره لوي عزت حقدار څنګه شو؟ الله تعالى ورته او فرمايل :

إِنَّهُ فَتَحَ التَّوْرَاةَ يَوْمًا فَوَجَدَ فِيْهَا اِسْمَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى عَلَيْهِ وَقَدْ غَفَرْتُ لَهُ بِذَٰلِكَ.

بيشکه (دې د ډيرې سزا مستحق ؤ خو) ده يوه ورځ توراة خلاص کړې ؤ، او په هغې کې يې د مُحَمَّدٌ رَسولُ الله صلى الله عليه وسلم نوم وليده نو ده په هغه باندې درود وويل. نو د همدې په وجه ما د ده ټول ګناهونه معاف کړه او مغفرت مې ورته وکړو . (۲)

۴. د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده

د درود شريف څلورم فضيلت دا دې چې درود ويونکي به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره نزدې وي.

۱. نبي عليه السلام فرمايي :

(۱) زاد السعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله .

(۲) القول البديع ص ۱۱۸، مقاصد السالكين ص ۵۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً . (۱)

بيشکه د قيامت په ورځ به ماته په ټولو خلکو کې هغه کسان ډير نږدې وي چاچې په ما باندې ډير درود ويلې وي .

۲ . إِنَّ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَكْثَرُكُمْ عَلَيَّ صَلَاةً فِي الدُّنْيَا . (۲)

بيشکه د قيامت په ورځ به په هرمقام او هرځای کې په تاسو ټولو کې ماته هغه څوک ډير زيات نږدې وي چاچې په دنيا کې په ما باندې ډير درود شريف ويلې وي .

۵ . د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده

د درود شريف پنځم فضيلت او فائده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته د مصيبتونو نه نجات ورکوي او ګناهونه يې معاف کوي .

حضرت ابي بن کعب رضي الله عنه فرمايي: چې زه يوه ورځ دربار نبوت ته حاضر شوم او عرض مې وکړ:

يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي أُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي ؟ (۳) فَقَالَ : مَا شِئْتَ ، قُلْتُ الرُّبُعُ . قَالَ مَا شِئْتَ ، فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالنِّصْفُ . قَالَ : مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالثُّلُثَيْنِ . قَالَ : مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : أَجْعَلُ صَلَاتِي كُلَّهَا . قَالَ : إِذًا يُكْفَى هَمُّكَ ، وَيُغْفَرُ لَكَ ذَنْبُكَ . رواه احمد والترمذي في القيامة باب ۲۲ والحاكم وصححه ، قال الترمذي حديث حسن صحيح . (۴)

---

(۱) رواه الترمذي وابن حبان في صحيحه كلاهما من رواية موسى بن يعقوب ، كذا في الترغيب ج۲ ص۷۳۲ ، وبسط السخاوي في القول البديع الكلام على تخريجه .

(۲) كنز العمال ج۱ ص۲۵۵ ، سعادة الدارين ص۶۰ .

(۳) قوله " أُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي ؟ " معناه : أكثر الدعاء فكم أجعل لک من دعائي صلاة عليک . الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۲۷ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ .

(۴) رواه الترمذي ، مشكوة شريف ۸۶ ، الزواهر ص۱۱۷ وبسط السخاوي في تخريجه .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : إِذًا يَكْفِيكَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَا أَهَمَّكَ مِنْ دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ . مشكوة ص۸۶ ، و رواه الطبراني باسناد حسن ، مسند احمد ۵ / ۱۳۶ الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۲۶ ، وبسط السخاوي في تخريجه .

که چيرې ته داسې وکړې نو الله تعالى به ستا د دنيا او آخرت د ټولو معاملو دپاره کافي شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې د الله رسوله ! زه غواړم چې په تاسو باندې زيات درود ووايم ، نو آيا څومره يې ووايم ؟ نبي کريم ﷺ عرض وکړ : څومره چې ستا خوښه وي (همغومره مقدار کې وايه) . ما بيا عرض وکړو چې څلورمه حصه ولولم ؟ نو نبي کريم ﷺ وفرمايل : څومره چې ته غواړې . که چيرې ددې نه يې هم زيات کړې نو دا ستا دپاره ډيره بهتره ده . ما بيا عرض وکړو چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذکارو او د خپلې دُعا په وخت کې) نيم وخت درود شريف وايم ؟ نبي کريم ﷺ وفرمايل: چې ستا خوښه ده ، که ددينه يې هم زيات کړې نو ستا دپاره ډيره غوره ده . ما عرض وکړو چې په درې حصو کې دوه حصې وخت کې به درود شريف وايم ؟ نبي کريم ﷺ وفرمايل: چې ستا مرضی ده، که ددينه يې هم زيات کړې نو دا ستا دپاره ډيره غوره ده .

ما عرض وکړ چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذکارو او دُعاؤ) په ټول وخت کې درود شريف وايم ، نو رسول الله ﷺ او فرمايل :

چې که چيرته ته داسې وکړې نو دا به ستا دپاره د ټولو غمونو د پاره کافي وي او ستا ټول ګناهونه به تا ته اُوبخلې شي .

فايده : ددې نه معلومه شوه چې د درود شريف دا برکت او فضيلت دی چې کوم سړې دا وايي او د خپل ژوند يو ضروري جزء يې اوګرځوي ، نو دده د دُنيا او آخرت ټول مقاصد پرې پوره کيږي ځکه مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللهُ لَهُ . څوک چې د الله شو، نو الله د هغه شو . (۱)

د درود شريف په برکت د مصيبت نه د نجات واقعه :

علامه اسماعيل حقي رحمه الله په خپل تفسير (روح البيان) او امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب (احياء العلوم) کې يوه واقعه رانقل کړې : چې سفيان ثوري رحمه الله وايي چې زه يو کرت حج ته لاړم ، نو هلته مې يو سړې وليده چې په هر ځاې کې يې قدم په قدم په کثرت سره درود شريف ويل (په حرم شريف کې، طواف کې، منیٰ کې، عرفات کې يعنی هرځای کې چې قدم اوچتوي او ږدي ، نو درود شريف وايي) ، آخر ما پوښتنه ورنه وکړه :

ای د الله ﷻ بنده ! دلته خو هر مقام ځانله ځانله دعاګانې دي، نوافل دي ، مګر ته په هر ځاې کې درود شريف وايې ، نو دا ولې ؟ هغه راته خپله واقعه بيان کړه چې زه د پلا رسره د خراسان نه

(۱) مشکوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حج ته راروان ووم ، كله چې كوفې ته راورسيدلو نو زما پلار ريبمار شو ، او بيماري يې ورځ په ورځ زياتيده ، تردې چې وفات شو ، خو د وفات كيدو نه روستو د هغه مخ تک تور شو ، خيټه يې اوپړسيده او په ډير بَد حالت شو ، ما چې دا اوليده نو سخت خفه شوم ، په ژړا شوم او إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ مې وويل ، او د خپل پلار په مخ مې كپړه واچوله .

زه دپلار د لاش سره غمجن اوپريشانه سَر په زنګون ناست وم ، د ډير خفګان د لاسه مې ستركې پټې شوې ، نو ماوليده چې داسې يو حسين و جميل ، پاكيزه صورت والا كس تشريف راوړو چې ددې نه مخكې ما چيرته دومره ښكلي مخ والا كس نه ؤ ليدلې ، دې نزدې راغې اوزماد پلار د مخ نه يې كپړه لرې كړه ، او په مخ يې ورله لاس راښكود ، چې ددې په وجه د هغه مخ د شُودو (پيو) غوندې تک سپين شو ، بيا يې ورله په خيټه لاس راښكود ، نو خيټه يې هم ښه شوه .

كله چې دې كس د تللو اراده وكړه ، نو زه ورپاڅيدم ، پوښتنه مې ورنه وكړه چې اې زما سرداره ! ماته دا ووايه چې تاسوڅوک يئ ؟ چې ستاسوتشريف آوري زماد پاره درحمت اوبركت باعث شوه ، او تاسو د ماسره ډير احسان وكړو ؟ داچې يې واوريدل نووې فرمايل :

أَمَا تَعْرِفُنِيْ ؟ أَنَا مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ كَانَ أَبُوْكَ هٰذَا كَثِيْرَ الْمَعَاصِيْ غَيْرَ أَنَّهٗ كَانَ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيَّ .

آيا ته ما نه پيژنې ؟ زه خو محمد رسول الله (ﷺ) يم ، ستا دا پلار ډير ګناهګار ؤ ، خو ليكن ده به په ما باندې ډير درود شريف ويل .

كله چې زه د خوب نه راپاڅيدم نو ما اوكته چې زما د پلار مَخ (د ځوارلسمې شپې سپوږمۍ غوندې) تک سپين شوې ؤ ، او د خيټې پړسوب يې هم ختم شوې ؤ .

سفيان ثوري رحمه الله وايي چې دې كس ماته وويل چې د هغې وخت نه راپه ديخوا زه هم مسلسل په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف وايم . (۱)

دا واقعه چې قاضي شيخ يوسف رحمه الله په خپل كتاب " سعادة الدارين في الصلاة على سيدالكونين " كې ذكر كړې نو په هغې كې دا هم ذكر دي چې دې كس وويل چې زما د پلار د

(۱) تفسير روح البيان ج۷ ص ۲۶۷ سورة احزاب آيت ۵۶ ، سعادة الدارين ص۱۲۵ ، احياء العلوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات نه روستو د هغه سَر د خره او ګرځيده ، او رنګ يې تک تور شو ، کله چې زما سترګې د خفګان نه پټې شوې او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره مې په خوب کې ملاقات اوشو، هغوی دده په مخ لاس رابنکود ، نو مخ يې د څوارلسمې شپې د سپوږمۍ غوندې شو ، نو ما د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې د ده مخ ولې د خره په شان ګرځيدلی ؤ ؟ نو راته وی فرمايل :

إِنَّ وَالِدَكَ أَكَلَ الرِّبَا وَإِنَّ مِنْ حُكْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّ مَنْ أَكَلَ الرِّبَا أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ صُورَتَهُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَصُورَةِ حِمَارٍ إِمَّا فِي الدُّنْيَا وَإِمَّا فِي الْآخِرَةِ . وَلٰكِنْ كَانَ مِنْ عَادَةِ وَالِدِكَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ قَبْلَ أَنْ يَضْطَجِعَ عَلَى فِرَاشِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ . فَلَمَّا عَرَضَتْ لَهُ هٰذِهِ الْمِحْنَةُ مِنْ أَكْلِ الرِّبَا جَاءَنِي الْمَلَكُ الَّذِي يُعْرِضُ عَلَيَّ أَعْمَالَ أُمَّتِي فَأَخْبَرَنِي بِحَالَةِ وَالِدِكَ فَسَأَلْتُ اللهَ فَشَفَّعَنِي فِيهِ .(۱)

بيشکه ستا پلار سُود خورؤ ، او دا د الله تعالى قانون دی چې د سُود خور سړي شکل په دُنيا يا آخرت کې ضرور د خره په شان مَسخه کوي (او ستا د پلار مخ په دُنيا کې بَدل شو) . خو ليکن ستا د پلار دا عادت ؤ چې هغه به د شپې د څملاستو نه مخکې سل (۱۰۰) پيرې په ما باندې درود شريف ويل ، بيا چې کله په ده باندې د سُود خورۍ په وجه دا مصيبت راغې نو کومې فرښتې چې ما ته د امت اعمال پيش کول ، هغې ما ته د دې کس په باره کې خبر راکړو ، نو ما د الله ﷻ نه د ده د پاره د مغفرت سوال وکړو ، الله ﷻ د ده په حق کې زما شفاعت قبول کړو .

فائده : معلومه شوه چې د درود شريف په وجه انسان ته د هر مصيبت او آفت نه نجات حاصليږي .

۲ . د دُعا قبليدو ذريعه ده :

د درود شريف شپږم فضيلت دا دې چې د دې په وجه سره د انسان دُعا قبليږي ، يعنی د کومې دُعا نه مخکې چې درود شريف وويل شي نو الله تعالى دا دُعا قبلوي .

۱ . حضرت فضالة بن عبيد رضي الله عنه وايي : چې يوه ورځ رسول الله ﷺ تشريف فرما ؤ ، يو سړی راغې او لمونځ يې وکړو ، کله چې دلمانځه نه فارغ شونو دُعا يې شروع کړه چې :

(۱) سعادة الدارين في الصلاة على سيد الكونين ص ۱۴۱ ط دار الكتب العلمية بيروت ، تنبيه الغافلين ص ۱۶۱ .

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَارْحَمْنِيْ . يا الله ! ما اوبخښ ، او په ما رحم وكړې .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمايل : عَجِلْتَ اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ، إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَاحْمِدِ اللهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ، وَصَلِّ عَلَيَّ ، ثُمَّ ادْعُهُ .

اې لمونځ ګزاره ! تا ډيره جلدبازي وکړه ، کله چې ته لمونځ وکړې نو کېنه ، او د الله تعالى حمد وثنا بيان كړه ، بيا په ما بابندې درود ووايه ، بيا دُعا وغواړه .

راوي وايي چې بيا يو بل كس راغې ، لمونځ يې وكړو ، او د الله تعالى حمد وثنا يې بيان كړه ، بيا يې په نبي كريم ﷺ درود ولوستو ، نو نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ! اُدْعُ تُجَبْ . (۱)

اې لمونځ ګزاره ! ته دعا کوه ، ستا دعا به قبليږي .

۲. حضرت عبد الله بن مسعود ﷛ فرمايې چې (يوه ورځ) ما لمونځ كولو ، نبي كريم صلى الله عليه وسلم هم تشريف فرما ؤ ، حضرت ابوبكر صديق ﷛ او حضرت عمر ﷛ هم ورسره وو .

د لمانځه نه پس چې زه كيناستم نو د الله ﷻ ثناء مې شروع كړه او بيا مې په نبي عليه السلام درود وويل ، د هغې نه پس مې خپل (ديني او دُنيوي مقاصد و دپاره) خپل ځان له دُعا اوغوښته (دې ليدلو سره) رسول الله ﷺ راته اوفرمايل :

سَلْ تُعْطَهْ ، سَلْ تُعْطَهْ . (۲)

سوال كوه ، تا ته به دركولې شي ، سوال كوه ، تا ته به دركولې شي (يعنى دُعا غواړه ضرور به قبلولې شي) .

(۱) رواه الترمذي وابوداود ونسائي ، مشكوة شريف ص ۸۴ .

(۲) عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّيْ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاضِرٌ وَأَبُوْبَكْرٍ وَعُمَرُ مَعَهُ . فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللهِ تَعَالٰى ثُمَّ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِيْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَلْ تُعْطَهْ ، سَلْ تُعْطَهْ . رواه الترمذي ، مشكوة شريف ص ۸۷ حديث نمبر ۱۳ باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهمه نُکته : په حصن حصين کې د شيخ ابو سليمان داراني رحمه الله نه نقل دي چې کله تاسو د الله جَلَّ جَلالُه نه دُعا غواړئ نو په اول او آخر کې ورنه درود شريف وايئ ، او په مينځ کې خپل حاجت غواړئ . ځکه الله جَلَّ جَلالُه خو دواړه درُدونه قبلوي نو د هغه د فضل وکرم او احسان نه دا لرې ده چې هغه مخکې او روستو درود شريف خو قبول کړي ، او دا مينځ کې دُعا قبوله نه کړي (بلکه دا دُعا په هم په خپل فضل وکرم سره قبلوي) . (۱)

۳ . دغه وجه ده چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ اللهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ . ثُمَّ يُصَلِّيْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَدْعُوْا بِمَا شَاءَ . (۲)

کله چې په تاسو کې يوتن لمونځ وکړي نو پکار ده چه په الله تعالى باندې په حمدوثناء ويلو سره شروع وکړي ، بيا په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ولولي ، بيا دې دُعا او غواړي څه يې چې خوښه وي .

د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي :

لهذا انسان ته په کار دي چې د دُعا نه مخکې درود شريف او لولي ، ځکه که چيرته د دُعا نه مخکې درود شريف او نه ويل شي نو دا دُعا نه قبليږي .

حضرت عمر رضى الله عنه فرمايي :

إِنَّ الدُّعَاءَ مَوْقُوْفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا يَصْعَدُ مِنْهُ شَيْءٌ حَتَّى تُصَلِّيَ عَلَى نَبِيِّكَ . (۳)

---

(۱) مظاهرِ حق شرح مشکوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(۲) رواه أبوداود في السنن ج۲ ص۱۶۲ رقم : ۱۴۸۱، والترمذي في جامعه ج۵ ص۴۸۲ رقم : ۳۴۷۷، وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح ، وابن خزيمة في صحيحه ج۱ ص۳۵۱ رقم : ۷۱۰، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۵ ص۲۹۰ رقم : ۱۹۶۰.

(۳) رواه الترمذي ، مشکوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها ، رواه الطبراني ج۱ ص ۲۲۰ رقم ۷۲۱، کنزالعمال ۳۹۸۴.

نوټ : علامه طيبي رحمه الله ددې حديث په باره کې فرمايي چې دا حديث موقوف دي خو محققين علماء ليکي چې داسې قسمه خبرې هيڅ راوي د ځان نه نشي کولې بلکه ده به خامخا دا مضمون د نبي عليه السلام نه اوريدلې وي . لهذا دا د حديث مرفوع په حکم کې دې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيشکه دُعا د آسمان او ځمکې په مينځ کې موقوفه (مُعَلّق او بنده) وي او پورته د قبليدو دپاره نه خيجي ترڅو پورې چې تاسو په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود او نه وايئ [1]

۷. د درود شريف په وجه اعزاز

د درود شريف اووم فضيلت دا دی چې د دې په وجه انسان په دُنيا او آخرت دواړو کې د عزت او اِکرام مستحق ګرځي.

نبي کريم ﷺ د درود ويونکي خُله ڇَپ (ښُکل) کړې

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب " القول البديع في الصّلاة على الحبيب الشّفيع "، کې، علامه ابن حجر رحمه الله او نورو معتمدو علماؤ د محمد بن سعيد بن مطرق رحمه الله يو واقعه رانقل کړې، کوم چې ډير نيک او بزرګ سړې تير شوې .

محمد بن سعيد بن مطرق وايي : چې ما په خپل ځان باندې د اُوده کيدو په وخت يو مخصوص انداز کې درود ويل لازم کړي وو ، چې کله به مې هغه مقدار درود وويل نو بيا به اُوده کيدم . يوه شپه زه په خپله بالا خانه کې ناست وم ، درود شريف مې وويل او بيا کيناستم ، د دې دوران کې زما سترګې ورغلې اُوده شوم ، په خُوب کې مې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو ، پيغمبر عليه السلام د بالا خانې په دروازه د ننه تشريف راوړو ، د نبي کريم ﷺ د نُور مبارک نه ټوله بالا خانه روښانه شوه ، بيا رسول کريم ﷺ زما خوا ته تشريف راوړو او وې فرمايل:

هَاتِ هٰذَا الْفَمَ الَّذِيْ تُكْثِرُ بِهِ الصَّلَاةَ عَلَيَّ اُقَبِّلْهُ .

په کومه خُله باندې چې ته په ما باندې ډير درود وايې هغه را ديخوا کړه چې زه يې ڇَپ (ښُکل) کړم .

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې ماته حَيا راغله (چې څنګه نبي عليه السلام زما خُله ښُکل کوي ؟ دا خو بې ادبي ده) نو ما خپل مخ ديخوا راواړول ، نو نبي کريم ﷺ زه په رخسار

---

(۱) په يو بل حديث کې دا سې الفاظ دي : حضرت علي ﷺ فرمايي : كُلُّ دُعَاءٍ مَحْجُوْبٌ حَتّٰى يُصَلِّيَ عَلٰى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رواه القاضي عياض في الشفاء ۲ / ۱۵۲ ، والهيثمي في المجمع ۱۰ / ۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې بشكل كړم ، دغه وخت په دې كور كې داسې خوشبوي خوره شوه چې د هغې په مخكې د دنيا ټولې خوشبوياني هيڅ نه وې ، د دې خوشبوي په وجه زما بي بي هم راويخه شوه.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې د راويخيدو نه روستو هم په دې كور كې څو ورځې خوشبويي موجوده وه او زما د رخسارنه اته (۸) ورځې مسلسل خوشبويي تلله. (۱)

د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډې مقبرې واله نه عذاب پورته كيدل :

حسن بصري رحمه الله ته يوه ښځه راغله او ورته وې ويل چې زما لور وفات شوې ده ، او زما دا آرزو ده چې زه هغه په خوب كې ووينم ، نو حضرت حسن بصري رحمه الله ورته وويل : د ماسخوتن د لمانځه نه پس څلور ركعاته نفل لمونځ وكړه ، او په هر ركعت كې د " اَلْحَمْدُ " نه پس سورة تكاثر ﴿ اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ﴾ ولوله ، او د هغې نه پس اُوده شه ، خو د اُوده كيدو پورې په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې درود وايه .

هغې ښځې د غسې وكړه ، دې هغه خپله لور په خوب كې وليده چې په ډير سخت عذاب كې مبتلاء وه ، د تاركولو لباس وراغوستې شوې ؤ ، دواړه لاسونه يې تړلي شوي وو او د اُور په زنځيرونو كې بندي وه .

دا ښځه چې سحر راپاسيده ، نو د حسن بصري رحمه الله په خدمت كې حاضره شوه ، او ټوله واقعه يې ورته بيان كړه.

حسن بصري رحمه الله ورته وويل چې صدقه وركړه او ثواب يې د هغې پسې اُوبخه ، شايد چې الله تعالى د دې په وجه ستا لور معاف كړي ، هغه ښځه لاړه .

په هم دغه شپه حسن بصري رحمه الله خوب وليده چې د جنت يو باغ دى ، په هغې كې يو ډير اُوچت تخت دى او هغې باندې يوه ډيره خوبصورته حسينه جميله جينۍ ناسته ده ، او د هغې په سر باندې د نُور يو تاج دى . دې جينۍ د حسن بصري رحمه الله نه پوښتنه وكړه :

يَا حَسَنُ ! اَتَعْرِفُنِيْ ؟ اې حسن بصري ! ته ما پيژنې ؟

(۱) القول البديع ص۱۳۵ ، سعادة الدارين ص۱۲۳ ، جذب القلوب ص۲۶۵ ، فضائل درود وسلام ، زادالسعيد ص۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وويل چې نه. ته څوک يې؟ هغې ورته وويل: زه خو د هغې ښځې لور يم کومې ته چې تا د درود شريف ويلو حکم کړې ؤ (چې د ماسخوتن نه پس اُوده کيدو پورې درود وايه).
حسن بصري رحمه الله ورته وويل: ستا مور خو ستا حال د دې برعکس ښودلې ؤ (چې په ډير عذاب کې ګرفتاره ده). هغې جينۍ ورته وويل: څما حالت هم هغه ؤ کوم چې زما مور درته بيان کړې ؤ.
نو ده ورته پوښتنه وکړه چې بيا دا دومره غټه مرتبه درته څنګه حاصله شوه؟ هغې ورته وويل:
كُنَّا سَبْعِيْنَ اَلْفَ نَفْسٍ فِي الْعُقُوْبَةِ وَالْعَذَابِ كَمَا وَصَفَتْ لَكَ وَالِدَتِيْ، فَعَبَرَ رَجُلٌ مِنَ الصَّالِحِيْنَ عَلٰى قُبُوْرِنَا وَصَلّٰى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً وَجَعَلَ ثَوَابَهَا لَنَا، فَقَبِلَهَا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ وَاَعْتَقَنَا كُلَّنَا مِنْ تِلْكَ الْعُقُوْبَةِ.
مونږ اويا زره (۷۰۰۰۰) کسان دې عذاب کې مبتلاء وو کوم چې څما مور تا ته بيان کړې ؤ، خو د صلحاو او نيکانو نه يو بزرګ څمونږ په مقبره باندې تيرشو، هغه يو ځل په نبي عليه السلام درود شريف ولوست، او د هغې ثواب يې مونږ ټولو مقبرې واله ته را اُوبخل، نو الله تعالی هغه درود د اسې قبول کړو چې د هغې په برکت يې مونږ ټول د هغې عذاب نه آزاد کړو.
او ماته د هغې يو درود د ثواب په نتيجه کې دا اعزاز او اکرام راکړې شو. او ټول صرف د يو درود شريف د برکت په وجه وو. (۱)

(۱) القول البديع ص۱۳٦ ط دارالكتاب العربي بيروت، سعادة الدارين ص۱۲۸، شرح الصدور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف نه ويلو نقصانات :

کله چې يو انسان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نوم مبارک واوري نو په کار ده چې دې په هغه باندې درود شريف ووايي ، ځکه که دې بغير د څه شرعي عذر نه درود ونه وايي نو دداسې کس باره کې ډير وعيدونه راغلي دي . زه به درته يو څو غټ وعيدونه ذکر کړم .

۱. د نبي کريم ﷺ د خيرو سبب دې

دنبي کريم ﷺ د نوم مبارک اوريدو نه روستوبلا عذره درود نه ويونکي ته پيغمبر عليه السلام خيرې کړې دي .

د حضرت ابو هريرة ﷺ نه روايت دې چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . الحديث (۱)

دهغه سړي پوزه دې په خاورو ککړه شي (يعنی ذليل دې شي) د چا د وړاندې چې زما ذکر وشي او دې په ما باندې درود اونه وايې .

۲. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بد دُعايې ذريعه ده

کله چې يو کس په يو مجلس کې په اول ځل د پيغمبر عليه السلام نوم مبارک واوري او دې بغير د څه عذر نه درود شريف ونه وايي نو داسې کس ته حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړې او نبي عليه السلام ورباندې آمين ويلې دی . چې داد انسان د پاره د هلاکت او بدبختی ذريعه ده .

(۱) رواه الإمام احمد في المسند ج ۲ ص۵۰۱ رقم: ۷۴۰۲، والترمذي في جامعه ج ۵ ص۴۱۲ رقم: ۳۹۴۵ وقال هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۳ ص ۱۸۹ رقم : ۹۰۸، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحضرت كعب بن عجرة رضي الله عنه نه روايت دى چې يو ځل نبي كريم ﷺ وفرمايل :

أُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ . تاسو ممبرته رانزدې شئ .

نو مونږ ممبرته رانزدې شو ، كله چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم د ممبر په ړومبۍ پوړۍ باندې قدم مبارك كيښود ، نو وې فرمايل ''آمِيْن'' بيايې په دويمه پوړۍ قدم مبارك كيښود نو وې فرمايل ''آمِيْن'' بيا يې په دريمه پوړۍ قدم مبارك كيښود نو وې فرمايل : '' آمِيْن ''

كله چې نبي كريم ﷺ دخطبې نه فارغ شو ، او ښكته راكوز شو ، نومونږ ورته عرض وكړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟

اې دالله تعالى رسوله ! تاسونه مونن (ممبرته دختلوپه وخت) داسې خبره واوريده چې مخكې مو چيرته نه وه اوريدلې ؟

نو حضور ﷺ اوفرمايل چې (كوم وخت ما د ممبر په ړومبۍ پوړۍ باندې قدم كيښود نو دغه وخت) حضرت جبرائيل عليه السلام زما مخې ته راغې ، او وې فرمايل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ .

هلاك دې شي هغه سړې چې په چا باندې د رمضان مياشت راشي ، اوبيا هم دهغه مغفرت ونشي .

نو ما وويل : '' آمِيْن '' . بيا چې كله دويمې پوړۍ ته وختم نو هغه وويل :

بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ .

هلاك دې شي هغه سړې چه د هغه مخكې ستاسو ذكروشي او هغه په تاسو درود اونه وايې .

نوما وويل : '' آمِيْن '' . بياچې كله دريمې پوړۍ ته وختم نوهغه وويل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلاَهُ الْجَنَّةَ .

هلاك دې شي هغه سړې چې چا خپل مور او پلار ردواړه يا يو دبوډا والي په حالت كې وموندل او هغوي دې جنت ته داخل نكړي (يعنې دهغوي خدمت اونكړي چې جنت ته پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخل شي) نو ما وويل :" آمِيْن " . (۱)

فايده : ځانته چې حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړې او پيغمبر عليه السلام وربانديې آمين ويلې نو يقيني چې دا کس به ډير بخته وي . لهذا که په يو مجلس کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو خامخا درود شريف ويل په کار دي .

۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارک اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي

۱. حضرت علي رضی الله عنه فرمايي :

اَلْبَخِيْلُ الَّذِيْ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهٗ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . (۲)

بخيل هغه کس دی چې د ځان وړاندې زما ذکر وشي او دې په ما باندې دورد ونه وايي .

---

(۱) عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ : " اُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ " فَحَضَرْنَا . فَلَمَّا ارْتَقَىٰ دَرَجَةً قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَىٰ الدَّرَجَةَ الثَّانِيَةَ قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَىٰ الدَّرَجَةَ الثَّالِثَةَ قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ قُلْنَا : يَارَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟ قَالَ : إِنَّ جِبْرِيْلَ عَرَضَ لِيْ فَقَالَ : بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ . فَقُلْتُ : " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّانِيَةَ قَالَ : بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ . فَقُلْتُ " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّالِثَةَ قَالَ : بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ عِنْدَهُ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ : " آمِيْن " .

الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۳۰ الترغيب في اكثار الصلاة على النبيّ ﷺ ، حديث نمبر ۳۴ ، و رواه الحاكم في المستدرک ج ۴ ص ۱۷۰ رقم : ۷۲۵۶، وقال هذا حديث صحيح الأسناد ولم يخرجاه ووافقه الذهبي والبخاري في برالوالدين، وابن حبان في صحيحه ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ج ۱۰ ص ۱٦٦ وعزاه للطبراني .

(۲) مشکوة باب الصلاة على النبي ﷺ وفضلها حديث نمبر ۱۵ ، و رواه الترمذي في جامعه ج۵ ص ۵۱۵ رقم : ۳۵۴٦ وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح غريب ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۳ ص ۱۸۹ رقم : ۹۰۹، والنسائي في السنن الكبرى ج٦ ص ۲۰ رقم : ۹۸۸۵، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۱ .

وفي رواية : إِنَّ الْبَخِيْلَ : مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ . رواه الأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۱ ص ۲۴۰ رقم : ۵۱۸، ج۲ ص ٦۹۱ رقم : ۱٦٦٦، وابن ابي عاصم في كتاب الصلاة على النبي ﷺ ص ۳۱ حديث رقم : ۳۰، ورواه البيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۴ رقم : ۱۵٦۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. حضرت ابوذر رضي الله عنه فرمايي چه زه يوه ورځ را اووتم او نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته راغلم نو هغوي صلى الله عليه وسلم او فرمايل :

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَبْخَلِ النَّاسِ؟ آيا زه تاسو ته د ټولو خلكو نه ډير بخيل ونه ښايم ؟

صحابه كرامو عرض وكړو : اې دالله رسوله ! راته وې ښايې، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَذٰلِكَ أَبْخَلُ النَّاسِ . (۱)

د چا دوړاندې چې زما ذكر وشي او دې په ما باندې درود اونه وايي نو دا كس د ټولو نه ډير بخيل دى .

يعنى يو هغه بخيل دى چې چاته مال نه وركوي خو د ټولو نه ډير لوي بخيل هغه كس دى چې د خپل غفلت او سستۍ په وجه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په نوم او ريدو سره د ده د ژبې او زړه نه درود اونه ووځي .

حالانكه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خپل امت باندې بې شماره احسانات دي، نو كه اُمتيان د رسول الله صلى الله عليه وسلم په نوم باندې خپل ځانونه قربان كړي نو دا هم كمه ده . اوس چې يو سړې دومره سست او غافله وي چې د پيغمبر عليه السلام د نوم اوريدو په وجه د ده د ژبې او زړه نه د درود څه كلمات نه اوځي نو دا يقيني غټ بخيل دى . (۲)

د نبي صلى الله عليه وسلم نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد

ابوالحسن بن علي عطار رحمه الله وايي چې ما ته ابو طاهر رحمه الله څه كاغذونه راكړه چې ده په هغې كې د پيغمبر عليه السلام څه احاديث ليكلي وو، ما هغې كې اوليده چې په هر ځاى كې يې د پيغمبر عليه السلام د نوم نه روستو " صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا " ليكلې ؤ، ماترې پوښتنه وكړه چې دا سې دې ولې كړي ؟ نو هغه راته وويل :

چې ددې نه مخكې به ما احاديث ليكل خو د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نوم سره به مې درود نه ليكل، ما يو ځل په خوب كې د پيغمبر عليه السلام زيارت وكړ، نو زه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم خدمت كې حاضر

(۱) الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۲ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم حديث نمبر ۴۳ .

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة لمولانا قطب الدين دهلوي رحمه الله باب الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم او سلام مې عرض کړو ، نبي عليه السلام رانه مخ مبارک واړول ، زه د بل طرف نه حاضرشوم ، سلام مې وکړو خو پيغمبر عليه السلام د هغې اړخ نه هم مخ مبارک واړول ، زه په دريم ځل دوی ته رامخې ته شوم نو ما عرض وکړو : يارسول الله ﷺ ! تاسو د مانه مخ مبارک ولې اړوئ ؟ پيغمبر عليه السلام راته اوفرمايل :

ځکه چې کله ته خپل کتاب کې زما نوم ليکې نود هغې سره درود نه ليکې .

ابو طاهر رحمه الله وويل چې د هغې نه پس دا زما عادت شو چې کله هم زه د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکم نو ورسره "صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا" هم ليکم . (۱)

٤ . د جنت نه د محروميتيا سبب دی

۱ . پيغمبر عليه السلام فرمايي :

مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې په ما باندې درود ويل هير کړي نو هغه د جنت لاره خطاء کړه .

۲ . په يو بل حديث کې دا شان الفاظ دي :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۳)

دچا د وړاندې چې زما ذکر وشي او هغه په ما باندې درود ونه وايې نو ده د جنت لاره خطاء کړه .

۵ . په قيامت کې د پښيمانتيا سبب دی

۱ . د حضرت ابو هريرة ﷺ نه روايت دی چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

---

(۱) القول البديع ص ۲۵۳ ، سعدة الدراين ص ۱۳۰ .

(۲) رواه ابن ابي شية في المصنف ج٦ ص۳۳۰ رقم :۳۱۷۸۴، طبراني ج۱۲ ص ۱۳۹ رقم :۱۲۸۱۹، وابن ماجه في السنن ج۱ ص۲۹۴ رقم :۹۰۸، الأصبهاني. الترغيب والترهيب ج۲ ص۶۸۹ رقم : ۱۶۵۸، والبيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۵ رقم : ۱۵۷۳ .

(۳) الطبراني في الكبير ج۳ ص ۱۲۸ رقم : ۲۸۸۷ متصلا ، ورواه الفيروزآبادي في الصلاة والبشر ص۶۵ حديث: ۸۷

مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِلثَّوَابِ . (۱)

په كوم مجلس كې چې خلک د الله تعالى ذكر ونكړي او په نبي كريم ﷺ باندې درود ونه وايي نو همدغه مجلس به د قيامت په ورځ د دغه خلكو د پاره د پښيمانتيا او حسرت سبب وي اګرچې دوې د نيكو اعمالو په وجه جنت ته هم داخل شي .

(ځكه چې دوى هلته د درود شريف ثواب اوګوري نو بيا به په همدغه مجلس باندې پښيمانه وي په كوم كې چې يې درود نه وي ويلې) .

۲ . حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه فرمايلي دي :

مَامِنْ قَوْمٍ يَقْعُدُونَ ثُمَّ يَقُومُونَ وَلَا يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَسْرَةً وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِمَا يَرَوْنَ مِنَ الثَّوَابِ . (۲)

كوم خلک چه په يو مجلس كې كيني ، بيا د مجلس نه پاځي او په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې درود اونه وايي نو دغه مجلس به د دوي دپاره د قيامت په ورځ د پښيمانتيا او افسوس سبب وي اګرچې دوى جنت ته هم داخل شي ، د دې دوجې نه چې دوى به د درود شريف ثواب اوګوري (نو دوى به په هغه مجلس پښيمانه وي په كوم كې چې يې په نبي كريم ﷺ درود نه وي ويلې) .

لهذا انسان ته په كار دي چې دې كله هم د نبي عليه السلام نوم مبارک واوري نو دې په هغه باندې درود شريف ووايي ، ځكه د پيغمبر عليه السلام په خپل امت باندې ډير زيات احسانات دي ، نو انسان له هم ضروري ده چې دې لكه څرنګ چې نور و نفلي أذكارو له وخت وركوي دغه شان درود شريف ته هم وخت وركړي او په هغې كې په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ووايي . الله جل جلاله دې مونږ ټولو ته د درود شريف ويلو توفيق رانصيبه كړي .

آمين يارب العالمين

(۱) رواه احمد وابن حبان والحاكم والخطيب، سلسلة الأحاديث الصحيحة للألباني الجزء الأول رقم الحديث: ۷٦ .

(۲) رواه النسائي في السنن الكبرى ج٦ص ۱۰۸ رقم: ۱۰۲۴۲\۱۰۲۴۳ ، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص ٦۹۱ رقم : ۱٦٦٦ ، وروي عن طريق أبي هريرة ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۲ ص۳۵۲ رقم : ۵۹۱ ، والبيهقي في الشعب ج۱ ص۴۰۳ رقم : ۵۴۲ ، والسخاوي في القول البديع ص۲۲۱ وقال هو حديث حسن صحيح.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف متعلق فقهي مسائل :

مسئله ۱ : په ټول عمر کې يو ځل درود شريف ويل فرض دي ځکه الله تعالی په قرآن مجيد کې حکم کړې دی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ .

او أمر د تکرار تقاضا نکوي، نو په ټول عمر کې يو ځل د کلمه توحيد په شان ويل فرض دي (۱)

---

(۱) سعاية ص ۳۸ ، القول البديع . علامه ابن کثير رحمه الله فرمايي : والاية تدلّ علی وجوب الصلوة والسلام فی الجملة ولو فی العمرة مرّةً وبه قال ابوحنيفة ومالک رحمهما الله واختاره الطحاوي . قال ابن همام موجب الامر القاطع الافتراض فی العمر مرّة لانه لايقتضي التّکرار وقلنا به .(تفسير ابن کثير ج۷ الاحزاب آيت ۳۳).

د درود شريف د حکم باره کې د علماو اختلاف دی : بعضې علماء وايي چې کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکر کړي او يا يې واوري نو په ده باندې درود ويل مطلقا فرض دي بغير د څه شمار او عدد نه .
او بعضې وايي چې چاته په درود ويلو قدرت وي نو په هغه باندې په عُمر کې صرف يو ځل درود شريف ويل فرض دي
د حافظ ابن عبدالبر رحمه الله دا قول دی چې درود شريف د کلمه توحيد په شان په ټول عمر کې صرف يو ځل ويل فرض دي که دا په لمانځه کې وي يا بهر د لمانځه نه وي . او همدا مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دی . لکه چې د دې تصريح ابوبکر رازي رحمه الله کړيده .
او همدغه شان مسلک د امام مالک ، امام ثوري ، امام اوزاعي رحمهم الله او د جمهور امت هم دی . ځکه چې په قرآن کريم کې د درود شريف په باره کې چې کوم أمر راغلی دی :﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾.
نو دا امر تقاضا د تکرار نه کوي او نفسِ ماهيت او په أمر باندې عمل کول صرف په يو ځل درود ويلو سره پوره کيږي نو بار بار ويل فرض نه دي (لکه د دې خبرې پوره وضاحت امام سخاوي رحمه الله په "القول البديع" کې کړې)
امام قرطبي او ابن عطيه رحمه الله فرمايي چې په نبي کريم ﷺ باندې درود ويل داسې واجب او لازم دي لکه څرنګې چې سنت مؤکده لازم او ثابت دي ، او بې عذره پريښودونکې به غافله او بې خبره وي .
د امام طحاوي رحمه الله او د احنافو او شوافعونه د يو ټولي دا قول دی چه کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک واوري يا يې پخپله ولولي نو په ده باندې په هر ځل درود ويل واجب دي .
امام طبري رحمه الله فرمايي : چې درود شريف مطلقاً مستحب دی او په دې خبره د علماؤ د اجماع دعوی هم نقل کړې ده .
ليکن د ټولو نه بهترين او متوسط قول دا دی : چې که په يو مجلس کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو درود شريف ويل واجب دي ، او که بار بار ذکر کولې شي نو بيا درود شريف ويل مستحب دي .
دا خبره د هدايې بعضې شارحينو هم ذکر کړې او ملا علي قاري رحمه الله په دې تصريح هم کړې ده .(د دې مسئلې څه تفصيل په تفسير روح المعاني پاره ۲۲ الاحزاب آيت ۵۶ کې هم ذکر دی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئله ۲: که چيرته په يو مجلس کې څو ځلې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکر شي نو د امام طحاوي رحمه الله مسلک دادی چې په هر ځل په ويونکي او اوريدونکي باندې درود ويل واجب دي. او دې خبرې ته صاحب د "بحرالرائق" علامه ابن نجيم مصري رحمه الله هم ميلان کړي دی.

خو فتویٰ پدې ده چې په اول ځل په ويونکي او اوريدونکې باندې درود شريف واجب دی او بيا مستحب دي. (۱)

ليکن بهتره او اَحوط داده چه په هره پيره درود شريف ولوستلې شي. (۲)

مسئله ۳: کله چې د جُمعې د خُطبې يا د اخترونو خُطبو يا په نورو خطبو کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک راشي او خطيب دا آيت ولولي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ نو اوريدونکي به په ژبه درود نه وايي بلکه خطبه به اوري، البته په خپل زړه کې بغير د ژبې د حرکت نه "صلی الله عليه وسلم" ويل پکار دي. (۳)

مسئله ٤: د انبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې مستقلا درود ويل د جمهورو علماؤ په نزد جائز نه دي، چنانچه امام بيهقي رحمه الله په خپل "سنن" کې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا فتویٰ نقل کړې:

لَا يُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلٰكِنْ يُدْعٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ بِالْإِسْتِغْفَارِ.(۱)

البته تبعًا په نورو ويل څه پرواه نکوي. (مثلاً رسول الله صلی الله عليه وسلم باندې په صلوة وسلام ليږلو کې ورسره آل، صحابه کرام يا ټول مؤمنان شريک کړي.

لهذا "اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ" ويل صحيح نه دي بلکه "اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى

---

(۱) بحر الرائق ج۱ ص۳۴٦ ، سعاية، ومعارف القرآن الاعراف آيت ٥٦ .

(۲) بحرالرائق ج۱ ص۳۴۷.

(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹.

(۴) معارف القرآن الاعراف آيت ٥٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلِ مُحَمَّدٍ" ويل پکار دي . (۱)

(۱) درمختار ج۱ ص ۵۱۹ ، و معارف القرآن الاعراف آيت ۵۶ .

دانبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې درود ويل په دوه (۲) قسمه دي :

۱: اول داچې مستقل اوبالذّات ورباندې درو وويل شي لکه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ . يا : قَالَ اَبُوْبَكْرٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . يا : قَالَ عَلِيٌّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

۲: دويم داچې مستقل درود ورباندې ونه ويل شي بلکه تبعًا ورباندې وويل شي لکه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ .

دويم قسم خوبالاتفاق جائز دي ، او په اول قسم کې اختلاف دې : بعضې علماء يې جائز گڼري ، خو جمهور علماء يې ناجائز گڼري ځکه چې دادرود خاصه او شِعار د انبياء کرامو دې نو په دې کې ورسره بل څوک نشي شريک کيدې نو حضرت ابوبکرصديق صلى الله عليه وسلم ويل جائز نه دي اگرچې معنى يې صحيح ده ، لکه څرنگې چې "عزوجل" داخاصه او شِعار د الله تعالى دی او په دې کې ورسره بل څوک نه شي شريک کيدې ، نو مُحَمَّدٌ عزوجل ويل جائز نه دي اگر چې ددې معنى هم صحيح ده ، نو دغه شان درود شريف هم خاصه او شِعار دانبياء کرامو دې نو مستقلا په بل چاباندې ويل يې جايز نه دي . د جمهورو علماو دپاره لاندينې دلائل دي :

حضرت ابن عباس ﷺ فرمايي : لا تصلى صلاة على أحد إلا على النبي ﷺ ولكن يدعى للمسلمين والمسلمات بالاستغفار . (رواه الطبراني في الكبير ۲۴۲ :۱۱ . (۱۱۱۸۱۳) . والهيثمي في مجمع الزوائد ۱۶۷ :۱۰ ، والبيهقي في الشعب ۲۱۸ :۲(۱۸۸۵) والسيوطي في الدرر المنثور ۴۱۲ :۵ .

چې د نبي نه علاوه په بل چاباندې درود نه شي ليږلې ، ليکن د مسلمانانو سړو او مسلمانانو ښځو دپاره به د استغفار دعاء کولې شي .

عن جعفر بن برقان رحمه الله قال كتب عمر بن عبدالعزيز رحمه الله : أما بعد ! فإن أناسا من الناس قد التمسوا الدنيا بعمل الاخرة وإن الناس من القصاص قد احدثوا في الصلاة على خلفائهم وامرائهم عدل صلاتهم على النبي صلى الله عليه وسلم فإذا جاءك كتابي هذا فمرهم أن تكون صلاتهم على النبيين ودعاؤهم للمسلمين عامة ويدعوا ماسوى ذلك . (رواه ابن ابي شيبة في المصنف ۷: ۱۸۸۳(۳۵۰۸۳) وابن كثير في تفسيره ۳: ۶۷۷ ، والحافظ في الفتح ۸: ۳۹۵) .

او بعضې علماء وايي چه د انبياء کرامو نه علاوه په بل چاباندې مستقلا اوبالذات درود شريف ويل ځکه جائز نه دي چې دا د اهل الهواء او بدعتيانو طريقه ده چې په چاباندې يې لږه غونډې عقيده برابره وي نو په هغه باندې مستقلا اوبالذات درود وايي . نو په دې سره د هغوی تابعداري راځي . او د جواز قايلينو ته يې داجواب ورکړې چې په کومو آيتونو او احاديثو کې د نورو د پاره درود راغلې نو هغه په معنى د دُعا سره دې .

يا جمهورعلماء په خپل مينځ کې مختلف دي چې آيا داپه بل چاباندې مستقلا درودشريف ويل حرام دي که مکروه تنزيهي دي او که خلاف اولى دي . نو امام نووي رحمه الله فرمايي : چې صحيح داده چې دامکروه تنزيهي دي او دا داکثرو علماؤ قول هم دي ، ځکه چې په بل چاباندې مستقلا درود ويل د اهل بِدعو (بدعتيانو) شِعار دې او مونږ ددينه منع شوي يو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا خبره قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله هم په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې کړې :

وَالصَّحِيْحُ اَنَّ الصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى غَيْرِ الْاَنْبِيَاءِ يَجُوْزُ تَبَعًا وَيُكْرَهُ اِسْتِقْلَالًا كَمَا يُكْرَهُ اَنْ يُّقَالَ مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ مَعَ كَوْنِهِ عَزِيْزًا جَلِيْلًا لِاخْتِصَاصِهِ بِالْاَنْبِيَاءِ عُرْفًا كَاخْتِصَاصِ ذٰلِكَ بِاللهِ تَعَالٰى . (۱)

صحيح خبره داده چې د انبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې تبعًا خو درود ويل جائز دي خو مستقلا ويل مکروهه دي . لکه څرنګې چې مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ ويل مکروهه دي اګر چې معنی يې صحيح ده ځکه چې دا "عزوجل" د الله ﷻ سره خاص دی . نو دغه رنګې درود وسلام هم عرفًا د انبياء کرامو سره خاص دی نو استقلالًا يې په بل چا نه شي ويلې .

مسئله ۵ : که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او په دې کې داسې آيت راغې چې په هغې کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک وُ نو د تلاوت په منيځ کې به درود نه لولي . (۲)

مسئله ٦ : که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او ده د بل چا نه د قرآن کريم داسې آيت واوريده چې په هغې کې د رسول الله ﷺ نوم مبارک وُ نو په ده باندې په دې دوران کې درود شريف ويل واجب نه دي ، البته د تلاوت نه د فارغيدو نه وروستو درود شريف ويل بهتر دي . (۳)

مسئله ۷ : کله چې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکلې شي نو د نوم نه وروستو د درود شريف پوره صيغې ليکل په کار دي ، بعضې خلک د صلی الله عليه وسلم په ځاې صرف (ص) يا : (صلعم) ليکي نو دا صحيح نه دي ، ځکه په دې سره نه خو د درود حکم اداء کيږي ، نه ثواب حاصليږي او نه واجب ساقطيږي . (۴)

---

(۱) تفسير مظهري ج۷ الاعراف آيت ۴۳ .

(۲) شامي ج۱ ص۵۱۹ .

(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹ .

(۴) زاد السعيد لمولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله ص ۲۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف متعلق نور بهترين واقعات:

د درود شريف متعلق مې نور داسې بهترين او زړه راښکونکي واقعات ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره د انسان په زړه کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره محبت پيدا کيږي، او په هغه باندې د زيات درود ويلو توفيق ورته نصيبه کيږي.

د درود ويونکي دقبراوکورنه دمُشکوخوشبوي تلل:

۱. حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل کتاب "زاد السعيد فى الصلاة على النبيّ الوحيد ﷺ" کې ليکلي دي چې د دلايل الخيرات مصنّف (محمد بن سليمان جزولي رحمه الله) په باره کې شيخ زروق رحمه الله ليکلي دي چې د دوي د قبر نه به د مشکو او عنبرو په شان خوشبويې تلله. دا ټول برکت د درود شريف وُ (۱)

۲. مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دا هم ليکلي دي چې د مولانا فيض الحسن سهارنپوري رحمه الله څوم ماته دا خبره وکړه چې کوم کورکې د مولانا صاحب انتقال وشو، د هغې کور نه د يوې مياشتې پورې د عطرو خوشبويې تلله. حضرت مولانا محمد قاسم رحمه الله ته مې دا خبره وکړه نو راته وې ويل چې دا برکت د درود شريف دی. ځکه د مولانا صاحب دا معمول وُ چې د هرې جُمعې په شپه به بيدار او سيدو او درود شريف به يې ويل. (۲)

حضرت موسى عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحي وکړه:

يَا مُوسَىٰ! اَتُحِبُّ اَنْ لَا يَنَالَکَ مِنْ عَطَشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟

اى موسى! آيا ستا دا خوښه ده چې ته د قيامت په ورځ تږې نه شي؟

حضرت موسى عليه السلام ورته او فرمايل: نَعَمْ. آو (زما دا خوښه ده)

نو الله تعالى ورته اوفرمايل:

(۱) زاد السعيد فى الصلاة على النبي الوحيد ﷺ لاشرف علي تهانوي رحمه الله ص۱۸، و مطالع المسرات ص۴.

(۲) زاد السعيد فى الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَأَكْثِرْ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

نو په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې ډير درود وايه. (نو ددې په عوض کې به د قيامت په ورځ د تندې نه محفوظ شې).

د درود شريف په وجه حاجتونه پوره کيږي :

د " دلايل الخيرات " مصنّف " محمد بن سليمان جزولي رحمه الله " يو ځای ته لاړ، د لمانځه وخت شو، ده د اودس اراده وکړه خو اوبه يې پيدا نه کړې. ده په يو ځای کې کوهی وليده چې اوبه پکې شته، خو داوبو راويستلو انتظام يې نشته (يعنی نه پړی شته، او نه بوقه).

دې وايي چې زه لا په دې سوچ او فکر کې وم چې يوې ماشومې دکور په ديوال سر رابښکاره کړ، اووې ويل : څه دی ؟ ماورته وويل چې اودس له مې اوبه په کار دي خو دکوهي نه د راويستلو څه ذريعه نشته.

هغې ماشومې پوښتنه وکړه : ستا نوم څه دی؟ ماورته وويل چې ماته خو خلک " محمد بن سليمان جزولي " وايي. هغې ماشومې وويل : ښه نو هغه تاسو يې؟ د چاد مدحې اوثناء چې دومره ډنډوري غږيږي؟ حالا نکې دکوهي نه اوبه قدرې هم نه شئ راويستې ؟

ماشومې دومره وويل، او د ژبې دسرنه يې په کوهي کې يو ځاځکې اوغورځاوه، د غورځيدو سره اوبه دکوهي سرته را ورسيدې، بلکه په زمکه خورې شوې.

ده پرې اودس وکړو، اولمونځ يې وکړ، بيا يې ماشومې له قسم ورکړو چې دا راته ووايه چې تا داکمال څنګه پيدا کړې دی؟

ماشومې وويل : داهرڅه چې تاوليدل داپه رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې د درود شريف ويلو په برکت شوي دي.

نو علامه جزولي رحمه الله هم هلته قسم وکړ چې د درود شريف په باره کې به خامخا کتاب ليکم. او بيا يې يو کتاب وليکه چې نوم يې " دلائل الخيرات " دی.(۲)

---

(۱) رواه ابوالقاسم التيمي في ترغيبه القول البديع ص۱۳۰ ط دارالكتاب العربي بيروت، سعادة الدارين ص۸۷.

(۲) سعادة الدارين ص۱۴۲، و زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت حواء رضی الله عنها په مَهر کې درود شريف مقررول

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله په " مدارج النّبُوّة " کې ليکلي دي : چې کله حضرت حواء رضی الله عنها پيدا شوه نو حضرت آدم عليه السلام هغې ته لاس وَروړاندې کول اوغوښته، ملايکو ورته وويل :

ته تر هغې وخته پورې صبر وکړه چې ستا نکاح ورسره وشي او مهر اداء کړې.

حضرت آدم عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه : مَهر يې څه شې دی ؟ فرشتو وويل : چې په رسول الله صلی الله عليه وسلم باندې درې (۳) ځله درود ويل (ددې مهر دی).

او په يو روايت کې شل (۲۰) ځله درود ويل راغلي دي. (۱)

د درود شريف په برکت د يوې فرښتې معاف کيدل

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله د " زهرة الرياض " په حواله يوه واقعه ذکر کړې چې يوه ورځ حضرت جبريل عليه السلام د رسول الله صلی الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو او عرض يې وکړو : يارسول الله (ﷺ) ! مانن يوه عجيبه واقعه وليده.

نبي کريم ﷺ ورنه پوښتنه وکړه چې څه واقعه دې وليده ؟ نو حضرت جبرائيل عليه السلام ورته اوفرمايل : يارسول الله (ﷺ) ! زه " کوهِ قاف " غَر ته لاړم، نو هلته مې څه آه وفرياد واوريده، زه هم په دغه آواز پسې وراوګرځيدم (چې معلومات وکړم، دا فرياد د څه شي دی ؟)، نو هلته مې يوه فرښته وليده چې دا ما مخکې په آسمان کې هم ليدلې وه، خو هغه وخت يې ډير عزت وُ : ځکه دا هغه وخت په يو نُوراني تخت ناسته وه، او اويازره (۷۰۰۰۰) نورې فرښتې يې په خدمت کې چاپيره وې.

ليکن نن مې هغه فرښته د " کوهِ قاف " په غرونو کې ډيره د تکليف او پريشانۍ په حالت کې وليده چې ډيرې زارۍ يې کولې.

ماترې د حال پوښتنه وکړه، نو راته يې وويل : دمعراج په شپه چې کله زه په خپل نُوراني تخت ناسته وم نو زما په خوا کې د حبيبِ کِبريا محمّدٌ رّسول الله صلی الله عليه وسلم سورلۍ تيره شوه، خو ما د هغوی د تعظيم او آدابو خيال ونه ساتلو.

(۱) مدارج النبوّة، زادالسعيد للتهانوي ص ۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله تعالی ته زما دا لويي خوښه نه شوه او د ذلا لت سره يې په دې قيد کې واچولم.

بيا راته دې فرښتې دا هم وويل چې د الله تعالی په دربار کې ته زما سفارش وکړه چې زما دا غلطي معاف کړي او ما بيا په خپل مقام باندې بحال کړي.

اې د الله رسوله! ما د پروردګار عالم په دربار کې ډير په عاجزۍ سره د دې فرښتې سفارش وکړو، نو ما ته د الله ﷻ د طرفه دا او فرمايلې شو چې اې جبريل! ته دې فرشتې ته ووايه چې که معافي غواړې نو زما په حبيب (محمد رسول الله ﷺ) باندې درود شريف ووايه.

يارسول الله (ﷺ)! کله چې مې دې فرشتې ته د الله ﷻ دا حکم واورول، نو هغه په هم هغه وخت د درود په ويلو کې مشغوله شوه، نو ما کتل چې وينښته او وَزَر (يعني بڼکې) راختل پرې شروع شو، او بيا د هغه ذلت او پستۍ نه په بَره والوتله.(۱)

(۱) معارج النبوة ج۱ ص۳۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشخبري

په آخر کې زه دا خبره واضح کول غواړم چې ددې کتاب د تالیف په وخت مې حتّی الوسع پوره خواري او محنت کړی ، او کوشش مې دا کړی چې هره موضوع په هر اعتبار سره جامع ، عِلمي او مُدلّله وي ، دغه وجه ده چې د هر تقریر په لیکلو کې څو څو میاشتې تیرې شوي .

ځکه که یو طرفته دَرسي مصروفیات وو نو بل طرفته ما په خپل ځان باندې دا لازمه کړې وه چې داسې جامعهٔ ذخیره تیاره کړم چې په هر تقریر کې عِلمي رنګ وي ، په معتمدو حوالو مُزیّنه وي او د خلقو د اِصلاح سبب او ګرځي .

اګرچې بعضې تقریرونه څه اندازه اوږده شوې دي ، خو لیکن بیا هم هر تقریر ته په داسې انداز کې ترتیب ورکړې شوې چې که مقرِر او غواړي نو هره موضوع ځانته په دوه یا درې حصو کې په آسانه تقسیمولې شي .

لهذا فی الحال مې دا یو څو موضوع ګانې ولیکلې او د کتاب اول جلد مې تیار کړو ، اِن شاء الله په همدغه انداز باندې به نورې موضوع ګانې هم لیکم چې په نزدې وخت کې به هغه هم ترتیب وار چاپ شي .

الله تعالی دې واقعي دا کتاب د معاشرې د اصلاح او د خلقو د کامیابۍ ذریعه وګرځوي . آمین یارب العالمین .

نورالهدیٰ عفی عنه

نوټ : که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې لاندې نمبر رابطه کولې شئ .

موبائل نمبر : ۰۳۰۶ ۵۴۴۷۱۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتبه عزیزیه

جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library